

't Groot waerelds tafereel, waar in de heilige en waereldsche geschiedenissen en veranderingen zedert de schepping des waerelds, tot het uiteinde van de Openbaring van Johannes, worden afgemaalt, en ieder konst-prent door godsgelerde, wysgeerige en waereldlyke uitleggingen, redeneeringen en gedachten verciert : benevens de tydrekeningen of jaarboeken der gevallen des waerelds

<https://hdl.handle.net/1874/205073>

1

HET DERDE DEEL van 't
GROOT WAERELDS
TAFEREEL,

Zynde de Tydrekeningen of Jaar-boeken, zedert de Schepping des Waerelds tot
aan den dood der Apostelen,

Of een algemeene Geestelyke en Waereldsche Geschiedenis.

Het schynt dat het onnut is, de Heilige geschiedenis weder te herhaalen, om dat wy daar van een genoegzaam uitgestrekt denkbeeld gegeven, en de allerge wichtigste zaaken, welke zy besluit, uitgelegt hebben, het is mede ons oogwit niet de stoffen, die wy alreeds verhandelt hebben, te hervatten, maar, dewyl zeer veel gevallen in het lichchaam van onze uitlegging niet hebben kunnen invloeden, is het noodzaakelyk, alle dezelve in een tydrekenende ordere te verzamelen, de Geestelyke Geschiedenis met de Waereldsche te verbinden, de Helden van 't Heidendom, also wel als die van de Kerk te doen kennen, en een algemeen denkbeeld van 't geen daar aanmerkelyks in 't geheelal voorgervallen is, te geeven. Alhoewel dit kort begryp van geen langen styl is, zal men echter niet nalaaften van aldaar den oorsprong van de aloude volkeren, en de voornaamste omkeeringen der Staaten en Monarchien te ontdekken. Men zal daar mede 't geen verdicht en waar is, ontwinden; men neemt daar zelfs meenigmaal de zwaarigheden weg, welke de nauwkeurige onderzoekers lastig gevallen zyn, en ten einde om 't geheugen met geen groot getal van beginzelen der Tydrekeningen te belaaften, die 't zelve by naer altyd moejelyk vallen, in plaats van 't zelve te gemoet te koomen, zyn wy vergenoegt, met drie der zelve te onderscheiden, d'een van de Schepping des waerelds, tot aan de geboorte van de Joodsche Kerk, dit Deel bevat een groot getal van Jaaren; maar, het verschaft weinig zaaken, om dat de verhaalingen van Moses kort zyn, en het Heidendom niet anders, als een verdichte overlevering bevat. De tweede aanvang der Tydrekeningen begint op den uittocht van Egypten, welke men als de geboorte van de Joodsche Kerk kan aanzien, en wy zullen haar Geschiedenis by Eeuwen maaken, gelyk men gewoonlyk die van de Christelyke Kerk maakt, om dat deze manier veel klaarder en gemaklyker is.

Eindelyk zal men hier de Apostolische Tydrekening vinden, met welke zich onze Geschiedenis bepaalt.

HET EERSTE DEEL.

Zedert de Schepping van de Waereld tot aan de geboorte van de Joodsche Kerk.

Jaaren des Waerelds.

1. God schiep in de Maand van September, de Heemelen, de aarde, de Engelen, den mensch, de dieren enz.
Adam zondigde, wierd uit het Paradys gedreeven. Hy bekende Eva.
2. Cain kwam ter waereld, en zyn moedergeloofde, dat God hem aan haar gegeeven had, om het menschelyk geslacht van haar val weder te ontheffen. Dusdanig moest het zyn, dat God haar een verlosser beloofd had.
3. Adam gewan een tweede zoon, die hy Abel noemde, dat is ydelheid te zeggen.
129. Cain slaat zyn broeder Abel dood, hy wierd door geweldige knaagingen van zyn misdaad aangetast; maar, hy bouwde eindelyk Steden, 't welk beteekent, dat het Oosten zich van de eerste Eeuw begon te bevolken.
130. Adam, in den ouderdom van 130 Jaaren zynde, kreeg een andere zoon, die hy Seth noemde, alhoewel de Schriftuur niet anders als van Seth spreekt, had de eerste mensch ondertusschen een groot getal van kinderen; om welke reden Cain vreesde dat men hem mocht dooden.
235. Seth had een zoon, die hy Enos noemde. Het verderf van 't menschelyk geslacht was alreeds zo groot, dat zy hem deze naam deed geeven.
222. Enoch komt ter waereld. God nam hem in 't Jaar 987 weg, na dat hy drie honderd en vyf-en-zestig Jaaren geleest

had, hy had een zoon, die hy Methusalem noemde, die van alle menschen het langste geleest heeft. Want hy stierf in d'ouderdom van 969 Jaaren, het Jaar van de Zondvloed, hy had Lamech tot een zoon.

Adam stierf.

Noach de zoon van Lamech kwam 126 Jaaren na Adams dood in de waereld; maar hy konde Enos de zoons zoon van de eerste mensch gekent hebben, om dat hy meer als 80 Jaaren met hem op der aarde was. Cainan, Machalaleel en Jared, die een zo langen tyd met Adam geleest hadden, stierven mede niet als een langen tyd na deze Aardsvader. Dusdanig konde de Godsdienst door de overlevering van deze oude mannen zich bewaaren, dewyl daar niet meer als een eenig mensch tusschen Adam en Noach was, en dat het meeste gedeelte dier geenen, die als toen leefden, onderhandeling met dezen Vader van 't menschelyk geslacht onderhouden hadden. Inderdaad alle deze Aardsvaderen woonden in 't Oosten en in Chaldeen, alwaar Adam naer toe gewecken was, uit het Aards Paradys tredende.

930
1036

Noach begon geen kinderen te verwekken, als in den ouderdom van 500 Jaaren. Zyn oudste was Japhet, de tweede Sem, en Cham was de jongste van allen.

Jaaren des Waerelds.
1554
1558

Den Zondvloed begon, en Noach op den 7^{den} van December in d'Ark getreden zynde, stortte de reegen, en de watergooten ontslooten zynde, overstroomde de aarde. De Ark stond den 6 van May op den Berg van Ararat stil, de Bergen begonden zich in 't midden van July te ontdekken. De Raave wierd den 28 van Augustus uitgelaaten, de Duif trok 7 daagen daar na daar uit, en Noach verliet de Ark in 't begin van 't jaar. Maar alstoen wierd het leeven der menschen veel korter, en wierd op 120 jaaren gebracht.

1636
1637

Honderd jaaren na de Zondvloed, maakte Noach, die zyn Geslacht zag vermeenigvuldigen, een verdeeling van 't Land, om welke reden Heber Phaleg genaamt wierd een zoon, die alstoen gebooren wierd. Zommigen in de Landen niet willende gaan, die hen aangewezen waaren, vergaaderden zich in het dal van Sinear, alwaar zy den Tooren van Babel begonden te bouwen, welke de verwarring der spraaken veroorzaakte.

1757
1758

De kinderen van Noach zich in verscheide plaatsen verstroojende, begonden Staaten en Monarchien te maaken.

1771

Nimrod de neef van Cham, stichtte Babylon, en wierd zeer machtig. De Griekze Uitleggers hebben geloofd, dat deze bepaaling een *Reus* beteekende, en dat Moses veel eerder de grootte van 't lichchaam als de dapperheid en groote daaden van Nimrod, die hem ontzachlyk in dat Land maakte, uitdrukte. Maar, het is baarblyklyk, dat Moses het vermoogen, of de dwinglandy van dezen overwinnaar aanwyft; hy verliet Babylon, en leyde de grondslaagen van een nieuwe Stad Ninive genaamt. En aldaar zyn de beginzelen van de Assyrische Monarchie. Moses wyft aan, dat het Assur was, die Ninive bouwde. Maar het moest weezen, dat daar een overzetting in den Text was; om dat hy de Geslacht-reekening van Cham maakt, en dat hy van Nimrod spreekt, die het dal van Sinear ontruimde, en in Assyrien of Assur trok, alwaar hy Ninive bouwde, dusdanig is 't dat de wyze Heer Bochart de woorden van Moses uitlegt, om de Jaaren met de geestelyke en waereldsche geschiedenis te doen overeenkoomen. De Heidenen hebben gezegt dat de grondleggers van deze Monarchie Belus en Ninus waaren. Zy geeven aan deze Piinsfen 40 plaatsvolgers tot aan Sardanapalus, en dicht by de 1500 jaaren aan deze Monarchie. Maar, men moet toestemmen, dat daar een zeer groote verwarring in de plaatsvolging dezer Koningen is, waar van Eusebius vier met genoegzame reden verworpen heeft, dewyl Diodorus Siculus niet

meer

meer als 35. Koningen telt, en *Justinus* de Martelaar deze Monarchie omtrent tweehonderd jaaren verkort heeft. Ten tweede, wyders is men verplicht in 't volgen van deze tydreekening, om weder hooger als de Zondvloed op te klimmen, dewyl de Arabieren in Assyrien 215. jaaren voor Ninus geregeert hadden, en dat voor de Arabieren zeven Chaldecusche Prinzen 225. jaaren aldaar geregeert hadden. Het allerzeekerste is de Heilige Schriftuur te volgen, welke de verftrooijing der volkeren en de geboorte van deze Monarchie na de Zondvloed door Nimrod, de neef van Cham, die de zoon van Noach was, steld.

Inderdaat, de Heilige Schyvers koomen met de Starrekundige aanmerkingen, welke *Callisthenes* van Babylon onder de Regeering van Alexander de Groot in Griekenland zond, over een, dewyl hy 1903 Jaaren zedert de grondlegging van deze Monarchie, tot aan de overwinningen van Alexander telt. Nimrod leefde in 't Jaar des waerelds 1771, en 't zelve, by 't getal van de 1903 jaaren gevoegd zynde, vind men het 3674te jaar in 't welke Alexander de Groot deze overwinningen deed.

Daar is dan zeer veel waarschyntlykheid, dat de Ninus der Heidenen de Nimrod van de Schriftuur is, en dat de Koningen, die men aan de Chaldecers en Arabieren in dat Land geeft, verdicht zyn; het is zelfs niet te verwonderen, dat men het leven en de Regeering der Assyrische Koningen veele jaaren verlengt heeft. Want hoedaanig kan men zo nauwkeurig het getal der jaaren van yder Regeering vast maaken, zonder het minste gedenkteeken van die tyden te hebben, die dezelve ontdekken.

REGEERING der CHALDEERS.

Evochus - 6 Jaaren. 1938.	De Koningen der Arabieren.
Chasmolus 7 Jaaren. 1944.	Mardocentes. 45. Jaaren 2163.
Porus --- 35 Jaaren. 1952.	----- 40. Jaaren 2248.
Nechubes 43 Jaaren. 1987.	Sifimardachus. 28 Jaaren 2248.
Abius - - 48 Jaaren. 2030.	Nabius ----- 37 Jaaren 2276.
Omballus 40 Jaaren. 2078.	Parannus --- 40 Jaaren 2313.
Zinzirus 45 Jaaren. 2118.	Nabonnabus 25 Jaaren 2353.

^{te Jaar} 1816 De Egyptenaaren waaren hun oorsprong mede aan de kinderen van Noach schuldig. Die volkeren schreeven zich een groote Aloudheid toe. Want hun geschiedenisfchryvers reekenden 12 of 13000 jaaren zedert Menes tot aan Alexander de Groot, en byaldien deze Tydrekening nauwkeurig was, hadden deze volkeren niet alleen voor den Zondvloed, maar zelfs voor de Schepping des waerelds aldaar geweest. Manethon, een Priester van de *Zonne-Stad*, een weinig zeediger zynde, verminderde dit groot getal van jaaren op de helft, en telde niet meer als 5350 jaaren. De overzetting der 70 onder de Regeering van Ptolomeus gemaakt zynde, gelooft men dat deze Prins jeloersch wegens een geschiedenis by de Jooden van den aanvang der waereld te zien, deze Egyptische Priester verplichtte met de aloude gedenkschriften van Egypten te raaden te gaan, die hy in een plaats Seriad uit de aarde groef, en, dat hy dezelve nauwkeurig afgeschreeven hebbende, aldaar de Jaarboeken van dit groot getal der jaaren, en der Koningen, die de een den andere in plaats gevolgt hadden, vond. Men vind het Land van Seriad in Egypten niet, alwaar die Gedenkschriften uit de aarde moesten gegraven zyn geweest; maar, men ontdekt het zelve in Judea, dicht by den Berg van Ephraim. Want Ehud vluchtte in *Sehira*, en de 70 hebben de beeldhouweryen overgezet, om dat daar een kolom was, door Seth een der kinderen van Adam gezet, die noch ten tyde van Joseph in weezen was, en waar in men de voornaamste uitkomsten van de geschiedenis graveert had. Byaldien het van daar was, dat Manethon zyn verlichtingen getrokken had, kan men niet wederleggen, dat hy geen reden gehad heeft, om aan de Egyptenaars een zo groote aloudheid toe te schryven, zo veel te meer, om dat zyn Tydrekening met die van de 70 overeenkwam. En dit is 't geen hem door eenige Christenen, tot deze overzetting geneigt, heeft doen volgen.

Het is niet te verwonderen, dat de Egyptenaars zich een groote Aloudheid toeschryven. Al de volkeren zyn door deze ziekte aangerast; deze alhier waaren inderdaad aloud, dewyl Misraim, de zoon van Cham, dit Land bevolkt had. Maar, 't geen Manethon, en de geenen bedroogen heeft, die hem gevolgt hebben, is een lange reeks van Koningen, welke men in Egypten vind. Men heeft hun jaaren gereekent, als of zy alle de een op den anderen volgende, geregeert hadden, in plaats, dat Egypten gelyk als alle de andere Landen van de waereld in veel kleine Ryken ver-

deelt was. Yder Stad had menigmaal haar Koning. Het werk van Manethon is niet waardig, dat men zich daar aan ophoud, om dat men niet meer vind, 't geen hy geschreeven heeft; Het is zelfs verkeerdelyk, hem in Judea aan de andere zyde van de woestynen te doen reizen, om op een kolom van dat Land de Egyptische aloudheden, en de geschiedenissen der Koningen, die 't zelve bestiert hebben, te gaan zoeken. Het steunt mede nergens anders als op een zeer zwakke gissing, dat men het Land van Sehira in Judea met het Land van Seriad verwisselt. Want de Canaaniten, Afgodendienaars zynde, konden Afgoden en Beeldhouweryen dicht by den Berg van Ephraim gehad hebben, zonder dat deze Beeldhouweryen eenige overeenkomst met de Historische gedenkschriften der Egyptenaaren, welke Manethon affchreef, hadden. Of wel voerde Seriad dezen naam ter oorzaak van een gedenkteeken van steenen, dat Josua daar gelaaten had.

In 't volgen van 't Hebreuws oorspronglyk geschrift, 't welk meerder als de Overzetting der 70, te waardeeren is, en 't geen het leeven der Oudvaders verlengt, gelooven wy dat Cham, de zoon van Noach, Africa bevolkte, dat hem in de verdeeling te beurt gevallen was. Daar uit spruit dat de Arabieren de kinderen van Cham genoemd zyn. Hy trok mede met Misraim zyn zoon in Egypten, die aldaar Steden bouwde, en regeerde; inderdaad, de Monarchie der Egyptenaaren had 663 jaaren zedert haar grondlegging, tot aan Cambyfos toe, die dat schoone Land overwon, geduurt, maar, met deze Rekening te volgen, klimt men meer tot Misraim den zoon van Cham op, die in 't jaar 1816 leefde. De Heer *Bochard* hield staande, dat Misraim den naam van een mensch niet was, maar, die der bewoonderen van Egypten, die men Mefor noemde. Om dat dit een zeer eng en zeer sterk Land was door haar bergen en woestynen. Maar, dewyl Moses het Geslachtregister van Cham maakt, is het onmogelyk, dat hy in den rey van zyne nakoomelingen, den vader der inwoonders van Mefor, zonder hem te noemen, gestelt heeft. Misraim was de Stichter der eerste Steden van Egypten, van waar het Land haar naam ontleende. Zyn Ryk wierd onder zyn nakoomelingen verdeelt, yder zich in de plaatzen, daar hy zich ter neder stelde, het opperste gezag aanmatigende. Zy behielden een zo groote achtting voor Cham, die het Opperhoofd van hun geslacht was, dat zy hem onder den naam van Jupiter Hammon aanbaden.

Chanaan de andere zoon van Cham ging zich in 't Land ter neder stellen, 't welk een zo langen tyd zyn naam gevoert heeft, en 't geen dezelve noch voerde, als wanneer het volk Israëls 't zelve overmeesterde. Daar uit spruiten de Pheniciers, die het allergrootste gedeelte van dat Land door hun Scheepvaart, en volkplanting bevolkt hebben.

Noach stierf, en Abraham kwam in de waereld twee jaaren na de dood van die herstelder van 't menschelyk geslacht, hy was de oudste der kinderen van Terah niet. Nahor was 60 jaaren voor hem gebooren, die niet eer als in het 170 jaar van zyn vader in de waereld trad.

Zommigen stellen in dit jaar de tweede reis van Janus in Italiën, die aldaar een Ryk vast stelde, maar, byaldien deze Janus Noach is, gelyk men meenigmaal zegt, is de misflag groot, dewyl Noach tien jaaren te vooren gestorven was. En byaldien Janus die geen is, daar *Eusebius* van spreekt, is de uitrekening echter baarblyklyk valsch, dewyl hy in Italiën niet als honderd en vyftig jaaren voor den Trojaanschen Oorlog regeerde.

Kedorlaomer de Koning van Elymais tusschen Babylon en Persien, zette zyn overwinningen tot in Pentapolis voort, alwaar hy Sodoma, Adama enz. innam.

Abraham trok uit Ur. Deze Stad in Mesopotamien geleegen, was door een groot getal van Starreklykers, Wiggelaars, en Afgodisten bewoont. Terah had deel aan hun viering en wiggelarye; men verzeekert dat Abraham het voorbeeld van zyn broeder Nahor, of van zyn vader niet wilde volgen, dat hy aan de Afgodisten de eenigheid van een God predikte, en dat de Chaldecers, in toorn ontfooken, de Kerk en den waaren Godsdienst van die tyd af begonden te vervolgen. Maar, de Schriftuur zegt alleenlyk, dat God *Abraham riep*. Hy deed zyn vader met hem uittrekken, terwyl de onpaflykheden den optocht vertraagden; want hy moest zich te Haran ophouden, alwaar hy stierf. Abraham 75 jaaren oud zynde, vervolgde zyn weg in Canaan, daar God hem riep. Van daar moet men de 430 jaaren van het pelgrimschap van 't volk Israëls beginnen. Men moet zich niet inbeelden, dat zy die geheele tyd in Egypten gewoont hebben. Maar, hun voorzaaten wa-

ren in een vreemd Land overgevoert geweest, van die tyd, dat Abraham zyn Land verliet, om in Canaan te trekken. En dit is 't geen de 70 Uitleggers zeer klaarlyk in hun overzettingen, als de Pentateufche Samaritaan, uitgelegt hebben.

2081 Daar was in dat jaar een hongersnood, welke Abraham verplichtte naer Egypten af te zakken. Hy was daar niet zonder ongerustheid, dewyl men hem zyn vrouw ontnam; de Jooden verzeekeren, dat hy na drie maanden wederom trok. 't Geen de giffing van *Josephus* omver werpt, die verzeekert, dat deze Aardsvader aan de Egyptenaaren leerde, 't geen hy van de Starrekunde wist, en dat door deze de wetenschap tot de Grieken overgegaan is.

2091 De Koningen van Pentapolis stonden tegens Kedorlaomer op, die hen zyne wetten twaalf jaaren te vooren onderworpen had. Deze ontstooken Prins verdreef de muitelingen. Loth zich in deze nederlaag beslooten vindende, vloog hem Abraham te hulp, en verloste hem uit de handen zynner vyanden. Hy wierd door Melchisedek gezeegent, twee jaaren daar na wierd Ismaël, den zoon van zyn dienstmaagd gebooren.

2107 Dit jaar was vruchtbaar in gevallen. Abraham 99 jaaren oud zynde, ontfing de besnydenis, als een zegel van 't Verbond, 't welk hy met God opgerecht had, en hy liet dezelve alle zyn huisgenooten mede ontfangen. De Heidenen schryven deze instelling Saturnus toe. Sodom en Gomorrha wierden door het vuur, dat uit den Heemel daalde, en 't welk de zwaavel ontfak, waar van dit Land vol was, in d'assche gelegd. De Engelen begaaven zich in deze Stad, om Loth daar uit te trekken, en zyn vrouw wierd in een Zoutpilaar veranderd. Eindelyk Abraham, by Abimelech de Koning der Philistynen ingeweeken zynde, liep door zyn vrouw een nieuw gevaar, welke hen ontnoomen was, ter oorzaak van haar schoonheid, alhoewel zy by de 90 jaaren oud was, en alreeds wanhoopte van kinderen, vermits haar hoogen ouderdom, te teelen.

2108 Zy liet niet na Isaaq ter waereld te brengen, die haar in 't voorgaande jaar door de Engelen, welke haar man ten zynen huize ontfangen had, beloofd was geweest. En weinig tyds daar na wierden Moab en Ammon Vaders van twee groote volken, welke hun naam voerden, aan Loth gebooren.

2113 Vyf jaaren daar na kwam de verdeeltheit in 't huis Abrahams; Ismaël mishandelde Isaaq, en Sara konde zulks niet verdraagen. De dienstmaagd en haar zoon wierden in een woestyn verdreeven daar Abraham zo weinig zorg voor haar droeg, dat de moeder en 't kind van dorst zouden gestorven zyn, byaldien God geen Engel had laten neederdaalen, om haar een put te wyzen.

2133 Isaaq in 't huis van zyn vader opgevoed tot den ouderdom van 25 jaaren, wierd op den berg van Morya geleid, om aldaar als een offerhande geslacht te worden. De geenen, die zeggen, dat de gewoonte van zyn kinderen te offeren alstoen zeer gemeen was, en dat de Pheniciers zulks een langen tyd voor Abraham oeffenden, haalen, om zulks te bewyzen, niet anders als onzekere uitvinders aan, of die omtrent de 2000 jaaren na dezen Aardsvader geleefd hebben.

2142 Enochus begon in Chaldea te regeeren, en maakte zich in dat geslacht zo doorluchtig, dat het zelve van hem een God maakte. Men zegt dat hy de Belus is, waar van de Propheeten spreken. *Esaias* 46. 1. en *Jerem.* 51. 44.

2145 Sara stierf te Hebron in den ouderdom van 127 jaaren; en den eersten eygendom, welken Abraham in Canaan bezat, was een graffte om zyn huisvrouw daar in te begraven.

2148 Drie jaaren daar na trok Eleazar in Mesopotamien, om voor Isaaq een vrouw onder 't geslacht der Aardsvaderen te gaan zoeken, hy bracht Rebecca mede. Inachus begon alstoen in Pepoloponese te Argos te regeeren. De geenen, die Inachus mede tydeling van Moses maaken, bedriegen zich gevoelig, dewyl hy ten tyde van Isaaq leefde. Hy regeerde 50 jaaren. Phoroneus zyn zoon bezat het Ryk tien jaaren langer. Hy verzaamelde zyn volkeren, die in 't veld verstrooit waaren, en die wild en woest in de bosschen leefden, in de Steden; hy onderworpen hen zyne wetten; en gaf het waare wezen aan het gebied. Apis trad na hem in zyn plaats, en regeerde 35 jaaren. Argus nam zyn plaats en regeerde 70 jaaren. De lange regeeringen, welke men aan alle die aloude Prinsen van Griekenland, Egypten, of van Asien toeschryft, doen my vreezen, dat daar eenige onweetenheid in de Geschiedenischryvers schuilt, die de waare plaatsvolging der aloude Koningen niet konnende ontdekken, het leeven van een alleen met de jaaren van zeer veel Koningen beladen. 't Zy hoe 't zy, Argus had echter in de regeering van Argos vyf plaatsvolgers van zyn huis. Dezelve ging vervolgens in dat

van de Danaïden over, daar zy 162 jaaren onder vyf Koningen bleef; maar dit geslacht in de perzoon van Acrisius uitgedooft zynde, viel dit Ryk, na 544 jaaren of daar omtrent geduurt te hebben, en veranderde van Stam. Want Melampus overmeesterde 't zelve, na dat hy de dochter van Praxus, welke gek geworden was, geneezen had.

Isaaq verkreeg uiteen onvruchtbaar huwlyk na 19 jaaren 2168 eindelyk van God twee kinderen. De moeder die ze beide in haar schoot voelde stryden, bedroeft over deze inwendige oneenigheid, die om dus te zeggen, voor 't leeven begon, vroeg daar de reden van aan God, die haar deed begrypen dat deze twee kinderen Opperhoofden van twee vyandlyke Geslachten zouden zyn, waar van d'eene den anderen zoude dienen. Esau de Vader der Idumeers kwam de eerste ter waereld, en Jacob het Opperhoofd der Israëlitien volgde hem. Inderdaad de Idumeers waaren een langen tyd meesters over de Jooden. Maar zy boogen eindelyk onder hun Wetten.

Terwyl Jacob in het huis zyns vaders was, rees in Egypten een doordringende verdeeltheit. De Koning van het Thebaide wilde de Herders, die in de woestynen talryk waaren, en die hy niet overwinnen konde, 't onderbrengen. Men verzeekert mede dat Thanis alstoen de Hoofdstad van een Landschap of een Ryk, en wiens Bisschop in de vergaadering van Ephesen onderteekende, in die tyd verwoest wierd. Het zy de Koning van Thebe, of die van Memphis dit Landschap overwon. Men doet twee dezer Koningen van een tyd yder 100 jaaren regeeren. Maar, men moet toestaan, dat daar veel onzekerheid in de geschiedenis der Egyptenaaren van die tyd schuilt.

Abraham stierf in d'ouderdom van 175 jaaren. Heber, die 2183 geen, die zedert de Zondvloed gebooren zynde, het allerslangste van alle menschen leefde, en die zyn naam de Hebreërs gaf, volgde dicht aan deze Aardsvader. 2187

Esau, die alreeds 40 jaaren oud was, trouwde met twee 2208 vreemdelingen, en in 't zelve jaar gebeurde de overstroming van Ogyges. Deze Prins regeerde in Attica. En 't was daar, dat de overvloeying groote oevers maakte. *Eusebius* of veel eer *Africanus*, die hy afgeschreeven had, verzeekert, dat alle de Atheensche Geschiedenischryvers, die van deze waatervloed gesproken hebben, dezelve 1020 jaaren voor de eerste Olympias stelden. Maar, men geloofd, dat *Eusebius* de gedachten van die aloude uitvinders niet begrepen heeft, welke aldaar van de regeering van Ogyges veel eer als van de waatervloed, welke Attica overstroomde, en niet eer als in het 32 jaar van zyn regeering voorviel, spreken. Zulks is van geen groot gewicht. Want het zy dat Ogyges 1020 jaaren voor de eerste Olympias heeft beginnen te regeeren, en dat de waatervloed niet als 32 jaar daar na voorgevallen zy, is het verschil niet groot, wyders slaat men naer de gedachten der aloude Atheensche Geschiedenischryvers, dewyl zy weg zyn. Maar, byaldien eenige zaak deze giffing kan ityven, is zulks de dood van Ogyges. Inderdaad, men verzeekert dat deze Prins onderging, en zulks is zeer waarschylyk, dewyl Attica een geruimen tyd na deze waatervloed, die 't zelve overdekte, onbevolkt bleef; men moet dan deze overstroming in 't jaar des waerelds 2240 stellen; die van Deucalion viel 228 jaaren daar na voor.

Ismaël de zoon van Hagar en Abraham stierf, na dat hy 2231 137 jaaren geleefd had.

Isaaq in een hoogen ouderdom, gaf Jacob zynen zeegen, ge- 2245 loovende dezelve aan Esau te geeven. Deze tegen zyn broeder ontstooken, verplichtte hem om in Mesopotamien by zyn Oom Laban te vluchten. God verzeekerde hem op den weg door het gezicht van een ladder, die met het eene einde de Heemelen, en met het andere de aarde raakte. Hy wierd op Rachel zyn Nicht verliefd, en alhoewel hy alreeds 77 jaaren bereikte, liet hy niet na van 7 jaaren te willen dienen om met haar te trouwen. Hy moest om haarent wil 14 jaaren dienen, om dat Laban hem op den trouwdag bedroog, en hem Lea in plaats van Rachel gaf. Maar, hy verkreegze eindelyk; hy had alle jaaren een zoon. Ruben was de eerste, die zyn recht 2246 van eerste geboorte verloor, om dat hy zich met een byslaap 2247 zyns vaders te buiten ging. Simeon kwam vervolgens. Levi 2248 was de 3. Juda die zyn naam aan de Jooden gaf, was de 4. Rachel bedroefde zich doodelyk om dat zy onvruchtbaar was. 2249 Onderwylen leed het noch 10 jaaren daar na, eer zy Joseph 2259 ter waereld bracht.

De geschiedenis zegt dat Jacob twaalf zoonen in Mesopotamien gebooren wierden. Men moet om die reden Benjamin uitzonderen, die dicht by Bethlehem ter waereld kwam, want Jacob vermoeit zynde van een twintigjarige dienstbaarheid,

- baarheid, waar in hy by zyn Schoonvader geweest was, besloot weder in zyn Vaderland te keeren. Hy vertrok heimelyk en toog over den Euphraat, eer Laban van zyn optocht kondschap had. Deze trotze en gierige mensch verzaamelde een klein Leeger om zyn schoonzoon te volgen, men trad in onderhandeling, en Jacob vertrok om het Land Canaan te bereiken, Esau, wie een zo lang afzyn niet verzacht had, trok tegens hem op, van voornemen zynde, om zich door zyn nederlaag te wreken, maar God veranderde het hert van dezen onmenschelyken broeder, men verenigde zich weder, en Jacob, over den Jordaan getrokken zynde, ging zich dicht by Sichem ter neder stellen; want daar was de Put van Jacob, waar by Jesus Christus de Samaritaansche vrouw onderhield.
- 2276 Joseph zyn broeders in Dothan gaande vinden, lieten zy hem in een put daalen, en verkochten hem vervolgens aan Koopliden, die naer Egypten gingen. Mephtamuchosis regeerde alstoen aldaar. Deze slaaf wierd 10 jaaren daar na in een gevangenis geslooten op de beschuldiging van zyn onbeschaamde minnaresse, welke hem beschuldigde van haar eer
- 2287 belaaft te hebben. Hy lei de droomen van 's Konings Amptelingen uit, die met hem in dezelve plaats beslooten waaren.
- 2288 Isaak zyn Grootvader leefde noch, en stierf in 't volgende jaar, maar hy was van 't lot van zyn neef onbewuft, die men ge
- 2289 loofde dood te zyn. Pharao, een gemeene naam van de Koningen van Egypten, droomen gehad hebbende, die hem ontrufften, dacht de schenker van deze Prins, die Joseph by de twee jaaren vergeeten had, om hem, en dienden hem by zyn Meester, als een uitmuntend Uitlegger der droomen, aan. Inderdaad, hy leidde die van den Koning uit, en vond het middel om de hongersnood, waar mede men na een overvloed van 7 jaaren gedreigt was, voor te koomen, en wierd door erkenenis tot de eerste Staatsbediening verheeven.
- 2296 De hongersnood een aanvang genomen hebbende, zond
- 2297 Jacob in 't volgende jaar zyn kinderen in Egypten, om zyn nooddruft van kooren te koopen.
- 2298 Jacob zond zyn kinderen wederom in Egypten. Benjamin was mede op reis, Joseph door dat gezicht zyns broeders verzacht, deed zig aan zyne broederen kennen. Jacob over de verheffing zyns zoons verwondert, verkoos by hem te gaan sterfen. En voerde zyn Geslacht in Egypten over; dat Land was door verscheide Koningen bestiert. Apapus regeerde alstoen noch te Thebe en Memphis. Maar het bestier viel wel haast kort daar na in de handen van een vrouw Nitocris genaamt. Rhamneses was Koning van 't gantsche neder Egypten. Zommige nauwkeurige onderzoekers zyn zelfs verzeekert, dat Moses zegt, dat men de Landen van Rhamneses aan de Israëlitien gaf. Men moet daar door het Land des Konings verstaan, die alstoen regeerde. Maar, de Heilige Text kan die uitlegging niet verdraagen, dewyl men daar by voegt, dat zulks door bevel des Konings geschiedde, men kan alleenlyk zeggen, dat het Landschap den naam van deze aloude Koningen voerde, die zedert een ruime tyd Rhamneses genaamt waaren, en welke de Schriftuur in die van Pharao verandert heeft. Hoe 't mag zyn, de Prins van het neder Egypten plaatste de Israëlitien op de grenzen van zyn naburig Ryk van Arabien, het zy de leege Landen tot weiden meêr bekwaam waaren, het zy, ten einde op dat deze vreemdelingen met de natuurlyke inwoonders van 't Landschap niet ondermengt wierden. En Joseph hielp door zyn vernuft daar toe, om dat zyn Geslacht, van de andere Geslachten afgezonderd, des te beeter haar Godsdienst konde bewaaren.
- 2299 De hongersnood hield altoos aan, en de Egyptenaaren in
- 2300 de uitterste nood gebracht, wierden verplicht al hun geld
- 2301 aan Joseph te leveren, en om hun Landeryen en huizen te
- 2302 verpanden om kooren te hebben, het welk zyn meester ten opperste ryk maakte.
- 2315 Jacob stierf, na dat hy Ephraim en Manasse de zoons van Joseph, die zedert Opperhoofden van 2 Stammen geweest zyn, aangenoomen had. De Egyptenaaren voegden hun traanen by die der Israëlitien over de dood van dien Aardsvader. Joseph verzeekerde weder zyn verschrikte broeders, die geloofden, dat de tegenwoordigheid van hun vader de wraak vertraagt had, die hy wegens hun onmenschelykheid wilde uitvoeren.
- 2369 Joseph 110 jaaren oud zynde, en die de vertroosting gehad hadde zyn derde Geslacht en de neeven van zyn kinderen gezien te hebben, stierf, doende belooven dat men zyn beenderen in 't Land van Canaan zoude voeren. 't Geen zyn hoop en geloof beteekent, dat dit Land t'eeniger tyd aan zyn nakoomelingen zoude toebehooren.
- 2370 De Nomaden, of dwaalende herders van Arabien, stortten op Egypten, en maakten zich meester van een gedeelte van dit

Ryk, 't welk zy by de 500 jaaren bezaaten. Salatis was de eerste hunner Koningen, en na dat hy 19 jaaren geregeert had, liet hy 't Ryk aan Beon over, die 't zelve 44 jaaren bestierde; men ondermengt zomtyds deze strooery der vreemdelingen met den inval der Israëlitien in Egypten; maar, de Israëlitien waaren niet meer als 70 zielen sterk, en de herders maakten een Leeger van 240000 mannen uit. De eenen bewoonden de valleye van Gosen, in het neder Egypten, en de anderen maakten zich meester van 't Ryk van Memphis. De eenen waaren slaaven, en regeerden nooit, en de anderen hadden een vervolg van veel Koningen. De Heer Bochart heeft geloofd, dat die overwinnaars uit Phenicien gekoomen waaren; maar, het is meêr waarschynlyk, dat het de Nomaden van Arabien waaren, welke dien inval ten tyde van Joseph, of eenige tyd na zyn dood deden. De Tydrekening van die tyd is zo duister, dat men niet als met moeite de tusschentyd kan zien, in welke men de uitkomsten kan vast stellen. Om welke reden zeeker wys man dezen inval 450 jaaren voor het jaar 1920 gestelt heeft.

Levi, Grootvader en Overgrootvader van Moses stierf in Egypten. Hy was Overgrootvader van Moses, om dat zyn zoon Lohat Amram had, die Aaron en Moses verzwaagde, hy was mede zyn Grootvader, om dat Josebeda zyn dochter in Egypten gebooren, Amram haar neef trouwde, dit huwelyk van den neef met zyn moeje was alstoen geoorloft; maar, de wet verwierp het zedert als bloedschendig.

Daar verhief zich in Egypten een andere Koning, die Joseph niet gekent had, en die zyn afkoomelingen onder een wreede slaaverny deed zuchten. Men zegt dat het een vreemde Vorst was, die zyn Throon niet wel gevestigd vindende, en den oorlog vreezende, gelyk de geweldnaars doen; mede bevatte dat de Israëlitien zich met hun aloude meesters mochten verbinden, om hem te verdryven. Om welke reden zommigen de omkeering in het Ryk van Memphis door de Arabieren, waar van wy gesproken hebben, voorgevallen, hier plaatzen. En men houdt staande dat de vreemde Prins, die Joseph niet kende, Salatis het Opperhoofd van deze Nomaden was, die een nieuwe regeering te Memphis stichtte. Maar, Moses beteekent een andere Koning, en spreekt niet van een vreemde. Deze Vorst, die Rhamneses genaamt was, regeerde 66 jaaren, en de lange regeeringen baaren gemeenlyk de vervolging van de Kerk, en de verdrukking der volkeren. Hy liet Kasteelen stichten, om dat hy de invallen der nabuuren vreesde, en byzonderlyk die der Arabieren, die Kasteelen wierden met den naam van Rhamneses benoemt, die den Koning van 't Land was, en Python was moogelyk die van de Koningin; men meent dat het Pelusia was. Josephus voegt daar by dat men de Israëlitien bezig hield met het doorsnyden van den Nyl in verscheide waterleidingen, en om de Pyramiden op te rechten; maar, de Pyramiden waaren zeer veel alouder.

Aaron kwam ter waereld, en liep het gevaar niet van na zyn geboorte omgebracht te werden, om dat het niet eer als in 't volgende jaar was dat Rhamneses het bevel afkondigde, waar by hy de vroedvrouwen beval alle de kinderen van 't manlyk Geslacht der Israëlitien, die in het toekomende zouden gebooren werden, om te brengen.

Moses wierd gebooren, en niet tegenstaande het bevel van Rhamneses, door 't vernuft van zyn moeder, en het medelyden van een Prinses behouden.

Attica was zedert de waatervloed van Ogyges ontvolkt geweest; zommigs bewoonders herzaamelden zich daar weder.

Cecrops verliet Egypten, en trok in Griekenland, alwaar hy het Ryk van Attica stichtte, waar van Athenen vervolgens de Hoofdstad was; men weet niet waarom de alouden zeggen dat Cecrops de natuur van een serpent en een mensch had; eenigen gelooven, dat zulks was, om dat hy in Egypten gebooren zynde, zich van zyn huid, of van zyn aloude zede, beroofde, om die der Grieken aan te neemen. Maar, hy voerde in teegendeel een nieuwen Godsdienst in Griekenland. Men gaf hem moogelyk den naam van een serpent, om dat hy arglistig was, en uit Egypten kwam, alwaar de kruipende dieren overvloedig zyn. Hy schreef de Grieken Wetten voor, en hy stelde daar een nieuwen Godsdienst vast. Dit Ryk wierd door 17 Koningen geregeert, die elkanderen in den tyd van 480 jaaren in plaats volgden. Codrus was de laatste dezer Vorsten. De Archonten naamen hun plaatzen in. Maar het ryksbestier verwisselde driemaal. 13 dezer Regeerders bezaaten 't zelve den tyd van 320 jaaren. 7 Anderen hielden 't zelve niet langer als 10 jaaren yder; en eindelyk kwaamen die Archonten jaarlyks om hun gezag te bepalen.

Daar ontstond een geweldigen oorlog tusschen de Pheniciers

ciers en de Koningen van Chaldea, deze wierden verflaagen, en hun Ryk verwoest. De Arabieren naamen Babylon in, en regeerden daar meêr als tweehonderd jaaren.

²⁴⁷³ Mofes, den Egyptenaar gedood hebbende, die een Israë-
²⁴⁷⁴ liet mishandelde, vluchtte by Jethro, wiens dochter hy trouwde. In 't volgende jaar kwam Caleb, die in 't Land Canaan trad, ter waereld.

²⁴⁸⁸ De Waatervloed van Deucalion viel in die tyd voor.

²⁴⁹⁴ Rhameses den verdrukker van 't volk Israëls stierf, en liet al zo wrede zoonen na, als hy. De een Amenophis genaamt, bleef in de Roode zee, en de andere was Bufiris, die dwingeland, zo beroemt door zyn wreedheden. Men maakt deze laatste de zoon van Neptunus, en men doet hem aan den oever van den Nyl tot aan den tyd van Josua regeeren. Men zegt mede dat Rhameses den naam van 't Land veranderde, aan welk hy den naam van Egypten gaf, die zy met die van Rhameses voerde; men noemde het Land alvorens Acria; maar, Mofes heeft het zelve den naam gegeven, welke alstoen bekend was.

²⁵⁰⁰ Men plaatst hier den brand door den val van Phaëton veroorzaakt, en deze ontsteeking viel volgens de Geschiedenisfchryvers in Ethiopien voor. Maar, d'Erydaan of de Po, waar in deze jonge losbol stortte, is zeer verre van Ethiopien geleegen. Dewyl de Egyptenaars de gewoonte hadden van alle jaaren groote voorzorgen te hebben om hun kudden voor 't vuur van den Heemel te beschermen, heeft men reden om te gelooven, dat het in Ethiopien was, daar een droogte voorviel, door de bovenmaatige warmte van de Zon veroorzaakt, die de beesten deed sterven, en dit is 't geen aan 't verdichtzel van Phaëton plaats gegeven heeft.

²⁵⁰¹ Areopagus wierd vermaard; dit was een Rots, welke de Grieken Pagus noemden, Mars Halicrothius, de zoon van Neptunus omgebracht hebbende. Riep die bedroefde vader dezen moordenaar voor het Gerecht. De zaak wierd op deze Rots bepleit, welke men van die tyd af de Rots van Mars Areopagus noemde; maar, men kan niet verzeekeren, dat dit de oorsprong van die beroemde Raad was, dewyl eenige gelooven, dat de eerste zaak, die daar bepleit wierd, die van Orestes was, en dat de Amazoonen dezelve den naam van Areopagus gegeven hebben, om dat zy offerhanden aan den God Mars gedaan hadden. Men stelt in dezelve tyd de uitvinding van den wyngaard, die alhoewel veel alouder weinig in Griekenland bekend was.

²³¹³ Mofes zag het brandend Braambosch in de woestyn, hy ontving bevel van God om aan de verlossing van 't volk te arbeiden. Hy vertrok met Aaron, ten einde om zyn bevelen aan Pharao over te draagen. Hy deed in zyn tegenwoordigheid wonderdaaden; sommigen stellen de verlossing vroeger, en de anderen gelyk als Torneus, vertraagen dezelve 31 jaaren. Maar, het valt moejelyk in een zo groote duisternis, en in een zo groot getal van eeuwen juist het jaar van deze verlossing vast te stellen.

HET TWEEDE DEEL.

Van de geestelyke en waereldsche Geschiedenis zedert den Uittocht uit Egypten, en de Geboorte van de Joodsche Kerk, in 't Jaar 2513 tot aan Jesus Christus.

Geschiedenis des eersten eeuws van de Joodsche Kerk.

De Uittocht uit Egypten onder Amenophis. Pelgrimschap der Israëlieten. Overwinningen van Josua. De Geschiedenis van Danaus en Cadmus nitzgelegt.

¹ **A** Menophis, die de andere Geschiedenisfchryvers Cheres noemen, en de Heilige Schriftuur Pharao noemt, regerde alstoen, en liet niet af zyn onderdaanen te verdrukken, als wanneer men een pooging zag om zyn juk in de maand van May in 't jaar 2513 af te schudden. Het volk Israëls verliet Egypten, en drie groote tochten gedaan hebbende, kwam het zelve aan den oever van de Roode Zee, ten getalle van 60000 menschen, deze menigte liet niet na verschrikt te worden op het gerucht van Pharaos optocht en zyn Leeger, dat hen vervolgde: maar, Mofes scheidde de wateren van de Roode Zee van een, en deed het volk daar door trekken, en Pharao, die 't zelve wilde doen, wierd met zyn gantsch Leeger overstroomt. Na dat men dwars door de Roode Zee getrokken was, vervolgde men zyn weg dwars door de woestyn heen. Men vond daar bittere waateren, 't welk het volk deed murmureeren. Maar, Mofes maakte het zelve zoet, met daar een stuk houts in te werpen.

Daar ontstond een nieuwe murmureering in 't begin van de maand van Junius, om dat het brood daar ontbrak, maar,

God zond kwakkels, en deed het Manna reegenen. Het was in het einde van dezelve maand, dat de Amalekiten, op de achterhoede van 't Leeger stortende, daar een meenigte van ombrachten. Mofes deed den veldslag door Josua leeveren, terwyl hy op den berg bad, en de zeege door zyn gebed wegdroeg.

God gaf in de maand van Julius zyn Wet op den berg Sinai. Mofes ging op den berg de taafels ontfangen, en kwam voor den Maand van Augustus niet weder, na dat hy 40 dagen met God in zaamenpraak geweest was. Hy vond het volk, een gulde Kalf aanbiddende. Hy wierp uit toornigheid de Taafelen van de Wet ter aarde, en verbryzelde dezelve; hy strafte de geenen, die aan de Afgodendienst schuldig waaren; hy keerde weder op den berg, van waar hy nicuwe Taafelen bracht, en klom in de maand van September af, hebbende het aangezicht met straalen omvangen; het welk hem verplichtte om 't zelve met een dekkleed te dekken.

Men bleef een jaar in de woestyn van Sinai, alwaar zy het tweede Pascha vierde, en men maakte daar verscheide richtsnoeren van den Godsdienst. Nadab en Abihu, die met een vreemd vuur, en 't geen van den Heemel niet gedaalt was, wilden offeren, wierden verteert en tot asche verbrand. Jethro, die in 't nabuurig Land woonde, geleidde tot Mofes zyn vrouw en twee zoonen, en gaf hem een goede raad tot zyn gedrag. Men brak van daar op den 9. van Junius. Mirjam de zuster van Mofes wierd met melaatsheid geslaagen, om dat zy van de vrouw van haar broeder jeloersch wierd, en om dat zy, met Aaron zaamenzweerende, zich met hem gelyk wilde maaken; men zond van die tyd af, in de maand van September verspieters in 't Land van Canaan, die uitmuntende vruchten van daar weder mede brachten. Maar eenige lathertigen maakten een opschudding en verslaagtheit in 't leeger, verzeekerende, dat dit Land, door Reuzen bewoont zynde, het onmoogelyk was 't zelve te overwinnen. Josua en Caleb, die de menigte tegenstonden, wierden des wegen beloont, door het vermaak van alleen in 't Land Canaan te treden. Want al de geenen, die uit Egypten getrokken waaren, stierven in de Woestyn. Om welke reden God, in plaats van hen door den weg, die de verspieters gehouden hadden, en zeer kort was, te leiden, aan dit volk verscheide omnetrekken liet doen, en het 40 jaaren ophield, in plaats dat zy daar in twintig daagen konden koomen. Het oproer van 't volk wierd door een aanval der Amalekiten gestraft, die een groot getal van Israëlieten om 't leeven brachten. En alstoen itelde Mozes de 90te Psalm op, door welke het gemaklyk valt te bewyzen dat de menschen alstoen niet meer als 80 jaaren leefden.

Het Leeger hield zich een langen tyd te Kades op, terwyl den Sabbathfchender, die eenige stukken houts in de Woestyn op den Sabbathdag verzaamelt had, gesteenigt, en aldaar wierden Korah, Dathan en Abiram, die tegens Mofes opstonden, gestraft. Wy zullen de Israëlieten in al hun leegerplaatzen niet volgen. Het volstrekt aan te merken, dat zy 40 jaaren in de Woestynen omzwurven, eer zy in 't Heilige Land traaden. Terwyl de Israëlieten hun weg vervolgen, vertrouwde Sefostris de Koning van Egypten zyn Ryk aan zyn broeder Armais of Danaus, en verkoos de zyde, om overwinning te doen. Men gelooft dat deze twee Prinsen de zoonen van Amenophis of Pharao waaren, die in de Roode Zee verdronken was. Maar, hoedaanig konde Egypten, 't welk aanmerkelyk door het verlies van Pharao en zyn leeger verzwakt was, zo haastig een ander leeger op de been brengen, dat krachtig genoeg was om Asien en een gedeelte van Europa te overmeesteren? Wyders begrypt men niet dat Sefostris, die aansfonds de nabuurige Landen van de Roode Zee innam, zich niet op het leeger der Israëlieten ging storten, dat noch niet verre van daar was, ten einde om in hun bloed en nederlaag de schande en de dood van zyn vader te wreken. Men kan die zwaarigheden niet wegnemen, als met aan te merken, dat Egypten door verscheide Koningen geregeert was, daar was een in het neder Egypten, alwaar al de gevallen van Joseph en de het volk Israëls voorvielen. De Koningen van het hooge Egypten, die deze van het neder als ongemaklyke na buuren aanzagen, waaren verzet van hen door een dubbeld ongeluk ter neder geslaagen te zien, door de vlucht der Israëlieten die dat land ontvolkten, en door de nederlaag van 't leeger. Sefostris van de ongerustheden, welke dit nabuurschap hem veroorzaakte, verlost, dacht niet meer om de Israëlieten te vervolgen, maar, om winsten te doen. Negen jaaren wierden tot deze overwinningen besteed.

10 befteed. Sefoftris keerde, na de zelve gedaan te hebben, weder in Egypten, en vond, dat zyn broeder Danaus, zich van een zo lang afweezen bedienende, de bevelen die hy hem nagelaaten hadde voor zyn vertrek, gefchonden had, dierhalven
 14 verdreef hy hem. Deze vlugteling ging zich te Argos ter nederzetten, alwaar hy den grondslag van een Ryk leide, terwyl Sefoftris Egypten vreedzaam, door den raad van Tot,
 30 den zoon van *Mercurius Trismegistes*, regeerde. De anderen doen Danaus en zyn broeder Lynceus uit Chemnis, een ftad van Thebaïs trekken. Zy gingen naer Argos, en aldaar Stenelus op den throon vindende, dreeven zy hem van daar. Danaus gaf zyn naam aan de volkeren van dat land; zyn dochters maakten zich beroemt door de ontdekking van zommige fprongen, waar uit men waater voor de ftad trok, die zulks ontbrak. Maar, zy wierden door de moord van alle heur mans noch veel meer berucht. Hypermetra alleen bleef Lynceus getrouw, die na zyn oom regeerde, zy boude Tempels ter eere van Venus, en wierd Priesteresse van Juno. Amphiction regeerde alstoen te Athenen.

36 Cadmus, de neef van Danaus, verliet mede Egypten, om zyn zufter Europa te gaan zoeken, of veel eer om winften in Europa te gaan doen, onder voorwendzel van zyn zufter te zoeken, die men gefchaakt had. Hy vertrok van Thebe, alwaar Agenor zyn vader regeerde, en trok over in Phenicien, en regeerde te Tyr en Sidon, hy ging van daar in Grickenland, alwaar hy het gebruik der letteren invoerde, 't welk tot die tyd toe onbekent geweest was; het is waarfchynlyk, dat dezelve de Egyptifche merkteekenen waaren, welke *Mercurius Trismegistes* veel eer als die van Phenicien uitgevonden had, welke hy in dat land bracht. Inderdaad, men heeft gedurende een groot getal van eeuwen een opschrift op de voetftal van het beeld van Agamemnon van de rechter na de linkerhand gefchreeven gezien, gelyk jegenwoordig de Jooden doen. 't Welk bewyft, dat men de letteren der Oofterfchen, en hun manier van fchryven aangenoomen had; maar, die merkteekenen zyn allengs verandert, en by vervolg van tyden zeer verfchillend van die der Pheniciers, alzo wel als van de Egyptifche letters geworden. Hy gaf den naam van Thebes aan de ftad, welke hy in Beotien bouwde, ter oorzaak omdat dezelve de naam van de hoofdstad van zyns Vaders ryk in Egypten was. Men fchryft, dat hy in Beotien de Draakentanden gezaait hebbende, daar van krygsknechten, die aantonds met elkanderen vochten, groeiden, en d'een d'anderen dusdanig doodden, dat daar niet meer als vyf overig bleeven. Maar, men heft de Pheniciers, welke deze gefchiedenis verhaalt hebben, niet wel begreepen, en die alleenlyk zeiden dat Cadmus een leeger oprichtte uit mannen met koopere fpietzen gewaapend, zaamengeftelt. De koopere fpietzen beteekenen de Draakentanden, en dit is 't geen de dubbelzinnigheid en 't verdichtzel maakt. Ten minften is het zeker, dat Cadmus het gebruik van 't koper in Beotien bracht, en dat hy daar van fpietzen liet maaken, die van te vooren onbekend waaren. De Ifraëlitien, hun weg vervolgende, wierden verplicht om op de grenfen van Idumeën te trekken, maar, God verbood hen deze volkeren, die hun bondgenooten door Eſau waaren, te verwoeften.

40 Mirjam, de oudfte zufter van Mozes en Aaron ftierf in den ouderdom van 130. jaaren. Mozes floeg op den Rots, om waater te hebben; en zyn wantrouwen op deze wonderdaad wierd met de uitsluiting van 't Heilige Land geftraft, alwaar hy niet intrad, niet meêr als Aaron, en die in dit jaar den tienden dag van Auguſtus ftierf, in den ouderdom van 123. jaaren op den berg van Hor. De Koning van Arad leeverde den volgende maand den ſlag, en doodde een groot getal van Ifraëlitien. Maar God, door hun gebeden getroffen, onderwierp eindelyk zyn land.

Mozes wierd verplicht den kooperen ſlang op te rechten, om de beet van de vergiftige ſlangen te geneezen. Om welke reden de plaats Tſalmon genaamt is, 't welk een beeldenis teekent.

De Koning der Amoriten, de Ifraëlitien doortocht over zyn landen gewicert hebbende, maakten men zich meester van zyn land, na een veldſlag tegen hem gedaan, en zyn allerſterkſte plaatzen beleegert te hebben. Og, de Koning van Bazan, die een groot land bezat, onderging het zelve lot. Want verſlaagen geweest zynde, nam men 60 ſteden, die hem toebehoorden, in. Deze Prins was van het geſlacht der Reufen. (*Numeri 21.*)

Balak, de Koning der Moabiten, verſlaagen door den nederlaag van zyn nabuuren, vergaaderde zyn Raaden en leegers. Hy riep Bileam om van hem den uitſlag van den oorlog te

weeten, en dezelve door zyn bezweeringen te bevorderen. maar Bileam konde Gods volk niet vervloeken, zyn ezel ſprak, en dit dier, veel wyzer als den Propheet, leerde hem zyn plicht. Deze goddelooze menſch raadde een volk dat onverwinlyk door de wapenen was, door de vrouwen te verderven. Die raad gelukte. De Ifraëlitien vermengden zich met de Moabiten, en zy vielen van deze vleefchelyke hoerery tot Afgodery, 't welk aan Phineas geleentheid gaf, om zyn yver te oefnen, en aan God, om zyn wraak te doen gevoelen. Daar ſneuvelden door deze kaſtyding 24000 menſchen. Onder wylen liet men niet na noch zes hondert tachtig duizend en zevenhonderd menſchen in de optelling, welke een weinig tyds daar na geſchiedde, te vinden. Want men moet drie-en-twintig duizend Leviten by de waereldſche, die Mozes geteld had, voegen. De Midianiten wierden door de dapperheid van Phineas geſlaagen, men gaf de landen van Sihon de Koning der Amoriten ende van Og den Koning van Bazan, aan de ſtammen van Ruben en Gad ten deele. Men kondigde de noodwendige richtſnoeren aan den geenen af, die in het land van Canaän gingen in treden, tot uitroeying der Afgoden, en bewaaring van den Godsdienſt in alle haare zuiverheid. Mozes vernieuwde weder het verbond, 't welk hy met God voor 't volk opgeregt had, liet het aſſchrift van deze Wet in handen van de Leviten, en de Opperhoofden der ſtammen, en, na hen gezeigent te hebben, klom hy op den kruin van Nebo, van waar hy de vlakke van Jericho ontdekte, en van daar het beloofde land gezien hebbende, ſtierf hy in den ouderdom van 120 jaaren.

Jofua volgde in zyn plaats; maar, alvorens zyn geſchiedenis te beginnen, moet men aanmerken, dat men de jaaren der Richteren, die zedert Mozes tot aan Salomon, de welke den Tempel bouwde, geleest hebben, op verſcheiden wyzen reekent. Zommigen gelooven, dat men niet alleenlyk de jaaren, die de Schriftuur yder Richter toefchryft, reekenen moet; maar, dat men daar de tuſſchenregeeringen, ende de jaaren van de gevangenis, ofte der ellende, gedurende welke daar geen Richters waaren, moet byvoegen, en zulks maakt een vermeerdering van 110 jaaren. *Jofephus* heeft deze Reekening gevolgt, om dat de Schriftuur, verzeekerende dat zodanig Richter 40 jaaren geregeert heeft, men in dat getal de jaaren van elende en lyden niet moet begrypen, dewyl de Richter alstoen niet leefde, of ten minften liet hy 't volk in verdrukking. Om welke reden deze Geſchiedenisſchryver 591 jaaren zedert den optocht uit Egypten tot aan Salomon telt, en zyn gezag heeft veel muggezifteren medegeſleept. Onder tuſſchen, dewyl men in de geſchiedenis der Koningen leeft, dat daar niet meêr verlieden als 480 jaaren, zedert dat Mozes Egypten verliet, tot dat Salomon den Tempel van Jeruſalem bouwde, is men door een veel grooter gezag als dat van *Jofephus* verplicht de laaſte reekening te volgen; en de tuſſchenregeeringen en den tyd van ellende in de jaaren der Richteren of der Helden, die het geſlacht verlost hebben, in te ſluiten. Dewyl dit een ſleutel van de heilige geſchiedenis is, hebben wy geloofd, dat men dezelve voor den geenen niet moeft verborgen houden, die dezelve willen leezen; wyders dient zy tot een richtſnoer voor het kort begryp, 't geen wy daar van maaken.

Jofua, zich aan 't hoofd van 't leeger ſtellende, beſloot over den Jordaan te trekken, ten einde om Jericho aan te taſten. De vloed ſcheidde haare wateren van een om de Ark te laaten doortrekken, gelyk mede het leeger, dat den ark volgde. 's Anderendaags hernieuwde men de beſnydenis, welke gedurende de reis afgebrooken geweest was; men at het Paafchlam den 4. May, men at mede ongeheevde brooden; en dewyl men daar een genoegzame groote overvloed van kooren had, hield het mann' op van den heemel te vallen.

Eindelyk, na de volkeren, die aan de andere zyde van de Jordaan waaren, overwonnen, en hun land in bezit genoomen te hebben, maakte men zich gereet om het Heilige Land te overmeesteren. Canaän, de zoons zoon van Noach, had zich 't zelve toegeeigent; hy had elf kinderen, welke 't zelve onder zich verdeelden, en waar uit zo veel verſcheide geſlachten afdaalden. Sidon, de oudſte zoon, was de vader der Sidoniers, en ſtichtte een ſtad, welke zyn naam voerde, en een groot getal van eeuwen vermaard in weezen gebleeven is. Zommigen begaaven zich aan de andere zyde van den Libanon in Syrien, en de andere bleeven in Canaän, wiens waarlyke paalen van Sidon en de Antilibanon tot aan Gaza, en van daar tot aan de doode zee waaren. De vyf volkeren, uit Canaän en zyn kinderen geſprooten, die dit land bezaaten, waaren de Hitteers, by Hebron en Beerſeba geleegen. De

De Jebusiten, welke Jerusalem en 't kasteel van Sion hadden, bewaarden 't zelve een lange tyd. De Amoriten bezaaten de bergen en woestyne van Judea. De Gergeseniërs woonden beneden de Jordaan, dicht by Gadara; en de Heviteren, wiens gebuuren de Gabaoniten waaren, hadden zich aan den voet van den berg Hermon geplaatst. God wilde deze vyf volkeren, uit Canaän gesprooten, kastyden voor de zes anderen, die in 't bezit der landen bleeven, welke zy ingenoomen hadden. Boven dat waaren daar in Canaän aan den oever van de Middellandsche zee vyf landschappen der Philistynen, vyanden van Gods volk. Het was tegen alle deze volkeren dat Josua zich ten oorlog bereidde; en die hy wilde vernietigen. De Jooden, die het wreed vinden, dat men onvoorzien op geslachten stort, op welke men gantsch geen recht heeft, houden staande, dat hun Veldheer, altoorens in 't land te trekken, een verklaring liet voor aangaan, waar by hy de vrede den geenen aanbod, die de wapenen wilden nederleggen, de vryheid van te vluchten den geenen, die zich wilde elders begeeven, en met den oorlog en de dood den geenen dreigden, die eenigen wederstand wilden bieden. De Gabaoniten verzochten de vrede; de Gergeseniërs naamen de vlucht, en gingen zich in Africa ter nederstellen. Men zegt zelfs, dat men dicht by Tanger aloude gedenkteekenen gevonden heeft, waar op men deze woorden las: *Wy zyn de geenen, die voor Josua, de zoon van Nave, de struikroover, gevlucht zyn*: maar zulks komt met de heilige Text niet overeen. God had Josua bevoelen zich meester van Canaän te maaken, en daar van alle de inwoonders te verwoesten. De Gabaoniten verkregen de vrede niet anders als door misleiding en bedrog: het is alleen moogelyk dat zommige verschrikten vluchten konden, en in Africa trekken. De oorlog begon dan zonder eenige verklaring, die dezelve voorging. Jericho wierd ingeslooren, en zonder moeite ingenoomen, dewyl de muuren op 't geluid der bazuinen nederstortten. Achan, die in weerwil van het verbod zich iets van den roof toegecigend had, deed aan 't gantsche geslacht een bloedige hoon voor Haylyden; maar, gestraft geworden zynde, en God zich met zyn volk weder verzoevende, wierd de stad ingenoomen, en twaalf duizend van haar bewoonders den hals afgesneden. De Gabaoniten door deze overwinningen verschrikt, bedroogen Josua, en maakten een Verbond met hem. Maar, de Koning van Jerusalem daar van verwittigt zynde, en vreezende dat dit voorbeeld de gantsche ondergang van 't land mocht veroorzaaken, trad met 4 nabuurige Koningen in een Verbond, en beleegde Gabaon met hen. Josua vloog zyn Bondgenooten te hulp, alhoewel zy hem misleid hadden, sloeg de beleegeraars, nam de verbonde Koningen gevangen, en de zon stond stil om

46 hem tyd te geeven tot het voltrekken van zyn overwinning. Josua breidde zyn overwinningen dit loopende jaar wyder uit. Hy hielp Caleb om den stam der Reufen te vernietigen, en de stad van Hebron in te neemen. Hy versloeg een groot getal van Koningen, die vergeets zich tegens zyn voorneemens poogden te stellen.

47 Men vierde het eerste Sabbathjaar, ende het Ffeest der Tabernakelen onder tenten met takken overdekt, ten einde om de geheugenis van het Pelgrimschap in de woestyn te bewaaren, schoon men zelfs een stille rust genoot, en in overvloed leefde. Josua maakte mede een verdeeling van 't Heilige land

48 aan verscheide stammen. Josua bouwde Timnathferah, om aldaar gerust te leeven, na dat hy de vryheid van zyn geslacht gevestigd had, en hy stierf daar in den ouderdom van 110 jaaren, na dat hy 't volk 27 jaaren, byaldien men de overlevering geloofd, geregeerd had. De Schriftuur bevestigt het getal der jaaren van zyn regeering niet; maar, men kan hem niet meer als 17 jaaren toeschryven, en men moet zelfs in dit getal een tusschen-

61 regeering insluiten. De Tempel te Delphos wierd door Phlegias verbrand, om zich van Apollo te wreken, die zyn dochter onteert had, en aan wie deze Tempel toegeheilgd was. Apollo wreekte zich op zyn beurt, en doodde Phlegias, die de zoon van Mars was, en zond hem naar de Hel. Æsculapius sproot uit deze

65 bylegging. Asterius, Koning van Candia, Europa na haare wegvoering getrouwt hebbende, had drie kinderen by haar, Minos, Rhadamanthus en Sarpedon.

65 Pandion de eerste regeerde alstoen te Athenen, en had twee dochters in de herschepping bekent, Progne en Philomela; zyn regeering welke in 't jaar 2567 van de schepping des waerdels een aanvang nam, duurde 40 jaaren.

Het volk Israëls van hun opperhoofden versteeken, vergat God, die, om 't zelve daar over te straffen, hen aan een Koning van Mesopotamien Cuschan genaamt, onderwierp. Men bleef acht jaaren in deze slaverny, tot dat Othniel, de zwaager van de beroemde Caleb, zich aan het hoofd der benden gestelt hebbende, Cuschan versloeg, en aan de Israëlitent de vryheid wedergaf, die zy verlooren hadden. Deze Richter regeerde hen een langen tyd; en dewyl de godvruchtigheid de oorsprong van de vrede is, wierd hun rust door de minste aanmerkelyke opstand niet gestoort.

Daar viel een groote brand op den berg Ida voor, welke aan de bewoonders leerde zich van 't yzer te bedienen, om dat zy zagen dat dit metaal in 't vuur gesmolten wierd.

De Geschiedenis van de tweede Eeuw van de Joodsche Kerk, zedert den optocht uit Egypten.

Richters van Israël. Minos, Ceres, 't gulde Vlies, Tantalus, Pelops, Orpheus, Perseus.

Terwyl Gods volk een diepe rust onder het bestier van Othniel en Ehud genoot, was Griekenland vol veranderingen en vruchtbaar in gevallen.

Sisiphus bouwde Corinthen; maar, daar zyn twee mannen van die naam, d'een de zoon van Æolus, die te Epiren, dat is te Corinthen regeerde, na dat hy dezelve gebouwd had, en aldaar navolgers na hem gelaaten had, die door de Heracliden verdreeven wierden. d'Ander was een berucht struikroover, die de wegen van Corinthen onveilig maakte, en de moeder van Ulysses, als wanneer men haar naer haar man geleidde, schond.

Minos de eerste, regeerde te Argos, en was voor een volmaakt Wetgever beroemt, men stelt in dezelve tyd de komst van Ceres in Griekenland; zy doorreisde de gantsche waereld om haar dochter Proserpina te zoeken; zy leerde den Landbouw aan de Grieken, benevens het kooren te zaayen; het welk haar voor een Godin deed aanzien, tot welkers eer men speelen te *Eluefs* en in andere plaatsen instelde. 't Is een verdichtsel dat een geschiedenis insluit. De kunst van kooren en garst te zaayen was veel alouder als Ceres, en men beeldt zich belachlyk in dat het te Patras was, daar men het land begon te bouwen; maar, de hongersnood te dier tyd Griekenland verwoest hebbende, was men verplicht in Egypten kooren te gaan zoeken. Triptolemus bracht daar van in lange scheepen met riemen of zeilen mede, waar door men gezegt heeft, dat hy op een gevleugelt serpent gezeeten was. Men zaaide, en de aarde een overvloedigen oogst voortgebracht hebbende, deed men daar over dankzeggingen aan Ceres, welke by de Grieken de natuur is; dewyl de Egyptenaaren het kooren verschaft hadden, en mooglyk een nieuwe manier van landbouwen leerde, volgde men hen in den dienst en de verborgenheden na, die zy vierden ter eeren van Isis, van welke zy een Godin maakten, welke by hen of de Maan, of de Natuur was.

Phrixus en zyn zuster Helle, verplicht hun vaderlyk huis te verlaaten, om zich voor de hinderlaag van een schoonmoeder te bewaaren, welke hen wilde laten ombrengen, begaaven zich in een schip, dat voor een teeken een *Ram* had. Dat was te dier tyd de gewoonte om de scheepen te onderscheiden door de gedaante van een dier, 't geen men op de voorsteeven stelde, terwyl men aan de achtersteeven de beelden van den God, die de beschermer van 't schip was, plaatste. Minerva geleidde dat van Phrixus. Helle leed echter schipbreuk, en liet niet na van haar naam aan de zee te geeven; maar, Phrixus lande gelukkig te Colchos, en gaf den Koning van dat land de schatten weder, die hy zyn vader ontroofd had. Zommigen gelooven, dat de schatten, welke Phrixus in een schip, dat voor een teeken een *Ram* had, naar Colchos voerde, gelegentheid gegeeven hebben tot het verdichtzel van 't gulde Vlies, dat Jason in de volgende eeuw wegvoerde. Maar, men moet eeraanmerken, dat de rivieren van dat land het goud in den vloed mede sleepten, en dat de eerste Koningen van Colchos zo ryk wierden, dat zy in hun Paleisen *goude balken en kolommen* hadden. Hun schatkamer was wonder groot, en gelyk het Griekze woord *gaza* een schatkamer, en een vacht beteekent, en om dat *schur* also wel een stier als een muur, en *Nachasch* een *Draak* en *kooper* beteekent, hebben de dichters door de dubbelzinnigheid dezer woorden gezegt, dat het een *gulde Vlies* was, door een *Draak* en twee stieren bewaart, in

65

86

97

't Jaar des Waerelds. 2613 Van den optocht uit Egypten.

108

103

106

140

in plaats van natuurlyk te zeggen, dat het een *Schatkamer* was met een *dubbeld mure* omringt, en met een *koopere deur* geslooten.

145 Het Joodsche volk, zich tot Afgoderye begeeven hebbende, bediende Eglon de Koning van Moab zich van deze omstandigheid, en verbond zich met de Amalekiten en de Ammoniten, Israël voor God schuldig, wierd door deze verbonde Prinsen geslaagen. Jericho viel in de handen van Eglon, en hield het gantsche geslacht in een soort van

166 slaaverny. Ehud de Benjamiet ondernam om zyn land van een zo wreede dwingeland te verlossen; hy had de bekwaamheid van zich by Eglon door geschenken en verzoekschriften aangenaam te maaken, en tot hem te moogen naderen. Hy doodde hem in zyn kleerkaamer; en zich geborgen hebbende, verzaamelde hy aanstonds al de krygsknechten, die hy vinden konde, en leeverde de Moabitich den veldslag, welke den moord aan hun Koning begaan, wilden wrecken; tien duizend van deze laatsten bleeven op 't slagveld leggen, en door deze overwinning herstelde hy de vryheid en de rust van zyn geslacht. Het is waar dat de Philistynen niet nalieten invallen in het Heilige Land te doen, dewyl Samgar, die alstoen leefde, daar van 600. mannen met een stierestaf, waar mede hy zyn ossen dreef, ombracht; maar, het getal dier dooden, en het wapen, waar van hy zich bediende, beteekent veel eer de nederlaag van een hoop, die zich op de vlucht begeeven had, als de overwinning op de vyanden, welke een openbaaren oorlog voerden, behaalt. Laat ons tot de Grieken wederkeeren.

148 De beroemde Tantalus regeerde in Phrygien, en aldaar was 't, dat hy Ganimedes de zoon van Tros, waar van de Trojanen hun naam ontleenden, wegvoerde. Men heeft verducht dat het Jupiter was, die deze jonge geschaakt had, na dat hy zich in een Adelaar herschept had. Maar, een aloud Dichter *Phanocles*, die een gedicht op de *Padereffartien* maakte, *de liefde en 't schaaken der jongens*, welke in dien tyd overvloedig waaren, schryft het Tantalus toe, en met heeft daar den Adelaar tusschen doen koomen, het zy, om dat hy hem in een schip gezet had, dat een Adelaar aan zyn voorsteven voerde, het zy om de snelligheid van de ont-schaaking aan te wyzen.

170 Pelops zyn zoon, verliet Phrygien, het zy de hoofdstad van zyn Ryk door een aardbeving om ver geworpen was, het zy dat Ilus, de zoon van Tros, Tantalus verdreeven had, hem een oorlog zonder verschooning aandoende, om de hoon zyn vader, en aan Ganimedes zyn broeder aangedaan, te wrecken. Pelops trok in Griekenland, en gaf zyn naam aan Peloponnesen. Hy maakte zich daar een groot getal van vrienden en aanhangers door de rykdommen, die hy in een arm land gebracht had, en door het getal van zyn kinderen, die zich met de beste huizen van 't nabuurschap verbonden; onderwyl en was hy altyd niet gelukkig in zyn geslacht. Atreus en Thyestes jeloersch, wegens dat hy hun broeder Chrysipus voor hen stelde, wierpen hun medevryer in een put, het geen Pelops geweldig toornig maakte. De anderen zeggen, dat dit Lajus de Koning van Thebe geweest is, die de zoon van Pelops wegvoerde, by wie hy was koomen huisvesten, en dat de heemel ontstookende zynde, dreigde deze schending van gastvryheid te wrecken, met hem een zoon te geeven, die hem inderdaad zoude ombrengen. Hy mocht vry voorzorgen tegen Aedipus neemen, zy dienen nergens anders toe, als om de zoon minder misdadig aan de moord van zyn vader, en de bloedschending, die hy met zyn moeder beging, te maaken, dewyl hy noch d'een noch d'andere kende. De Dichters voegen daar by, dat Atreus, de zoon van Pelops, en die na hem regeerde, jeloersch, wegens dat Thyestes zyn broeder, zyn vrouw ont-eert had, twee kinderen, uit dit overspel gesprooten, nam, en hem dezelve deed opeten.

Amphion, de Koning van Thebe, was de schoonbroeder van Pelops, dewyl hy zyn zuster Niobe getrouwt had, en zy was de geen, welke hem de Zang-kunst leerde, die men uit Phrygien gebracht had, en die hem zo beroemt maakte, dewyl hy de allerwreedste menschen door de zachte geluiden van zyn Lier bekoorde.

Daar was te dier tyd een Dichter *Olen* genaamt, uit Lycien gekoomen, die de Lofgezangen zaamenstelde, welke men zong.

Orpheus leefde mede in die zelve eeuw, hy leerde aan de Grieken, dat de onsterflike zielen naden val der lichchaamen weder in den heemel keerden. Men begon de men-

fchen in de verborgentheden in te leiden door verlichtingen. Deze leer en gewoonte kwaamen uit Egypten, alwaar men meer ommevang met de Jooden gehad hadde.

Perseus doodde, zonder zulks te willen, Acrisius zyn grootvader, trouwde Andromeda, en verwisselde zyn Ryk van Argos met dat van zyn oom te Micenen, om dat hy niet langer in een plaats konde wonen, welke hem de moord van zyn grootvader verweet. Medea, welke hy verliet om een andere vrouw te neemen, wreekte zich daar van op een wreede wyze.

Ehud, de Richter Israëls, stierf, na dat hy een langen tyd het volk geregeert had, 't welk weder in de zonden viel, en God, in toorn ontstooken, strafte 't zelve daar over. Want Jabin, Koning van Hasor, een talryk leeger ver-gaardert hebbende, deed het zelve onder 't gelei van Sifera, Veldheer van zyn benden, tegens Judea optrekken. De Jooden wierden verslaagen, en traaden ten derdenmaal weder in slaaverny, tot dat God hen daar uit door den raad van een vrouw verlosste.

Midas regeerde in Phrygien, alwaar Ilus de stad van Troyen gebouwt had, die men Ilium noemde, door haar beleg, en nog meer door de Iliade van *Homerus* zo beroemt geworden.

De geschiedenis van de derde Eeuwe der Joodsche-Kerke, zederd haar optocht uit Egypten.

Debra. Gideon. Minos de 2de. De schatting die men hem betaalde Monarchie der Assyriërs: haar veel alouder oorspong. Hercules, zyn geslacht-register; zyn daaden. Theseus.

DEbora trok het volk uit een slaaverny, die alreeds twintig jaaren geduurt had. Deze vrouw was een Propheetse, zy verloor Barac om hem aan 't hoofd van 't leeger te stellen. Hy sloeg Sifera, de Veldheer van Jabin, met tien duizend mannen, dreef hem op de vlucht, en Sifera wierd in 't vluchten gedood, door Jaël in een tent, alwaar hy na den fryd sliep. De regeering van Debra, Richtersse van gantsch Israël, duurde 40. jaaren.

Egeus regeerde te Athenen; maar, hy bezat niet meêr als een gedeelte van Attica; want zyn vader Pandion de tweede, was verplicht geweest van 't zelve onder zyn 4. kinderen te verdeelen, waar van hy de oudste was. Die aanmerking is noodzaaklyk om de geschiedenis van Theseus zyn bastaard en plaatsvolger te verstaan.

Minos de 2de, die in Candien regeerde, trok in Africa, om de dood van zyn zoon te wrecken, die Aegus te Thebes had doen dooden, alwaar hy de spelen en schouwspelen was koomen zien. Hy beleegde Athenen, nam het in, en leide de inwoonders tot schatting op, van hem alle de negen zoonen en 9 dochters te betaalen. Dat is daar de reden, om welke Minos door de Grieken, als een wreede en barbaarsch Prins berucht geweest is, terwyl anderen van hem, een der uitmuntendste Wetgeevers, die geleefd hebben, maaken. Die Wetten kwaamen zo schoon voor, dat men geloofde, dat hy van tyd tot tyd met de grootste der Goden ommevang had, van wie hy die verlichtingen ontfing. Dedalus, een uitmuntend Beeldhouwer, welke alstoen leefde, had voor hem die zo beroemde Labyrinth gesticht. Maar, verplicht geweest zynde, het Eiland te verlaten, ter oorzaak van een moord, bergde hy zich met zyn zoon Icarus op kleine schepen; hy was de eerste die de kunst vond om aldaar zeilen op te stellen, en hy zeilde door dat middel die van Minos ver voor uit, welke hem met kracht van roejen vervolgden.

Icarus stierf in deze optocht. Minos landde in Sicilien, geloovende Dedalus aldaar te vinden, ten einde om zich van hem te wrecken; maar, hy stierf op een droevige en wreede wyze. Zyn Vlooten waaren zo talryk en machtig, dat men hem als de Koning van de Zee aanzag.

Men geloofde dat Amasis, die te dier tyd in Egypten regeerde, aldaar de gewoonte van kinderen en menschen te offeren, vernietigde. *Herodotus* houd staande, dat dit gebruik nooit by de Egyptenaaren ontfangen geweest is: en dat de Grieken zich verkeerdelyk ingebeeld hebben, dat Hercules aldaar gevaar geloopt heeft van opgeoffert te worden. Maar het is echter waar, dat hy aan Juno Lucina opofferde, om haar de in baarens nood zynde gunstig te maaken. En *Plutarchus* spreekt van een aloud gedenkteeken, waar op men een mensch geknielt zag, de handen op den rug gebonden, op wiens strot men een mes hield, om dat hy opgeoffert moest worden.

177

186

217

224

195

't jaer des waerelds. 2713 En van den optocht uit Egypten. 201 206

218

218

wor

worden. De aloude Hercules, die aan den oever van de Nyl gebooren was, had tot het offer geschikt kunnen zyn; want hy was veel alouder als Amasis, welke dat onmensche-lyk gebruik te Heliopolis vernietigde. Deze stad was van te vooren onder de Gerichtsdwang der Arabische herders, die zich van een gedeelte van Egypten meester gemaakt hadden. Maar, men had dezelve hen alzo wel als Memphis weder afgenoomen.

217 Debora stierf na een regeering van 40 jaaren, daar onder de 20 jaaren van de ellende rekenende. Het is verkeerdelyk dat men haar de tytel van Richtersse Israëls wil beneemen, dewyl de Schriftuur haar de zelve geeft.

224 De wyze *Uffer* begint hier de Regeering van Ninus en het Ryk der Assyriërs, hy steunt op 't gezag van *Herodotus*, die aan deze Monarchie niet meer als 520. jaaren toeschryft, zedert de oprechting door Ninus, tot aan haar verwoesting door Arbaces, die met de Meders het juk van den verwyfde Sardanapalus affchudde, Ninive innam, en dit Ryk omkeerde, dat zich over gantsch Asien uitstreckte. Maar, my dunkt dat *Uffer*, hoe vernuttig hy was, *Herodotus*, die hy tot zyn waarborg genoomen heeft, niet verstond. Want, deze Geschiedenis-schryver zegt niet, dat het Ryk der Assyriërs door den opstand der Meders 520 jaaren na de stichting eindigde. Maar hy verhaalt, dat de Assyriërs, in ganisch Asien, gebiedende, zedert de 520. jaaren, de Meders door een ver-langen van vryheid aangemoedigt, tegen hun Meesters streeden, hun juk affchudden, en dat veel Geslachten de Meders navolgden, welke vry leefden, tot dat Dejoces middel vond om zich Koning te maaken. *Herodot: L. 1. P. 26.* Het is goed eenige aanmerkingen over deze plaats van de ongeestelyke geschiedenis te maaken, om dat men daar zo verschillende gevoelens gesmeed heeft.

1. De Heilige Schriftuur, de Monarchie der Assyriërs van Nimrod aanvangende, kan men niet twyffelen, dat zy zeer veel alouder moet geweest zyn, als *Uffer* zegt. Ninive en Babylon waaren in die tyd gebouwt. En hoewel men de naamen en het leeven der Koningen, welke dat Land bestiert hebben, niet weet, laat het echter niet na, zeer waarschynlyk te zyn, dat daar geweest zyn, die de plaatsvolging vervolgt hebben, om dat men geen tegenstrydende bewyzen heeft.

2. *Herodotus* stelt de oproer der Meden in de zeste eeuw van deze Monarchie; maar dewyl deze volkeren niet alleen onder de heerschappy der Assyriërs waaren, die geheel Asien in hadden, verwoefte deze kleine affnyding van de Monarchie dezelve niet. *Herodotus* zegt zulks mede niet. En het eenigste voordeel dat hy aande Meders geeft, is, dat zy hun land met een volkome en geheele vryheid bestiert hebben.

3. *Herodotus* doet deze vryheid een langen tyd duuren, en begint de Monarchie der Meden niet eer, als van Dejoces, die zich door een kloek en arglistig beleid Koning maakte. Ik staa toe, dat deze plaats van *Herodotus* groote zwaa-righeden lyd, om dat men voor Dejoces vyf Koningen der Meden telt, en aan hun hoofd Arbaces stelt, als die Sardanapalus overwonnen heeft. Staande te houden, gelyk zee-ker vernuttig naauwkeurig onderzoeker doet, dat *Herodotus* de lyst der Medische Koningen, niet, als van Dejoces heeft willen beginnen, om dat Cyrus uit hem afdaalde; zulks is bespotlyk: want de Geschiedenis-schryver verzeekert, dat het geslacht voor Dejoces volkoomentlyk vry was; en hy verhaalt de middelen, waar van hy zich bediende, om zich den Dwingeland van zyn Vaderland te maaken; hy verhefte zich aanstonds tot Richter over alle de verschillen van 't volk; hy gedroeg zich zo gemaatigt, dat hy de harten won. In een woord, hy maalt een man af, die by trappen tot de dwinglandy over een vry geslacht opklom. Men kan dan noch den opstand der Meders in 't jaar 520 van de Monarchie der Assyriërs, noch de vryheid, welke zy eenige jaaren totaan Dejoces; welke hen verdruykte, genooten, niet wederleggen. Maar men heeft moogelyk van de Veld-Heeren en voornaamste Amptelingen *Koningen* gemaakt, die deze vryen Staat bestiert hebben. Arbaces deed moogelyk niet anders als de aloude vryheid tegens de Assyriërs, haar vyanden, vast te maaken, welke tot aan Dejoces duurde.

4. *Herodotus* voegt daar by, dat de andere geslachten ver-volgens de Meders navolgden, dat is te zeggen, dat zy mede het juk der Assyriërs afwierpen; 't geen bewyft, dat de Meders de Assyrische Monarchie niet om ver geworpen, noch Ninive

ingenoomen hadden 520 jaaren naa haar grondlegging; om dat daar andere geslachten waaren, welke onder hun gehoorzaamheid bleeven, en die daar niet uitkwamen, voor al eer zy door de gelukkige uitslagen der Meders aangemoedigt geweest waaren. *Herodotus* zegt zelfs niet, dat deze laatste opstand de Monarchie vernietigde; het was een ontleding van dit groot en machtig lichchaam, dat echter niet naliet om stand te houden. Men bedient zich dan zonder grond van 't gezag van *Herodotus*, om de Monarchie der Assyriërs te verkorten, en de overwinningen van Ninus tot aan de derde eeuw van de Joodsche Kerk te vertraagen.

Wyders wierd Ninus door Semiramis in zyn voorneemens geholpen; en zy was de geene, welke haar overwinningen tot in de Indien voortzette. Inderdaad, *Herodotus* merkt aan, dat twee doorluchtige Vrouwen zeer veel tot de prachtigheid van Babylon hielpen, d'eene was Nitocris, en d'andere Semiramis, welke, vyf geslachten voor haar geweest zyn-de, dezelve Stad aangevangen had te stichten: By aldien Semiramis niet eer als in de 3^e eeuw van de Joodsche Kerk geleest heeft, zoude het onmoogelyk zyn, dat zy de grondslagen van Babylon gelegd had, of zelfs dat zy 't was, welke aangevangen heeft haar muuren op te rechten, en haar Tempels te verciëren. Wyders, is het onmooglyk Semiramis 5 Geslachten voor Nitocris, welke een korten tyd na Cyrus leefde, te vinden. Want, die 5. Geslachten maaken niet meer als 150 jaaren. Maar, *Herodotus* verbeterende, en vyftig in plaats van 5 lezende, vind men net de tyd, waar in Semiramis geregeert heeft. Want, de 50 Geslachten bedraagen 1500 jaaren; deze jaaren, 150 jaaren voor Nitocris aanvangende, klimt men weer op, tot de Regeering van Semiramis, welke Nimrod in plaats volgde, Babylon prachtig maakte, en zeer verre haar overwinningen voortzette. Inderdaad Nitocris leefde in 't jaar des waerels 3450, en Semiramis heeft 1650 jaaren voor haar geweest, zy moet dan in 't 1800de jaar des waerelds geregeert hebben. Nimrod had zyn Regeering in 't jaar 1771 begonnen. Semiramis, welke hem volgde, en 34 jaaren regeerde, moest dan in 't 1800de jaar geleest hebben; dusdanig moet de Regeering der Assyriërs, op welke wyze men dezelve door *Herodotus* onderzoekt, veel alouder geweest zyn, als *Uffer* geloofd heeft.

Ik heb veel moeite om te gelooven, dat Semiramis op haar zoon Ninyas, die haar doodde, ter oorzaak van 't verzoek dat zy hem deed, verliefd wierd, alhoewel de Heilige Augustinus zulks geloofd heeft. Want deze uitkomst voorgevallen zynde, na dat Semiramis 40 jaaren geregeert had, moet zy 62 jaaren oud geweest zyn, als wanneer zy deze misdaad poogde te begaan, en de vrouwen zyn in die jaaren veel ouwelyker in 't Oosten, als in 't Westen.

Men erwaarde meenigmaal in het volk Israëls, wat het voorbeeld in 't gezag der Opperhoofden op de zinnen der volkeren vermoogen, zy dienden God, wanneer hy hen Helden toezond, die hen in den teugel hielden, en de godsdienstigheid heritelden; maar, zy hernaamen hun gedachten voor de Afgoden, van het oogenblik dat de Helden gestorven waaren. Inderdaad, na de dood van Debora, herstelde zich de Afgodery in het geslacht. De zonde wierd door de geweldigste inbreuk, als men tot noch toe gezien had, gestraft. Want, men wist niet waar men zich bergen zoude, als wanneer de Madiamten, met de Amalekiten verbonden, in het land kwaamen vallen. Deze invallen wierden alle jaaren in den Oogsttyd vernieuwt; men moest alstoen de velden en steeden verlaaten, en zich in de hooien verschuilen; deze strooery duurde 7 jaaren; maar God eindelyk, die zyn volk wilde straffen, zonder 't zelve eenemaal verlooren te doen gaan, zond Gideon, die de bosschen, welke zyn vader en zyn mede-vaderlanders aan de valsche Goden toegeheiligt hadden, afhakte, na dat hy 't geslacht gereinigt had, ben-den verzaamelde, door een groot getal van doorluchte daa-den, de vryheid van zyn vaderland herstelde, en na een regeering van 40 jaaren stierf.

Het ondankbaar volk vergat de kinderen van Gideon en haar God. Abimelech, een van zyn bastaarden, liet zich tot Koning van Sichem verkiesen, en vermoorde onbarmhertig 70 zyn broederen, alle kinderen van Gideon. Een aloud Geschiedenis-schryver, beschuldigt den Schryver des boeks der Richteren, van zich bedroogen te hebben, om dat hy in 't eene Hoofddeel deze 70 kinderen aan Gideon geeft, en dezelve in 't ander Hoofddeel van Jerubbaal doet afdaalen, maar, hy bedriegt zich zelve. Want Jerubbaal en Gideon zyn een

en aan hun ten vollen bloodgeftelt waaren, de waapenen
 306. aan. Jephtha ftelde zich aan hun hoofd, hy verfloeg de vyanden, na hen de vrede aangeboden te hebben. Maar, de overwinning koftte hem 't leeven van zyn ecnige dochter; daar ontfond vervolgens een Burgerlyken oorlog, om dat de Stam van Ephraim teegens Jephtha in toorn ontfak. Den ftryd wierd voor die van Ephraim doodelyk, die aldaar 42000 mannen verlooren. Jephtha ftierf, na dat hy 't volk 6 jaaren geregeert had.

305. of 307. De Grieken, die Troyen beleegerden, naamen 't zelve te dier tyd in. Priamus had dat Ryk uit de hand van Hercules ontfangen, na dat hy Laomedon gedood had. Paris een zyner kinderen fchaakte Helena, en de Grieken waapenden zich om deze ontuchtige, welke alreeds in de handen van Theleus geweest was, weder te haalen. Men kan den ftat van Griekenland door deze waapenruffing kennen. Want, dezelve vond zich uit een groot getal van Koningryken zaamengeftelt. Agamemnon, die te Corinthen regeerde, was de machtigfte hunner allen, om welke reeden men aan hem het algemeen bevel opdroeg. Menelaus zyn broeder was in Lacedemonien, men ftelt hen gemeenlyk voor de zoons van Atreus, om dat men Plifthenes hun vader vergeeten heeft, het zy, om dat hy nooit geregeert, het zy dat hy nooit een daad, die hem beroemt maakte, uitgevoert heeft; hy was de zoon van Atreus, en Menelaus was niet meêr als de zoons zoon. Diomedes regeerde te Argos; Achilles in een gedeelte van Theffalien, waar van Thebe de Hoofdfad was. Maar, de benden der Landfchappen trokken onder 't geleide van tien Veldheeren, of 3 verfcheide Koningen. De Beotiers hadden mede 5 Veldheeren, Terzander de zoon van Polynice, Archefilaus, Clonius, Lathus, en Prothænos, Ulyfes had het gezag over de Itakoiſche eilanders. Idomeneus en Merionus die van Candien, Ajax die van Salaminen, en Megaren. Eindelyk trok Meneftheusaan 't hoofd der Atheners. De vloot beftond in duizend fcheepen, waar in men honderd en twintig duizend mannen had doen klimmen.

Troyen verweerde zich een lange tyd om twee reedenen, de eene, om dat die verdeelde Benden zich dikmaals verſpreidden om te gaan ſtroopen, in plaats van zich by een te trekken, en hun vyanden gezaamentlyk te beſpringen: de tweede, om dat men toeliet dat daar byftand in de Stad geraakte. Want, de Amazoonen, die eertyds Priamus een oorlog aangedaan hadden, zonden hem alſtoen hulp-benden toe; men zoude zelfs verplicht geweest zyn om 't beleg op te breeken, by aldien Antenor en Æneas hun vaderland niet verraaden hadden. In der daad, deze twee Opperhoofden vluchtten by de vyanden. Antenor ftichtte Padua, Æneas trouwde de dochter van Latinus 3 of 7 jaaren na het inneemen van Troyen. Mezentius, aan 't hoofd der Rutulers en Toſcaanen, teegens deze vrecmdeling optrekende, doodde hem. Maar, hy liet zyn zoon Alcanius na, die Alba ftichtte. Agamemnon, weder 't huis gekeert zynde, wierd door zyn vrouw omgebracht. Oreftes wreekte de dood zyns vaders in het bloed zyns moeders, en de Heemel ſcheen deze moord goed te keuren, met aan den moordenaar een lange regeering, of een leeven van 90 jaaren in Corinthen te vergunnen. Zulks komt met de dwaasheid, welke men deze Prins toefchryft, en gelyk men zegt, door het berouw van zyn misdaad veroorzaakt, niet over een. Om welke reeden men zyn regeering tot 23 jaaren bepaalt; maar, men moet ter andere zyde de jaaren van Oreftis zoonen, die na hem geregeert hebben, vermeerderen, en daar en boven noch een genoegzaame lange tuſſchenregeering tuſſchen hun dood en de komſt der Heracliden ſtellen; het is dan meer natuurlyk, te zeggen, dat Oreftes een langen tyd leefde en regeerde, en dat de dwaasheid, welke de Dichters hem toefchryven, moogelyk niet anders als een tuſſchenkomſt van hartzeer was, welke de moord zyns moeders veroorzaakt had.

305. of 307. Het inneemen van Troyen ſchynt de aanmerkelykſte en de zekerſte aanvang van de Tydrekening van allen te weezen, men bedient zich daar van om de uitkomsten, die zo wel voorgegaan, als die gevolgt zyn, vaſt te ſtellen. Men leeft gemeenlyk in de Geſchiedeniſchryvers, dat deze of geene opſtand zo veel jaaren voor het beleg van Troyen voorgevallen is. Onderwylen moet men de Leezers verwittigen, dat daar noch eenig onderſcheid van gevoelens over deze aanvang van de Tydrekening is. De zwa-

righeid ſpruit, weegens dat men het getal der jaaren, die zedert het inneemen van Troyen, tot aan de eerſte Olympias verlopen zyn, niet heeft kunnen vaſt ſtellen. Zommigen tellen 395 jaaren, anderen 400, anderen 417, zommigen meer en zommigen min. 't Welk een verſchil van 25 of 30 jaaren maakt, onderwylen ſtellen de allernauwkeurigte Tydrekenaars, het inneemen van Troyen in de eerſte jaaren van de 4de eeuw van de Joodſche Kerk vaſt.

Eusebius houdt ſtaande, dat Thuores, waar van Homerus onder den naam van Polybus geſprooken heeft, Menelaus op de wederkomſt van 't beleg van Troyen, ontfing; maar, dewyl hy hem niet meêr als 6 jaaren regeert, 309. toefchryft, verbeetert hem Scaliger, en vermeent dat die ontfanging van Menelaus aan de volgende Koning moet toegelchreeven werden, die de eerſte van de twintigſte Dynaſtie is. Zulks is van geen aangeleegentheid. Marſham, die het naauwkeurigte van allen de Egyptiſche geſchiedenis beoeffent heeft, verhaalt ten tyde van Jephtha, de laaſte omkeering der Arabiſche Herders, die uit dat land verdreeven wierden, na dat zy aldaar omtrent de 500 jaaren geregeert hadden. Ziet hier, hoedaanig hy de dood, die hy uit menigvuldige gebrooken ſchriften verzaamelt heeft, verhaalt. Deze herders, uit Arabien gekoomen zynde, overſtroonden Egypten, maakten van Tanis hun Hoofdfad, in het needer Egypten, en zetten hun overwinningen tot aan Memphis voort. Het ſchynt dat de Koningen van Thebe zich alleen voor hun juk bevrydden. Men geeft hen gemeenlyk niet meer als 6 Koningen, die den tyd van 259 jaaren regeerden. Maar, daar was een tweede Dynaſtie, dezer Arabiſche Koningen, of der Herders in Egypten, dewyl zy lange en bloedige oorlogen met de andere Prinſen voerden. Zy telden onder hun Koningen Oſorcho, die de Egyptenaars Hercules noemen, en de laaſte van allen was Zeth, waar onder de omkeering voorviel, waar van wy zullen ſpreken. De alouden, die de Koningen der herders niet onderſcheiden, en hen op de lyſt van die van Thebe verzweegen hebben, zyn de oorzaak van een groote verwerring in de Tydrekening geweest. Het zy hoe 't zy, die herders, hun Koningen aan 't hoofd van hun leeggers hebbende, waaren geduurig met die van Thebe of van Dioſpolis in oorlog. *V. Joſeph: reegens App: 1040.* Men had hen Memphis en de Zonnestad weder afgenoomen; maar, zy lieten echter niet na, van zich in de laage landente onthouden, tot dat Miſphragmuthofis de 43de. Koning van Egypten, hen verſlaagen hebbende, hen dwong om zich in de ſtad van Peluſia, welke men Abaris noemde, te fluiten. Thummoſis, die ten tyde regeerde, als Jair over Iſraël richtte, vervolgde het oogmerk van zyn vader; hy belegerde de ſtad, maar, hy kon dezelve niet bemachtigen. Onderwylen traaden de beleegerden met hem in onderhandeling, en beloofden om ten getaale van 240000 Egypten te ontruimen; zy trokken, zegt men, dwars door de woeflyn, en gingen zich in Judea ter needer ſtellen. Eenige tyd daar na, vergaaderde Amenophis, zyn broeder in plaats volgende 80000 Melaatſchen, die hy in dezelve ſtad van Peluſia inſloot; hy vermeende daar door zyn land, alwaar de heevige ſchurbiuk zeer gemeen was, daar van te reinigen, maar deeze beſloote Melaatſchen maakten voor zich een Opperhoofd, zonden om hulp van de verdreeve Harders, en die Judea bezaaten, te verzoeken. Zy kwamen weder, en bleeven den tyd van 13 jaaren meesters van 't land, tot dat Amenophis, die, in Ethiopien gevluht, weder moed ſchepte, die muitelingen ter needer maakte, in Syrien dreef, en hen zond om Jeruſalem te gaan bouwen. Joſephus neemt een gedeelte van deze geſchiedenis aan, ten einde om te bewyzen, dat zyn geſlacht in Egypten, alwaar 't zelve geregeert had, bekend was; maar, hy verwerpt het andere, waar in hy groote ongerymtheden vind, om dat Jeruſalem inderdaad zeer veel alouder was, als den uittocht van de Herders van Egypten. Maar, hy moeft zich 'teenemaal van 't vooroordeel van 't geſlacht ontdaan hebben, en zeggen dat de Herders, waar van Manethon de geſchiedenis maakt, gantſchelyk van de Jooden onderſcheiden waaren, die nimmermeêr in Egypten geregeert hebben, in plaats dat de Arabieren aldaar een groot gezag hadden, en den naam van Hyclos, of *Koningen der Herders* voerden. Manethon heeft zich in de plaats van hun toevluht kunnen misleiden, en waarheid ſpreken, als wanneer hy verzeekert, dat die Koningen Herders door

Amenophis dusdanig verlaagen en verdreeven wierden, dat Egypten zich door een Koning alleen ten tyde van Jephtha en Itbsam, Richters in Israël, geregeert vond.

311. Jephthageftorven zynde, ftelde Itbsam van Bethlehem zich aan 't hoofd van 't volk; Elon volgde hem in plaats, en
317. Abdon kwam vervolgens. Daar viel niets aanmerklyks onder deze 3 Richters voor. De Schriftuur merkt alleenlyk
327. aan, dat zy een zeer talryk geflacht hadden, dewyl het ene
336. 30 zoonen, en zo veel dochters teld, dat de laafte, die in 't Jaar 336 ftierf, 40 zoonen, en 30 zoons zoonen zag, alle in een ouderdom, om te paard te kunnen zitten. Laaten wy hier noch byvoegen, dat Eusebius de naamen deezer Richters zeer ontoaan en mismaakt heeft. Hy noemt de eerfte Efebon, en de 3de. Labdon. Hy houd mede ftande, dat de 70 Uitleggers van Elon niet fpreken, en Beda heeft het zelve gezegt. Onderwyl is de zaak valsch, en deze drie Richters vinden zich in alle de voorschriften. Clemens Alexandrinus noemt *Jephtha van de ftam van Manasse. Abjathar van de ftam van Juda, Ebron van die van Zabulon, en Eglon van Ephraim*. Men moet deze plaats verbeteren, alwaar de naamen een weinig verandert en hervormt zyn, en leezen Itbsam uit de ftam van Juda, Elon uit die van Zabulon, en Ebron Pyrathomites in plaats der naamen van *Ebron en Ephraim*. Inder daad het is rechtmatiger de Oudvaders door de Schriftuur te herftellen, dan dat men zich van 't getuigenis der Oudvaders bediene, om zwaarigheden teegen de Heilige Schiftuur te maaken. Pyrathon was een plaats van 't gebergte van Ephraim, alwaar Abdon gebooren was, en in 't vervolg begraven wierd.

Het was onder Elon, dat Hercules, de zoon van Alcmena ftierf.

336. Samfon was niet meer als 18 jaaren oud, als wanner hy zyn kracht begon te gevoelen, zyn proefftuk was teegen een leeuw; hy doodde vervolgens 30 burgers van Afcalon, van wie hy den roof aan de geenen beloofd had, die hy op zyn bruiloft genoodigt, en een raadzel uitgelegt hadde.
337. Men ontroofde hem in 't volgende jaar zyn vrouw, en hy hechtte, om deze hoon te wreken, toortzen aan de ftarten der voffen, die hy in het kooeren der Philistynen joeg, 't welk daar door verteert wierd. De Philistynen verbrandden zyn vrouw en zyn schoonvader. Hy nam aanftonds de waapenen op, en verfloeg zyn vyanden, die op een onvoorziene wyze op de landen van Juda zynde koomen ftorten, en deze laafte geen algemeene oorlog, om de twift van een byzonderman willende voeren, leeverden hen Samfon over, maar hy, zyn banden verbroomen, en een Ezels kianebakken genoomen hebbende, doodde daar mede 1000 Philistynen.
- De dapperheid van Samfon verplichtte de Jooden om hem tot Richter te ftellen, en de Philistynen, om zich in rust te houden. Want daar viel niets aanmerklyks in 't leven van dezen held, geduurende een lange reeks van jaaren, voor. Het zy hy zich tot een geruift leeven begaf, of, om dat hy geen gelegenheid vond van zyn dapperheid in een tyd te oeffenen, waar in men echter met vyanden omringt was.

336. De ongereegelheden van Samfon, verfhafsten dezen held een nieuwe gelegenheid om zich beroemt te maaken; hy wierd op Delila verliest; deze ontuchtige verried hem; men floot hem in de ftad Gaza, welkers poorten hy weg droeg. Niet teegenftaande de verraderyen van zyn minnaares, liet hy echter niet na, haar zyn geheim te vertrouwen; zy ontdekte de Philistynen, dat zyn kracht in zyn haer-lokken bestond, welke aanftonds afgefneeden wierden. Deze zo sterke man, liet zich binden, en wierd het speeltuig van zyn vyanden, die een fecst in hun Tempel aanrechten; maar, hy verplette hen onder de puinhoopen van dit gebouw, 't welk hy omver rukte.

337. Eusebius verzeekert dat de kinderen van Hector alftoen de ftad van Troyen hernaamen, en zyn getuigenis fchynt zo veel te zekerder, om dat Strabo verzeekert, dat dezelve door de Grieken niet 'teenemaal verwoest was. Maar, men ontdekt deze kinderen van Hector niet, dewyl Aftyanax was omgebracht geweest, en Antenor Pavien bouwde. Eindelyk Strabo verzeekerde niet, dat men een gedeelte

van de ftad bewaart had, als op de overleeving van de inwoonders, welke zeer onzeker was. Eusebius heeft de uitvinders, die hem bedroogen, afgefchreeven.

Hy had mooglyk meêrreeden gehad van aan te merken, 366. dat de Amazoonen, welke alftoen hun overwinningen in Afien voortzetten, den Tempel te Ephezen verbrandden. Clemens Alexandrinus, die een groot getal van aeloude gedenkschriften doorblaadert had, heeft zulks voor hem gezegt. En by aldien men desweegen Pausanias gelooft, zo was deze Tempel alreeds beroemt, als wanneer de Amazoonen in Afien trokken; onderwylen heeft een groot getal van Gefchiedenis-fchryvers geoordeelt, dat deze heldhaftige vrouwen alftoen die trotsche Tempel bouwden, in plaats van dezelve te verbranden.

De Heracliden, van Hercules ardaalende, fpannen hun 385. krachten in, om het Ryk hunner voorzaaten weder te verkrygen; zy hielden ftande Peloponeeze hun rechtmatiger, als aan de Atrides toebehoorde, dewyl Perfeus het zelve voor Pelops bezeeten had.

Hillus, de zoon van Hercules, was daar gewaapenderhand, 30 jaaren na het inneemen van Troyen, ingetrokken. Hy doodde met eigene hand Euristheus, die zich teegenszyn overwinningen ftelde, en aldaar met zyn gantsch geflacht omkwam. Maar, de pest verdreef den overwinnaar met zyn benden, door een Godspraak bedroogen, welke hem raadde de derde vrucht, dat is te zeggen, het derde geflacht af te wachten. Hy kwam drie jaaren daar na wederom, en vond Atrius, die den Troon van zyn oom Euristheus betrad: Hillus daagde de allerbraafte mannen van 's vyands leeger uit, om man voor man met hem te ftryden, en hy wierd aldaar door Echemus, de Koning van Arcadien, gedood. Men gelooft dat Epalius, de Koning der Doriers, aan het geflacht der Heracliden zeer verbonden, dewyl hy Hillus aangenoomen had, groote opfchuddingen in Peloponeezen veroorzaakte, en dat hy zich aan dit huis verknochte, om 't zelve te herftellen. Diodorus Siculus zegt zelf, dat daar een inval der Doriers was. Maar, het gelukte hen niet volkoomentlyk, en de Heracliden wierden verplicht, om door de dood van hun Opperhoofd af te wyken. 50 Jaaren daar na, maakten deze zelve Heracliden een nieuwen aanflag op Peloponeeze; de nakoomelingen van Atrius, van Agamemnon en van Orestes, regeerden te Lacedemonien. De Acheërs heerfchten te Argos. Tememis en Cteziphontes, doorluchte fpruiten van Hercules ftam, greepen hen kloekmoedig aan, en ftelden zich in 't bezit van 't geheele land; de inwoonders verdreeven, en vluchtig zynde, verfhreidden zich in een groot getal van plaatzen, en rechtten in Afien nieuwe Griekze volkplantingen op. Deze uitkomst viel tachtig jaaren na het inneemen van Troyen voor.

Het is noodzaakelyk, om de Gefchiedenis-fchryvers, die van de *weederkomst der Heracliden* in Griekenland fpreken, wel te verftaan, dat men twee zaaken onderscheid. Deze bepaling kan de verfhreide poogingen, welke deze Helden deden, om weder in het bezit van Peloponeezen te treden, beteekenen. Men kan daar van drie onderscheiden, by aldien men de beweegingen der Doriers telt, die volgens Diodorus Siculus tot aan het 70te. jaar zeedert het inneemen van Troyen duurden; of de *weederkomst der Heracliden*, beteekent de volkoomen herftelling van dat huis in Peloponeezen. 396.

De Israëlieten oorloogden alftoen teegen de Philistynen, de flag wierd geleevert, en de eerste 4000 mannen verloorren hebbende, geloofden, dat zy zich van deze neederlaag konden wreken, met de ark, het gewoonlyk zinnebeeld van de teegenwoordigheid en de befcherming Gods, te doen koomen. De Philistynen wierden daar door verfhrikt; maar, zy verloorren de moed niet, en verfloegen in een tweede flag de Israëlieten, en naamen de Ark. De hoogen Priefter Heli, die zeer oud was, ftierf daar door van droefheid. De Ark bleef zeven maanden in de handen der ongeloofigen, die verplicht wierden om dezelve weder te rug te zenden, ter oorzaak der onheilen, welke zy onder hen veroorzaakte. Samuel ftelde zich aan 't hoofd van 't volk, en wierd Richter na Helis dood. Men fchryft hem gemeenlyk 20 jaaren regeerens toe.

De Geschiedenis der vyfden Eeuw, van de Joodsche Kerk, zedert den optocht uit Egypten.

Bevattende de Regeeringen van Saul, David, en Salomon. Homerus, die ten tyde van David leefde. Oorlog van Peloponeezen. Volkplanting der Grieken. Ephesen gebouwt.

401. **H**et volk zuchtte altoos onder de slaaverny der Egyptenaaren; het is zelfs zeer waarschynlyk, dat zy van hun overwinning zich bedienende, zich meester van veel steden maakten, welke niet als by vervolg van tyden wedergegeeven wierden. En het was zonder twyffel in deze moejelyke omstandigheid, dat zy alle de inwoonders van Judea ontwaapenden, dat zy daar uit alle smeeden verdreeven, en de kunstenaars en werkluiden verplichtten, om by hen de werktuigen van hün ambacht en kunst, en de ploegschaar der ploegen te koopē. Om welke reedenen men geen waapenen ten tyden van Saul vond, Samuel konde den loop van deze dwinglandy niet stuiten, dewyl het volk in Afgodery, in weerwil van zyn vertoogingen, volhardde.
406. David, de zoon van Isai, een der heiden en Koningen van Gods volk kwam ter waereld. Men moet zyn geboorte noodzaakelyk aldaar plaatzen, om dat hy 70 jaaren leefde, en Salomon 4 jaaren daar na den Tempel begon te bouwen, en om dat het 4de jaar van zyn regeering, het 480ste zedert den uittocht van Egypten was. *1 der Koningen.*
416. Samuel 60 jaaren, of daar omtrent oud zynde, en de last van 't volk te richten, hem moejelyk vallende, wilde zyn kinderen mede in de regeering trekken; men murmurde daar over, dewyl zy de deugd huns vaders niet navolgden, en hun onbillykheden verschafden aan 't volk het voorwendzel om een Koning te verzoeken. Saul, door zyn langte van lichchaam, boven anderen uitmuntende, wierd door Gods bevel verkooren.
- Hy was nauwlyks op den Troon geklommen, of hy wierd verplicht een Leeger teegen Nahas, de Koning der Ammoniten te verzamelen. Deze ongeloovige Prins, had aan de Israëlieten den oorlog verklaart, hy verscheen alreeds op de grensen, en hy verschoonde niemand, als met hem het rechter oog uit te laten steeken, ten einde op dat men in zyn geheele leeven het teeken van zyn overwinning en heerschappy droeg. Deze was die zelve Nahas die David zeer beleefdyk, geduurende zyn banlingschap, ontving. Maar, hy geloofde zich alstoen van zyn vyanden te wreken, met aan de misnoegden bergplaats te geeven. Saul dorfde niet als een volkoomen Koning handelen; hy vergaaderde Israëel in den naam van Samuel, welke hy by de zyne in de openbaare uitroeping voegde. Hy deed het beleg van Jabes opbreken, versloeg Nahas, en deze overwinning won het hert der groote muitelingen, en vestigde zyn kroon, welke men hem betwistte; Samuel, alstoen de zinnen van 't volk vereenigt ziende, ontloeg zich 'teenemaal van 't gezag van Richter, en behield niet anders als dat van Propheet, welk hy besteedde, om wonderdaaden te doen, en om de gebreeken van den Vorst te bestraffen. De Schriftuur zegt, dat Saul de zoon van een jaar was, als wanneer hy regeerde, en dat hy twee jaaren regeerde. Zulks is duister. De nauwkeurige onderzoekers winnen niets met de tekst te verbeteren, en te onderstellen, dat daar een mislag is, ten einde om daar een getal van 21 jaaren te stellen. Want Saul moest zeer veel ouder zyn, als wanneer hy begon te regeeren, dewyl Jonathan zyn zoon te dier tyd het leeger gebod, en Isboseth, die hem overleefde, na 20 jaaren regeerens, 40 jaaren berykte. Saul was omtrent de 40 jaaren oud, als wanneer hy op den Troon klom. En de Heilige Schryver reekent hier de jaaren van zyn regeering veel eer als die van zyn leeven. Het leed een jaer, dat hy regeerde, als Samuel zich van het Richterschap ontloeg, en hy regeerde twee jaaren gelukkig, tot dat God hem weder omverwierp, om dat hy het leeven van den Konink van Amalek, die te dier tyd verslaagen wierd, gespaart had.
421. God, Saul verworpen hebbende, beval aan Samuel om David te gaan zalven, die alstoen niet ouder als 15 jaaren was, men zond hem naër 't Hof van Saul, om op speeltuigen voor hem te speelen.
328. Het volk met de Philistynen in oorlog zynde, ontteerde Goliath de gestelde slagordre van Israëel, tot dat hy gedood wierd, en aldaar begint de tweede verdeeling van 't

leeven van David, die Saul vervolgde, om dat hy jeloersch over zyn roem wierd, hy gaf hem echter zyn dochter Michal, 430. ten einde om een verspieder in zyn huis te stellen, onder voorwendzel van hem door dit Verbond Eer te bewyzen. Hy wierd verplicht het Hof te verlaten, en naar Nob, en van daar by Achis te Gath, af te wyken. Hy trok in het hol van Adullam, alwaar hy een versterking van al de misnoegden, en landloopers ontving, die zich by hem voegden.

David beschutte de stad van Kethila, welke de Philistynen beleegerden. Maar, hy wierd verplicht om door de ondankbaarheid van haar inwoonders, die hem aan Saul wilden overleveren, de stad te ruimen.

Deze Prins vervolgde hem tot in de woestyn van Engeddi, daar was een stad en een berg, welkers rotzen zeer hoog zyn. David verburg zich in eene dezer hoolen, en had Saul aldaar kunnen dooden, die daar zonder voorzorg en gevolg ingetreden was.

Samuel stierf, en David vluchtende, trouwde met Abigail weinig dagen na de dood van Nabal haar eerste man.

Saul in de woestyn van Ziph geleeget zynde, trad David in de nacht in zyn leegerplaats, en belette Abisai van hem te dooden.

David wierd verplicht om wederom naër Gath, onder de bescherming van Achis te keeren, die hem de stad van Ziklag tot een schuilplaats gaf. Deze stad was aan de stam van Simeon in de verdeeling gegeeven geweest; maar zy overwon ze nooit. David, aan wie Achis dezelve toevertrouwt had, bewaarde dezelve, en eigende dezelve aan de stam van Juda toe. Achis verzaamde zyn benden, om teegen Saul op te trekken. De veldslag wierd geleevert, en Saul wierd daar met zyn kinderen gedood; een gedeelte van 't Ryk bleef aan Isboseth zyn zoon, onder 't geleide van Abner, Veldheer van zyn Leegers, en de geheele stam van Juda riep David, die te Hebron woonde, voor Koning uit.

De twee partyen waaren in rust gebleeven, om dat David zyn kwaalyk ondersteunde Kroon niet dorfde waagen; maar, men verklaarde zich alstoen. De oorlog was den tyd van 5 jaaren tot aan de dood van Abner, en die van Isboseth, die hem kort volgde, om dat zyn amptelingen hem ombrachten, zeer heevig.

De verdeeltheid geëindigt zynde, wierd David Koning over gantsch Israëel, hy verklaarde aanstonds den oorlog aan de Jebusiten, greep de sterkte van Sion aan, en nam dezelve, niet tegenstaande haar weerstand, en bespringingen, in. Jerusalem wierd alstoen de huisvesting Davids, en de hoofdstad van 't Ryk. De Philistynen verklaarden hem den oorlog; en 't was alstoen, dat deze Prins waater uit de fontyn van Bethlehem willende hebben, drie amptelingen van zyn leeger hun leeven waagden, om hem daar van te brengen; maar, hy maakte daar van een soort van offerhande aan God, en hy versloeg zyn vyanden.

De vyanden kwaamen wederom tot de stryd in de volgende veldtocht; maar zy wierden van Geba tot Gezer in de vlucht geslaagen. David begon de stad te bouwen, welke zyn naam gevoert heeft, en Hiram, de Koning van Tyr, zond hem Gezanten, werklieden, en stoffen, om zyn oogmerk uit te voeren.

David wilde de ark overvoeren; maar, de dood van Uza, die zyn hand uitgestrekt had, om dezelve aan te raaken, verschrikte hem, en verplichtte hem, dezelve in het huis van Obed-Edom te laten, alwaar zy niet langer als eenige tyd bleef, en na Sion gebracht wierd.

David bedreef twee braave daaden; want hy nam Gath in, en verlostte 't volk van de schatting, welke 't zelve aan de Philistynen betaalde, het zy zedert de neederlaag, waar in Saul gedood wierd, het zy dat deeze schatting als noch, zedert de dood van Heli, op het wegneemen van de ark betaalt wierd; hy wendde vervolgens zyn waapenen teegen de Moabitē, hy verwoestte de steden welke hem weerstand booden, en onderwierp de anderen om schatting te betaalen.

Het volgende jaar was noch veel roemruchtiger; want hy leeverde een veldslag aan Hadad-Ezer, de Koning van Syrien, en overwon dezelve. De Syriers van Damascus, hun Prins te hulp gekoomen zynde, wierden mede verslaagen. Damascus wierd ingenoomen; David maakte dezelve stad Cynsbaar; na dat hy aldaar volk ingeleegert had; dusdanig strekte zich het Ryk, tot aan den oever van d'Euphraat uit. Onderwylē konde men Rezon, eender Veldheeren van Hadad-Ezer niet overvallen, die zich in de woestynen met eenige gevluchte

benden van zyn leeger begaf, alwaar zy van den roof leefden, tot dat hy eindelyk een middel vond, om zich Koning van Damafcus te maaken, van waar hy veel onrust aan Salomon veroorzaakte. David wierp zich in 't wederkeeren op de Idumeërs, versloeg hun leeger, en overwon dat groote land. De Schriftuur zegt, dat hy zich daar door een naam maakte: en men beeldt zich in, dat hy eenig gedenkteeken van zyn Zegepraal oprechtte, om 't verhaal van dezelve tot de nakoomelingschap te doen overgaan. Maar, men moet daar door niet als *de roem*, welke deze overwinning hem toebrecht, verstaan; die van Syrien, verrykte hem aanmerkelyk: want hy bracht daar de schatten van, welke zedert tot den Tempel-bouw gedient hebben.

450. De Koning zich de diensten erinnerende, die Jonathan hem gedaan had, droeg voor zyn zoon Mephibofeth zorg; hy gaf hem inkomsten, en zyn taafel. De Koning der Ammoniten liet de Afgezanten van David scheeren, die hem over de dood van zyn vader kwaamen begroeten. Deze Koning verbond zich ter zelve tyd met den Koning van Syrien, die de geleegentheid waarnam, om de hoon te wreeken, welke hy eenige tyd te vooren geleeden had. Maar Joab versloeg d'een en de andere, en verplichtte de Syriers de vrede te maaken, onder voorwaarden, van de Ammoniten nooit weder te hulp te koomen.
451. Joab belegerde Rabba, de Hoofdstad der Ammoniten, en het was in deze belegering dat David Bathseba misleidde, en Urias liet ombrengen.
452. Rabba werd ingenoomen, en David, door Nathan bestraft zynde, deede boete over zyn misdad.
453. Salomon werd geboren, en Ammon, de zoon van David, schond zyn zuster Thamar.
455. Abfalom wreekte deze bloedschande, met Ammon op een gastmaal, welk hy aan zyn broeders gaf, te doen dooden, en vluchte by zyn oom, van waar hy niet, als na drie jaaren weder konde keeren.
458. Deze ongelukkige, bediende zich van zyns vaders goedheid voor zich. Hy maakte zich vrienden ten Hooft; hy won het volk, en stond op in 't vertrouwen van de Kroon, en de heerschappy die geen te ontrooven, aan wie hy 't leeven verschuldigt was.
461. De hongersnood Judea verwoestende, was men verplicht om God en de Gibeonieten te bevreedigen, hen zeven perzoonen overleverende uit het huis van Saul, die opgehangen wierden.
466. Daar waaren verscheide sryden teegen de Philistynen, aan wiens hoofd ontzachelijke Reuzen waaren. Zommige Uitleggers doen Goliath daar dooden, en beelden zich in, dat David aldaar Adeodatus genoemd is. Maar de geschiedenis der Chronyken, met die van Samuel te zaamen bringende, vind men dat het de broeder van Goliath was, alzo ontzaglyken Reus, als hy, die men doodde. In een dezer sryden, had David veel moeite, om zich uit de handen van een ander Reus te ontslaan. Maar hy ontquam het eindelyk, en dat is aldaar de laatste daad, alwaar hy zich in perzoon heeft laten vinden.
474. David, eengeruste vrede genietende, deed de optelling van zyn volk, waar over God hem met een groote sterfte strafte. De Engel, die Jerusalem sloeg, stond op den berg van Moria stil, op een veld, dat aan Arauna toebehoorde; David kocht het, bouwde daar een Altaar, en verkoor het zelve om daar by vervolg den Tempel op te rechten.
475. De Koning bereidde de stoffen tot dit groot gebouw, verdeelde de Levieten in 24 kolommen, en Salomon kreeg in 't zelve jaar een zoon, die Rehabeam genaamt was.
476. De ouderdom van David gaf aan Adonija geleegentheid tot laagen te leggen, om voor zyn dood den Troon te beklommen; hy begreep dat een oud man, aan wie de natuurlyke warmte ontbrak, en die niet meer als door kunst leefde, ging sterven, of niet meer in staat zoude zyn, om zich teegens de oogmerken van een wel onderschraagde zoon te stellen; hy liet zich tot Koning kroonen. Maar, Salomon vernuftig zynde, en door zyn moeder geraaden, liet zich te Jerusalem, met toestemming van David, die noch zes maanden zedert de krooning zyns zoons leefde, voor Koning uitroepen.
477. David gestoryn zynde, geschiedde daar een groote verandering aan 't Hof; Adonija, aan wie men zyn eerste mislag vergeeven had, een tweede begaan hebbende, werd ter dood gedoemt. Men zette Abjathar, den Hoo-

gen Priester, die zyn zyde verkooren had, af. En Zadok, die van een ander geslacht was, vervulde zyn plaats. Joab, die aan den voet van 't Altaar gevluht was, wierd aldaar den hals afgesneeden. Simeï, die David vervloekt had, stierf eenigen tyd daar na. Alvoorens wyders in de regeering van Salomon te treden, moet men aanmerken 't geen daar gewichtig in 't Heidendom voorgevallen is, in drie zaaken bestaande.

Eerstelyk, leefde Homerus onder de Regeering van David. Marsham, steunende op het gezag van eenige marmere gedenkteeken, doet hem 302 jaaren na den Trojaanschen oorlog leeven. Maar, hoe aloud die marmere gedenkteeken kunnen zyn, kan men zich niet volkoomen daar aan vertrouwen, dewyl de Schryvers van de eerste eeuwen, al zo wel wegens de ouderdom van dezen Dichter, als over zyn Vaderland verdeelt zyn. Eenige plaatzen hem 80 jaaren na 't beleg van Troyen, en anderen 100 jaaren; maar, Aulus Gellius, die veel alouder uitvinders afgeschreeven heeft, reekent 160, en Troyen in 't jaar 305 ingenoomen zynde, moet hy geleefd hebben, als wanneer de hongersnood Judea, onder de Regeering van David, verwoestte. Men verzeekert, dat Hesiodus met hem in een tyd geleefd heeft, om dat hy van zekere veel laater Helden spreekt. Men moet Midas veel eer in den rey van Homerus stellen; alhoewel Eusebius hem tot het begin van de negende eeuw wyft. Inderdaad, men verzeekert, dat Homerus zyn Graffchrift maakte, als wanneer deze Prins het bloed van den stier, die hy ombracht, gedronken had; en Strabo stelt deze Prins ten tyde als de Cimmeriers Asia verwoestten; 't welk omtrent in het midden van de vyfde eeuw voorviel.

Ten tweeden, begon de Peloponeeschen oorlog met de Atheners, onder de zelve Regeering van David. De Heracliden, die te Lacedemonien regeerden, een jeloerschheid gevoelende, die niet als al te gemeen onder de nabuurige Vorsten is, verklaarden de Atheners den oorlog. Cadmus, de Koning van Athenen, door de Godspraak verwittigt, dat de zyde, welke haar Veldheer zoude verkiezen, den veldslag zoude winnen, offerde zich voor zyn onderdaanen op; hy wierd in den sryd omgebracht. Eenige Lacedemoniers van hun benden verlaaten, vluchtten aan den voet der Altaaren, en verzochten in den naam Gods, het leeven, 't welk hen vergunt wierd; dat is daar de eerste oorsprong der schuilplaatzen by de Heidenen. De Jooden hadden hun vry-steden; maar, zulks was voor niemand, als die onwillens moorden begaan hadden. De Dichters vermelden wel veel alouder schuilplaatzen by de Afgodendienaars; maar, zy hebben 't gebruik, en de styl van hun eeuw gevolgt. De zoonen van Codrus, twistten onderling om 't Ryk van Attica, na de dood van hun vader. De jongste wilde voor Medon, zyn oudste broeder, niet wyken, om dat hy kreupel was. De Godspraak liet echter niet na, ten voordeele van Medon te vonnissen. Een aloud school-leeraar verzeekert echter, dat de Atheners alstoen hun Koningen verdreeven, en Jupiter tot hun Opperhoofd naamen. Dusdaanig, dat men by de Heidenen een *Theocratie* zag, gelyk daar eens by de Jooden was, zy naamen meede *Archonten*, gelyk Moles, een bestierder van Gods volk geweest was.

Eindelyk waaren daar meenigvuldige volkplantingen der Grieken; zy bouwden Cumes in Italien, om dat daar een stad van de zelve naam in Eubëa was, waar uit zy getrokken waaren. Smyrna wierd in die tyd geficht; men telt Ephesen mede in den rey der Steden, welke te voorschyn kwaamen. Dit is niet om dat daar een lange tyd te vooren geen inwoonders, en een Tempel in die plaats was. Zommige Lydiërs, en het overschot der Amazoonen, woonden daar uit Godsdienstigheid; zy had zelfs haar naam van zekere Ephesus ontfangen; maar, Androclus verdreef al haar inwoonders, en bouwde een nieuwe stad, waar van hy zich Koning maakte, in 't jaar 468. Men begrypt niet, wat Vader Hieronimus heeft willen zeggen, als wanneer hy, om de Ephesers te spreken, hen onderrichtte, dat de naam van hun stad, in 't Latyn beteekent, *Myn hart of myn ziel is daar in*, want deze oorsprong zoude veel eer Grieks zyn, en de oorsprong van 't woord, welke hy uit het Latyn trekt, is valsch. Maar, boven dien, is het den naam van de Stichter, waar in men verkeerdelyk eenige verborgentheid zoekt.

478 Salomon trouwde met de dochter van Pharao, de Koning van Egypten, wiens verbintenis hem voor zyn nabuuren ontzachlyk maakte. Men geloof, dat het geschied is, om haar Eer te bewyzen, dat hy het Hooge Lied maakte, 't welk met teedere en overmaatige uitdrukzelen vervult is.

479 Dewyl hy te Gibcon offerde, had hy een gezicht, en God gaf hem de verkiezing van drie zaaken; maar, hy verkoos de wysheid.

480 Na dezelve ontfangen te hebben, begon hy den Tempel van Jerufalem te bouwen. Want de geschiedenis der Koningen onderricht ons, dat zulks 480 jaaren na den optocht uit Egypten, en het 4de. van de Regeering van deze Prins geschiedde.

482 Men had itoffen, benevens werklieden, tot een zo groot werkstuk noodig. Hiram, die zedert eenige jaaren te Tyr regeerde, verschaftte Zederenhout; hy zond zyn Vlooten met die van Salomon, tot in de Indiën. Men brengt een brief van Salomon aan deze Prins te voorschyn, die Eupelamus, *Saron* noemt. Maar, zy is alzowel onderstelt, als het antwoord, 't welk hy hem laat doen. God moedigde dezen Koning aan, om zyn werk te vervolgen, met aan hem te belooven, dat hy zyn gebeden zoude verhooren, en zyn nakoomelingschap zeegeenen: maar, men kan niet zeggen, of hy deze belofte hem door een Engel, of door een Propheet liet overdraagen, of wel dat hy met hem onmiddelyk sprak.

487 Deze Tempel wierd in zeven jaaren voltooit, en door een groot getal van Offerhanden aan God toegeheiligt.

De Geschiedenis des zesden Eeuws van de Joodsche Kerk, zedert den uittocht uit Egypten.

Bewattende de Geschiedenis der Koningen van Juda en Samarien, en de overwinningen van Sefac, of Sefoftris.

501 Salomon regeerde noch. En dewyl zyn regeering vreedzaam was, verschaftte hy weinig aanmerkelyke uitkomsten. Hy, altoos met bouwen bezig zynde, voltrok zyn huizen op te cieren. De Koningin van Seba kwam hem uit het midden van Arabien zien, en verwonderde zich over de heerlykheid van zyn Hof. Hiram, de Koning van Tyr, stierf in 't volgende jaar, in den ouderdom van 53 jaaren; waar van hy 34 jaaren geregeert had. Baezar, zyn zoon, nam zyn plaats in, en regeerde 43 jaaren.

511 Salomon, een Prins, wegens zyn voorspoed zeer opgeblaazen, en de vrouwen toegedaan, liet zich door heur misleiden, en hy bouwde onder voorwendzel van haar een vrye oefening van Godsdienst te geeven, Kapellen voor de Afgoden, die zy aanbaden.

515 God strafte deze Prins, die hem verliet. Eenige misnoegden vergaaderden zich weder op de grenzen. Een Propheet kwam hem zyn misdaad verwyten, en hem van de ongelukken verwittigen, waar mede zyn nakoomelingschap bedreigt was. Men vertrouwt, dat hy berouw kreeg, en in zyn doening van boetvaardigheid stierf, na dat hy 64 jaaren, waar van hy 40 geregeert had, geleefd hadde.

517 Rehabeam in zyns vaders plaats getreden zynde, wilde volharden in de schattingen te ligten, waar mede 't volk belast was; men murmureerde daar over. Jeroboam stelde zich aan 't hoofd der misnoegden: tien Stammen begaaven zich onder zyn vaanen, en daar was geen als *Benjamin de kleine*, met de stam van Juda, die onder de gehoorzaamheid van Rehabeam bleeven. Dewyl deze Prins de stad van Gath versterkte, en dat, als Hazaël, de Koning van Syrien, tegens Jerufalem optrok, hy aansfonds deze plaats beleegerde, moet men besluiten dat de Philistynen alzo wel aan 't Ryk van Juda verbonden waaren, als de Idumeërs, die van David overwonnen waaren, en die het juk niet als onder Joram kwaamen af te schudden; maar, de Moabiten waaren van het Ryk Israëls, of van Samarien afhangelyk, tot onder de Regeering van Ahazia, de zoon van Achab. De Ammoniten hielden mede dezelve zyde, dewyl Jothan hen den oorlog aandeed, en hen alstoen verplichtte, om hem de schatting te betaalen. Wat de steden betreft, welke David in Syrien overwonnen had, gelyk als Damascus, had Rezon dezelve alreeds van 't Ryk ontslaagen, op het einde van Salomons regeering, om ze zich toe te eighenen. Jeroboam een scheuring

met de tien stammen, welke hem volgden, gemaakt hebbende, stelde twee plaatzen aan twee grenzen van Judea geleege, ten einde, op dat het volk zich gemaklyk aldaar konde vervoegen om aan te bidden, in plaats van alle jaaren naër Jerufalem te gaan; maar, hy voegde de Afgodendienst by de scheuring; want hy stelde in die Tempels van Dan en Bethel de beelden van kalveren. Het welk God verplichtte om de Propheet tot hem te zenden, om hem te voorzeggen, dat zyn Altaar verbryzelt zou werden. En van daar moet men de 390 jaaren der zonden van 't volk, waar van Ezechiël spreekt, afrekenen.

Sifac, de Koning van Egypten, verklaarde aan Rehabeam den oorlog, in het vyfde jaar van zyn Regeering. Deze Sifac is de Sefoftris, waar van *Herodotus* spreekt. Hy is de groote Held der Egyptenaaren, van wie men zedert een Godheid gemaakt heeft. Deze Prins begon zyn overwinningen door de landschappen van Egypten, die hem niet onderworpen waaren. Sementis regeerde als noch in eenig gedeelte van dat land. Sifac trok tot in Ethiopien, 't welk hy overwon. Hy kwam op Judea storten, en greep niet anders als het Ryk van Juda aan, om dat Jeroboam, die eenige tyd in Egypten gewoont had, middel vond, om met hem in Verbond te treden. Hy had het van te vooren moogelyk al gedaan, ten einde om een zo ontzachlyke vyand zyn nabuur op den hals te laaden. Jerufalem wierd beleegert en ingenoomen. Sifac roofde alle de schatten van den Tempel en de stad. Hy trok van daar als een oorlogs bliksem, door Syrien in 't Oosten, alle welkers steden voor hem boogen; hy deed in zyn overwonnen landen gedenkteeken, met die opschriften, die men een lange tyd daar na noch gezien heeft, oprechten. *Sefoftris, Koning der Koningen, en Heere der Heeren, heeft dit land overwonnen.* Hy stelde op deze gedenkteeken beelden als vrouwen gekleed, wanneer de volkeren gevlucht, of lathertig geweeken waaren, en hy liet dezelve als mannen kleeden, als de weerstand moedig en lang geweest was. Deze overwinnaar ging tot in Indiën, hy trok mede van Asien in Europa en Thracien, de volkeren van Tartarien verschrikt, verlieten hun wooning, en sloegen zich in een andere plaats neder, alwaar zy onder den naam van Parthen bekend geweest zyn.

Rehabeam, die 41 jaaren oud was, als wanneer hy den Throon beklom, stierf, na dat hy 17 jaaren geregeert had. Abya, zyn zoon, trad in zyn plaats, en deed Jeroboam den oorlog aan; hy bezogt de afgescheurde stammen, door zyn vertoogingen weder tot de anderen te brengen; maar, terwyl hy op den berg, alwaar Samaria gebouwt wierd, den aanspraak deed, poogde Jeroboam hem te besluiten. De krygsknechten, die zulks vernaamen, schreeuwden luidkeels, 't welk de schrik in 't leger verspreidde, 't geen, alhoewel machtiger als 't ander, niet naliet de vlucht te nemen. Abya regeerde niet langer als drie jaaren, en liet het Ryk aan zyn zoon Aza na. Jeroboam, de Koning Israëls, stierf in de beginzelen van Azas regeering, na dat hy zyn streng by de 22 jaaren vastgehouden had, en zyn zoon Nadab in staat gelaaten had, om in zyn plaats te volgen; maar, hy wierd door Baeza, in 't beleegeren van een stad der Philistynen, gedood. De Schriftuur geeft hem 2 jaaren regeerens; maar, zy waaren noch niet vervult, als hy stierf.

Aza regeerde in rust, binnen Jerufalem, den tyd van 10 jaaren, welke hy besteedde, om een gedeelte van deze Tempels en Altaaren, aan de valsche Goden toegewyd, om ver te werpen. Daar ontstond een zeekeren oorlog tusschen Baeza en hem, in welk Aza moest zeegenpraalen. Hy wierd door een meenigte van Arabieren aangetaft, die op de landen van zyn gehoorzaamheid storten; maar, hy had het geluk van hen te verslaan. Drie jaaren daar na, trad hy met Baeza de geweldige bezitter van Israëls throon, in oorlog, die een kasteel op de grenzen van Juda bouwde. Benhadad, de Koning van Syrien, kwam hem te hulp; maar deze verbintenis was hem doodelyk; want, zy veroorzaakte nieuwe oorlogen, door een kastyding van God, die dezelve niet goedkeurde.

Abdastarthe, de Koning van Tyr, een zoon van Hiram, wierd in de bloem zynere jaaren, door de kinderen van zyn voedster gedood. De oudste der moordenaars klom op den throon van Tyr, en bezat dezelve twaalf jaaren.

De oorlogen van Judea eindigden door de dood van Baeza, na welke geduurige oproeren in het Ryk van Samaria waaren; dusdaanig is 't dat wy in 't ge volg die der afgescheurden zullen noemen.

- 566 Astarte 42 jaaren oud, maakte zich Koning van Tyr, en liet het Ryk aan zyn broeder Ascrymes, na dat hy 't zelve 9 jaaren bezeten had. Deze wierd door een zyner broeders gedood, die de regeering niet langer als eenige maanden had; want Ithobalus doodde hem, om meester van zyn vaderland te worden. Aza, die veele jaaren aan de jicht krank geweest was, stierf. De Schriftuur verspreid een vlek over zyn leeven en sterven, met hem te verwyten, dat hy meer vertrouwen op de Koningen van Syrien en de Geneesheeren, als op God stelde.
- 577
- 579 Sifac, door de uitgestrektheid van zyn overwinningen zo beroemt, stierf. Zommigen verkorten zyn regeering 10 jaaren, en geeven hem geen langer als van 48 jaaren. Rhamezes, de oudste zyner kinderen, trad in zyn plaats; hy maakte zich door zyn gierigheid, die zo geweldig was, zo berucht, dat hy aan de Goden het noodzaaklyk geld voor de offerhanden, en de herstelling der Tempels weigerde. Men zegt dat men 400000 talenten in zyn schatkaamer vond. Hy vorderde strenglyk de schattingen in, welke zyn vader gewonnen had. En het is zonder twyffel om die reden, dat de Geschiedenis-schryvers zo weinig van de Assyriërs spreken, en dat het gantsche volk van 't Oosten alstoen zo weinig geruchts in de waereld maakte, om dat zy of Vafallen, of Cynsbaaren van Rhamezes waaren. Deze Prins liet niet na, van tot zyn Eer te arbeiden. Hy stichtte gebouwen, en een zuil van een zoodaanige heerlykheid, dat men daar over verzet stond. Germanicus, die het overschot van deze gedektekenen zag, liet niet na, van zich daar over te verwonderen. Thebe, de hoofdstad van dit Ryk, wierd eender grootste steden des waerelds, zy bewaarde haar luister, tot dat Nebuchodonosor en Cambyfes dezelve innaamen. Alexandryen gebouwt geweest zynde, en de Prinsen deze plaats voor Thebe stellende, verloor zy ongevoeliger wyze haar rykdommen en luister. Ptolemeus Philometor, door haar oproer ontflooken, poogde haar te verdelgen; maar, men liet niet na van daar altoos groote overblyfzelen van haar aloude grootsheid aan te merken. Rhamezes telde onder haar onderdaanen 700000 mannen, bekwaam om waapenen te voeren. *Diodorus Siculus* heeft geloofd, dat men zulks van al de bewoonders van 't land moest uitleggen; maar, het zoude niet te verwonderen zyn, dat dit getal van inwoonders zich alstoen in Egypten vond, welk een der volkrykste landen des waerelds was. *Josephus* hield staande, door het onderzoek van de schatting, dat daar in zyn tyd noch veel meer bovendien waaren. Men moet dan naer de gestrengheid der woorden verstaan, dat Rhamezes 700000 mannen had, die bekwaam waaren om de waapenen te voeren.
- 580 Josaphat, die zedert 3 jaaren in de plaats van zyn vader te Jerusalem regeerde, wierp de hooge plaatzen om ver, hervormde de Kerk om deze reden, en zond in alle de landen van zyn gebied Leviten en Commissarissen, om 't volk te onderrechten, en nieuwe Rechtbanken op te richten, ten einde om de verdrukten recht te doen; 't welk doet zien, dat, alhoewel Aza een genoegzaame goede Prins was, hy de Wetten en de Godsdienstigheid ten uittersten veronachtzaamt had. Josaphat liet, niet tegenstaande zyn Godsdienstigheid, niet na van zyn zoon, voorbedacht erfgenaam van de Kroon, met Achab te verbinden, hem met Athalia, de dochter van deze Prins en Jezabel, doende trouwen.
- 588 Jezabel was de dochter van Ethbaal, de Koning van Sidon en Tyr, en Priester van de Godinne Astarte, inderdaad, Ithobalus leefde 68 jaaren, en regeerde daar van 34. Een geweldige droogte verwoefte zyn land. Men zegt, dat hy de zeege Gods willende afbidden, God hem niet als door blikzemen en donder slaagen antwoordde. Hy liet echter niet na van machtig te zyn. Want, hy bouwde twee Steeden, d'een in Africa, Aufa genaamt, en d'andere in Phenicien Botrys genaamt, en deze geweldenaar stierf niet alleenlyk gerust op zyn bedde; maar, hy liet zyn zoon en zyn nakoomelingfchap op den Throon. Jezabel, een Afgodendienaressse, gelyk haar vader, vervolgde de geloovigen, en de Kerk wierd tot het getal van 3000 menschen gebracht, die het geweld van deze Koningin ontvluchtten, om welke reden
- 588 Elias alleen die geen geloofde te zyn, die zyn knien voor Baal niet geboogen had.
- 590 Benhadad, de Koning van Syrien, belegerde Achab in zyn Hoofdstad, die op zyn vermoogen niet durvende stenen, zich om een groote zom wilde vrykopen. Maar, Benhadad, al te veel trotsheid hebbende, wierd verplicht om

het beleg van Samarien schandelyk op te breken. De Syriërs kwaamen in 't volgende jaar weder, verzeekert, dat zy de hoon zouden heritellen, welke zy geleeden hadden. Maar, God verklaarde zich ten tweedenmaal ten voordeel van Achab, en de Koning van Syrien wierd tot die nood gebracht, om de vrede in een verneederde staat af te smeeken. Achab handelde met hem; 't geen Gog mishagde, die hem dreigde de straffe deswegen aan zyn huis en nakoomelingfchap te doen draagen. Deze Prins, met zyn Paleisen niet te vreden, begeerde het land van Naboth, en nam hem 't zelve af door een dubbelde misdaad, latende den meester open valsch voorwendzel van Godsflatering en Godsdienst steenigen.

In 't volgende jaar nam hy zyn zoon Ahazia mede in het Ryksbestier, en het zy Josaphat door dit voorbeeld getroffen wierd, of dat Achab hem verzocht dezelve Eer aan zyn zwaager Joram te doen, deze Prins deed dezelve zaak te Jerusalem. Inderdaad, het schynt dat deze twee Prinsen in een volkoomen verstand te zaamen waaren. 't Welk als noch niet tusfchen de Koningen van Juda en Samarien voorgevallen was, dewyl zy zich te zaamen verbonden om Ramath in Gilead te belegeren. Josaphat ontkwam met veel moeite uit den fryd, en Achab wierd daar, na een regeering van 22 jaaren, gedood.

Athalia volgde in zyn plaats, en het verstand tusfchen deze twee Koningen volhardende, zonden zy gezaamentlyk een vloot naer Ophir, om van daar goud te haalen, gelyk Salomon gedaan had. Maar, God zegende deze verbintenis niet, waar over hy Josaphat alreeds had laten bestraffen, want de fchepen bleeven en verbryzelden. In 't zelve jaar viel Athalia van een gaandery, en kwetste zich zo gevaarlyk, dat hy daar van stierf; hy had Elias voor zyn leeven willen te hulp roepen; maar, deze Propheet deed de Krygsknechten en Officieren, die men zond om hem te vangen, door 't Heemelfch vuur straffen.

Elias wierd door een vuurige waagen ten Heemel opgenoomen, Eliza, die in zyn plaats trad, kwam het leeger der verbonde Koningen, dat zonder hem van dorst stond te vergaan, te hulp. De Moabitens, die de Koningen van Samarien onderdaanig geweest waaren, tot aan de Regeering van Achab, stonden onmiddelyk na zyn dood op. Joram zyn zoon, de plaatsvolger van Ahazia, verzocht Josaphat, en de Idumeërs, die hem onderdaanig waaren, om hulp, om de Moabitens onder de gehoorzaamheid weder te brengen. De tocht van 't leeger was lang, en 't zelve ontbrak water, Eliza deed het in een valleje door een wonderdaad voortkoomen. De Moabitens wierden verslaagen, men dreef de Koning in een zyner steden, die het beleg niet kunnende doen opbreken, in een zo yzelyken wanhoop viel, dat hy zyn zoon op de muur in 't gezicht der beleegeraars flachte, die, door dit schouwspel geraakt, hem daar lieten.

Josaphat, die zich na een lang leven tot sterven bereidde, liet zyn zoon met hem regeeren, aan wie hy te voeren niet meer als een gedeelte van 't gezag gegeven had.

De Geschiedenis des zevenden Eeuws van de Joodsche Kerk, zedert den uittocht uit Egypten, enz.

Bevattende het vervolg van hun Koningen, Propheeten en ongelukken. Dido, Lycurgus. Ongereegelde macht der Koningen van Egypten te dier tyd.

Eliza bloeide noch, en deed zich dooreen groot getal van wonderdaaden kennen, hy had de wateren van den Jordaan van een gescheiden, en de wateren van Jericho gereinigt, met daar zout in te werpen. Hy wekte in dat jaar den zoon van de Sunamiete weder uit den doode, 't welk God op zyn gebeden toegestemt had, en die aan pyn in 't hoofd gestorven was. De Oudvaders vinden in alle deze wonderdaaden groote verborgentheden, de Kerk was onvruchtbaar en stinkende, gelyk de wateren van Jericho, tot dat Jesus Christus kwam, en de Apostelen gezonden heeft, die het zout van de aarde zyn. Deze Kerk altoos onvruchtbaar, tot dat Eliza, dat is te zeggen Jesus Christus gekoomen zy, verkrygt een kind op haar verzoek, maar, het kind stierf, gelyk als dat van de Sunamiete. Jesus Christus zond Mozes met zyn staf om 't zelve weder uit den doode op te wekken. Hy konde

konde het niet doen, de waare Eliza moest zelfs koomen, dat is te zeggen, dat Jesus Christus zich geopenbaart heeft. Want, hy is de geen, die de genade en 't leeven toegebracht heeft. *Theodoretus* vind mede Jesus Christus in het yzer van den byl, welke Eliza op 't waater deed dryven. Het hout, dat veel lichter is, ging te grond; maar, het yzer dreef op 't waater. Dusdanig is 't dat de menschelykheid van Jesus Christus in den afgrond van droefheid gevallen is; maar, de Godheid, welke men by 't yzer vergelykt, heeft hem daar weder uitgenoomen. Dit is genoeg van de wonderdaaden van Eliza en de verborgentheden, welke de Oudvaders daar uit trekken, gesproken.

⁶⁰² Josaphat stierf, en Joram werd volkoomentlyk met het Koninglyk gezag te Jerusaleem bekleed. Daar waaren twee Prinzen van dezelve naam, de eene Koning van Juda en d'andere van Israël; de Schriftuur zegt, dat Joram, de zoon van Josaphat, 32 jaaren oud zynde, als wanneer hy den Throon beklom, 8 jaaren regeerde. Zulks lyd eenige zwaarigheid, om dat Joram niet langer als 5 jaaren zedert de dood zyns vaders regeerde. Men moet dan 3 onderscheidentlyke trappen van de regeering van deze Prins aanmerken, de eene gedurende 't afwezen zyns vaders, welke veel eereen regeering, als een begin van regeering was. Ten tweede nam Josaphat zyn zoon mede in 't Ryksbestier 2 jaaren voor zyn dood, en 't is van deze tweede trap, dat men de 8 jaaren, waar van de Schriftuur spreekt, die Joram niet volkoomentlyk vervulde, moet rekenen. Eindelijk, hy regeerde alleenig na zyn vaders dood, en deze laatste verdeeling was niet langer als 5 jaaren.

⁶⁰³ Deze Prins, door Athalia de dochter van Achab vervoert, stond de Afgodendienst te Jerusaleem toe: God strafte hem door een inval der Arabieren en Philistynen, die Jerusaleem en zyn Paleis uitroofden, en zyn vrouwen en kinderen weg sleepten. De Stad Libna in Judea schudde zyn juk af; hy wierd dooreen ongeneeslyk kolyk geplaagt, en stierf 2 jaaren daar na, zonder van zyn onderdaanen beklagte te werden, die hem niet waardig achtten om alleenlyk reukwerken voor zyn lyk te branden. Elias had hem voor zyn sterven al die ongelukken voorzegt.

⁶⁰⁷ Ahazia de eenigste der kinderen, die hem overgebleeven waaren, was mede in 't Ryksbestier geweest, gedurende de wreede ziekte zyns vaders. Men leeft in de Kronyken, dat hy 42 jaaren oud was, als hy begon te regeeren. Maar; deze reekening volgende, zoude hy twee jaaren voor zyn vader gebooren zyn, die op zyn 40 jaaren stierf. Een aloud Uitlegger, die den naam van den Heiligen *Jeronimus* aangenoomen heeft, neemt de zwaarigheid weg, met de regeering van Joram in twee deelen te onderscheiden, den eenen van 8 jaaren, gedurende welke hy gezont was, en d'andere van 20 jaaren van kwynen. Maar, hy verlengt de regeering, de ziekte en 't leeven van dezen Prins tegen de Schriftuur. Men moet de Kronyken noodzaakelyk verbeteren, door het Boek der Koningen, 't welk niet meer als 22 jaaren aan Ahazia geeft. En men is verplicht toe te stemmen, dat daar een mislag in de Cyfer-letters is.

Naaman kwam alstoen te Samaria, om de geneezing van zyn melaatsheid aan Joram te verzoeken. De Schriftuur vervroegt deze uitkomst eenige tyd; want de Sunamite, aan wie Eliza een hongersnood van 7 jaaren voorzegt had, konde niet wederkoomen, als in dit jaar, om aan de Koning van Samaria de weder ter handstelling van haar goed te verzoeken. Dit was Gehazi, de knecht van Eliza, die haar deed kennen, en geruigde, dat zyn Meester haar zoon uit den doode opgewekt had. Hy was noch niet melaatsch, dewyl hy den Koning een zo langen tyd onderhield, die geen man met deze ziekte besmet, zo lang in zyn Paleis en onder zyn oogen zoude geleeden hebben. Naaman moet dan niet eer te Samaria gekoomen zyn, als na dat de hongersnood van 7 jaaren opgehouden was, benevens de wederkomst van de Sunamite, dewyl het by geleegentheid van de geneezing van Naaman was, dat Gehazi met melaatsheid geslaagen wierd.

⁶⁰⁸ Ahazia met Joram zyn neef tegens de Koning van Syrien in verbond getreden zynde, om Ramath in Gilead te belegeren, welke aan de Koning van Syrien toebehoorde, wierd Joram gekwetst. Ahazia, die hem bezocht, vond Jehu, die door Gods bevel, het huis Achabs moest uitroepen, hy doodde Joram, Jezabel, en Ahazia. De Princes Athalia, te Jerusaleem de dood des Konings gehoort hebbende,

deed het Koninglyk huisgezin ombrengen, en regeerde tot dat Joas, die men verborgen had, den ouderdom van 7 jaaren bereikte.

Joas beklom den Throon van Jerusaleem. Athalia wierd ⁶¹⁴ gedood. Zommigen gelooven, dat Joas van de rechte linie Davids niet was, om dat de Schriftuur zegt, dat Ahazia het Koninglyk huisgezin uitgerocit had, zy doen hem van Nathan de broeder van Salomon afdaalen, en haalen Philon aan, als of deze Joodsche Uitvinder dezelve zaak gezegt had. Dit zoude een mislag van Philon zyn; maar, hy is daar aan niet schuldig. *Annus Viterbus* is die geen, die 't gedaan heeft. Joas was de zoon van Ahazia, hy daalde dan in de rechte linie van David af, men had hem vernuftiglyk voor de hand van Ahazia beschermt, die op den dag van de Krooning van Joas in den Tempel gedood wierd.

Jehu de Koning van Israël volhardde in de Afgodendienst van Jeroboam. Hazael de Koning van Syrien verklaarde hem den oorlog, en viel in de Stammen van Ruben en Manasse. Amos. 1. 3.

Amos maakt een toepassing op dezen oorlog, als wanneer God dreigt de Palcizen van Damascus en Hazael te verbranden, om dat zy Gilead met yzere Dorschwagens hebben gedorst, also men de lichaamen der overwonnenen met die werktuigen verbryfelde. David had zich daar van wel eer in diergelyke geleegentheid bedient. Den oorlog volhardde na de dood van Jehu, en onder de Regeering van Joahaz zyn zoon.

Men stelt hier de grondlegging van Carthago, welke andere veel alouder maaken, en in der daad, daar is niet zekkers wegens den oorsprong, maar, het is ten minsten zeker, dat Dido onder de regeering van Joas leefde. Herbaal, Koning van Tyr gestorven zynde, nam Badesor zyn zoon zyn plaats in, en liet dezelve 6 jaaren daar na aan Matgenus over. Deze had Pygmalien tot zyn zoon, die jeloersch wegens de rykdommen, welke de man van Dido zyn schoonbroeder bezat, hem in een Tempel ombracht. De weduwe vluchtte in Africa, al waar men verzeekert, dat zy de grondstaagen van Carthago leide, 143 jaaren na de stichting van Salomons Tempel.

*Namque nec Aeneas vidit me Troius unquam;
Nec Lybiam advenit classibus Iliacis.*

Lycurgus leefde te dier tyd; men zoude te vergeefs de tyd van zyn leeven veel netter poogen vast te stellen, dewyl ⁶²⁵ *Plutarchus*, die dezelve beschreeven heeft, niet beter als wy daar van bewust was. Hy reisde een langen tyd, ten einde om de achterdocht te verstroojen, welke men van zyn heerschzucht en van 't voorneemen om zich meester van 't Ryk van zyn neef te maaken, had. Op zyn wederkomst gaf hy aan de Lacedemoniers Wetten, die zy Godsdienstiglyk waarnaamen. Nooit bleef eenig Land een langer tyd in voorspoed, dewyl Epaminondas verzeekert, dat de vyanden aldaar zedert de 500 jaaren niet in getreden waaren.

Joas herstelde de Afgodery op het smeeken van 't volk, dat zich van de dood van den Hoogenpriester Jehoadah bediende, om zulks hem af te vraagen, en 't zelve te verkrygen. ⁶⁵² Zacharias zyn zoon, zich tegen deze hernieuwing van Afgodery stellende, wierd door het volk, in het voorhof van den Tempel gedood. De Heilige *Jeronimus* bespote met reden de eenvoudigheid der geenen, die de bloedige voetstappen van deze martelaar, in de plaats daar het gestort geweest was, geloofden te zien. Onderwylen heeft een reiziger, die een lange tyd na den Heiligen *Jeronimus* leefde, niet nagelaaten te zeggen, dat men aldaar niet alleenlyk het uitgestorte bloed aanmerkte, maar de schreeden der krygsknechten, die hem gedood hadden, in 't marmer gelyk als in wasch gedrukt vond.

Joas droeg by na aantsonds de straf van zyn misdad. ⁶⁵³ Want, de benden van Hazael overvielen niet alleenlyk deze Prins, en leide Jerusaleem schatten op; maar zyn Amptelingen doodden hem in zyn bedde, alwaar hy ziek lag; men zegt, dat zyn ziekte door de wreedheid veroorzaakt was, welke de Syriers voor deze Prins geoeffend hadden, maar, ik zie daar geen reden van. Amazia zyn zoon wreekte zyn dood van het oogeblik, dat hy op den Throon gevestigd wierd.

Joahaz, de zoon van Jehu, de Koning van Samarien, stierf in 't zelve jaar, hy had eenige tyd voor zyn dood berouw gekreegen, en van God hulp tegen de Syriers, die haar onderdrukten, verzocht. De Schriftuur noemt den *Verlosser* niet, die zich aan 't hoofd der Israeliten stelde, en verlostte hen

van de verdrukking, waar onder zy zuchtten. Maar, de erkentenis duurde niet lang; Joas, die zyn vader in 't Ryksbestier verzelt had, viel weder tot Afgodery; ondertuffchen, dewyl de staat van zyn Ryk hem ongeruft maakte, ging hy Eliza op zyn sterfbedde vinden, en ondervroeg hem wegens de manier, op welke hy zyn vyanden konde overwinnen, de Propheet beval hem om met de voet tegens de aarde te slaan, hy floeg drie slaagen, en yeder voetslag betec-

656 kende een overwinning. In der daad, Jeroboam de 2de. aan 't hoofd van zyn leegers gestelt hebbende, versloeg deze jonge Prins Benhadad, die alstoen in Syrien regeerde, en hernam de Steden, welke zyn Grootvader verlooren had.

666 Amazias had met de Idumeers in oorlog geweest, die ten tyde van zyn vader tegen hem opgestaan waaren. Hy bevocht op hen een groote overwinning, deed daar 10000 van sneuvelen, met dezelve van de kruin van een Rots te stooten. Zommigen, door de dubbelzinnigheid van 't woord misleid, zeggen dat hy de Stad van Petrinnaam, maar, zy bedriegen zich, hy bracht de Goden der Idumeers met zich, 't welk de bestraffing van een Propheet, die men verkeerdelyk geloofd Amos te zyn, over zich verwekte, dewyl hy niet als onder zyn zoon propheteerde, hy geraakte met Joas in oneenigheid, en de oorlog ontstak tusschen deze twee nabuuren. Amazias wierd geslaagen. Joas maakte een opening in de muur te Jerusaleem, en vluchtte naar Samaria, na dat hy den Tempel ende Paleisen uitgeplondert had. Deze laatste stierf in het zelve jaar, en liet zyn Throon aan zyn zoon Jeroboam de 2. over, wiens regeering 40 jaaren duurde, hy was dapper, gelukkig, en trok de liefde zynen onderdaanen tot zich, doch hy volhardde, niet tegenstaande de zegeningen, welke God in zyn Ryk verspreide, in de Afgoderyen.

Men maakte in 't jaar 680 een zaamenzweering tegen hem, te Jerusaleem, welke hem verplichtte een schuilplaats te Lachis, een kleine stad van Juda te gaan zoeken; zommigen zeggen, dat hy daar 10 jaaren woonde. Zy steunen op eenige handschriften, in welke men de regeering van Amazias 25 jaaren na die van Joas, de Koning van Samaria, verlengt; maar, de mislag van deze affchryvers is zo veel te meer gevoelig, om dat daar geen waarfchynlykheid is, dat Jerusaleem, wederfpannig zynde, 10 jaaren zonder een Koning geweest is. Wyders zegt de Schrifftuur, dat de zaamgezworenen haar Koning te Lachis vervolgden, en hem aldaar ombrachten; hy stierf dan aldaar een weinig tyds na zyn aankomst.

Azarias, of Ozias zyn zoon, wierd gekooren, daar is noch eenige zwarigheid over den tyd van deze verkiesing, om dat de geschiedenis der Koningen de regeering van Azarias niet fchynt te beginnen, als op het 27de. van Jeroboam de tweede. Ten einde om deze zwarigheid weg te nemen, onderftelt men een tusschen-regeering van 12 jaaren, tusschen den vader en den zoon. De een houd staande, dat hy 12 jaaren te Jerusaleem geregeert heeft, terwyl zyn vader te Lachis was; d'anderen, doen Jeroboam de tweede, door zyn vader 12 jaaren, alvorens hy alleen regeerde, mede tot het Ryksbestier beroepen; maar, het is onwederleglyk, dat Ozias, of Azarias met zyn vader niet regeerde, die hem in den onderdom van 4 jaaren tot de regeering niet konde beroepen. Het is als noch zeker, dat men een ingebeelde tusschen-regeering maakt. Eindelyk 't gantsche gevolg van de heilige geschiedenis bewyft dat Azaria zyn regeering in 't 15de. van Jeroboam begon; een zeer gewoonlyke mislag in de cyferletters kan deze waarheid niet om ver werpen. Men moet dan daar van een in de geschiedenis der Koningen erkennen, welke 27 jaaren regeerens aan Jeroboam in plaats van 15 toereekent, of veel eer de heilige geschiedenis-schryver spreekt van het jaar niet, in welk Josias den Throon beklom; hy zegt alleenlyk in algemeene bepalingen, dat hy in 't 25de. jaar van Jeroboam regeerde.

690 De regeering van Azaria duurde meer als 50 jaaren; hy wierd gelukkig in deze beginzelen, dewyl hy de Philistynen meenigmaal versloeg, en de plaats, welke men zyn vader ontnoomen had, hernam. Esaias, Joël, Jonas, Hozea, en Amos, bloeiden alstoen; en deze 3 laatste Propheeten leefden in de scheuring en 't Ryk van Samaria.

De tydrekening der Koningen van Egypten, nabuuren van Judea, is zodaanig verwerd, dat men moeite heeft om dezelve te ontwinden. Marsham achterdenkt, dat de moejelykheid spruit wegens dat *Herodotus* en de tydrekenaars

van de Koningen van Thebe, tot die van Memphis overgaan, in plaats van de linie van Sifac te vervolgen, die zyn overwinningen in Asien voortgezet had. Deze gedachte is voor de andere te stellen, welke niet anders als enkele naamen verschaft, in plaats dat Marsham ons een denkbeeld van Egypten geeft. Wy hebben alreeds gezien dat Rhameses Sifac in plaats volgde, en zestig jaaren regeerde. Amenophis trad in zyn plaats, en men beeldt zich in, dat die de zo beroemde Memnon by de Grieken is. Zommigen maaken hem veel alouder, om dat men hem naer 't beleg van Trojen doet trekken. *Virgilius* heeft zich niet bedroogen, als wanneer hy hem aan den zoom van Africa doet verlichynen.

Eoasque acies & nigri Memnonis arma.

Want hy leefde mede ten tyde van Dido; maar hy heeft deze Koningin veel alouder gemaakt, als zy is. Deze Prins trok in Asien, bleef een langen tyd te Susa, en bracht de Barchiers weder onder zyn gehoorzaamheid. De Grieken hebben hem den naam van Memnon gegeven. Daar is niets zo zeer bekend, als het beeld van deze Prins, dat geluid gaf, als wanneer de stralen van de zon in de morgenstond het zelve bescheenen. Strabo stemt toe, dat hy het geluid gehooft heeft; maar, hy giste niet, of het zelve uit den voet of de zuil mocht koomen, en of het zelve door eenige kunst mocht voortgebracht zyn. Cambyzes, die geloofde dat daar tooverery in beslooten was, liet dit beeld om ver hakken. Het zy hoe 't zy, deze machtige en ontzachlyke Prins rechtte een groot getal van beelden, zuilen, Tempels en Paleizen op, die in 't vervolg gedenkteekenen van de grootheid der Egyptenaaren geweest zyn.

Rameses was een anderen Koning van Egypten, die in Asien trok, en de Ecr van zyn geslacht onderfchraagde. Marsham ziet hem als de plaatsvolger van Amenophis aan, om dat daar geen zo machtigen Koning in Egypten, zedert Sefostris of Sifac geweest is. De Grieken en de Latynen, gelyk *Plinius*, die hem stelt geleest te hebben in 't beleg van Trojen, hebben zich dan bedroogen. Men heeft een langen tyd een zuil van deze Prins bewaart, welke Augustus niet had durven wegneemen, en Constantinus veel stoutter naer Constantinopolen overvoerde, om daar mede zyn nieuwe stad te verciere. Het is de Zon die in 't opschrift van deze zuil spreekt, en aan Rhamceses zegt, dat hy en zyn zoon onferfelyk zyn, dat de geheele aarde onder zyn bevel bruygt, en dat hy hem de macht gegeven heeft om over de gantsche waereld te regeeren. Men ziet daar een groote hoovaardy, en men moet niet veel geloof slaan aan 't geen de Egyptenaars van hun grootsheid zeggen, noch zelfs aan 't geen zy in openbaare gedeenteekenen graveeren.

Amenemes volgde dezen machtigen Prins in plaats; maar, het Ryk van Thebe verviel in de uitterste, staat en Thuoris, die in de plaats van Amenemes trad, was de laatste Koning van deze groote stad, dit verval viel in de 16de. eeuw van de Egyptische Monarchy voor, welke door Cham, weinig tyds na de Zondvloed een aanvang genoomen had.

Eusebius stelt mede den val van Sardanapalus, en 't Ryk van Assyrien op het einde van de zevende eeuw van de Kerk. Onderwyl en zullen wy daar van niet als in de volgende eeuw spreken, om dat de verwoesting van Ninive, niet eer als eenige tyd na de Prophetie van Jonas, moet voorgevalen zyn, die dezelve in een zo groote voorspoed verbeeld, en door zyn Predikingen beschutte. Onderwyl leefde Jonas onder de regeering van Jeroboam de tweede, die in de volgende eeuw aankwam. Het volftrekt hier het gemeen gevoelen der tydrekenaars aan te merken; *Scaliger* bedient zich van dezelve reedeneering, om de dood van Sardanapalus te vervroegen. Jonas, zegt hy, leefde voor Amazia; want, dewyl hy voorzegt had, dat deze Prins zyn Ryk tot aan de Zee zoude uitbreiden, moest hy onder Joas gepropheteert hebben. Wyders verplichtten de ongeregeltheden van Sardanapalus God, om een Propheet naer Ninive te zenden, die van Meester veranderde; maar de groote mannen verblinden zich gelyk de kleine. Want *Scaliger* heeft Amazia voor Jeroboam de tweede genoomen; want, dit is de laatste aan wien Jonas overwinningen voorzegt, en inderdaad is het Ryk van Samarien nooit zo bloejend als onder zyn regeering geweest. Wyders kan men niet zeggen, dat God Ninive behield, by al dien hy de onderdaanen van heur Prins deed opstaan, die de stad beleegerden, dezelve innaamen, en uitroofden, dat is, aldaar geen verlossing, gelyk *Scaliger* gelooft heeft.

De Geschiedenis des achtsten Eeuws van de Joodsche Kerk, zedert den uittocht uit Egypten.

Bloeiende staat van Samaria. Den oorlog van haar Koning met dien van Jerusalem. Galilea door Tiglath pilezer ingenoomen, en Samaria door Salmanasar. Verstrooijing der tien stammen. Verlossing van Hiskias en Jerusalem. Den aanvang der Olympiaden, of den vierjaarigen tyd. Vervolg der Koningen van Egypten, en hun geschiedenis. Ontleeding van de Monarchie der Assyriërs, en de dood van Sardanapalus. Stichting van Rome. Sabacon, Koning van Ethiopien, Meester van Egypten; overwinningen van Salmanasar en Sennacherib.

701 **J**eroboam volhardde in Samaria te regeeren; maar, deze Prins gestorven zynde, verviel dit Ryk niet alleenlyk van haar voorspoed; maar, het werd door de muiteryen van een gescheurt, welke een tusschen-regeering van elf en een half jaar veroorzaakten. Eindelyk Zacharias, een der jongste zoonen van Jeroboam, overmeesterde 't zelve. Maar, deze laatste Spruit van 't Huis van Achab was 708 nauwlyks op zyn Troon gezeeten, of Sallum doodde hem. Deze werd weder een maand daar na door Menahem of Manes omgebracht, gelyk Sulpitius Severus hem noemt. Hy stond groote oproeren uit, en werd verplicht om 720 vreemdelingen te hulp te roepen om zyn Troon te vestigen. Het ryk van Juda was veel geruster onder Uzzia, uitgezondert, dat deze Prins zyn hand aan 't Wierooksvat hebbende willen slaan, melaatsch werd. Jotham zyn Zoon nam het bestier der zaaken gedurende het leven zyns Vaders, 't welke noch 24 jaaren duurde, waar. Want hy viel in het jaar 714. het 28de jaar van zyn regeering in een ziekte; onderwylen regeerde hy 52 jaaren.

702 **D**e Grieken maakten zich hoe langer hoe meer beroemt. Het Ryk van Macedonien begon door Caranus, die van Hercules afkomstig was; om welke redenen de Koningen van dit geslacht den naam van Heraclides aannamen, en zich met Leeuwen huiden deden afmaalen. Men zegt dat 715 deze Prins de gewigte en de maaten uitvond, en alstoen begonden de Olympiaden. Het was lang geleeden, dat Hercules aldaar speelen ingestelt had, en men eenige zorg droeg om de naamen der overwinnaars te bewaaren; maar Iphitus beging twee zaaken. Ten eersten, hy hernieuwde deze afgebrooken of veronachtzaamde speelen. Ten tweeden, men begon de Olympiaden te tellen, en aldaar de uitkomsten van af te reekenen, 't welk meer licht en zekerheid aan de Grieksche geschiedenis gegeven heeft; welke tot daar toe niet anders als met verduisterden en duisterheden vervult was. Yder Olympiade besloot 4 jaaren, en de speelen wierden in het 5de jaar in de maand van July gevierd. Het is te verwonderen dat Ovidius hetzelve niet geweten heeft, en om dat hy meenigmaalen 5 jaaren aan yder Olympiade geeft.

*In Scythia nobis quinquennis Olympias acta.
Jam tempus Lustris transit in alterius.*

Al de waereld komt over een, dat de eerste Olympiade in 't jaar 3938 van de Juliaansche styl begon, maar, men verdeelt zich in 't vervolg, als wanneer men zulks op de Koningen van Israël, of van Juda wil toepassèn, 't geen men op vericheide wyze reekent. Eusebius heeft drie verscheide meeningen gevolgt. Want hy begint deze verdeeling zomtyds in 't 50de jaar van Azaria, zomtyds by Jothan, en hy steltze vervolgens tot aan Achaz uit. Scaliger, die hem verbeetert, komt over een, dat men dezelve in 't 37de jaar van Azaria, 't welk hy op het 722 zedert den uittocht van Egypten reekent, stelt. Usser in 't jaar 35 van deze zelve Vorst, 't 739 welk het 715de jaar van de Joodsche Kerk is; en dit is de reekening, welke wy volgen. Diodorus Siculus telt 480 jaaren, zedert het inneemen van Troyen tot aan de eerste Olympiade. En byaldien Troyen in 't jaar 305 of 307 ingenoomen is, vervult sulks het getal van 715. De Corinthers stelden jaarlykse Overigheden aan, die in weesen bleeven, tot dat Periander zich van de Regeering in 't jaar 890 meester maakte. De Lacedemoniers maakten voor zich meer jaarlykse Overigheden 40 jaaren na de Ephoren.

De Egyptenaars hadden hun Ryk in Asien verlooren, het zy door de lachertigheid der Prinzen, die regeerden, het zy door de inwendige bewegingen der benden en volkeren;

maar, wat meer is, het land werd in menigvuldige kleine Ryken verdeelt, Stephanatis, Necepsos en Necho regeerde te Sais, een Hoofd-stad geworden zynde; Sesonchis, Osorthon te Bubaste, een andere vermaarde Stad in Egypten. Bochoris regeerde te Thebe, en van alle deze Koningen, zyn daar niet meer als twee die een weynig bekend zyn. Necepsos, de Koning van Sais, muntte uit door de weetenschap van Starrekunde en Wiggelaary, waar van hy lessen naliet. Pelosiris, die ter zelve tyd leefde, droeg hem een boek op, wegens deze stoffe, welkers handschrift als noch heden-daags gevonden word. Bochoris is een ander doorluchtig Prins; zyn vader Thernatis, aan 't hoofd van een machtig Leeger tegens de Arabiers trekkende, en van den tocht vermocit zynde, nam een spys, welke zich op de plaats vond; hy raakte daar door in slaap, en werd niet weder wakker; men schryft hem een bezweering tegens Menes toe, de Stichter van de Monarchie, en welke niet naliet haar uitwerkzel te doen, dewyl men ophielt hem goddelyke eerbewyzingen te doen. Dewyl deze bezweering in een Colom gegraveert, te Thebes gebracht wierd, hebben wy reden om te gelooven, dat aldaar de plaats was, daar hy regeerde. Dusdanig was dit de Hoofd-stad van Bochoris, die zich schikte om wetten te maaken, en om zyn oordeel over de vershillen van 't volk te vellen. Men spreekt sterk van zyn wysheid en de billykheid zynere wetten over de leeringen. Zommigen maaken hem tot een wreed Prins, en zeggen dat Isis hem om deze reden een adder toezond, die hy aan zyn hoofd droeg, om hem te verwittigen van billyk te richten. De Egyptenaars hebben hem mede over godloosheid beschuldigt, het zy, om dat hy aan den Os Apis de minste eerbied niet wilde bewyzen, het zy, om dat hy een doller stier tegen Mnevis zond, het welk zyn geheugen zeer gehaat maakte; men voegt daar by, dat Sabacon hem leevendig liet verbranden; maar, byaldien deze laatste daad waar is, moet men de regeering van Bochoris, of byzonderlyk vertragen; of verlengen. Het valt zwaar zyde te verkiezen; dewyl de tydrekening der Egyptenaars niet nauwkeurig is.

De Assyriërs trokken in Judea; het was Menahem, die hen aldaar riep, om zich tegens de geenen te verweeren, die hem de Kroon betwistten. Hy gaf om die reden groote zommen aan Pul, die de Koning van dat land was. Daar is waarschynlykheid, dat deze Prins den vader van Sardanapalus was, want de naam des vaders is in die van den zoon. Het welk gewoon genoeg onder de Oosterfchen was. De laatste, in plaats van het berouw zyns vaders na te volgen, die zich op de Predikatie van Jonas bekeerde, gaf zich aan de wellusten den tyd van 20 jaaren over. Maar, Arbaces, verontwaardigt, van zyn Prins in een vrouwen huis met de vrouwen te zien spinnen, rechtte alstoen een verbond met Belezic van Babylonien op, om hem van den Troon te stooten. De Konings benden door zyn schoonbroeder aangevoert, wierden twee maalen geslaagen. Alstoen, niet meêr twyffelende, of de wederspannelingen zouden hem in Ninive koomen beleegeren, maakte hy alles vaardig, 't geen noodzaaklyk was, om een krachtige weerstand te bieden. Inderdaad het beleg duurde by de 3 jaaren; maar, de Tygris, een vlakke muur van een borstweering door haar overstroming ter neder geworpen hebbende, trokken de beleegeraars in de stad, en plunderden dezelve. Sardanapalus had de moed noch van zich met zyn vrouwen en schatten in een brandende houtstapel te werpen. Dusdanig wierd alles in de asche gelegd. En deze sterke Monarchie, na dat zy 1480 jaaren zedert de stichting van Nimrod gestaan had, werd in verscheide deelen verdeelt. De Meders genooten de vryheid, welke Arbaces kwam herstellen. Belesis, die men mede Nanybrus en Nabonasser noemt, regeerde te Babylon.

Belesis, of Baladan, of Nabonasser, want hy heeft deze drie naamen gevoert, waar van de tweede zyn waardigheid be- teekende, rechtte voor zich een Troon te Babylon op. Marsham houd staande, dat deze stad alstoen gebouwt wierd; om dat de Schriftuur voor de achtste eeuw daar nooit van spreekt. Esaias 23: 13. onderrecht zelfs, dat dit land weinig tyds te vooren woest was, en dat de Assyriërs aldaar huizen kwaamen bouwen. Hy spreekt by naer in die zelve tyd van 't beginzel en de verwoesting van 't Ryk der Assyriërs. Men zou hem te vergeefs tegenwerpen, dat Nimrod zyn Ryksbestier door Babel aanving. Want, de Heilige Schryver verzeekert alleen, dat deze Prins het land bezat, alwaar Babylon zedert gebouwt wierd, en hy sloeg geen acht

van Babylon te zyn; dewyl dezelve Schryver verzeekert, dat hy dit land verliet, om naer Ninive te gaan, dusdanig redeneerde Marsham; maar, Babylon was veel alouder. Inder daad, men kan haar van haar aloudheid niet berooven, als met in de geschriften van Mozes de naamen te doen insluiten, die niet als een zeer langen tyd daar na uitgevonden geweest zyn. Ik sta toe, dat daar diergelyke voorbeelden zyn; maar, men moet dezelve, zonder noodzaaklykheid niet vermeenigvuldigen. Wyders werpt men de gedachten van dezen Schryver om ver. Wat wilde hy door deze woorden zeggen: *Het begin van zyn regeering was Babylon, Erech, Chalne.* Dewyl deze laatste naamen die der steden zyn, welke Nimrod bouwde, moet men Babylon in dezelve reys stellen. Het is geen reden van hem de roem van deze stichting te ontrooven, met te zeggen, dat hy van daar naar Ninive ging, dewyl hy van stad tot stad, na dat hy dezelve gesticht had, trok; want hy ging van Babylon naer Erech, naer Chalne, en van Chalne naer Ninive. Babylon was dan een zeer aloude stad; en aldaar was de Zeetel van 't Ryksbestier der Chaldeers, welke Belesis of Nabonassar oprechtte. Alhoewel men de daaden en 't leeven van deze Prins weinig kent, maakte hy zich ondertuffchen in 't Oosten zeer beroemt; hy beminde de wetenschappen, en herstelde de oefening van de Starrekunde. Men begon den tyd van zyn regeering te reekenen, en het jaargety van Nabonassar is berucht. Prolomeus zeide, dat hy starrekundige aanmerkingen zedert de regeering van Nabonassar, tot aan de dood van Alexander de Groot, welke 424 jaaren maakten, gezien had: inderdaad, wy tellen een diergelyk getal van jaaren, zedert het jaar 744, met het welke wy het jaargety en de regeering van Nabonassar, tot aan de dood van Alexander aanvangen, in 't jaar 1167 van de Joodsche Kerk, en 3681 van de schepping des waerelds voorgevallen.

Dusdanig, zegt men, eindigde deze groote Monarchie van 't Oosten, na dat zy by na 1480 jaaren gestaan had. Onderwyl en moet men 2 zaaken aanmerken, waar toe men geen genoegzaame aandacht maakt, d'cene, dat wy langer tuffchenbreucken in deze Monarchie gezien hebben, want het zy de Assyriërs, zedert Sifac of Sefoftris, die zyn overwinningen in Asien voortgezet had, Vassallen der Koningen van Egypten waaren, of dat hun Koningen lafhertig en luy waaren, deden zy, zedert een geruimen tyd, niets dat waardig was om in de geschiedenis aan te teekenen; wyders, was hier een groote afscheuring van de Monarchie. Maar Tiglathpilezer, of de jonge Ninus, liet niet na van weder moed te scheppen, en te Ninive te regeeren. En de Assyriërs verscheenen weder een korten tyd daar na met volle luister. Salmanassar en Sennacherib voerden hun zegenpraalende waapenen in Syrien, in Arabien tot in Egypten, dat hen nooit onderworpen geweest was. Zy naamen zelfs de Meders eenige Landschappen af, dewyl Salmanassar aldaar de tien Stammen overvoerde, en Tobias aldaar zyn verftrooide broeders ging zien. Babylon wierd hernoomen, dewyl men aldaar de Jooden naer toe voerden. Deze verklaring heeft my noodwendig gedacht, om dat men meenigmaal deze plaats van de aloude geschiedenis verwert.

741 Romen wierd door Romulus gesticht, te dier tyd, als Arbaces deze groote omkeering aanving. Men zoude aan Ennius niet kunnen vergeeven de geboorte van deze groote Stad niet geweeten te hebben, en van dezelve in zyn vaarsen honderd jaaren eer het zyn moest geplaatst te hebben; men heeft weinig zorg gedraagen om de beginzelen daar van aan te merken. Maar, Cato de Burgermeesters tellende, zedert dat de Koningen gebannen geweest waaren, tot aan het inneemen van Romen door de Gauloisen, vond een tyd van 119 jaaren. Hy reekende dat de Koningen 243 jaaren geregeert hadden. Dusdanig besloot hy dat Romen het eerste jaar van de zevende Olympiade gebouwt geweest was. Varro telde een jaar minder, maar de reekening van Cato schynt de zeekerste te zyn, om dat hy met de Registers van 't Capitoel te raaden gegaan had: men heeft dan reden om te zeggen, dat men de grondslagen daar van in de maand van May van 't jaar 741 leidde.

Ovid: Urbs oritur (quis tunc hoc ulli credere posses.)

Victorem terris impositura pedem.

734 Uzzias melaatsch, en Koning van Jerusalem, stierf eindelijk, en Jothan veranderde zyn hoedanigheid van Richter, in die van Koning, hy sloeg de Ammoniten, en maakte hen voor eenige jaaren cynsbaar. Daar was een weinig tyds te vooren een groot oproer in 't Konigryk van Samaria voor-

gevallen, want Pekaja, de zoon van Menahem, die de Assyriërs tegens zyn eige onderdaanen tot zich getrokken had, wierd in zyn Paleis door een zekere Pekah omgebracht, die niet alleen op den Throon gevestigd wierd, maar, zich met Rezin, de Koning van Syrien, verbonden hebbende, den oorlog aan Jotham, en vervolgens aan zyn zoon Achaz verklaarde. Deze jonge Prins door de ontzachelyke vyanden verbaaft, die zyn Hoofdstad dreigden, wierd door Esaias getrooft. Inderdaad de twee verbonden Koningen konden Jerusalem, 't welk zy beleegerden, niet inneemen. Maar, Achaz, zich tot Afgodery begeeven hebbende, gaf hem God aan alle zyne vyanden over. Pekah, de Koning van Samarien, doodde in een dag van den stryd 120 duizend Jooden. Rezin, de Koning van Syrien, sleepte van daar een grote buit, en zeer veel gevangens naer Damascus. De Idumeers storten in 't volgende jaar op dit Ryk, en de Philistynen bedienden zich op hun beurt van deze omstandigheid, en wierpen zich op de nabuurige steden; welke zy verwoestten. Achaz vond geen toevlucht als tot de schatten van den Tempel en zyn Paleis, waar mede hy de bescherming van Tiglathpilezer of Ninus de jonge Koning van Assyrien kocht; die zyn bondgenoot te hulp koomende, den Koning van Syrien Damascus ontnam, hem ombracht, en in de stammen van Gad en Manasse trok, waar van hy de inwoonders in 't Oosten overvoerde; hy trok dwars over den Jordaan, en maakte zich meester van Galileen, dat hy door het wegvoeren van haar inwoonders by naer ontvolkte. Achaz wierd daar door aan de Assyriërs cynsbaar, die hem te hulp gekoomen waaren. Om welke reden de Propheet Esaias hem verweet, dat hy daar uit niet veel vertroosting getrokken had. Pekah wierd door Ela gedood, die op den Throon wilde klimmen; maar, het volk of zyn medestanders naar dezelve stelden zich daar tegen, en de Anarchie duurde negen jaaren in dit Ryk van Samaria; maar Hozea, eindelijk alle de zwaarigheden te boven gekoomen zynde, wierd tot koning gekooren. Salmanassar verklaarde hem den oorlog, hy versloeg zyn krygsbenden, en maakte hem tot zyn vassal. Achaz te Jerusalem stervende, liet den Throon voor Hiskias leedig, die hy alreeds tot medegezel in de Regeeringe genoomen had. Deze jonge Prins hervormde de Kerk, die zyn vader door zyn afgoderyen verdorven had, en herstelde de waare Godsdienst weder te Jerusalem.

Sabacon regeerde alstoe in Egypten. Deze Prins was uit Ethiopien gelprooten, 't welk den Egyptenaars onderworpen was, en tegens zyn Meesters opgestaan zynde, of zich van de verdeeltheit van dit Konigryk bedienende, maakte hy zich Meester daar van, hy poogde de geneegentheid van 't volk te winnen, met de misdaadigen niet met de dood te straffen. Maar, hy verborg onder deze schoone waarschynlykheden zyn wreedheid, dewyl Bochoris door zyn bevel leevendig verbrand wierd; hy rechtte de gebouwen van Bubaste en veele andere steden wederom op. Zyn regeering was lang, dewyl dezelve 50 jaaren duurde. Door een droom verwittigt zynde, week hy in Ethiopien, en liet Egypten aan zyn kinderen over. Dit is die Prins, welken de Schriftuur soo noemt, en met wie Hofea de Koning van Samaria zich verbond, om het juk van Salmanassar af te schudden. *Synellus* zegt dat Hofea met Adramelech de Koning van Ethiopien, en met Segor, de Koning van Egypten, zich verbond. Hy heeft de zeventig Overzetters gevolgt, die Segor de So der Hebreuwers en de Sabacon der Heidenen genoemd hebben. Maar, hy is veel verder als zy gegaan, met een hardendroomelyken Koning van Ethiopien zich in te beelden. Want, behalven dat Adramelech onbekent is, regeerde Sabacon uit Ethiopien gekoomen, in Egypten. De verbintenis met deze Egyptenaars was aan Hozea onnut, want Salmanassar beleegerde Samaria, nam het in, en sleepte de tien afgeschuurde Stammen in de landen der Meden. Dusdanig eindigde het Ryk van Samaria; dat van Babylon, 't welk Nabonassar te beurt gevallen was, bleef nog staande, en Merodac, den zoon van dezen Prins, bestierde 't selve. Candaulus, de laatste der Heracliden, regeerde in Lydien. Deze Prins, op de schoonheid van zyn vrouw verlief, liet haar aan Gyges, die van een slaaf zyn gunsteling geworden was, naakt zien. Hy doodde zyn Meester, trouwde met zyn Weduwe, en deed de Kroon op zyn geslacht koomen, waer onder dezelve 170 jaaren tot aan Crofus bleef, die voor zich geen zwaarigheid maakte, om een zoo laage en schandelyke oorsprong te erkennen.

Salmanassar, die in Assyrien altoos regeerde, met de Ryken die

die hy overwonnen had, niet vernoezt zynde, voegde daar gantsch Phenicien by. De Syriers booden hem weerstand onder het gelei van Eluleus, hun Koning. Zy sloegen zyn vloot met een klein getal van fcheepen, en brachten hem zo ver, dat hy zich den tyd van 5 jaaren moest beslooten houden. Hy vermeende hen door de dorst te drukken; maar, zy dronken het waater van de reegenbakken en de putten; deze wederstand vermeerderde de roem en trotsheid van deze alreeds hoovaardige stad. Het welk de bestraffingen van den Propheet Esaia over haar verwekte, Ef. 23. 1.

779 Sennacherib vermeerderde noch het Ryk van Assyrien, dat Salmanassar zeer veel vermeerderd had, hy zette zyn overwinningen tot in het woest Arabien, en by de Ammoniten voort, van wie hy zich vermeette de Goden in zegenpraal weggevoert te hebben. Hiskias, die de onvoorzichtigheid had van hem de huldgingen te weigeren, welke Achaz hem gedaan had, ervaarde de uitwerkzelen van zyn geweldenaary. Sennacherib zond zyn benden, om Judea te overftroomen; het meeste gedcelte gaaven zich op genaau ongenaa over. Hiskias, krank zynde, viel in een misvertrouwen, en byzondere droefheid. God verzeekerde hem weder door de fchaduw van de zon, op de zonnwyzer van 't hof te rug te doen gaan; want deze wonderdaad beloofde hem een gewisfe herftelling, en inderdaad hy genas, en 780 leefde noch 15. jaaren.

Maar, Sennacherib liet hem niet lang adem haalen. Deze heerszuchtige Prins voerde zyn leeger in Egypten, alwaar Sevechus, of Sethos zedert 8 jaaren regeerde. Men maakt een Priester van Vulcanus van hem. Men vermeent zelfs, dat zyn godvruchtigheid beloofd wierd, en dat hy daar van een gedenkteeken in den Tempel van deze valsche 781 God liet, alwaar men een langen tyd daar na, een beeld met deze woorden vond: *Die my aanziet, zy godvruchtig.* Maar, de Egyptenaaren roemen vergeefs op een verlossing door de Ratten bewerkt: Het is zeker, dat Sennacherib den oorlog by hen, geduurende 3 jaaren, voerde. Dat hy tot in Ethiopien trok, alwaar Sabacon moogelyk noch leefde, en dat hy al die plaatzen verwoefte, gelyk Esaia en Nahum eenigen tyd te vooren voorzegt hadden.

Sennacherib trok van daar in Judea; Hiskias geloofde hem door ryke geschenken te bevreedigen; maar, deze Prins ontving het geld, en hield zyn woord niet. Hy zond Rabfaces, een zyner Veldheeren, om Jerufalem te beleegeren. Terwyl Tartanes Lachis innam, en in perzoon Libna aangreep. Ezechias verzocht hulp van Taratus, Koning van Ethiopien, die niet naliet, zich tegens een zo ontzachtlyke vyand te verbinden, en zyn benden voort te laten trekken. Sennacherib door deze nieuwe tyding verftelt, brak het beleg van Libna op: hy fchreef, vertrekkende, brieven vol van Godslasteringen. Hiskias die dezelve ontving, bracht ze in den Tempel. God wreekte de hoon, welke deze ongeloofige hem aandeed; een Engel deed het leeger vernielen, 't welk voor de muuren van Jerufalem was. Sennacherib wierd genoodzaakt in zyn hoofdstad te wyken; hy, door een zo ongelukkige uitslag ontftooken, vervolgde de Jooden onder zyn gebied. Tobias onderftuunde hen door een barmhertigheid, welke hem aan verscheidene gevaaren bloot stelde; maar Sennacherib stierf eindelyk, en twee zyner kinderen doodden hem in zyn afgodifchen Tempel. De moordenaars verplicht zynde in Armenien te vluchten lieten de kfoon aan hun broeder Efarhaddon over.

De nabuurige Meders verkooren Dejoces tot een Koning, in de zeventiende Olympiade, en honderd en vyftig jaaren voor de regeering van Cyrus, dit waaren vrye volkeren. Daar waaren alleenlyk zommige hunner steden of landschappen, die van de Assyriers afhanglyk waaren, dewyl Salmanassar de tien stammen aldaar overgevoert had. Dejoces wist dit volk te behaagen, met zyn heerfschzucht onder de waarfchynlykheden van zachtmoedigheid te verbergen, 784 en deed zich door 't geflacht tot Koning verkiezen; hy 764 bouwde weinig tyds daar na Ecbatanen.

Hiskias stierf na een lange regeering, en wierd van al zyn onderdaanen beweent; men had daar zo veel te meer reden toe, om dat Manasse hem in plaats volgde, die de Afgodery ten alleruitterften voortzette. Eusebius begint de regeering van deze ongelukkige Prins niet, als met Tarachus de Koning van Egypten, in de volgende eeuw. Maar, hy bedriegt zich wegens 't een en 't ander dezer daaden; want Tarachus had Senechus alreeds van den Throon gezet, en aan Hiskias bystand verleent, in plaats van zich meester van dat land te

willen maaken, gelyk men gemeenlyk zegt. Eindelyk volgde Manasse zyn vader in de regeering na, in 't jaar 794.

De Gefchiedenis des negenden Eeuws van de Joodsche Kerk, zedert den uittocht uit Egypten: enz.

Ongodvruchtigheid van Manasse. Regeering van Josias zyn dood, en Judea onder zyn plaatsvolgers cynbaar. Prophetien van Jeremias en Ezechiel. De bestiering in Egypten verandert. Efarhaddon herneemt Babylonien. Aanstaagen der Meders, om Ninive in te neemen. Inval der Schyten in het opper Afien. 801

DE ongodvruchtige Manasse regeerde te Jerufalem, en verhaafte Gods wraak over den Staat en zyn perzoon, 807 door zyn misdaden. Egypten vond zich in een zo grootte verwarring, dat men, de Koningen verdreeven zynde, een nieuwen Raad van twaalf perfoonen aanstelde. Zulks gebeurde onmiddelyk na de dood van Sabacon, die vyftig jaaren leefde, na dat hy zich meester van Egypten gemaakt had, en die zich zedert eenige tyd in Ethiopien onthouden had. Marstianus hervormt deze twaalf Raadsheeren in zo veel kleine Koningen, die Egypten verdeelden. Hy telt onder deze kleine Prinzen, Amifis de blinde, zonder ons te zeggen, hoedaanig die man, die zich in de moerassen, op de komst van Sabacon vyftig jaaren te vooren, gebuigen had, tyds genoeg leefde, om 't Ryk na zyn dood te herneemen. Hy stelt daarmede Sethos, den vader van Vulcanus, om dat de Koningen zich gemeenlyk uit de Priesterlyke vergaadering trokken. Manethon noemt andere Koningen in Egypten, waar toe Eusebius by gunst eenen Merres gevoegt 811 heeft, welke in dien tyd regeeren moest. 't Geen een grootte verwarring in die Monarchie beteekent, tot dat Psammeticus het zelve in zyn perfoon weder vereenigde. Inderdaad hy vond het middel om zyn vergaaderingen weder te bezitten, en zich meester van Egypten te maaken. De Joniers hem groote dienften gedaan hebbende, hield hy die Grieken in zyn land, en wees hen woonplaatzen dicht by Bubaste aan. En dit waaren die nieuwe bewoonders, welke de Griekze taal leerden spreken, die zedert genoegzaam in gebruik was. Men zegt, dat deze die Prins was, de welke aan de Koningen den wyn leerde drinken, en dat van te vooren, noch de Priesters, noch de Koningen zich daar van dorften bedienen, zelf in de Offering die men aan de Goden deed. Hy belegerde Azot, 't welk Sennacherib eenige tyd te vooren de Jooden ontroofd had. Het beleg duurde negen en twintig jaaren, en de stad wierd niet eer als onder de regeering van Saosduchin ingenoomen, die veronachtzaamde dezelve te hulp te koomen. Daar waaren mede wanorderen in Babilonien. Want, de Koninglyke stam was daar weg, en Efarhaddon liet niet na, zich van die omftandigheid te bedienen, om Babylonien in te neemen. Dusdanig trad zy weder onder de Monarchie der Assyriers. Deze ongerufte Prins voltrok de landen van Samaria te verwoesten, de bewoonders, die daar overig gebleeven waaren, weg te fleepen, en van aldaar een nieuwe volkplanting over te fchikken, aan wie hy een Priester gaf, om 't volk van de Wet te onderrechten, en 't zelve van de leeuwen te bevryden, die 't verscheurden. Tartan was aan 't hoofd der krygsbenden, die Efarhaddon in Judea zond. Hy vond met vermaak de gelegenheid om zich van die hoon te wreken, welke hy in d'eerften oorlog onder Sennacherib geleeden had. Hy dreigde Jerufalem, en vond haar koning in een doornbosch verborgen; hy nam hem gevangen, en voerde hem in zegenpraal in Babylonien. Het gevangenneemen van Manasse is alzo volkoomen door de Schrifuur zeker, als zyn berouw door een zo onvoorziene verdrukking veroorzaakt. Onderwylenduurde het zelve niet lang: om welke reden men de 55 jaaren van zyn regeering niet nalaat te reekenen, zonder deze tusschenbreuk aan te roeren. De Jooden verschuiven zyn gevangenneemen eenige jaaren, en stellen zulks op het twee-en-twintigste jaar van zyn regeering; maar, Efarhaddon te dier tyd Officieren in Judea hebbende, is het waarfchynlyker, dat het alftoen was, dat men zich van Manasse verzeekerde, en zyn Ryk verwoefte.

Efarhaddon gestorven zynde, trad Saosduchin in 823 zyn plaats. Men gaf hem meenigmaal den naam van Nabuchodonozar, moogelyk, om dat dit de gewoonlyke tytel der Koningen van Assyrien was. Men verzeekert dat deze Vorst den Koning der Meden slag leverde. Deze laatste was noodzaakelyk Dejoces. En de Gefchiedenis-fchryver van Judith, die hem Arphaxad noemt, bedriegt zich gevoelig. Want, Dejoces was de eerste Koning der Meden. Hy bouwde Ecbatane de groote; Hy

- 835 Hy breidde zyn staaten uit, tot aan den vloed Halys, en regeerde een zeer langen tyd. Dusdaanig was hy 't, die aan Saosduchin slag leeverde, en dezelve verloor; hy liet de Kroon der Meden aan Phraortes zyn zoon. Zommigen gelooven dat Saosduchin in 't volgende jaar Holophernes zond, om Bethulien te beleegeren, welke stad Judith verlostte, met dezen Veldheer het hoofd af te slaan, die zy door wyn en liefde dronken gemaakt had; maar, men kan deze uitkomst met de Heilige geschiedenis niet over een brengen.
- 849 Manasse stierf, na dat hy vyf-en-vyftig jaaren geregeert, en op het einde van zyn leeven een gedeelte der zonden, die hy in 't begin begaan had, herstelt hadde. Amon volgde hem in plaats. *Eusebius* zegt, dat de 70 uitleggers hem twaalf jaaren, na dat hy den Throon beklommen had, doen leeven. *Beaa* heet het na hem gezegt, en de anderen houden staande, dat men dit getal in eenige Hebreuwische handschriften vind. Maar, men leeft het zelve, noch in 't Hebreuws, noch in het Grieks. Dat is de meening van een zeker byzonder man, die volgens zyn geloof dezen Prins tien jaaren toegevoegt, en *Eusebius* gevolgt had. De mislag is aloud; dit is alles 't geen men tot zyn ontlasting zeggen kan.
- 851 Inderdaad, Amon wierd in zyn Paleis door eenige zaamgezwoorenen omgebracht, die 't volk slachtten, na dat zy de Kroon op 't hoofd van Josias, die acht jaaren oud was, en een-en-dartig regeerde, gestelt hadden.
- 857 Terwyl men deze Prins in den waaren Godsdienst opbracht, was het Oosten in een geweldigen oproer. Phraortes de hoon willende wreken, die zyn vader door den Koning van Assirien aangedaan was, ging Ninive beleegeren. Maar, het beste gedeelte van zyn Leeger smolt voor deze groote Stad, en Cyaxares wierd verplicht om geheel Assien te verbinden, ten einde om nieuwe krachten in te spannen, om de dood van zyn vader en de hoon van zyn grootvader te wreken, inderdaad, hy leeverde de Assiriens den slag, en versloeg hen. Hy zoude Ninive ingenoomen hebben, by aldien de aankomst der Schyten, die hun plaatsen verlaatende in Asia stroopten, hem niet verplicht hadden, hen 't hoofd te bieden. Die Barbaaren dreeven hem op de vlucht, en ontroofden hem het beste gedeelte van 't opper Asia, welk zy den tyd van acht-en-twintig jaaren in bedwang hielden. Idathyrtes hun Koning had de Cimmeriers, die zedert veele eeuwen in dat land geweest, en in de armen van Azdes de zoon van Gyges en Koning van Lydien gevallen waaren, verdreeven. 't Geen een nieuwe wanoder veroorzaakte. Deze Overwinnaar trok in Sirien, nam Afcalon in, maar, hy verschoonde de andere steden. Psammethicus, de koning van Egypten, had het verstand om die lastige vyanden die hem dreigden, door ryke geschenken af te wenden.
- 866 Cyaxares verloor door zyn nederlaag den moet niet, hy zocht met meerder yver de middelen om Chynaladanus, of Sarac een wellustig Prins die wulps leefde, terwyl hy zich alleenlyk met den oorlog moest bezig houden, van den Throon te zetten, welke onderneeming gelukte. Inderdaad Cyaxares stelde zyn regeering in handen van Astiages zyn zoon, hy verbond zich vervolgens met Nabopolassar, een Babilonisch Heer, die Chynaladanus Veldheer van zyn Leegers gemaakt had. En om de vereeniging veel nauwer te maaken, beloofde Cyaxares zyn nicht aan Nabuchodonozar, den zoon van den Babilonischen Veldheer. De verbintenis geslooten zynde, begaven de Bondgenooten zich te veld, en overvielen Chynaladanus of Sarac in zyn Hoofdstad Ninive, brachten hem om 't leeven, en Nabopolassar wierd door dit middel Koning van Chaldea en Assirien, waar over hy een weinig meer als twintig jaaren regeerde. De Monarchie veranderde van stam, en die van Nabopolassar die *Ptolomeus* zomtyds Nabuchodonozar de eerste noemt, vechte zich ten Throon.
- 868 Onderwylen werkte Josias aan het herbouwen van den Tempel van Jerusaleem, 't welke zeer veronachtzaamt geweest was. In 't graven vond men het oorspronglyk geschrift van Mozes Wet, welk in de vuiligheid van den Tempel begraven gebleeven geweest was. Hy hernieuwde het verbond tusschen God en 't volk, en liet het Paasch-feest plechtig vieren. Jeremias, die als toen propheteerde, wakte de yver en Godsdienstigheid van 't volk tot den waaren God, die men zo meenigmaal verlaaten had, weeder op. De Godvruchtigheid van dezen Prins boog God niet, hy wikkeld

zich ongelukkig in een oorlog tegens Necho, de zoon van Psammethicus en Koning van Egypten. Deze Prins door een geweldige heerszucht aangemoedigt, wendde alles aan om zyn roem te vergrooten. Hy onderfand eerstelyk het land van een te snyden, en een waaterleiding van den Nyl tot aan de Rode Zee te maaken. Maar, hy voltrok zyn werk niet, uit vreeze van een deur voor de Arabiers te openen, om tot in het hart van Egypten te treden. Een der Ptolomeën, die het zelve mede ondernam, wierd daar mede van afgetrokken door de vreeze van zyn land te overstroomen, om dat het waater van de Zee veel hooger als van de Nyl was, waar van men de wateren brak, zoude gemaakt hebben, 't welk een nieuw ongemak aan de bewoonders zoude veroorzaakt hebben. Eindelyk wilde Cleopatra deze waaterleiding openen, ten einde om van daar met al haar schatten in 't Oosten te ontvluchten, maar, zy had den tyd niet om 't zelve te volvoeren. Augustus alreeds den slag van Actium gewonnen hebbende, alvorens zy daaraan werkte. Pharao Necho dat oogmerk niet hebbende kunnen bereiken, rustte welbemande Schepen uit, met bevel om naer Africa te vertrekken, en weder door de Middellantsche Zee in Egypten te keeren: 't welk zy in drie jaaren uitvoerden, terwyl zy altyd aan den oever van Africa voeren, en de Straat van Gibraltar doortrokken. Eindelyk had Pharao het voorneemen om zyn overwinningen in 't Oosten voort te zetten, alwaar hy geloofde dat Nabopolassar als noch niet genoegzaam versterkt was om hem te wederstaan. Zommigen hebben gezegt, dat zyn oogmerk alleen was om den Koning van Sirien den oorlog aan te doen, die om zich te beschermen Jozias inwikkelde, om zich met hem te verbinden, om welke reden hy zodanig over zyn dood bedroeft was, dat Ezzechiel de geweldige droefheid willende afmaaken, zegt, dat het een droefheid van Adramemmon was. De Bischof van Avila getoofst, dat dit de naam was van de Koning van Sirien met Josias in verbond getreden, en die zyn dood bewende. Maar, dit is de naam van een Stad in welkers innemen die Prins omgebracht wierd. En welke haar droefheid betuigde, zyn lichaam wederom ziende brengen. Wyders, Pharao Necho haatte de Koning van Assirien, en wilde Charchemis aan den Euphraat gelegen hem ontnemen. Jozias, die eenige verbintenis met Nabopolassar hadde, weigerde den Egyptenaars den doortocht door zyn landen, en trok te veld aan 't hoofd van een Leeger om hem te wederhouden. Maar, hy verloor den veldslag, waar in hy gedood wierd. *Herodotus* zegt, dat dit te Magdola was; maar, deze Stad was in de Woestyne tusschen de Rode Zee en Judea geleegen, in plaats dat de veldslag op den weg van Phenicien en den Euphraat te Megiddo, een Stad van de stam van Manasse voorviel. Het volk van Jerusaleem, over de dood van hun Prins bedroeft, verkoor een zyner jongste zoonen, om hem op den Throon te stellen. Maar, Necho die wist, dat de Jooden, van hun nederlaag ontdaan, hem geen weerstand konden bieden, kwam te Jerusaleem, veranderde hun Koning, zette Joahas van den Throon, en voerde hem met zich in Egypten, alwaar hy stierf, en stelde een andere zoon van Jozias in zyn plaats, die hy Jehojakim liet noemen, en aan wie hy de noodzaakelykheid opleide, om hem schatting te betaalen.

Deze jongen Prins, die de Kroon uit de handen van een Afgodendienaar ontfangen had, verachtte de Propheten van den levendigen God; die het volk tot boedvaardigheid aangemoedigden, en het zelve met een na by zynde kastyding dreigden. Hy liet Urias een zyner Propheeten ombrengen, na hem tot in Egypten vervolgt te hebben, alwaar hy zich veilig meende te zyn. Hy vervolgde Jeremias en Habakuk, die in hun gezichten en Godspraaken volkomentlyk over een kwaamen. Onderwylen bereidde God zyn roede, waar mede hy zyn volk moest kastyden, en Nebucadnezar met zyn vader verzelt, ving aan de oorlogskunde tegens de Bestierder van Phenicien te leeren, die de zyde van Necho de Koning van Egypten gekooren had.

Jeremias, de ongelukken voorziende, waar mede men gedreigt was, deed door Baruch zyn boek uitschryven, 't welk in de tegenwoordigheid van 't volk, dat altoos ongewoelig van zyn vertoogingen bleef, gelezen wierd. Onderwylen kwam Nabuchodonozar in Judea. Hy overviel Jehojakim in Jerusaleem, en hy stond om hem in keeten en geslaagen, naer Babylon te geleiden, by aldien hy niet van voor-

voorneemen verandert gewest was, zich vergenoegende met hem harde bedingen op te leggen, en de beste gemaakten van 't geslacht te verkiesen, om aan 't Hof van den Prins te dienen. Daniel was een dier geenen, die men voor anderen stelde, het scheen, dat deze verdrukking het volk en den Koning moest verbeteren, inderdaad men vierde een vasten dag. Maar, Jeremias en Baruch de Propheten hebbende willen leezen, die het geslacht met een gheele verwoesting dreigden, liet Jehojakim dit boek verbranden; 't welk de Propheet verplichtte, om 't zelve ten tweedemaal met veel byvoegingen te doen uitschryven. Nabuchodonozar zette zyn overwinningen in Egypten voort, en dwong Pharao Necho zich in zyn aloude paalen weder te besluiten.

De Schyten pleegden noch hun dwinglandy in Asien, en bezaaten 't zelve, als wanneer Cyaxares, beslooten hebbende door listigheid den geenen te overvallen, die hy niet had kunnen overwinnen, de voornaamste van 't geslacht den hals affneed, na dat hy hen in zyn landen ontangen had. Die by de Syriers ontvluchten, wierden vervolgt. Maar, Alyattis, die alstoen regeerde, hen Cyaxares geweygert hebbende, ontstak den oorlog tuschen deze twee Princen, en duurde vyf jaaren.

Een gedeelte der Schyten, verplicht zynde om weder naer huis te keeren, ontmoetten een leger van kinderen, die hun slaaven, aan de vrouwen van hun Meesters trouwt, voortgebracht hadden. Men wilde de zaak door de wapenen beslechten zonder daar in te gelukken. Maar, al te zaamen roeden in de handen genoomen hebbende, erkenden de slaven het ontzag van hun aloude Meesters, en naamen de vlucht.

Nabuchodonozar die zedert twee jaaren alleen regeerde, zag dit Beeld in den droom, welkers hoofd van goud, de voeten van yzer en aarde waaren, en 't geen een steen zonder handen afgehouden ter aarde wierp. De Prins vergat zyn droom en wilde op zyn ontwaaken, dat men hem de zelve uitleide. Het was onmogelyk te giffen, 't geen hy gedacht had, dewyl hy 't zelfs niet wist. Onderwylen Daniel, alreeds onder de besneedenen van 't Paleis geplaatst, deed het zelve door een goddelyken bystand.

Jehojakim liet niet na een zo ontzachlyk vermoogen te braveeren, walgende om van de Assyriers afhanglyk te zyn. Hem ontbrak getrouwigheid. Nabuchodonozar zond een talryk leger, 't welk Judea verwoestte, en een groot getal van inwoonders wegvoerde. Deze ongelukkige Koning wierd gevangen genoomen, met keetenen beladen, en ftierf op den weg naer Babylon. *Hypolytus* heeft echter geloofd dat deze Prins als gevangen in deze Hoofdstad getreden is.

Jojachin zyn zoon trad in zyn plaats, en zich van zyn vaders ongelukken niet bedient hebbende, kwam Nabuchodonozar in perzoon, en maakte zich meester van al 't geen dierbaar in den Tempel overgebleeven was; hy voerde weg al de geenen die bekwaam waaren om de wapenen te draagen, of te dienen, en leidde Jojachin gevangen naer Babylon. Cyrus, die 't volk Gods vertroosten moest, wierd in dat zelve jaar geboren, als Nabuchodonozar het zelve in een zo jammerlyken staat bracht.

Zedekias, die Nabuchodonozar in de plaats van den Koning, die van den Throon gezet was, gezonden had, wierd daar door niet beeter. Hy ontving aanstonds de Afgezanten der naabuuryge volkeren, de Ammoniten, en die van Tyr en Sidon. Ik weet niet, of alle die volkeren te zaamen overwoogen, om den oorlog de Assyriers aan te doen. Maar, Jeremias verwittigde hen, om die Prins te gehoorzaamen, om dat zy zonder dat hun ondergang niet konden ontvluchten.

Zedekias zond een gezantschap naer Babylonien, en Jeremias bediende zich van deze gelegenheid, om aan de gevangenen hun plicht voor ooggen te houden, maar hy kwam weder van daar onverrichter zaaken, en men spotte met zyn bestraffingen, in 't verwachten dat het Ryk van d' Assyriers in twee jaaren verwoest zoude werden.

Zedekias wierd verplicht nieuwe Afgezanten in Chaldea te zenden; zommigen zeggen zelfs, dat hy in perzoon aan Nabuchodonozar zyn huldiging ging doen. Jeremias belastte yemand van zyn bedienden, met een boek vol van voorzeggingen, wegens de verwoesting van zyn Monarchie. En Ezechiël begon dezelve zaak aan den oever van de Rivier Chabor te propheteeren.

Astiages begon alleen over de Meders te regereen, na de dood van Cyaxares; dit is de geen, die de Schrituur Assuerus noemt; hy had eenige tyd te vooren zyn dochter Mandana aan Cambyfes, de zoon van den Koning van Persien, en uit Persea afkomstig, waar uit Cyrus sproot, ten huuwlyk gegeven.

De Egyptenaaren waaren zedert een langen tyd in rust, om dat Necho alles, 't geen hy van de waater-poel van Egypten, tot aan den oever van den Euphraat bezat, verloor had. Psammis, die in zyn plaats volgde, wierd verplicht een uitvoering in Ethiopien te doen; maar, hy ftierf aanstonds; doch Aprich, die Jeremias Ophra, of Oprias noemt, in zyn landpaalen niet kunnende blyven, rustte een talryke Vloot uit, en sloeg die der Pheniciers; hy beleegde Sidon te land, en de stad ingenoomen hebbende, joeg hy de schrik in de andere steden, die met hem verdroegen. Hy op zyn overwinningen, en een groot getal van roof die hy mede sleepte, zich verhoovaardigende, geloofde dat daar geen Godheid in den Hemel was, die hem konde verneederen, zeggende, *Myn armen zyn aan my, ik heb ze my zelfs gemaakt.* De Romeinen arbeidden geduurende deze eeuw, om hun kleine Rechtsdwang, en hun stad onder de koningen Numa Pompilius, Tullus Hostilius, Ancus Martius, en Tarquinius de eerste, te vermeerderen. Eindelyk wierd Marseille op het einde van deze eeuw door de Phocceers uit Jonien gekoomen, gebouwt, die men met de volkeren van Phociden niet ondermengen moet, gelyk *Seneca* en *Lucianus* gedaan hebben.

Nec Phosidos undis Massilia.

De Geschiedenis des tienden Eeuws van de Joodsche Kerk, zedert den uittocht uit Egypten.

Verwoesting van Jerusalem en haar Tempel. Ongelukken die op deze verwoesting volgden. Wederkeering uit de gevangenis. Overwinningen van Nebucadnezar. Uitbreiding van zyn Ryk. De oorlog van Cyrus met Crasus en mei Bel-sazar. Den val van 't Babylonisch Ryk. Monarchie der Persen. Inval van Cambyfes in Egypten. Oproeren tegen Darius. Weetenschappen, welke by de Grieken bloeiden.

DE tiende eeuw was ten oppersten ongelukkig voor de Kerk. De Koningen en 't volk den maat hunner zonden opgehoopt hebbende, wierd Jerusalem gesloopt; haar Tempel verwoest, en 't volk bleef in Babylon gevangen. Egypten en Phenicien gevoelden op heur beurt de uitwerkzelen, van 't ongercegelt vermoogen van Nebucadnezar; maar, die zo ontzachlyke Monarchie viel kort daarna. Cyrus uit Persien getrokken, wierp dezelve ter neder. Het gelykt, als of dit een eeuw van omkeeringe en oproeren is. De Grieken waaren veel geruster onder het bestier van zeven Wyzen, die te dier tyd bloeiden. Dit zyn die gevallen, welke wy zullen ontwinden.

Zedekias, die te Jerusalem regeerde, had het juk van Nabuchodonozar durven afschudden, van wie hy de Kroon ontangen had. Men verzeekert dat de Bevelhebber over Syrien, aan wien dezen Prins bevel gegeven had, om Tyr te beleegeren, een van 't Eedgespan was; maar, het verraad van dezen bevelhebber, was de regeering van Zedekias voorgegaan. Het is alleenlyk waar, dat de Koning van Egypten zyn nabuuren te hulp kwam, tegens een macht die hem ontzachlyk was. Hy verplichtte Nebucadnezar, die alreeds Jerusalem in bedwang had, om 't beleg op te breeken, en hem te gaan bestryden; maar, geslagen geweest zynde, hernam hy den weg naer Egypten, terwyl Nebucadnezar het beleg van Jerusalem hervatte. Dit beleg duurde een lange tyd; maar, Zedekias zag zich eindelyk verplicht om zyn hoofdstad te verlaaten, en met het klein overschot der benden, die hem overig waaren, den weg naer Jericho in te slaan. Men greep den Koning die men de ooggen uitstak: de stad wierd ingenoomen, de Tempel tot den grond toe afgebrooken, en de inwoonders van Judea naer Babylon weggevoert. Maar God liet niet toe, dat men derwaarts nieuwe volkplantingen zond, om dat hy voorneemens was, van aldaar zyn volk weder te herroepen. Men liet daar alleenlyk wyngaardeniers en akkerlieden om 't land te bebouwen. Dusdanig ging den Tempel te grond, na dat zy 424 jaaren gestaan had. De Rabbynen schryven dezelve

dezelve niet meer als 410 jaaren toe, ten einde om te kunnen zeggen, dat de tweede Tempel een langer tyd geduurt heeft. Maar, men moet de allernaauwkeurigste tydrekening, welke van dat belangen niet afhankelijk is, volgen.

905 Daar kwam de Jooden in 't volgende jaar een ander ongeluk over; want hun Bevelhebber, Gedalia genaamt, met den geen en gedood zynde, die hem volgden, vreesde het volk, dat men deze dood als een daad van oproer mocht wreeken; dierhalven vluchtte 'tzelve om de kastyding te ontgaan in Egypten, van waar Nebucadnezar haar eenige tyd daar na afhaalde.

907 Deze Vorst geloofde niet genoeg uitgevoerd te hebben, met Judea aan zyn andere overwinningen te hechten; hy ging de stad Tyr beleegeren, daar Ithobalus regeerde. Ezechiel had de verwoesting klaarlyk voorzegt. Ondertuffchen twyffelde men, ten tyde van den Heiligen *Hieronimus*, aan de waarheid van deze uitkomst; men haalde aan, dat Nicolaas van Damascus, noch de Uirvinders van Phenicien daar niet van gesproken hadden. Men zeide zelfs, dat het onmoogelyk was, dat Nebucadnezar deze plaats te land beleegert had, dewyl het een eiland was. De Heilige *Hieronimus* antwoordde dat Nebucadnezar de zee door dyken en dammen aan 't land gevoegt had. Maar, hy moest dit werk aan Alexander de Groote toefchryven, die het deed, om dat de stad Tyr alstoen waarlyk op een eiland lag; maar, de aloude stad was op het vaste land, en niets belette Nebucadnezar in zyn beleg te land. Het was na het inneemen, of geduurende 't beleg, dat de inwoonders hun goederen in 't nabuurige eiland overvoerden, en zich aldaar ter neer kwaamen te zetten. *Strabon, Plinius, en Ptolemus* erkennen een aloude stad van Tyr, welke van het eiland Tyr onderscheiden is; en *Josephus* verzeekert, dat het op het geheugen der Pheniciers is, dat hy het beleg van Tyr, geduurende de Regeering van Ithobalus, verhaalde. Deze geheugenissen konden zedert dien tyd verlooren geweest zyn, gelyk een oncindig getal van andere boeken; en daar zyn zo weinig gedenkteekenen van dat land overig gebleeven, dat de ongeestelyken geen enig bewys tegen de

908 waarheid van de geschiedenis uit het stilzwygen der Geschiedenis-schryvers kunnen trekken; maar, gelyk men digt by Judea was met het beleg van Tyr, wierd Nabuzardan derwaarts gezonden, om een nieuwe wegvoering van die bewoonders te doen, en hen naer Babylon over te voeren. Het beleg van Tyr bleef duuren; maar deze stad onderging eindelyk het juk van Nebucadnezar.

920 Egypten was alstoen in een geweldige verwerring. Het volk was tegens hun Koning Apries opgestaan, ter oorzaake van 't verlies van een slag. Amasis, die hy afzond, om het oproer te stillen, wierd tot koning verkooren. Apries trok op tegens deze geweldenaar, met zyn benden, en eenige Grieken, die hy in zyn dienst had. De slag wierd dicht by Memphis geleeverd, en Amasis won dezelve.

Nebucadnezar bediende zich van deze omstandigheid; hy trok in Egypten, en dwong Apries om in de woestyenen van Thebaide te wyken. *Herodotus* verzeekert, dat hy door zyn onderdaanen, aan wie men hem overleeverde, geworgt is. Hy zegt niet dat Nebucadnezar in deze burgerlyken oorlog tusfchen kwam, ende Egyptenaaren den Chaldecers cynsbaar wierden. Maar, die aan *Herodotus* geheugfchriften verschaften, konden deze omstandigheid maaken, welke tot weinig Eeraan een trots geslacht strekte. Het is klaar, 1. Dat Apries eenige tyd daar na ongelukkig omkwam, gelyk Jeremias voorzegt had. 2. De Jooden leeden nieuwe rampoeden, door deze inbreuk van Nebucadnezar, die d'cene doodde, en d'anderen gevangen nam. Eindelyk regeerde Amasis over Egypten, na dat hy ten tweedemaal zyn medestreever, die uit zyn schuilplaats gekoomen was, geslaagen had.

922 Megasthenes verzeekert, dat Nebucadnezar dwars over den berg Caucasus trok, en in Tiberien viel, 't welk hy zyn wetten onderwierp. Daar waaren noch Schyten, die hy verdryven moest.

Na zo veel overwinningen, dacht hy alleenlyk op het bouwen. Hy vercierde Babylon met gebouwen en hoven. Het was alstoen, dat hy in raazerny verviel door zyn hoogmoedigheid veroorzaakt. Men zegt dat hy voorzeide, terwyl hy zot was, dat de Monarchie door een muilezel van Persien zoude verwoest werden. Hy beteekende Cyrus,

aan wie men die naam gegeven heeft, om dat hy uit een Persiaansche vader, en uit Mandana, welke een Medersche was, gebooren wierd. Deze raazerny opgehouden zynde, nam Nebucadnezar het bestier der zaaken weder aan. Beroses geeft hem een Regeering van 43 jaaren; om dat hy 13 jaaren met zyn vader, en 30 jaaren na zyn vaders dood geregeert heeft. Evilmerodach trad in zyn plaats; maar, zyn regeering duurde niet lang. Want Niriglisfor zyn schoonbroeder, vermoordde hem, ten einde om te regeeren, en na hem zyn zoon, uit een dochter van Nebucadnezar gesprooten, te doen regeeren. *Sulpicius Severus*, die hem twaalf in plaats van 2 jaaren regeerens toefchryft, bedriegt zich; maar, zyn mislag is zo groot niet, als die van *Josephus*, die hem niet langer als 4 jaaren doet regeeren, en zegt dat hy in den slag die Cyrus hem leeverde, gedood wierd. Hy liet de kroon aan zyn zoon, die geflagt wierd. Het Ryk herkwam door dit middel aan Belfazar, den zoon van Evilmerodach, van wie Cyrus het zelve door het inneemen van Babylon ontroofde; maar, men moet aanmerken, dat deze Prins, die 17 jaaren wellustig en ongeregelt regeerde, vande Geschiedenis-schryvers verschillender wyze genoemd is; want, Nabonides, of Labynithus van *Herodotus* en Nabaunidochus zyn dezelve Prins, die Daniel Belfazar noemt. De gevallen van zyn leeven zyn dezelve, dewyl hy die Prins was, welken Cyrus versloeg. Daar is niets als de naam, welke na de verschillentheid der taalen verandert. Het is waar, dat Daniel zegt, dat hy den zoon van Nebucadnezar was; het welke heeft doen gelooven, dat men hem met Evilmerodach moest ondermengen; maar, deze laatste wierd door zyn schoonbroeder een langen tyd voor het einde van Babylon omgebracht; en deze begroef zich 22 jaaren daar na onder de puinhooopen. De regeering van d'cene was zeer kort, en van d'anderen in tegendeel lang genoeg. Eindelyk is hier geen zwaarigheid; want, Daniel heeft den geen en de zoon van Nebucadnezar kunnen noemen, die zyn neef was, zo veel te meer, om dat de vader niet anders gedaan heeft, als hem op den Throon te wyzen. Jeremias had uitvoerlyk voorzegt, dat de Babyloniers *Nabuchodonozar*, zyn zoon, en zoons zoon zouden dienen, tot dat de geslachten hen dienstbaar zouden maaken. En zulks volgde 'teenemaal; want, de Monarchie viel onder Belfazar, de zoons zoon van Nebucadnezar, en twee geslachten, de Perfen en Meden, Cyrus en Cyaxares verwoestten dezelve. Eindelyk de waare Beroes, door *Josephus* aangehaalt, heeft een plaatsvolging der Koningen van Babylon, gelyk de geen, welke wy volgen, nagelaaten.

Cyrus, de verwoester van deze Monarchie, deed zich kennen. *Herodotus* zegt, dat zyn eerste uitvoering tegens de Meders en Astiages was. Harpagus verontwaardigt, wogens dat deze Prins hem 't vleesch van zyn zoon te eeten gegeven had, week in Persien, wekte de heerschezucht van Cyrus op, en verplichtte hem de Meders den oorlog te verklaren, welkers Ryk hy overwon. Maar, *Xenophon* van alles 't geen Cyrus betreft, beter als *Herodotus* onderrecht, heeft van geen oorlog van den neef tegen zyn grootvader gesproken. In tegendeel, deze jonge overwinnaar, van zyn vader het opper bevel over de Perfische benden gekreegen hebbende, trok hy tot zich Ciaxares zyn oom, die hem mede zyn benden toevertrouwde, waar mede hy befloot de Koningen van Babylon en Lydien, die te zaamen verbonden waaren om de Perfen en Meden in te zwelgen, te bestryden.

Cresus was alstoen Koning van Lydien, en Niriglisfar van Babylon. Deze twee Prinzen hadden zeer talryke benden; en wat meer is, zy hadden de Koning van Armenien zo ver op hun zyde gekreegen, dat hy onzydig bleef, terwyl deze vier ontzachlyke machten zich door den oorlog ontzenuwden. Cyrus, die zulks vernam, overviel Armenien, en bracht het weder onder de gehoorzaamheid der Meden. Hy leeverde vervolgens den bondgenooten den slag, en won dezelve. De Koning van Babylon wierd gedood, en die van Lydien nam de vlucht.

Belfazar beklom den Throon, en een zynr eerste zorgen na de komst tot de Kroon was, om Babylon te versterken, uit vrees dat het verlies van een veldslag hem aan het goeddunken van den overwinnaar mocht bloot stellen. Het schynt dat daar een wapenschorffing was, ten minsten vervolgde Cyrus zyn overwinning niet. Maar, *Cresus* in Cappadocien getrokken zynde, ving den oorlog met meer

meerder heevigheid weder aan. Den ftryd was niet be-
 flechtlyk. Cræsus verwachtte een nieuwen aanval op 't
 slagveld, en ziende dat Cyrus hem in rust liet, trok hy af
 na Sardes, alwaar hy de onvoorzichtigheid had, van alle
 zyn Bondgenooten af te danken, zich inbeeldende, dat hy
 hen in de aanstaande lente weder zoude kunnen roepen;
 maar Cyrus naderde in den winter, overviel hem, verfloeg
 het overfchot zynner benden, die in zyn dienft gebleeven
 waaren, en nam Sardes de hoofdstad van Lydien, welke
 het niet langer als veertien dagen hield, in. De Koning
 wierd ten vuur gedoemt; maar, eindelyk Cyrus, door de
 noodzaaklykheid van de menschelyke edelmoedigheden
 getroffen, sprak hem vry. *Plutarchus* heeft reeden om te
 zeggen, dat men aan de zaamenpraak van Solon met deze
 Prins kan twyffelen, die hem 't leven behouden had; want
 deze Prins begon niet te regeeren, als op de vyftigste
 Olympiade. En daar waaren al 20 jaaren verloop, dat
 Solon, vermoeit van 't reizen, en zeer oud weder in Athe-
 nen getreden was. Deze Prins geloofde zich van de Goo-
 den te wreken, niet zyn boejens naër Delphos te zenden,
 dewyl de Godspraak hem bedrooge n had; maar hy mislei-
 de niemand, en de Godspraak verloor haar achting niet.

946 Cyrus zette zyn overwinningen voort; zyn voornaam-
 ste Veldheeren waaren Hiftalpes, Adufius, Mazareb, Ta-
 balus en Harpagus. De twee eerften drongen in Phrygien,
 dederde uit de Meeders gefprooten, wierd in Lydien ge-
 zonden, om het verraad van Pactyas te wreken, aan wie
 men de fchatkamer vertrouwt had. Deze man bediende
 zich vernuftig om benden te lichten, en Tabulus in Sar-
 des, waar over hy 't beftier had, te beleegeren; maar,
 Mazares ontwaapende de Lydiërs, en gewendde hen op
 een ongevoelige wyze tot een zacht leeven, 't welk hen
 947 geeft tot oproer benam. Hy viel op de gewaapenden
 aan, en verfloeg hen. Pactyas de verrader, die in My-
 telene gevlucht was, viel eindelyk in de handen van zyn
 949 meester. Eindelyk Harpagus, door de dood van Mazares,
 opperfte Veldheer geworden, trad in Jonien. De Phoccers
 vluchtten in 't eiland van Chio, en voerden derwaards hun
 goederen over. Maar, op een onvoorzien wyze weder-
 gekoomen zynde, brachten zy de benden om, die Cyrus
 aldaar gelaaten had; en zich in 't eiland van Corfe bergende,
 roofden zy op de nabuurige zeën.

952 Eindelyk Cyrus zyn eerste overwinningen verzeekert,
 en 't Ryk van Lydien verwoeft hebbende, dacht om dat
 der Assyriërs; dewyl hy zwaarigheid vond, om over den
 Euphraat te trekken, verdeelde hy dezelve in verscheide
 953 kleine leidingen, en zich in 't volgende jaar met een talryk
 Leeger in 't veld begeevende, leeverde hy Belfazar den
 slag, die verplicht wierd vluchtende weder in Babylon
 te keeren. De Stad wierd beleegert, en bood een krach-
 954 tig tegenweer. Maar, Belfazar wierd in een prachtige
 maaltyd, welke hy aan de bedienden van zyn Hof gaf,
 gedood, en Cyrus trad in deze groote stad. Het was als-
 toen, dat Cyaxares zyn Oom, de Koning der Meden, en
 die men Darius Medes noemt, in Babylon kwam, en be-
 zit van 't Ryk nam, dat zyn neef met zyn krygsbenden
 overwonnen had; men moet niet alleenlyk den text van
 Daniel geweld aandoen, die uitdrukkelyk zegt, dat *Darius*
 tot Koning over 't Ryk der Chaldeeërs gesteld wierd. Maar,
 men is verplicht zich in te beelden, dat daar twee Astiages,
 en twee Cyaxares Koningen van een tyd geweest zyn, die
 een nieuwe Monarchie van *Medopersen* oprichtten, ten ein-
 de om de deugd van deze geschiedenis te doen waggelen.

De Regeering van Cyaxares of Darius Medes duurde
 956 niet lang. Cambyzes en hy stierven in 't zelve jaar; dus-
 daanig vond zich Cyrus meester van gantsch Oosten. En
 't was alstoen dat hy 't bevel gaf tot de herftelling der Joo-
 den 70 jaaren na het begin van de gevangenis. Want
 zedert de 886 jaaren, dat Nebucadnezar Jerusa-
 lem onder Jehojakim innam, en van daar een groot ge-
 tal van inwoonders naër Babylon wegvoerde, tot aan het
 eerste jaar van Cyrus in 't negenhonderden zes-en-vyftig-
 ste vind men net de 70 jaaren, onder welke de gevangenis,
 volgens de woorden der Propheeten, moest dueren. *Euse-
 bius*, die de jaaren van deze gevangenis in het 13de van de
 Regeering van Josias aangevangen heeft, dacht daar niet
 om: want Judea was alstoen in rust, en daar was geen over-
 voering van haar inwoonders in Chaldeen geweest. In
 plaats dat men niet kan wederleggen, dat zulks onder Je-
 hojakim voorviel, die Jerusaleem liet innemen, en zyn

perzoon niet als door een fchatting van de slaaverny vry-
 kocht. Maar, men bedriegt zich noch groover, als wan-
 neer men de gevangenis van het verwoeten van Jerusaleem
 onder Zedekias begint; en dezelve eindigt, als wanneer
 Cyrus in Perfen begon te regeeren; want zy zoude niet
 langer als dertig jaaren geduurt hebben. Inder daad, men
 moet het eerste jaar van Cyrus ten tyde van zyn opperbe-
 velhebberschap, en van zyn eerste uitvoering niet reeke-
 nen. Maar, van dat, waar in hy Koning van 't Oosten
 wierd na de neederlaag van Cræsus en Belfazar, en de
 dood van Cambyzes en Cyaxares, die hem daar meester
 van lieten. En inder daad, daar is 't dat de Monarchie der
 Perfen begint; en van daar, dat de Heilige Geschiedenis-
 fchryvers het eerste jaar van Cyrus reekenen.

Cyrus, na dat hy Syrië en Phenicien overwonnen had,
 veranderde de Overigheid van Tyr, en stelde daar vreem-
 delingen in. Zommigen doen hem in Egypten trekken;
 961 maar *Herodotus* spreekt van deze overwinning niet. Het
 is meër waarschynlyk, dat hy de aloude inwoonders, die
 Nebucadnezar weggevoert had, weder in dat land zond,
 en dat hy hen dezelve vryheid als aan de Jooden toestond.
 Amasis regeerde daar als noch, en deze Prins verre van
 door Cyrus overwonnen geweest te zyn, voerde de waa-
 penen in 't Eiland Cyprus, 't welk hy aan zyn Ryk hechte-
 te. Hy liet de beeldenissen der Goden in de achterhoede
 draagen, ten einde, op dat de krygsknechten, verze-
 kert dat de Gooden het zagen, en hun dapperheid onder-
 zochten, met meer moed streeden; men zegt mede dat
 deze Prins, ziende dat zyn onderdaanen hem verachten,
 om dat hy uit geen Koninglyke stam was, hen een goud
 beeld van een God, 't welk hy uit een waschvat had laten
 maaken, liet aanbidden; hy ontdekte vervolgens het ge-
 heim, om aan 't volk te onderrichten, dat het geen uit een
 laage oorsprong en veracht gebruik voortkomt, echter niet
 nalaat van de aanbidding der menschen tot zich te trek-
 ken, als wanneer het van gedaante verandert is. Deze
 vernuftige Prins vernam naar de wyze van leeven van 't
 volk, naar hun inkomsten, en de manier op welke zy de
 kost wonnen, ten einde, om hen yveriger tot het werk te
 maaken. Men zegt dat deze Prins den geenen ter dood
 doemde, die in leedigheid leefden.

Cyrus, 70 jaaren oud zynde, stierf, na dat hy zich door een
 zo groot getal van overwinningen beroemt gemaakt had.
 963 Zommigen willen dat Tomiris, Koningin der Amazoonen,
 hem gevangen en aan een kruis gehecht heeft. Dat zy, na
 hem 't hoofd afgeslaagen te hebben, hem in een ton vol
 bloeds geworpen heeft. Tomiris was veel eer Koning der
 Sakken als de Koningin der Amazoonen, en alhoewel die
 volkeren zomtyds onder de foldy van die Prins geweest
 zyn, hadden zy echter tegens hem kunnen opgestaan heb-
 ben. *Lucianus* verlengt zyn leeven belachlyk tot de hon-
 derd jaaren, en doet hem van hartzeer sterven, om dat Cam-
 byzes alle zyn vrienden had doen sterven. *Malela* doet hem
 door de Samiers in een slag ter Zee sterven. *Xenophon*,
 die daar beeter van onderricht moest zyn, zegt, dat hy ge-
 ruft op zyn bed stierf. Hy liet het Ryk aan Camby-
 zes, en gaf aan zyn jongste broeder, die men Tana-
 xaoras Smerdis of Smergis noemt, het Bactriaansch ge-
 bied, en eenige andere landschappen. *Xenophon* stelt Ar-
 menien, en de landen der Meden onder zyn verdeeling.

Cambyzes was de Jooden niet gunstig, om dat hy zich
 door de Samaritaanen liet buigen, die moejelyk waaren,
 967 om dat zy den Tempel van Jerusaleem zagen herbouwen.
 Hy waapende zich sterk tegens Egypten; hy wikkeld in
 zyn belangens den Koning der Arabieren, die hem waa-
 ter in zyn leeger in de woestyn bracht. Polycrates, Koning
 van Samos, zond hem fchepen toe, met Krygsknechten
 beladen, die by hem verdacht waaren, ter oorzaak om
 dat men dezelve nooit niet wederom zoude zenden.
 Amasis, die alreeds oud was, had zich eenige heimelyke
 vyanden gemaakt, die hem verrieden. Hy stierf voor dat
 Cambyzes in Egypten kwam, en zyn zoon Psammeticus
 bood het hoofd aan al de machten van dezen
 Prins. Hy had hem op de grenzen weggedreeven,
 by aldien hy de list niet gebruikt had van aan het hoofd
 van zyn leeger de honden, katten, en andere Goden
 der Egyptenaaren te laten trekken. De Krygsknech-
 ten dorften tegens deze dieren, die zy aanbaaden, geen
 geweer voeren. Cambyzes drong in 't land, nam de fteden
 in, en Psammeticus gevangen, wiens dochter verplicht
 werd

wierd als een slaavinne waater te draagen. Zyn zoon wierd gedood. Men behield den vader in 't leeven, tot dat Cambyzes vernam, dat hy zyn onderdaanen tot opstand poogde op te wekken.

968 Deze Prins wilde vervolgens Carthago te gronde brengen, en in Ethiopien trekken; hy verdeelde zyn benden, liet de Grieken in Egypten, en zond vyftig duizend mannen, om den Tempel van Jupiter Hammon uit te plonderen, die in 't zand begraven wierden; hy geleidde een gelyk getal om met hem in 't hart van Ethiopien in te dringen. Maar, hy had het vyfde gedeelte van den weg niet afgelegd, of zy stierven van honger. Cambyzes die geloofde dat de Egyptenaars zich over zyn beschaamtheid verheugden, om dat zy 't feest van Apis vierden, doodde deze geheiligde os. Men zegt, dat Cambyzes vervolgens dol wierd; hy liet zyn broeder ombrengen, van wie hy te vooren jeloersch, hy doodde mede zyn zuster, welke te gelyk zyn vrouw was, en hem in de Egyptische togt gevolgt was, en zich over de geweldige dood haars broeders bedroefde.

970 Deze dood was in Persien verborgen. Patifites, opzichter van 't huis van Cambyzes, besloot zich van dit geheim te bedienen, en te verkondigen, dat zyn broeder, die den naam van Smerdis voerde, dezelve was, die men had willen ombrengen, en voor den waarachtigen Koning moest erkent worden. Cambyzes van dezen opstand verwittigt, verzaamelde zyn leeger, ten einde om den bedrieger, die te Suza was, te bestryden. Maar, in 't verreizen van Ecbatana te paard klimmende, stiet zyn deegen, die hy uit de scheede trok, hem dwars door de dye, waar van hy eenen-twintig dagen daar na stierf. *Josephus* doet hem verkeerdelijk te Damascus sterven; want deze Prins wierd te Ecbatana gewond, alwaar men hem voorzegt had, dat hy zyn leeven zoude eindigen. Hy ontdekte het bedrog aan de bedienenden van zyn Hof; maar, men geloofde 't niet, om dat niemand wilde toestemmen, dat hy den zoon van Cyrus gedood had. Deze wiggelaar stelde zich tegens de herstelling van den Tempel; maar, zyn regering duurde niet lang: men ontdekte het bedrog; men doodde de-

971 zen wiggelaar, en men vierde een Feest van deze verlossing, welk *Magophonia* genaamt wierd. De Monarchie veranderde van stam; want Darius, den zoon van Histaspes, wierd Koning door 't brieffchen van zyn paard, dat zyn stalmeester daar toe vervaardigt had. Deze Prins was de Jooden veel gunstiger; maar, hun onachtzaamheid in 't herbouwen van den Tempel, was zo groot, dat de Propheet Haggai, die alstoen leefde, verplicht wierd hen daar over te bestraffen. Zacharias wekte hen mede daartoe op. En dewyl men het schriftelyk bevel, dat Cyrus gegeven had, weder vond, aan 't welk Darius een nieuwe voegde, arbeidde men daar met gelukkiger uitslag aan, als van te vooren.

982 Weinig tyds daar na wierd het geslagt met een groot ongeluk gedreigt; want Haman, tegens Mardochay ontflooken, verkreeg van den Keizer de toelaating om alle de Jooden te doen sterven.

983 Esther beschutte hen van deze algemeene moord, en Haman wierd aan de galg, die hy voor Mardochai opgerecht had, gehangen. De Jooden van de verstroojing brachten te Suza en elders de geenen om 't leeven, die in 't voornemen van Haman tegen hen getreden waaren.

984 De Grieken moesten zich, gedurende deze eeuw, zeer gelukkig vinden; want hun Koningen waaren alle wysgeerigen. Dracon gaf aan de Atheners wetten; maar, zy waaren al te streng, om welke reden men dezelve vernietigde. Hy zeide dat hy de kleinste misflaagen de dood waardig vond, en dat daar geen andere straffen voor de anderen waaren. Dit was het gevoelen van Zenon niet, die de zonden evenmatig vond. Epimenides verlosste deze stad van de pest. Solon stilde de onlusten, welke de verscheilendheid der Staaten in het bestier veroorzaakte, welk hy volkoomentlyk Democratiek maakte. Chilon, een der zeven wyzen, was Ephorus van Lacedemonien. Pittacus, een andere wyze, regeerde over Mytilenen. Thales te Mileten. Hy liet Anaximenes meester van zyn school; hy was de leermeester van Pythagoras, die gedurende de uitvoering van Cambyzes in Egypten gevonden, en door zyn benden naer Babylon weggevoerd wierd. Het is zonder twyffel van de Egyptenaars, dat hy de verhuizing der zielen geleert heeft.

De Dichtkunst bloeide by de Grieken, alzo wel als de oeffening van de Wysbegeerte. Simonides en Phocilides schreeven alstoen. *Scaliger* geloofde dat het gedicht van Phocilides, dat onsoverig is, het werk van een Jood, of een Christen is, om dat hy eenige gelykvormige handelingen tusschen de gebooden van Mozes en de leeringen, die deze dichter geeft, aldaar aanmerkt: hy spreekt zelfs op zyn Christenich van het wederkeeren der zielen in den Heemel, en der lichchamen in de aarde, waar uit zy gegaan zyn; *Archilogus* vond de Jambische vaarzen uit. Het Blyspel begon in 't gebruik te komen. Thespis voerde zyn tooneel van dorp tot dorp, en was de eerste die Treurspelen vertoonde. Solon, alreeds oud zynde, had de nieuwsgierigheid van zyn vertooningen te gaan aanschouwen; maar, hy was daar over niet voldaan; en uittreedende vroeg hy aan Thespis, hoe dat hy zo openbaar liegen dorfd. Thespis antwoorde hem, dat het hem geoorloft was te verdichten. *Eusebius*, en de Vader *Hieronimus* hebben Xenophanes in den rey der Treurdichters van die tyd gestelt: maar, zy moesten zich vergenoegt hebben, met te zeggen, dat hy een wysgeerige was; want hy heeft nooit een Treurspel gemaakt. Eindelyk bloeide Esopus onder de regering van Cræsus. De Grieken mengden zich mede in de oorloogen van 't Oosten, en de Lacedemoniers hadden krygsbenden, ten dienste van Cræsus. De Atheners hadden zedert veel te handelen met Darius Histaspes, en daar door begon dezen wreeden oorlog der Oosterlingen met de Grieken, die niet als door de verwoesting van 't Ryk der Persen eindigde. Ziet hier het voorwerp in weinig woorden.

Aristagoras tegens Darius opgestaan zynde, en de volkeren van Jonien, waar van Milete de hoofdstad was, weggesleept hebbende, verzocht hy de Lacedemoniers om bystand, die hem 't zelve weigerden; hy vond een veel gunstiger gesteltens te Athenen, dewyl een hunner banlingen Darius sterk aanmaande, om zich meester van deze stad te maaken, en dat men vreesde, dat zulks gelukken mocht. De Atheners gaven twintig schepen aan Aristagoras, en de krygsbenden, waar van de ontscheeping geschiet was, deden een inval in Lydien, en verbranden Sardes, welke daar van de hoofdstad was; maar de Lydiërs en Persen, die zich in een open plaats verweerden, de Joniers verbaast gemaakt hebbende, naamen de laatste de vlucht. Men stortte op hen van alle zyden, daar ontkwaamen weinig menschen van dit groot getal, dat zich in deze uitvoering ingewikkelt had. De Atheners betuigden hun misnoegen, en scheidden zich van de Joniers af, die zo lachertig voorgekoomen waaren. Onderwyl was Darius, die het verlies van Sardes vernam, zodaanig ontflooken, dat hy beval aan een zyner Amptelingen van tot hem drie maalen te roepen, als wanneer hy ter taafel zoude treden, om te avondmaalen, *Heer, erinner u de Atheeners*. Hy wilde die belediging niet vergeeten, vooral eer hy daar over gewrooken had. Om dit uit te voeren, volhardde hy te oorloogen; hy moest altoorens Aristagoras, die 't gezag over Mileten, en een groot getal van Bondgenooten had, t'onderbrengen; hy moest in de Hellepont en in Carien strieden. En men bracht eindelyk de vloot, en een leeger te land by een, om Mileten aan te tasten. De Joniers hadden 963 schepen in hun dienst, welke die van Darius zouden teegen gehouden hebben, by aldien eenige vyanden van Aristagoras niet veele van zyn schepen verplicht hadden, om in hun haavens zonder te slaan, weder te keeren. Den stried liet echter niet na bloedig te zyn; maar, de Persiaanen overwonnen eindelyk. Mileten wierd ingenoomen, gelyk de nabuurige eilanden. De steden van Carien en van Jonien wierden verplicht het juk van den overwinnaar te ondergaan. Men bergde zich van Chalcedonien en Byzance in de verste afgeleegen plaatsen, alwaar die vluchtelingen een stad bouwden. Dusdanig waaren de beginzelen van dezen oorlog voorspoedig voor de Persen, die den roof der overwonnen verdeelden.

De Geschiedenis des elfden Eeuws van de Joodsche Kerk, zedert den uittocht uit Egypten.

Uitvoering van Xerxes. Schouwspelen te Rom en geveert. Zyn bestiering en oorloogen. Gantsche herstelling van Jerusalem door Nehemias: veranderingen in dezen vryen staat voorgevallen. Bevel-schrift van Artaxerxes Longemans. Den oorlog van

Pelou

Peloponnesen. Uitvoering van den jongen Cyrus, tegens zyn broeder: en den aftecht der tien duizenden.

aan, hy deed zeer veel schepen zinken, en veroverde een zeer groot getal van dezelve. Mardonius, Luitenant Generaal, geloofde alstoen, dat het een Eer voor die Vorst zyn schoonbroeder was, van weder met het beste gedeelte van zyn benden in Asien te trekken, alwaar 't zelve van honger en ziekten op de reis omkwam. De driemaal honderd duizend mannen, die onder 't bevel van Mardonius overgebleeven waaren, hadden geen beeter lot. Pausanias, Veldheer der Lacedemoniers, en Aristides, die der Atheners, leerden hem den slag dicht by de Plateen. Hy bleef in den stryd, zyn leger wierd verstroot: men sloeg den zelven dag in Jonien, tegens de Perlianen, met het zelve geluk. Dusdaanig wierden Jonien en Griekenland van een vyand verlost, die heur inzwelgen moest.

De Grieken lieten niet af, van de Perlianen te verjaagen, die in nabuurige plaatzen overgebleeven waaren. Sestus 1014
wierd door de Atheners uitgehongert, die daar een ryken roof, en een groot getal van Barbaaren vonden. Pausanias, 1015
en Aristides trokken in 't Eiland Cyprus over, 't welke zy zonder moeite onderbrachten. Maar de eerste dezer Veldheeren, zich meester van zyn vaderland hebbende willen maaken, wierd eindelyk ontdekt, en stierf in zyn Tempel, waar van zyn eige moeder de poorten hielp sluiten, bevreesst, dat hy daar uit mocht koomen. Xerces, te Suza, of volgens anderen, te Ecbatana wedergekeert, vond daar nieuwe voorwerpen van hartzeer. Megabyfes, zyn schoonzoon, beschuldigde zyn vrouw wegens overspel; hy stortte zich 1016
zelve in een ongereegeld leeven, met zyn schoonzuster, 't geen Amestris zyn vrouw verplichtte, om haar van hem af te vorderen, en na dat zy haar verkreegen had,, zond zy dezelve wederom te rug, naër haar Paleis, en tot haar man, na dat zy haar de tong, lippen, neus, en boezem had afgesneden, 't welk een oproer verwekte. Eindelyk wierd deze Vorst door Artabanus, een zyner gunstelingen, na een regeering van meër als twintig jaaren, gedood. Artabanus 1020
verzeekerde, door een nieuwe misdaad Artaxerces, dat Darius de moordenaar van zyn vader was, 't geen hem verplichtte om zyn onnoozel broeder vast te houden, en te beveelen, dat men hem 't hoofd afloeg; de moordenaar wilde vervolgens het leeven van Artaxerces beneemen; maar Megabyfes, het geheim ontdekt hebbende, onderging hy de straf van alle zyne misdaden door een wreede dood. En 1023
Artaxerces, bygenaamt *Longimanus*, begon te regeeren, doodelyk bedroeft, dat hy gedwongen geweest was, om het bloed van zyn onderdaanen in een stryd tegens Artabanus te storten. Het was alstoen dat Themistocles in Persien week, alwaar Mandana de dochter van Darius verzocht, dat men hem haar leeverde, ten einde, om door dit middel de vryheid van haar kinderen te verwerven, die in den veldslag van Salamine gevangen waaren. Maar, Artaxerces spotte met haar verzoek; haar Commissarissen geevende, om haar te richten; onderwylen wierd hy een der gunstelingen van Artaxerces, en bevelhebber over het landschap

De oorlog der Grieken tegen de Perfen schepte onder Si- 1024
mon, de zoon van deze zelve Milthiades, die den veldslag van Marothon gewonnen had, weder nieuwe kracht. Hy 1025
deed alle de steden van Carien en Lycien het juk afschudden; hy sloeg hun vloot by 't Eiland Cyprus; hy ging vervolgens hun krygsmacht te land aantasten, doodde de Veldheer der Perfen, de neef van Artaxerces, en versloeg zyn benden.

De Egyptenaaren op alle gevallen lettende, die hun vry- 1026
heid konden herstellen, bedienden zich van deze wanordenen. Inarus, hun Koning, stond in 't veertiende jaar van Artaxerces op; deze Vorst rechtte benden op, en besloot om aan 't hoofd van zyn leger te trekken. Maar, zyn Raad was van oordeel, van daar Achymenes te zenden, die bevelhebber van dat land geweest was, en tegens wie de opstand geschied was. Hy vertrok met driemaal honderd duizend mannen. De Atheners hun bondgenooten te hulp gekoo- 1028
men zynde, tegen hun aloude vyanden, sloegen zy Achymenes, en brachten hem zo verre, dat hy zich in Memphis moest besluiten. Artabazes, en Megabyfes kwamen dezen Vorst te hulp, die Inarus beleegerde. Zy verplichtten hem, van af te wyken, en de rivier, daar de schepen der Atheners waaren, hebbende laten aftappen, verbrandden de matroozen zelfs, die zich op 't drooge zagen, dezelve. Zy verloor den moed niet; zy wilden noch tegens de overwinnaars vechten; maar men gaf hen genaade, en zy hadden de vryheid, om weder naar huis te 1029
trek.

1001 DE Kerk had weinig deel aan de groote gevallen van de eldte eeuw; om dat de Perlianen door den oorlog, die zy de Grieken aandeden, belet waaren; deze laatsten verdeelden zich; maar, zy lieten niet na hun vryheid te verdedigen. Inderdaad, Griekenland was alstoen zeer wel voorzien van Helden, Dichters, en Wysgeerigen. Milthiades, Themistocles, Cimon, Alcibiades, Pericles muntten door een groot getal van treffelyke daaden uit, terwyl dat Pindarus, Euripides, Sophocles, en Chærilus, door hun vaerzen vermaart waaren. *Horatius* stelt de laatsten onder den rei der slechten Dichters. *Gratus Alexandro Regi magno fuit ille Charilus, incultis qui versibus & male notis retulit acceptos Regale nomisma Philippos.* Ep. 1. l. 2. Maar, *Horatius* heeft zich dubbeld bedroogen; want Chærilus leefde ten tyde van Xerces, waar van hy de uitvoering zong: het was Alexander niet; maar, Archelaus, die de vaerzen betaalden. Eindelyk de geenen, die *Josephus* tegens *Appion* aangehaalt heeft, zyn goed. Byaldien *Horatius* zich een anderen Chærilus ingebeeld heeft, onder Alexander de groote, kent men hem niet. *Herodotus, Theucydides, Xenophon, Anaxagoras, Heraclitus, Empedocles, en Socrates*, dedden de Geschiedenis-beschryving, en de Wysgeerte bloeijen.

1002 Darius, die noch leefde, volhardde in de Grieken te beoorloogen; Hyppias, vyand van Athenen, zyn vaderland, waar van hy den Dwingland geweest was, vleidde de Perfen van hem daar van meester te zullen maaken. Hy geleide hen naër Marathon, daar Milthiades, die zich aan 't hoofd van tien duizend Atheners, en eenige hulpbenden vond, de veldslag leeverde, en dezelve won. Men verzeekert, dat hy daar geen twee honderd man verloor, en dat tweemaal honderd duizend Perlianen op het slachveld sneuvelde. Men kan niet begrypen dat 10000 mannen 300000 verlaagen hebben, en dat zy met een zo gering verlies, een zo groot getal van krygsknechten om hals gebracht hebben. Laat men toestemmen, dat de Perlianen niet meer als 6400 dooden in den slag hadden; maar, dat zy de vlucht neemende, en verplicht zynde, wederom in hun schepen te klimmen, het meeste gedeelte in 't water omkwaamen. *Scaliger* stelt deze nederlaag elf jaaren voor de uitvoering van Xerces.

1003 Ik weet niet of de Koning van Egypten geloofde, dat hy zich van de verslagenheid en verbaastheid, daar de Perlianen in waaren, konde bedienen, of dat hy hun juk moede was; maar, zy schudden 't af. Darius lichtte nieuwe benden, om hem weder onder de gehoorzaamheid te brengen, en benoemde Xerces tot bestierder en plaatsvolger, die hy voor zyn oudste broeder stelde, om dat hy uit een dochter van Cyrus gesprooten was, en om dat hy na zyn verheffing op den Throon gebooren was; maar hy overleefde dit niet lang, na dat hy deze keur gedaan had; en liet het gantsche Ryk aan Xerces over, na dat hy 't zelve 36 jaaren bezeten had.

1008 Een der eerste zorgen van den nieuwen Monarch was, van den oorlog in Egypten te voeren. Hy sloeg de wederspanningen, en gaf hen Achymenes zyn broeder, om hen te regeeren, en in den toom te houden.

1011 Hy maakte vervolgens de voorbereidzelen van zyn uitvoering voor Griekenland; want hy bragt 1200 schepen, met een evenmatig getal van krygsknechten by een. Xerces, trots van zich aan 't hoofd van een zo machtig leger te zien, liet de bergen doorhakken, en de zee geestelen, dewyl zy tegens zyn bevel scheen onstuimig te werden, met de haven, welke hy tusschen de Dardanellen geschikt had, te verbryzelen. Hy wilde zyn gantsche leger bezichtigen; maar, hy konde zyn traanen niet wederhouden, denkende, dat

1012 van een zo wonderbaare meenigte van menschen, niet een eenige, in een klein getal van jaaren overig zoude zyn. De Grieken hadden alles van een zo machtigen vyand te vreezen. Maar, Leonidas, aan 't hoofd van 300 Lacedemoniers, hield hem aan Thermophyles staande. Deze drie honderd Helden sneuvelde alle, na dat zy meër als twintig duizend vyanden omgebracht hadden. De Atheners, den raad van Themistocles volgende, hadden zich met hun goederen en kinderen op hun schepen begeeven. Het vyandyk leger, 't welk die stad verlaaten vond, verbrande dezelve. Themistocles greep de vloot van Xerces, dicht by Salamine

1039 trekken. Egypten trad onder de gehoorzaamheid der Perfen, uitgezondert de Koning Amirtecus, die zich achter een moeras bergde, dwars door welke men hem niet konde dwingen, met de benden die hy by hem had. Inarus was gevangen geweest, en in Perfien gevoert, alwaar zyn lichchaam verscheurt, en aan drie galgen gehecht wierd, op het verzoek van Amestina, de moeder van den Keizer, die haar verzoek vyf jaaren lang geweigert had.

1040 Romen verhefte zich by trappen, en vierde voor de eerste maal de schouwspelen, drie hondert jaaren na dat zy gebouwt geweest was; men weet niet wat den Vader *Hieronimus* zeggen wil, als wanneer hy van een slag spreekt, dit jaar *Clarior* geleceert. By aldien hy het Grieks niet kwaalyk afgechreeven heeft, alwaar zonder twyffel *Seclarion* stond, om deze schouwspelen te beteekenen. Deze stad had alreeds meenigvuldige oproeren geleeden, na dat zy twee hondert en drie-veertig jaaren onder het bestier der Koningen geleest had; zy verdreef *Tarquinius Superbus*, 't geen een geweldigen oorlog veroorzaakte. Zy stelde de Burgermeesters in plaats van Koningen; en *Brutus*, die de dwinglandy vernietigt had, alhoewel neef van den Dwingland zynde, had de kracht van zyn kinderen en zyn neeven te doodden, om dat zy eenige aanslaagen maakten, om de Koningen te herstellen. Het volk niet altoos met deze Burgermeesters vergenoegt zynde, maakte amptenaaren. Maar, men herstelde hen eindelyk. Romen deed haar nabuuren mede den oorlog aan; zy versloeg de Latynen; de beroemde *Coriolanus* onderscheidde zich door zyn dapperheid; maar, drie hondert *Fabien*, hebbende met hun huisgenooten alleen, die der *Vejen* willen bestryden, vielen in een hinderlaag, alwaar zy alle sneuvelden, uitgezondert een kind alleen. *Minutius*, de Burgermeester, door de Volscen geslaagen, en op een berg beleegert, was aan een groot gevaar bloot gestelt, by aldien men geen Oppergezaghebber gemaakt had, die de vyanden verplichte om af te wyken. Eindelyk, Romen, zich vervolgens in meér gerustheid vindende, vierde de openbaare schouwspelen, waar van wy gesproken hebben. Men zond mede naer Athenen, om de wetten van *Solon* af te haalen; de Afgezondenen maakten de wet der twaalf taafelen. De Tienmannen, hun gezag misbruikt hebbende, wierden afgezet, en *Appius*, een van hen, *Virginia* willende schenden, stak haar Vader haar veel eer dood, als deze hoon te verdraagen. Het volk wilde mede, dat hun geslachten met die der vaderlanders door verbonden ondermengt wierden.

1040 Het twintigste jaar van *Artaxerces*, gaf deze Vorst het beruchte bevel tot de herstelling van Jerusaleem, en haar muuren. Hy had *Esdras* eenige jaaren te vooren weder derwaards gezonden, met een volmacht om de Jooden, die hem volgen wilden, weder daar na toe te leiden, en geld tot gebruik van den Tempel en de Offerhanden op te zaamen. *Esdras* is dik maals den Soon van *Seraja* genoemd; maar, hy moet zyn neef geweest zyn, om dat *Seraja* onmiddelyk na de gevangenis gedood wierd, en zyn zoon al te afgeleest onder *Artaxerces* geweest zoude zyn, om een zo lange reis te doen. Het is waar, dat *Jesephus* geloofd heeft, dat het *Xerces* was, die *Esdras* weder na Jerusaleem zond, en zulks zoude een gedeelte van de zwaarigheid wegneemen. Maar, men weet dat deze Geschiedenischryver zich misleid heeft, en dat hy den vader de bedryven vanden zoon toeschryft; want, het was *Artaxerces*, die het bevel gaf, waar van wy spreken. Ik weet niet, waarom zommige Geschiedenischryvers *Esdras*, met *Maleachi* ondermengende, zich vervolgens ingebeeld hebben, dat deze Propheet een lange tyd te vooren, den val van *Nebucadnezar*, en van het Ryk der *Assyriërs* voorzegt hebbende, *Artaxerces*, die de vervulling van deze voorzegging zag, daar over *Maleachi*, of *Esdras* beloonde, met hem de vryheid te geeven, van in zyn vaderland te keeren. Men moet de Heiligen, die de Schriftuur zo klaarlyk onderscheid, niet onder een mengen, en *Esdras* konde de gunst des Konings door andere beweegteden verkreegen hebben, als door de voorzeggingen, die men niet kende. Men moet dan aan *Esdras* zyn naam, zyn staat van Priester, en leeraar van de wet te zyn, overlaaten, zonder hem een Propheet te maaken, of onder *Xerces* te

plaatsen.

Nehemias verkreeg een ander bevel, onder welkers begunstiging Jerusaleem herbouwt wierd. *Scaliger* geloofd, dat deze Heilige man uit de stam van *Juda*, en uit het huis *David* was; om dat hy op de valsche vooroordeelen der Joodsche Leeraars gebouwt heeft, dat de Opperhoofden van de gevangenis altyd geweest, en noch uit dat huis gesprooten zyn. Men verkoor hen daarom niet, en *Nehemias* wierd geen Opperhoofd, als om dat hy zeer veel vermogen aan het Persische Hof had. Hy zegt mede dat het onder de Regeering van *Artaxerces Mnemon* was, dat *Nehemias* de vryheit verkreeg, om weder te keeren; maar, het gezag van deze groote man moest niemand verblinden; want het is zeker dat *Artaxerces* de eerste was, *Longemanus* toegenaamt, die dit bevel gaf; hy heeft alleenlyk reden gehad, om den Vader *Hieronimus* te verbeeteren, die hem zomtyds op het twee-en-dartigste jaar van deze Vorst plaatst.

Nehemias, weder te Jerusaleem gekoomen zynde, rechte de muuren en poorten weder op. De Samaritaanen stelden zich daar tegen door jeloersheid, en wilden hem ombrengen, onder voorwendzel van hem dienst te doen; maar, hy belachte hun onderkruipingen, en voer met het werk voort. *Esdras* en *Nehemias* lieten een verhaal na, van 't geen zy gedaan hadden. Dit was mede de reden waarom dat men de geschiedenis der *Chronyken* zag te voorschyn koomen, welke zich tot het bevel van *Cyrus* uitstrekt; maar men kent de Schryver van deze Heilige boeken niet. De taal en merkteekens der Jooden veranderden; het zy om zich van de Samaritaanen hun vyanden af te zonderen, die de aloude letters bewaard hadden, het zy veel eerten einde om de leezing der Heilige boeken voor 't volk gemaklyker te maaken, zich van *Chaldeeuwische* merkteekenen bedienende, die aan 't zelve zedert de gevangenis meér bekend waaren. De Jooden onderstellen verkeerdelyk, dat *Esdras* en *Nehemias* tot den tyd van *Alexander de Groot* geleest hebben, of dat de groote Joodsche vergaadering zich alstoen vast stelde, welke zy van Heilige en groote mannen, die de geestelyke overlevering bewaarden, zaamenstelden. Want deze groote vergaadering is een harsendroom; maar, het bestier veranderde, en de Hoogenpriesters wierden de *Ethnargen*, onder de afhankelijkheid der Koningen van Perfien, tot aan *Alexander*.

Eindelyk moet men aanmerken, dat men van dit bevel, door *Artaxerces Longemanus*, aan *Nehemias* in het 20ste jaar van zyn Regeering gegeven, moet beginnen de 70 weeken van *Daniel* te tellen. Men heeft verscheide wyzen verkooren, om deze reekening te maaken, om dat men wegens het getal der jaaren van de Persische Koningen niet overeenkomt; maar, men moet ten minsten toestaan, dat men de zeventig van het twintigste jaar van *Artaxerces* moet beginnen.

De Grieken voeren voort tegen de Perfen te oorlogen, 1042 en poogden de zaaken van Egypten te herstellen. *Cimon* zond een gedeelte van zyn vloot derwaards, terwyl hy een stad van 't eiland *Cyprus* beleegerde. Gedurende het beleg gestorven zynde, beval hy aan de schippers om af te wyken. De scheepen die in Egypten gebleeven waaren, leeden zeer veel. De Atheners leeden een aanmerkelyk verlies in deze uitvoering, alhoewel zy de vyand verslaagen hadden. Zy wierden daar voor beloont, om dat *Artaxerces* niet hem de peys maakte.

Megabyzes, die zo groote diensten aan 't Ryk gedaan had, 1044 stond door hartzcer tegens 't Ryk op, wegens dat men *Inarus*, de Koning van Egypten gekruicigt, en 50 Grieksche gevangens 't hoofd afgeslaagen had. Hy versloeg het leeger, dat men onder 't bevel van *Osyris* tegens hem te veld zond; onderwylen verkreeg hy genaade, tot dat hy een leeuw gedood hebbende, die *Artaxerces* dreigde, die Vorst hem niet konde vergeeven, dat hy hem de *Eer* benoemen had van dezelve te doodden; hy veroordeelde *Megabyzes* om 't hoofd te verliezen, en vervolgens tot *Balingfchap* aan den oever van de *Rode Zee*, om dat hy zyn genaade op de gebceden van de Keizerinne weduwe niet konde weigeren.

De Grieken konden niet in rust blyven; want, die van *Samosen* *Milete* twisten over de stad van *Priene*. De Atheners

ners zonden daar een vloot naër toe, onder 't geleide van Pericles. Die van Corinthen en Corfu, mede oneenig geworden zynde, sprongen de Atheners de laatste by, en versloegen de Corinthiers, die een verbond met Perdiccas, de Koning van Macedonien opgerecht hadden; die voordeelen wekten de jeloerschheid der andere volkeren tegen de Atheners op. De Lacedemoniers verzoe-
 1061 kende, dat men de schepen van Megaren in de havens van Attica ontfing, deed Pericles, die belangen by den oorlog had, uit vrees dat men hem van de openbaare penningen rekening mocht afvorderen, antwoorden, dat men dit verzoek aan de Lacedemoniers zou toestaan, als wanneer zy aan de vreemdelingen het burgerrecht in hun stad zouden gegeven hebben. Dit antwoord stak de Lacedemoniers, die alreeds over de voordeelen van hun Medevryfter jeloersch waaren. Alle de Magtige steden van Griekenland, en de nabuurige eilanden verkooren zyde; zy verdeelden zich zelfs meenigmaal, om dat de voornaamste vaderlanders, en de ryken de Aristocratische regeering van Lacedemonien meer waarderden, en het volk die van Athenen hooger stelden. Yder een zond Afgezanten naër Artaxerces, om hem te verplichten van in hun belangens te treden. Dusdanig begon den oorlog van Peloponnezen, welke 27 jaaren duurde, en waar van Thucydides, die alstoen leefde, de geschiedenis beschreef. Pericles stierf in het derde jaar van den oorlog. Pericles die 't gezag over de Atheense vloot had, sloeg die der Lacedemoniers. Deze wilden Samos overrompelen; maar, te rug gedreeven geweest zynde, stortten zy op de stad Platea, welke zy in de uiterste nood brachten, terwyl de Atheners dezelve zaak aan Corfu uitvoerden, alwaar zy tweespalt gevonden hadden. Na verscheide veldslagen stemde Nicias bevelhebber der Atheners, tot een soort van stilstand van wapenen, of een vrede met de Lacedemoniers; maar, men kwam dezelve zo slegt na, dat men dezelve als een gevolg van den eersten oorlog aanziet. Alcibiades, die jong en heerszuchtig was, hielp zeer veel om te verzeekeren, dat de Lacedemoniers het tractaat niet godsdienstlyk waaren naergekoomen: men voerde den oorlog in Sicilien, tegens 't oordeel van Nicias, die daar met de vloot en de benden, die hy aldaar gebracht had, omkwam. Alcibiades rechtte het geluk van zyn vaderland, 't welk zich van haar bondgenooten verlaten zag, weder op, verplicht zynde een wreeden oorlog van buiten te ondersteunen, en die van binnen door muiteryen en party-schappen, welke de verandering van regeering veroorzaakten, verscheurt was. De Lacedemoniers wierden tweemaal ter zee geslaagen. Mindaces en Pharnabassus, bevelhebbers van Darius, die 't belangen der Lacedemoniers onderschraagden, wierden mede menigmaal door Alcibiades verslaagen. Hy liet niet na, eenige tyd achterdacht te werden, dat hy zyn Luitenant, door Lyfander ondertrunt van de benden van den jongen Cyrus had laten slaan, om dat hy zich ophield met de landen van Clafomene uit te plunderen, terwyl de veldslag geschiedde; om welke reden hy verplicht wierd, zich zelve te bannen, en in Thracien te vluchten. Dit verlies verzwakte de Atheners ten uitersten, die niet nalieten hun stad tegens Agis, de Koning van Lacedemonien te verdedigen, die dezelve belegerde, om zich van een zo gunstige omstandigheid te bedienen. Zy wierden verplicht om hun slaaven de vryheid en de onstrafbaarheid aan de misdaadigen te geeven, en een leger van dat volk gemaakt hebbende, by gebrek van jonge manschap, die zy verloren hadden, leverden zy den slag aan de Lacedemoniers, die verslaagen wierden, hebbende het onweër Conon en de andere bevelhebbers belet van de overwinning te vervolgen, ten einde om dezelve volkoomen te maaken, en de dooden te begraven; men vonnistte hem om 't hoofd te verliezen, in plaats van hem te beloonen, wegens dat zy den staat beschermt hadden. Men verheugde zich niet lang over deze overwinning; want Lyfander, weder in de vloot van Lacedemonien getreden zynde, vond die van Athenen verdeelt, en vernielde dezelve zodaanig, dat Conon, die 't Atheensche volk vreesde, daar niet weder dorfde keeren, en in Cyprus vluchtte. Lyfander vervolgde de vluchtelingen en overwonne, van zo dicht by, dat hy alle de plaatzen, die noch hun zyde trokken, innam; hy liet hen niet anders tot een bergplaats, als alleen de stad van Athenen. Agis, van zyn Bevelhebber Lyfander onderschraagt, kwam ten twee-

demaal het zelve belegeren, en verplichtte haar door de hongersnood de wetten van de overwinnaar op te volgen; die haar dertig dwinglanden gaf, om 't zelve te bestieren; dusdanig eindigde de Peloponneesche oorlog, waar van het volkrek de voornaamste gevallen aangewezen te hebben.

Artaxerces, die acht nam, om de Lacedemoniers te ondersteunen, stierf. Men komt wegens de jaaren van zyn regeering niet over een, welke *Ufferius* zeer veel verlengt; maar, hy ontnemt zyn neef Artaxerces de tweede drie jaaren. *Eusebius* schryft hem niet meer als veertig, en *Ptolomeus* een-en-veertig jaaren toe. Xerces, zyn zoon, volgde hem in 't Ryk; maar, zyn regeering duurde niet langer als een jaar, om dat zyn broeder Sogdion, die met hem dronk, hem dronken gemaakt hebbende, om 't leeven bracht. Een tweede broeder Ochus genaamt, wierd door de landbestierders van Egypten en Armenien tot Koning verklaart; hy nam den naam van Darius aan, en de behendigheid gehad hebbende van Sogdion te dooden, liet hy hem in een vuur werpen, daar hy tot asche verteerd wierd; de een en d'andere waaren uit byzitten gebooren. Xerces alleen was de zoon van de Keizerin Damastris, welke den zelve dag, als haar Gemaal, stierf. De Grieken noemden Darius de bastaard, ter oorzaak van zyn geboorte, en om hem van de andere Darius te onderscheiden.

De Jooden vierden alstoen de laatste hunner Jubelfeesten. Maleachi, de laatste aller Propheeten, leefde noch.

Egypten stond tegen de Persen op, onder Amyrtæus, die alstoen te Sais regeerde. Nopherites volgde hem in plaats, ten minsten by aldien men *Eusebius* geloofte.

Darius, de bastaard, had het bestier der schattingen aan Cyrus, de jongste zyner kinderen, toevertrouwt; en men vermoedde, als of dat bestier hem gegeven mocht zyn, om den Peloponneeschen oorlog staande te houden; deze jonge Prins stond alreeds naër 't Ryk, en liet twee zyner bloedvrienden om 't leeven brengen, om dat zy nalaatig geweest waaren, om hem een erbieid te toonen, die men niet als aan Koningen schuldig was. Dit bewys van erbieid bestond in zyn hand in den boezem gestookten te houden, wanneer men voor deze Prins verscheen. De twee jonge Heeren, bondgenooten van Cyrus, die daar in nalaatig waaren, wierden met de dood gestraft; Darius, aan wie men desweegen klaagde, beval zyn zoon van by hem te koomen; maar, 't scheen dat men hem alreeds vreesde, dewyl men zich van 't voorwendzel van een ziekte bediende, om hem te doen koomen. Cyrus wierd verplicht om te vertrekken, na dat hy zyn bevelen aan Lyfander, tot den Peloponneeschen oorlog gelaaten had. Maar, zyn vader stierf in het volgende jaar, na dat hy negentien jaaren geregeert had, en liet het Ryk aan Artaxerces, bygenaamt *Anemon*, om dat hy een zeer goede geheugenis had. Cyrus had geloofd, dat hy tot de Kroon zoude geroepen zyn geweest; te meêr, dewyl zyn vader hem beminde, en om dat hy een krachtige geneegentheid tot Parysatis, de Keizerin had, welke zyn moeder was, en hem daarom verzocht. Deze hoop verloren hebbende, verzeekert men, dat hy besloot, om zyn broeder in den Tempel te dooden, als men hem met den rok van Cyrus zoude bekleeden; want zulks was daar de gewoonte, wanneer men bezit van 't Ryk nam. Een Wichgelaar, die de leermeester van den jongen Cyrus geweest was, beschuldigde hem van dat voorneemen gesmeed te hebben; om welke reden men hem gevangen hield, en men hem 't leeven ging beneemen, als wanneer zyn moeder genaade voor hem verkreeg; men zond hem weder naër zyn gebied van Lydien, alwaar hy zyn geleede hoon doorgrondende, besloot in 't heimelyk krygsbenden te vergaaderen, en de Grieken tot hem te trekken, ten einde om een inval in de landen van 't Ryk te doen, en zich daar van meester te maaken, hy beleide alle zyn zaaken met zo veel kunst, dat hy zich aan 't hoofd van een talryk leeger vond, waar in men twaalf duizend Grieken telde. De twee gebroeders vonden zich op 't slagveld. Cyrus, Artaxerces ziende, liep tot hem, roepende, 'k zie hem, en kwetste hem met zyn werpspies in de borst; maar, zich door dezen eersten voordeelligen handel latende ver-
 voeren,

voeren, vervolgde hy den vyand al te heevig, en wierd door Mithridates gedood, na dat hy alreeds gekwetst geweest was; het getal der dooden was aan de zyde van Artaxerces veel grooter: de Grieken hadden zelfs aan hun vleugel overwonnen; maar, die naar de Kroon stond, het leeven verloor hebbende, eindigde den Oorlog. Men strafte het lyk van de jongen Cyrus, wie zyn broeder 't hoofd en de hand liet afhakken, om dezelve alom in zegenpraal te doen draagen. De Grieken, die zeer verre van hun land waaren, en alreeds veel volks verloor hadden, vonden zich in de uitterste slechte staat; maar, Clearchus, hun Veldheer, gaf hen weder moed; zy deden een roemruchtigen aftocht, ter aarde werpende al't geen hen in den doortocht belette. Wy hebben deze *aftocht noch van tien duizend*, welke Uller aan Themistogenes toefchryft, om dat hy eenig klein onderscheid tusschen dit werk, en die van Xenophon aanmerkt; maar, de wyze *Vossius* houdt staande, dat het dezelve styl is, en dat hy daar van de waare Uitvinder is. Alle de steden van 't gebied van Cyrus, die in zyn belangens getreden waaren, gingen weder onder de gehoorzaamheid van den Keizer, door middel van Tifaphernes, den welken men tot Bevelhebber in dat land zond.

1092 Onderwyl en waaren de Grieken altyd in beweeging. Dercyllidas, Veldheer der Lacedemoniers, zich aan 't hoofd van eenige krygsbenden gestelt hebbende, en byzonderlyk van den geenen, die van de uitvoering van Cyrus wedergekoomen waaren, in 't gebied van Pharnabafus, die in Paphlagonien en Bythinien regeerde. Hy nam negen steden van Aëolien binnen acht dagen in, en bracht zyn krygsbenden in winterlegering, binnen Bythinien. Tifaphernes geloofde de Grieken weder te rug te kunnen dryven, en de beginzelen van zyn onderneemen waaren gelukkig, om dat Conon, die Artaxerces tot Zeevoogd over zyn vloot gestelt had, die der Lacedemoniers overviel, en eenige van hun plaatsen weg nam. Maar, Agefilas, zich te veld begaeven hebbende, doorliep Lydien, tot aan Sardes, versloeg de krygsbenden van Tifaphernes, en beroofde 't veld.

1094 De Keizer, die voor een ongelukkig Veldheer geen zucht had, ontnam hem zyn bedieningen, en zond geld in Griekenland, om de Overigheden der steden om te koopen, en hen tot opstand tegen Lacedemonien op te wekken. De 1096 list gelukte; hy moeft Agefilas uit Asia herroepen, ten einde om het dringende kwaad te voorzien; maar, hy ontving op den weg de nieuwe tyding van de overwinning door de Lacedemoniers, dicht by Corinthen behaalt. Dercyllidas was tot hem afgezonden geweest, om hem dit te verwittigen, ten einde om de getrouwigheid der Bondgenooten weder te verzeekeren, welke op het zien van deze tweedracht verzwaakte; hy ontving weinig tyds daar na een gantsch tegenstrydende tyding; want de Zeevoogd der Lacedemoniers, die zyn schoonbroeder was, in de Keizerlyke vloot, onder 't gezag van Pharnabafus, en in die der Grieken, die onder bevel van Conon streden, gevallen zynde, verloor den slag, en te gelyk het leeven. De overwinnaars wilden 1098 zich van Sestus en Abyde meester maken; maar, Dercyllidas weerhield hen door zyn verhoogen. Men trad in eenige onderhandeling van vrede, doch te vergeefs. Men zegt, dat Artaxerces Conon deed sneuvelen, die hem op zo een roemruchtige wyze bedient had. Anderen verzeekeren, dat Tiberias hem deed ontkoomen; men voerde mede in die tyd den oorlog in Sicilien; Hymilcon, die over de Africaansche krygsmacht bevel voerde, had daar een landing gedaan, en wilde daar Denys uitdryven; maar, zyn leger smolt aldaar.

De Geschiedenis des twaalfden Eeuws van de Joodsche Kerk, zedert den uittocht uit Egypten.

Geduurige tweedrachten der Grieken. Omverwerping van de Monarchie der Persen. Overwinningen van Alexander de Grootte. Verdeeling van zyn Monarchie. Tweespalt tusschen zyn Veldheeren.

1103 **I**N 't begin van deze eeuw vond zich Romen op het punt van haar verwoesting; daar waaren alreeds zeer veel eeuwen verstreken, dat de Gauloisen in Italiën getrokken waaren; maar, zich ondersteunt vindende door een nieuwen inval van hun aloude vaderlanders, tastten zy Romen aan, en naamen 't in, dusdaanig dat daar niet meer als het Capitolium over was. Camillus, in zyn afwezen tot opperste voorstander aangestelt, verlostte zyn vaderland van een

vyand, die 't zelve ten gronde ging verderven. Den Vader *Hieronymus* bedriegt zich gevoelig, dewyl hy haar overwinning vierentwintig jaaren daar na stelt; want Camillus, in het voorgaande jaar gestorven zynde, was in geen staat, om de Gauloisen te verdryven, en hun overwinning duurde zo lang niet. Het is waar, dat Furius Camillus, de zoon van deze Overste, ten tweede maal de Gauloisen sloeg; maar, d' *Anachronisma* is altyd zelfs aanmerkelyk. Het is de eenigste misflag niet, welke men hem des aangaande verwyrt; want hy verzeekert, dat men te Romen de Priesters van de Cybele, *Gauloisen* noemde, om dat zy gesneden waaren, en dat men hen dusdaanig handelde, om zich te wreken, wegens dat zy Romen ingenoomen hadden. De daad is valsch, en de reden een enkele Harssendroom; want de Priesters van de Cybele, die men in verscheiden plaatsen *Galli* noemde, trokken hun naam van een rivier van Phrygien, *Gallus* genaamt.

De Grieken bleven tegen de Persen oorlogen. De Lacedemoniers hadden een aanmerkelyke vloot, en poogden 1103 zich van de Eilanden van Rhodus en Cyprus te verzeekeren; maar, de jeloerscheid, die altyd tusschen hen en de Atheners geweldig was, veroorzaakte een groote wanordre. Want Enagoras, Koning van Salamine, had zich van het allergrootste gedeelte van 't Eiland Cyprus meester gemaakt. De steden welke heur vryheid wilden bewaaren, hadden Artaxerces te hulp geroepen, die deze haaven wonderlyk voor zyn scheepen vindende, en gemaklyk om de Griekze vlooten door te voeren, niet naliet van krygsbenden en Bevelhebbers derwaarts te zenden. De Atheners geloofden dat het van hun belangen was, den Persiaan te verzwakken, en Enagoras te ondersteunen, om welke reden zy aan deze Prins een vloot gaven; maar, de Zeevoogd van Lacedemonien, hem op de weg ontmoet bebbende, nam alle de scheepen, tot bescherming van Enagoras geschikt, weg, en zond dezelve om aan Cnides te verkoopen. Dusdaanig verzwaakte zich Griekenland noch meer; alhoewel 't zelve alreeds te zwak scheen, om een also machtigen Monarch, als die der Persen te wederstaan, door haar verdeeltheden, en de twee vrye Staaten oorlogden onderling tegen elkanderen; dusdaanig is 't waar, dat de jeloerscheid der staaten en nabuurige steden altyd meer als het openbaar en algemeene belangen vermag.

De Atheners schiepten weder moed; zy rustten een mach- 1105 tige vloot toe, onder 't gelcide van Chabrias, die zo wel de belangen van den Koning van Salamine onderschraagde, dat hy hem volkoomen meester van 't eiland Cyprus maakte; maar, Artaxerces de Grieken zeer redelyke voorstellingen van vrede gedaan hebbende, naamen de steden dezelve aan. Enagoras vond zich daar door aan de gantsche macht van Artaxerces blootgestelt; hy verzaamde al 't geen hy 1106 van Arabien en Phenicien by een konde haalen, om zich te verweeren. Acoris, de Koning van Egypten, verschaftte hem krygsbenden en kooren. Hy had het geluk van het geley te overvallen, dat levensmiddelen in 't leger van Artaxerces bracht, 't welk aldaar een hongersnood veroorzaakte, en in 't vervolg een geweldig oproer der krygsknechten tegens hun officieren. Hy wilde een slag ter zee leveren, daar hy aanstonds voordeel op de Persen bevocht. Maar, zyn galeyen, met zeer veel geweld aangetast zynde, namen eindelyk de vlucht. De vyand bediende zich van zyn overwinning, en ging Salamine belegeren. Enagoras 1107 verliet het Eiland, om hulp in Egypten te gaan zoeken, maar, van daar niets anders als een weinig gelds te rug brengende, kwam hy de vrede met Artaxerces weder maken, aan wie hy het Eiland Cyprus toestond, en voor hem niets als Salamine behield; dusdaanig vond hy zich, na veel geleden en gewaagt te hebben, weder in zyn Ryk gebracht, dat hy gerust had kunnen bezitten, zonder den oorlog of stryd te voeren, by aldien de heerszucht hem niet ingewikkelt had, om zyn nabuuren te drukken. Den Vader *Hieronymus* verzekert, dat deze Prins dol wierd; maar hy heeft de Griekze spreekwyze niet wel begrepen. *Eusebius* zegt, dat deze Prins uit het Eiland Cyprus trok, en de gedachte *Hieronymus* zet het over, dat hy buiten zig zelve of dol was. Het zy Artaxerces zig van Acoris den Koning van Egypten wilde wreken, die zyn vyanden begunstigt had, of dat Acoris 1115 jeloers over den magt der Persen, de zelve wilde verzwakken, de oorlog ontfak tusschen deze Prinzen. De Egyptenaar had Chabrias tot een dier Veldheeren benoemt. Ten einde

einde om onder hem alles, wat hy van de Grieken konde hebben, te verzamelen. Artaxerces klaagde desweegen aan de Atheners, die de vrede willende onderhouden, niet alleen Chabrias herriepen, maar, den Perfaan eenige benden met den Veldheer Iphicrates overgaven. De voorbereidzelen van den oorlog waaren van een nasleep, Acoris stierf terwyl men de zelve maakte; zyn Plaatsvolger regeerde niet langer als een jaar, en het Ryk veranderde van geslagt. Want, Nectonabis opperhoofd van de Dynastie der Sebenniten, wierd Koning van Egypten. Het geschiedde in den aanvang van zyn regeering, dat de Perfaanen en Grieken een landing in de mond van den Nyl dedden, de stryd aldaar was bloedig. Maar, de Egyptenaaren, door 't getal verzet, weeken in een nabuurige sterkte. Iphicrates vervolgde hen aldaar, doodde den eenen, en maakte den anderen krygsgevangenen. Deze Veldheer wilde, dat men de Egyptenaars den tyd niet gaf van uit hun lathertigheid te herkoomen, noch hun krygsmagten te vergaaderen, en dat men recht naer Memphis ging, waar in geen krygsmagt lag; maar, Pharnabasis wilde den Perfaan afwagten. De Egyptenaaren, door dit uitsfel weder moed schepende, hernaamen het Kasteel, dat men hen ontroofd had, sloegen menigmaal de Perfen, en ter regter tyd door den Nyl besprongen, die 't overstroonde, verplichtte de zelve hen van op te breeken, en weder naer huis te keeren. De Grieken, die de vrede gemaakt hadden, konden niet in rust blyven. De ¹¹²² Thebajers waaren met de Lacedemoniers in oorlog; zy hadden aan hun hoofd een wysgeerige, die in weinig tyds Veldheer van 't Leeger wierd; dit was Epaminondas, die de veldslag van Beuctren won. Vier duizend dooden op het slagveld bragten Lacedemonien in de uitterste nood. Tot daar toe hadden de oorloogen en veldslaagen der Grieken aan yder zyde niet meer als vyf of zes hondert mannen gekost. Maar, deze nederlaag ontroofde Lacedemonien van menschen. Epaminondas zig van de overwinning bedienende, beleegerde de zelve, en zy konden geen weêrstand bieden. Maar, Epaminondas, die bevreesd was, dat men hem mogt verwyten, van dat oog van Griekenland uitgestooken te hebben, deed zyn krygsmagt afwyken. Delopidas was niet minder yverig voor Thebes zyn Vaderland als Epaminondas, met wie hy d'Eer der overwinningen, welke men zo aanstonds behaalt had, gedeelt hadde. Men zond hem als Afgezand naer Artaxerces, ten einde, om de belangen der Thebajers waar te neemen. De andere Steden dedden mede bezendingen derwaarts. Daar was een groote zwaarigheid in dit Gezantschap, om dat de Koningen van Perfen aangebeeden wilden zyn, en de Grieken deze daad van verneedering, als een geringheid aanzagen, waar toe zy niet konden stemmen. Ismenias medegenoot van Pelopidas, die gehoor by den Koning had, liet zyn ring vallen, en boog zig om de zelve weder op te neemen, en won door deze list des Konings goede gunst, die geloofde dat men hem hulddiging gedaan had. Timagoras, van Athenen afgesonden, deed hem hulddiging zonder weigering, maar, men maakte hem, te rug gekeert zynde, zyn regtsgeding, en hy wierd veroordeelt om onthoofd te werden. Sommigen gelooven, dat het zelve zyn eenigste misdad niet was, want men beschuldigde hem van met Artaxerces onderling verstand gehouden te hebben, van wie hy groote schenkadien ontfangen had. Het Gezantschap ¹¹²⁸ was vrugteloos. De Thebaners hartnekkig, en voor de Opperheid van Griekenland strydende, leeverden de Lacedemoniers te Mantineas den slag. Epaminondas won de zelve; maar, hy wierd daar gedood. De Thebajers lieten niet na hun vyanden r' onder te brengen, die het gebied van de Zee aan de Atheners hadden overgegeeven. ¹¹³⁰ Men maakte by naer een algemeene zaamenzweering tegens de Monarchie der Perfen. De Lacedemoniers waaren daar van 't opperhoofd; zy klaagden, wegens dat Artaxerces, die met hen in verbond getreden was, niet naliet die van Messina te begunstigen, en deze plaats in den rey der vrye Steeden van Griekenland te stellen. Men oordeelde in Lacedemonien, dat zulks aanstoot gaf aan het recht, 't welk men aldaar op Messina had; deze Stad, welcer aan Lacedemonien leenplechtig, had zich onder de bescherming van Epaminondas herstelt, die de bewoonders hun landen en de vryheid van dezen vryen staat wedergegeeven had. Verscheide bestierders der Landschap-

pen en byzonderlyk dier geenen, die aan de zee geleegeen waren, stonden tegens hun meester op. De Syriers en Pheniciers voegden zich daar by. Tachos de Koning van Egypten, bondgenoot der Lacedemoniers, stelde zich aan hun hoofd, om den oorlog aan den algemeenen vyand te verklaaren; hy noemde Agefilaus om 't leeger te gebieden. Maar deze Prins, klein van gewas, uit Egypten gekoomen zynde, wierd veracht, ter oorzaak van zyn gestalte, en de eenvoudigheid, volgens welke hy leefde. De Koning zelfs die veel wyzer als 't gemeene volk moest weezen, zegt, dat de berg van een rot in de kraam gevallen was, 't welk Agefilaus zo leevendig trof dat hy besloot een Leeuw te worden, om zich van Tachos te wreken. Chabrias Veldheer der Atheners, erlangde veel meer geluk in Egypten; want hy openbaarde den Koning het geheim van geld te verzamelen, met zyn heerlykheden en verpagtingen aan de rykste inwoonders van 't land te verbinden. De verbintenis gemaakt zynde, begon den oorlog, en Tachos besloot om zig aan 't hoofd der Krygsbenden te stellen, maar, voor 't openen van 't veld, hoorde hy dat Nectanebus zich tot Koning van Egypten had doen verklaaren, overeenkoomende met zyn Luitenant, die hy aldaar gelaaten had; Agefilaus hem mede verlaatende, om zich van de beleediging, welke hy ontfangen had, te wreken. De Vader *Hieronimus* verzeekert, dat deze Prins verplicht was in Arabien te vlugten, maar, hy bedriegt zig. Tachos nam alleenlyk zyn weg door Arabien, om in Perfen te komen, en genaade van den Koning te verzoeken, wiens juk hy afgeschud had. Hy wierd zeer beleefd ontfangen: *Diodorus* voegt daar by, dat Artaxerces hem zond ¹¹³¹ om over zyn Leegers in Egypten tegens de wederspanningen bevel te hebben. Hier was alreeds een medevryer tegen Nectanebus verheeven, die de Grieken als hun vriend beschermden. In der daad, Agefilaus versloeg den geenen, die hem 't Ryk betwistten, nam zyn medestreever tot het Ryk, en vestigde hem op den Throon, en vervolgens in Lacedemonien wedergekeert zynde, om 't zelve in een zo gevaarlyken oorlog te ondersteunen, wierd zyn schip door storm in een woeste plaats geslingert, alwaar hy stierf. Artaxerces stierf mede in 't zelve jaar, ten uittersten bedroeft, wegens dat Ochus een zynen Zoonen een anderen had doen vermoorden, die hy hertelyk lief had, alhoewel hy uit een byzit gebooren was. De oudste, die Darius genaamt was, had tegens zyn Vader met vyftig zynner broeders zaamengezwooren, die alle over hun misdad gestraft wierden, de vrouwen zelfs verlooren het leeven, alhoewel zy onschuldig waaren. Welke ongelukken in 't huis van deze Monarch! Ochus verzweeg de dood zyns Vaders, tot dat hy voor Koning in alle de Landschappen uitgeroepen was. Hy had reden om te vreezen; want hy trad in de plaats van een groote Vorst, en hy had een nederig en wreed gemoed, hy vervulde zyn Hof aantonts met vlees en bloedslagting. Zyn Oom, (de Vader van Sifigambes, welke de deugazaame Moeder van Darius was,) wierd met zyn 24 zoonen door Pylschooten omgebragt. Dit jaar wierd door de geboorte van Alexander de ¹¹³⁴ Groot, en 't verbranden van den Tempel te Ephesen vermaart; en het was vergeefs te verbieden, dat men ooit van den geen sprak, die daar 't vuur ingestooken had, om zich beroemt te maaken; men heeft hem de roem, welke hy aan deze daad gehecht had, niet kunnen beneemen. Men zegt dat Diana, al te zeer met herbaaren van Olimpias bezig, haar Tempel veronachtzaamd had: de Wyzen wanhoopende, en niet weetende aan wat zyde zich te keeren, sneeden zich de huid op, en voorzeiden dat dit ongeluk het voortteeken van een ander voor Afsien was, 't welk Alexander moest onderwerpen. ¹¹⁴⁰ Artemisia kweet zich door de liefde, welke zy voor haar gemaal Mausoleus bewaarde, zy vierde alstoen de speelen, alwaar de doorluchtigste verstanden van Griekenland de prys onderling betwistten. Theopompes, de leerling van Isocrates, en Theodectes, de Treurdichter, verscheenen daar roemruchtig. Dit zyn de twee mannen, waar van Aristheus verhaalt, dat de een eenige vertellingen van Mozes in zyn geschiedenis, en d'ander in zyn vaarzen hebbende willen insluiten, de eerste den geest 40 dagen verward had, tot dat hy geleert hebbende, dat deze straf hem overgekoomen was, om dat hy in 't openbaar de geheimenissen van de Godheid had willen ontdekken, en d'ander het

het gezicht verloor hebbende, zy van hun ongevallen niet als door berouw en leedwezen, en droefheid van misdraan te hebben, verloft wierden.

1141 De Sidoniers stonden tegen Ochus op, en negen Koningen, die in 't eiland Cyprus heerfchten, volgden dit voorbeeld. De Atheners als Bondgenooten zynde, zonden Phocion in dit eiland door Enagoras ondersteunt, neef van de geen, waar van wy gesproken hebben, van wie Protagoras zyn oom, Salamine opgeligt had. Hy bracht de wederfpannigen weder tot hun plicht; terwyl de Sidoniers door hun eigen Koning Tennes verraaden, en tot wanhoop gebragt, naa dat zy hun fcheepen verbrand hadden, om de hoop van heil, in het vluchten te beneemen, zich in hun huizen verbranden. De stad wierd in de afliche gelegd, welke Artaxerces aan Ochus duur genoeg verkocht, ter oorzaak van de menigvuldigheid van goud, 't geen men daar vond.

De Overwinnaar maakte vervolgens zyn voorbereidzelen tot den Egyptifchen oorlog; hy verzocht hulp van de 1142 Grieken, zyn Bondgenooten; Lacedemonien weigerde hem zulks, en het overige van Griekenland verfchafte hem tien duizend mannen. Hy trok na 't inneemen van Sidon naer Jericho, 't welk hy mede innam; hy trad in Egypten, waar uit hy Nectanebus verdreef, die zich in Ethiopien bergde; en 't was door hen, dat de Monarchie van Egypten eindigde, dit Ryk volkoomentlyk op de Perfen gewentelt zynde. Na deze roemruchtige uitvoeringen, beloonde Ochus de Grieken, die hem getrouwlyk gedient hadden, en keerde, rykelyk met roof gelaaden, naer Babylonien.

Sicilien zuchtte onder de dwinglandy van de jonge Dionysius, als wanneer een van zyn bloedverwanten, Dion genaamt, ontflooken, weegens dat de Dwingland hem te Corinthen gebannen, zyn vrouw aan een andere getrouwt en zyn zoon in ongeregeltheden gestort had, met twee lafscheepen, en eenige zoldaaten, ondernam om deze dwingland onder te brengen, die zedert een langen tyd regeerde, door honderd duizend voetknechten, tien duizend paarden, en een groot getal van oorlogfcheepen onderschraagt. Het onderneemen was vermeetel, onderwylen gelukte het. Dion deed een landing in Sicilien, gedurende het afwezen van Dionysius, en maakte zich daar by naer zonder slag of stoot meester van. Daar rees vervolgens tweespalt tuffchen Dion, en een zynen Veldheeren, die niet geholpen had den tyran te verdryven, om daar een andere te maaken. Dion wierd door Calippus de beste zynen vrienden verraaden, die hem ombragt, vier jaaren na de landing in Sicilien, en maakte zich daar meester van het bestier; maar, hy bewaarde het niet lang, om 1151 dat Hippanus, de broeder van Dion het van hem affcheurde, terwyl Dionysius de jonge in zyn vermaaken te Locres leefde. Hy hernam Siracusa; maar, men verdreef hem ten tweeden maal, en hy week in Corinthen, alwaar hy school hield, om zyn leeven te onderhouden.

Philippus, Koning van Macedonien, leide ter zelve tyd de grondflagen van een nieuwe Monarchy; hy was de jongste zoon van veel broeders, die hem de uitsluiting van de kroon veroorzaakte; men had hem, jong zynde, in pand te Thebes gezonden, alwaar hy zich in de school 1153 van Epaminondas liet onderwyzen. Gehoort hebbende, dat Perdicas, zyn oudste broeder, in een slag tegen de Illyriërs omgebragt was, ontvluchtte hy uit Thebes, vloog zyn vaderland te hulp, well hy in een schrikkellyke ontfeltenis vond; Perdicas had niet anders als een klein jong kind nagelaaten. De Atheners hadden aan hun Veldheer bevel gegeven, om Argus op den Throon te stellen, ten nadeel van den wettigen erfgenaam, die in geen staat was, om den oorlog te ondersteunen. De Thraciers Pausanias, een Prins van Koninglyk bloed, begunstigende, zegenpraalde Philippus van alle zyn aanhangers, in den ouderdom van 22 jaaren. Hy gaf aanstonds aan Amphipolis haar vryheid weder; alhoewel deze plaats op de grenzen van Macedonien gelegen, hem van aangelegentheid was; maar, hy vreesde de jeloersheid der Atheners te verwekken, met dezelve te wederhouden. En hy bragt de zelve in de noodzaaklykheid van zich teegens de Illyriërs, aar allerwreedste vyanden, te befchermen. Inder daad, Macedonien was klein; de Illyriërs, haar nabuuren, waaren op het punt van daar met ontzaglyke machten in te

treeden; de Paoniers stroopten 't zelve door geduurige invallen. Pausanias en Argeus, alhoewel van de Kroon uitgestooten, door het toedoen van 't volk, lieten niet na, van daar noch naer te staan. Philippus sloeg Argeus te Methonen, sloot de Poort van zyn Ryk voor Pausanias, deed de Peoniers aan, en bracht hen weder onder zyn gehoorzaamheid, hakte de Illyriërs aan stukken, en verplichtte hen, aan hem weder te geeven, al 't geen zy in Macedonien bezaaten; eindelyk sloot hy met de Atheners een vrede, welke hy wel wist te verbreeken, als zulks hem voordelig was. Hy nam Crenides in, zeedert twee jaaren gebouwt zynde, en noemde dezelve Philippos. Zy voerde noch die naam, als Brutus en Cassius daar de nederlaag hadden; maar hy ontdekte bovendien Mynen, die zyn inkomsten tot twee millioenen vermeerderden, een aanmerkelyke zom, dewyl de vryen staat van Athenen, zo beroemt, op ver na zo veel van al haar fchattingen niet trok; hy verkreeg vervolgens in Theffalien verfehiede overwinningen, dewyl hy de ruitery tot den grooten hoop voetvolks van Macedonien voegde, die hy goeoeffend had, en dit was dat onwinbaar lichaam dat Alexander zo roemruchtig diende, om van gantsch Griekenland, en vervolgens van Asia, door de omverping van de Perfische Monarchie meester te worden.

De Heilige oorlog verhief zich tuffchen de Thebajers en 1157 de volkeren van Phocide. Deze laaften hadden de nabuurige landen van den Tempel van Delphos, aan Apollo toegeweyd, beploegt. Die van Thebe en Locres by de behoudenis van den Tempel belangen hebbende, deden de Phoceers door de algemeene Staaten, of de Amphictions, die alle jaaren te Delphos of te Thermopyles vergaaderden, voor kerkroovers verklaaren. De Phoceers door een hunner Stedelingen Philomelus genaamt, aangemoedigt, lachten met dat besluit. Den oorlog ontfak, Athenen en Lacedemonien trokken tegens Thebe te veld, welke zy wilde onderdrukken. De Phoceers beroofden den Tempel, en hielden den oorlog ten koste van de Godheid staande, die zy beleedigt hadden. Thebe wierd gedwongen om zich in de armen van Philippus te werpen, die zich onzydig gehouden had. Men kon een zo heldhaftigen vyand niet wederstaan. De Phoceers, overwinnaars, weeken in Peloponese, en het overige gaf zich over. Aldus wreekte deze Prins de Godsdienst, vermeerderde zyn Staaten, en nam Thermopyles in bezit. Hy baande zig daar door een weg om meester van Griekenland, en vervolgens van Afien te werden, door het omwerpen van de Perfische Monarchie.

Ochus die met smerte de verheffing van den Koning van 1154 Macedonien zag, nam zyn voorzorgen om hem vyanden te verwekken. Maar, Bagoas, een van zyn gefneedenen, en zyn gunfteling besloot zich van de beleediging, zyn Godsdienst in Egypten aangedaan, te wreeken, alwaar Ochus de Os Apis gedood had. Hy bragt zyn meester om 't leeven, en wierp zyn lyk voor de honden en katten, en leide een ander in het graf der Konigen, hy maakte van zyn beenderen hegten van Sabels, hy stelde, volkoo- 1156 men meester zynde, Arzen, de jongste Zoon van Artaxerces Ochus op den Throon; maar, twee jaaren daar na begrypende dat Arzen of Aroftus hem de straffe zynen misdaden wilde doen lyden, kwam hy hem voor, doodde hem, en stelde Darius op den Throon, een zynen vrienden die gantsch geen recht tot de Kroon had. Bagoas had wel haast berouw van de keur, die hy gedaan had, en besloot van hem door vergift om te brengen. Maar, zyn voorneemen ontdekt zynde, verplichtte hem Darius, om het vergift, dat hy voor hem bereid had, zelfs in te zwelgen. Ontrust door de voortgangen van Philippus, besloot hy hem den oorlog aan te doen. In der daad, die Vorft had in het voorgaande jaar de slag van Cherone tegens de Atheners gewonnen, die de Rechter vleugel, welke de jonge Alexander aanvoerde, aanstonts sloegen. Maar, de zelve met te veel heevigheid vervolgt hebbende riep, Philippus, de Atheners wecten niet te overwinnen, en op hen stortende, terwyl zy vluchten, smeet hy hen overhoop: men had hem voor opperste Veldheer van Griekenland teegen de Perfen verklaart; dusdanig was daar niet meer voor Darius te overweegen. Men verzeekert dat hy, om zich van een zo ontzachlyke vyand te ontslaan, Philippus liet ombrengen, die den trouwdag van zyn Dochter met Alexander de Koning van Epiren vierde. In der daad, deze Prins verweert hem den moord van zyn Schoonvader, Ale-

1157. Alexander, die hem navolgde, berykte alstoen niet meêr als twintig jaaren, hy deed zyn Proefstuk aan den oever van den Donau tegen de Triballen, wier krygsmagt en Koning hy versloeg. De vreugd van zyn overwinning wierd door de nieuwe tyding gestoort, dat Demosthenes, door 't geld van de Koning der Perfen omgekogt, of die vreesde dat Alexander de dwingland van zyn Vaderland mocht werden, Athenen, Lacedemonien en Thebeten voordeel der Perfen gewonnen had, en dat men Attalus een zyner voornaamste Officiëren zeer krachtig verzocht, om de Griekze Steden naër te volgen, onder voorwendzel dat zyn meester door de Triballen verlaagen geweest was. Alexander geleidde zyn Leeger op deze kondschap weder in Griekenland, ontving de Atheners in genaade, ging Thebe beleegeren, slechte haar grondslagen, doodde of bragt zes en twintig duizend inwoonders in slaaverny, en spaarde niets als 't huis van Pindarus, des Priesters en huisvesters van zyn Vader. Griekenland door deze slag ontstelt, vergaaderde zig, en gaf aan Alexander het opper bevel weder, dat zy hem ontnoomen had. Hy ging in 't zelve jaar Diogenes Cynicus bezoeken. Plato was eenige tyd te vooren gestorven. Demosthenes en Aristoteles waaren in weezen.

Alexander, die voornemens was om Asia te overmeesteren begaf zig met dertig duizend voetknegten, en vier duizend vyfhondert paarden op honderd tachtig Scheepen. Hy landde verheugt op den vyandlyken booden, en als verzeekert zynde daar van Koning te werden, sloeg den eersten slag op den 20ten van May aan den Granischen oever, alwaar hy van honderd duizend voetknegten en tien duizend paarden den slag met zo klein verlies won, dat men niet meer als negentig dooden telt, anderen stelden daar 500 van zyn zyde, Orosius telt daar viermaal honderd duizend mannen van de zyde der Perfen; maar, de dwaaling is tafflyk, daar waaren niet meer als twaalf duizend, en twintig duizend gevangenen, de Schoonzoon en Schoonbroeder van den Keizer sneuvelden op 't slagveld, met zeer veel Bevelhebbers. De eerste zorg van Alexander na deze veldslag was zich van de kusten van Asien te verzeekeren. Hy maakte zich meester van Sardis, Miletus, en Ephesus. Halicarnassus bood zeer veel tegenweer; maar Memnon, die aldaar voor den Keizer 't bevel had, gewecken zynde, was geheel Cilicien voor den overwinnaar open, die verplicht wierd zich aldaar op te houden, om dat hy daar krank wierd. Terwyl Memnon zich van 't eiland Chio meester maakte. Hy landde mede in dat van Lesbos, alwaar de Stad Mitilene alleen de belegering uitstond. Memnon stierf daar, en dat was een der oorzaken van de omkeering der Monarchie, om dat Darius meer de bevelhebbers als krygsknegten noodig had.

1159. En deze hem hier in de zaak ontbrekende, besloot hy om zich zelfs aan 't hoofd van 't Leeger te stellen, waar om hy de overziening te Babylon deed. Men raadde hem van zich in vlakten van Mesopotamien te houden, en zyn Krygsbenden te verdeelen, ten einde om in geen een dag alleen het geluk van 't Ryk te waagen; maar, hy geloofde niet langer te moeten wagten, hy trok tegens over Cilicien om Alexander te stuiten. De Veldslag geschiedde op den 28 October, de Perfen verlooren daar negentig duizend mannen, Darius zoude gevangen geweest zyn, byaldien het Merry-paard, waar op hy dien dag zat, niet met een ongemeene snelheid naar de plaats geloopen had, daar zy haar veulen gelaaten had. Sisigambis des Keizers Moeder, zyn Gemaal, zyn twee Dochters, benevens een aanmerklyk getal menschen van aanzien wierden gevangen; Alexander onthaalde de Koninginne met zeer veel beleefdheid. Damascus, alwaar Darius de toerusting, en 't geen hy 't kostelyk mede voerde, naar toegezonden had, wierd door den geen die daar 't bevel had, overgelevert. Geheel Syrien riep den overwinnaar, stellende een nieuw Juk boven 't geen zy gewent waaren te draagen. Tyr alleen verdroeg een belegering van zeeven maanden, en vertraagde door haar tegenstant de overwinningen van den heerschezugtigen Monarch. Maar, 't eiland Cyprus tegens de Perfen opgestaan, verschaftte hem Scheepen en bystand. Samballatus, aan wie Darius eenige tyd te vooren het bestier over Samarien toevertrouwt had, leeverde hem mede acht duizend Mannen, en verzocht tof loon van een zo groote dienst, de vryheid van een Tempel op den Garizim te moogen bouwen, ter gunste van Manasse zyn Schoonzoon, en Jaddus den Hoogenpriester, die in Samarien gewecken was, om dat men zyn wonderlyk Huwlyk in Jerusaleem niet had willen gedoogen. Alexander stond hem zyn verzoek toe, en de Tempel, Medeminaar van die van Jerusaleem, wierd gebouwt. Terwyl de belegering van Tyr duurde, doodden de Arabieren eenige Krygsknechten, die zy, op den berg Libanon hout hakkende, overvallen hadden, en naamen daar eenigen van gevangen. Alexander ontfooken zynde, trok daar den tyd van elf dagen om, en sloeg hen met veel moeite en gevaars op de vlucht. Tyr, door de Carthageenen verlaaten, op wie men zich vertrouwt had, wierd eindelyk ingenoomen en verwoest. Van daar trok de overwinnaar in Judea, ten einde om Jerusaleem te verwoesten, die den Persischen Koning getrouw, hem bystant geweigerd had. Jaddus trok voor hem uit met zyn Priesterlyke kleederen, en zyn Geestlykheid. Alexander stond door deze pragt en nasleep verzet, men verzeekert, dat hy zegt, dat hy in den slaap een diergelyk Man als deze Hoogenpriester gezien had, die hem aanmaande om van Macedonien in Asien te trekken. Jaddus geleidde hem in den Tempel, ontving zyn offerhanden, en liet hem de Prophetien van Daniel zien, die den val van de Persische Monarchie door een Griek voorzeide. Het was gemaklyk deze Godspraak op Alexander te passen. De Hoogenpriester vernuftig zynde, en die zonder twyffel de stoffe beoefend had, ontbrak niet, en de Prins die door de hoop aanminnig geleid wierd, stond de Jooden de ont-heffing van de zeevenjarige schatting toe. En schreef in zyn Leeger een groote meenigte van Krygsknegten in, hun vryheid van geweten toestemmende; Samarien jeloersch over de Eer, welke haar me-

devryfter ontving, zond afgezanten tot Alexander, om hem te bidden van haar met zyn tegenwoordigheid te willen vereeren; maar, hy stelde zyn bezoek tot zyn wederkomst uit. Hy ging Gaza beleegeren, daar hy twee wonden ontving, 't welk hem geweldig tegens den bestierder Betis, en tegen de stad ontslak; welkers inwoonders hy alle in slaaverny wegvoerde. Dusdanig wierd de Godspraak van den Prophet vervult, die deze stad gedreigt had, dat zy een eeuwige graf zoude werden. Inderdaad Strabo zegt, dat zy door Alexander verwoest zynde, woest bleef. Deze Prins maakte daar alleenlyk een magazyn van, en byaldien zy zich by gevolg van tyden herstelde, twyfelt men of zulks wel in dezelve plaats geweest is.

Alexander, zyn weg vervolgende, trok in Egypten, welkers overwinning hem gemaklyk viel, om dat de inwoonders van de Persische dwinglandy, vermocit, hem te Pelusien afwachten, en met open armen ontvingen. Hy ging met de Godspraak van Jupiter Hammon raadpleegen, alwaar hy een antwoord volgens zyn verlangen ontfing; want, de Priesters wel onderrecht van 't geen daar hy op doelde, noemden hem in 't groeten, den zoon van Jupiter. Hy bouwde de stad Alexandrien, welke hy met Grieken en Jooden bevolkte, aan beide de zelve voorrechten geveende; hy gaf met een de wacht van Thebais aan de Samaritaanen, die Samballatus hem toegezonden had; zulks beteekende zeer veel vertrouwendheid; onderwylen hoorde hy ter zelve tyd, dat de Samaritaanen Andromachus, bestierder van Syrien, leevendig verbrand hadden; hy trok aanstonds op, om die hoon te wreken. Samarien wierd ingenoomen; de Macedoniers bevolkten 't zelve, in plaats van de aloude bewoonders; en de landen wierden aan de andere Jooden gegeven, die getrouw gebleeven waaren: onderwylen wierd de Tempel van Garizim bespaart, en al de misnoegden te Jerusaleem volhardden van daar hun toevlucht te neemen.

Alexander, niets meer achter hem latende, besloot recht streeks 1161. Assyrien in te trekken; hy trok over den Euphraat, en de Tigris; en 't was in deze doortocht, dat Statyra, de vrouw van Darius, aan een miskraam stierf. De Keizer, die niet meer als honderd en vyftig stadien, of zeven uren en een half van daar was, zond om nieuwe voor-slaagen van vrede te doen, welke een ander als Alexander zoude vol-daan hebben; maar, hy sloeg dezelve trotslyk af. Hy vond zelfs, dat het voor hem niet roemruchtig genoeg was, den vyand by der nacht aan te tasten. Hy sliep tot het aanbreeken van den dag, als of hy van de overwinning verzeekert was, of dat hy niets te doen had. De veldslag geschiedde te Gangarnele, of 't lichchaam van een kameel; maar, dewyl dit slegts een klein dorp, en weinig bekend was, hebben de Grieken dezelve liever den slag van Arbelle willen noemen; alhoewel 't zelve omtrent de 4 uren van daar geleegeen was: daar was 't, dat Darius met zyn voornaamste Officiëren na zyn nederlaag naer toe week. De Perfen streden met genoegzaam heevigheid, en de linker vleugel der Macedoniers, waar over Parmenion bevel had, wierd 't onder gebracht; men nam zelfs hun leegergoederen; maar de voerman van Darius gekwetst zynde, geloofde men dat de Koning dood was, de schrik en verwarring kwaamen in de benden, die de vlucht naamen; de Parthers en Indiaanen met eenige Perfen hielden stand, en verplichtten Alexander om weder een nieuw gevecht aan te gaan, als wanneer hy van het vervolgen zyner vyanden weder te rug keerde. De laatste slag was mede bloedig; maar, de overwinning wierd eindelyk volkoomen; men heeft moeite om te gelooven, dat van de zyde van Alexander niet meer als honderd krygsknechten, en duizend paarden in den sryd in 't vervolgen bleeven, terwyl de Perfen driemaal honderd duizend dooden telden; de overwinnaars reekenden het een Eer te zyn, hun verlies te verminderen, en die der vyanden te vermeederen; maar, men heeft meer reden te zeggen, dat zy vrouwen, of lachertigen overwonnen hebben. Men vervolgte Darius vruchteloos, die dwars door 't gebergte van Armenien by de Meders getrokken was. Babylon gaf zich over, en men vond daar schatten genoeg, om het leeger te beloonen. Men nam nieuwe te Sufa; van daar wilde men in Perfen trekken; maar, Ariobarzanes, die over de Susiaansche baavens, of over Perfen bevel had, verdreef het overwinnend leeger met dertig duizend mannen, 't welk verplicht was, een anderen weg door de bergen te neemen, alwaar een herder 't zelve voor leidman diende. Men kwam te Persepolis, dat aan den roef overgegeven wierd, ten einde op dat de Grieken zich van 't on-gelyk mochten wreken, 't welk hun Koningen hen aangedaan hadden. Tais, herdenkende, dat Athenen door een van hen verbrand geweest was, verzocht aan Alexander, die zich dien avond dronken drook, dat men daar 't vuur in stak; 't welk uitgevoerd wierd. Aldus ging deze hoofdstad der Perfen onder, alwaar men oneindige schatten verzaameld had. Alle de andere steden gaven zich over, zonder de minste weerstand te bieden.

Darius, de verstrooide hoopen van zyn leeger weder verzaamelt hebbende, maakte zich vaardig om een nieuw gevecht te waagen; hy was niet meer als 15 uren van zyn vyand, als wanneer twee van zyn Officiëren, Bessus, en Nabarzanes hem door de krygsknechten lieten binden, om hem aan Alexander over te leveren; men poogde om den sryd door voort en tegentochten te ontgaan; maar, Alexander trok voort, zonder de minste rust aan zyn leeger te geeven, waar van een gedeelte door vermoetheid, honger en dorst stierf. Bessus, ziende dat Alexander niet meer als twee uren van de leegerplaats af was, liet Darius ombrengen, en nam de vlucht naer de Caspische zee. Men vond Darius stervende, die Alexander bedankte wegens de beleefdheid welke hy zyn moeder en vrouw beweezen had; en hem de begraafenis voor alle genade verzocht.

Bessus had den naam van Artaxerces, en Koning van Perfen aan- 1163. genoomen; hy had zelfs eenige benden verzaamelt, om den oorlog te hervatten. Maar, zyn beste vrienden verstaan hebbende, dat Alexan- der

der de Oxus over getrokken was, en hem vervolgde, stelden hem weder gebonden en geknevelt in zyn handen, en deze Vorst liet hem strenglyk straffen. Alexander zette zyn overwinningen voort tot aan de Rivier Jaxartes, welke men zomtyds de Tanais noemt, en ontving daar de huldiging der Schyten; hy ging mede naer de zyde van

1165. Indien, alwaar hy zich meester van veele steden maakte, en onder anderen van Taxyla, welke haar naam aan de Koningen gaf. Hy kreeg Porus mede gevangen, die hy vervolgens in 't getal zyner vrienden stelde.

1167. Alexander, overwinnaar van zo veel geslachten, gaf zich aan de wellust over; zyn krygsknechten, moejelyk wegens zyn ongeregeld leven, en hem op zyn Persisch gekleed ziende, vreeindelingen tot zyn lyfwachten neemende, bezonden meenigmaal tegen hem op te staan. Hy handelde de Bestiërs der landschappen geweldig streng, 't welk voor hem nieuwe vyanden verwekte. Ondertusschen, dewyl hy voor geheel Asien ontzachlyk was, ontving hy in Babylon Afgezanten van de verafgelegenste volken. Hy volhardde daar in zyn ongeregeld leven, en wierd, na bovenmaaten gedronken te hebben, krank.

1169. De koorts vermeerderde daaglyks, zedert den 12 tot den 22de van May, zo dat hy stierf. Men verkondigde dat Antipater hem door Cassander, zyn zoon, vergif toegezonden had, die een weinig tyds te vooren in Babylon gekoomen was. Men verdacht zelfs Aristoteles, van in deze zaamenzweering medegedeelt te hebben; de liefde der Macedoniërs wakkerde op, als zy hem krank zagen; en hy had de goedheid van hen alle door de kaamer te laten treden, om zich twee dagen voor zyn dood te laten zien, en de handen te laten kusschen. Men gaf de schaduwe van 't bestier aan Arideus, de broeder van Alexander, wiens verstand te zwak was, om een zo groote last te draagen; en Perdicas, aan wie Alexander zyn ring gegeven had, had het Ryk en 't gezag, afwachende het kraambedde van Roxane, welke zwanger was. Meleager droeg voor 't leger zorg. Seleucus was Bevelhebber over de Ruitery; en Craterus, bestierder van de Koninglyke schatkamers; maar, Perdicas regeerde in den grond over alles, en hy was 't, die de landschappen, welke Alexander overwonnen had, uideelde; het zy hy hem zulks zodaanig by uiterste wille bevoolen had, gelyk men die gemeen maakte; het zy, dat die Opperhoofden, al te machtig, wel verheugd waaren, de overwinningen te verdeelen, waar aan zy zo veel deel hadden. Ziet hier de verdeling, welke noodzaaklyk is, om 't gevolg van de geschiedenis te weten.

Antipater en Craterus hadden Macedonië, Ilyrien, en Epiëren. Craterus wierd in een slag, het volgende jaar, gedood.

Lysimachus nam Thracië, en het Cherfoncesch, tot aan 't gebergte van Chimere.

Ptolomeus, de zoon van Lagus, verkreeg Egypten, en 't nabuurig Arabië. Men geloofde hem een zoon van Philippus en Arsinoë te zyn, welke zich zwanger vindende, aan een boer, Lagus genaamt, ten huwlyk gegeven wierd. De Rhodiërs gaaven hem den roemruchtige naam van *Behoeder*. Van daar begint een nieuwe Monarchie in Egypten, die niet als in de perzoon van Cleopatra uitgebluscht wierd.

Cappadocië, en Paphlagonië, met eenige landschappen van klein Asien, nabuurig aan de Euxynsche zee, wierden aan Eumenes gegeven. Deze voerde den oorlog in Macedonië; sloeg Cassander, de zoon van Antipater, in Phrygië; maar, hy wierd op zyn beurt door Antigonus geslaagen, en in de uiterste nood gebracht, waar in zyn moed en vernuft hem onderschraagden. Hy weerstond een jaar het beleg, in een kasteel, daar Antigonus hem ingeslooten had; en verkreeg eindelyk zyn vryheid, met hem in onderhandeling treedende; maar, hy stierf ongelukkig, krygsgevangen van Antigonus zynde.

Pamphilië, Lycië, Lycaonië, en het groote Phrygië aan Antigonus, die gevolglyk zyn heerschappy door meenigvuldige overwinningen vermeerderde; hy had zelfs een voornemen van zich meester van 't Keizerryk, tegen Arideus, en de kleine Alexander te maaken. Hy handelde om deze reden met Eumenes en Cassander. Hy maakte zich meester van Ephezen, en zette zyn overwinningen zeer verre voort. Maar, hy wierd in een veldslag, welke hy in een hoogen ouderdom leeverde, gedood. Demetrius, de inneemer der steden, volgde hem in de Regeering.

Phrygië, nabuur van de Hellepont, aan Leonatus.

Lydië aan Menander.

Carie aan Cassander, de zoon van Antipater.

Cilicië en Isaurië, aan Philotas, die door Pithon, de bestierder van Medien, en vervolgens van Babylonien, gedood wierd.

Syrië en Phenicië, aan Laomedon.

Armenië, aan Neoptolemus.

Mesopotamië, aan Archestilaus.

Babylonien, aan Archon.

Medien, aan Atropales, de schoonvader van Perdicas, die 't zelve weinig tyds daar na verloor, en Pithon maakte zich meester daar van.

Bactrië en Sogdiane, aan Philippus.

Persien, aan Peucestes.

Hyrcanië en de Parthen aan Phrataphernes.

Een gedeelte der Indië, aan Agenor, en 't andere aan Porus.

1170. Alle de landschappen waaren niet anders als om te bestieren gegeven; maar, de bestierders, van een Opperhoofd ontbloot, maakten zich meesters daar van, en 't meeste gedeelte veranderde dezelve in Koningryken. Maar, men oorloogde om daar toe te koomen; wreedlyk. Perdicas wilde zich meester van Egypten maaken; hy voerde zyn benden met den jongen Alexander derwaards, na zyn vaders dood gebooren; maar, de Officiëren, die voor Ptolomeus achtung hadden, trokken in zyn legerveld. Perdicas wierd door

zyn krygsknechten gedood; Lumenes, die hy in Macedonië gezonden had, veel gelukkiger als hy, had Craterus en Neoptolemus geslaagen, die op 't slagveld gesneveld waaren; maar, de tyding van deze overwinning wierd te laat in Egypten gebracht; dewyl dezelve daar niet als na de dood van Perdicas kwam. Antipater wierd daar door meester van Macedonië; hy had daar vervolgens verscheidene veranderingen in deze Monarchie, door de heerszucht der voornaamste Opperhoofden veroorzaakt. Cassander wierd Koning van Macedonië na dat hy op een wreede wyze het gantsche Huis van Alexander had doen omkoomen, en de zuster van deze Prins getrouwt had; zyn kinderen oorloogden onderling, en sneuvelden ongelukkig.

Ptolomeus regeerde altoos met zyn nakoomelingschap in Egypten, tot aan Cleopatra.

Demetrius, de zoon van Antigonus, en de Inneemer der steden bygenaamt, had Syrië, Phenicië, en eenig gedeelte van Griekeland; maar, hebbende Asien weder willen neemen, wierd hy geslaagen, en stierf, van Seleucus zyn schoonzoon gevangen.

Lysimachus regeerde in Thracië, en in een gedeelte van Macedonië; maar, aan Seleucus den oorlog verklaart hebbende, leeverden dezelve Prins een veldslag, waar in Lysimachus gedood wierd. Eindelyk Seleucus, bygenaamt den Verwinnaar, die alreeds Asien bezat, van de Indië af, tot den Oceaan, vond zich door deze dood alleen meester van 't Ryk van Alexander; maar, hy bewaarde 't zelve niet langer als zeven maanden; want, hy wierd in den ouderdom van 77 jaaren, door Ptolomeus omgebracht: aldus kwaamen al de navolgers van Alexander door een geweldigen dood om 't leven; alhoewel het meeste gedeelte een langen tyd genoeg geleefd hebben, om zeer veel kwaad te doen; maar, men moet die omkeeringen ontwinden, waar van het laatste gedeelte niet als in de volgende eeuw voorviel.

Ptolomeus wilde een landbestier, dat hy alreeds bezat, niet afstaan. 1171. Want hy dacht niet, als om 't zelve te vermeerderen. Inderdaad, hy wierp zich op Phenicië, en het laage Syrië, dat hy Laomedon ontnam. Hy trok van daar naer Jerusalem, van waar hy driemaal honderd duizend inwoonders oplichtte. Hy verkooft uit deze meenigte dertig duizend der welgemaakten; die hy onder zyn benden deed steeken. Aristeus heeft de brief van Ptolomeus Philadelphus verhaalt, die de vryheid aan de Jooden gaf, die zyn vader overgevoert had. Men getuigt tegens de valsheid van dit verhaal, om dat *Diodorus* van Sicilië verzeekert, dat Ptolomeus Nicanor een van zyn aller bekwaamste Veldheeren gezonden had, om deze uitvoering te doen; maar, *Agatarchides*, een ander Geschiedenischryver, zegt vastelyk, dat Ptolomeus binnen Jerusalem trad. *Appianus* voegt daar by, dat hy de muuren dier stad omver wierp. *Josephus* verhaalt mede, dat het Ptolomeus was, die de Jooden overvoerde. Ziet daar dan de aloude Geschiedenischryvers, die onderling verdeelt zyn. Waarom zal men d'een boven den anderen gelooven? *Agatarchides* spreekt richtender wyze; want hy zegt, dat Ptolomeus in Jerusalem trad, in plaats dat de uitdrukking van *Diodorus* dwaalend is; want, deze Prins konde Nicanor zenden, en hem in perzoon volgen. Men kan dan de brief van Philadelphus op dit gezag niet verwerpen.

Daar stond een nieuwe verdeeltheit op. Antigonus, die in Phrygië 't bevel had, besloot om zich Opperhoofd van de Monarchie te maaken; hy vermaatschapte zich met Cassander en Ptolomeus; ter andere zyde, waaren de kleine Koning Alexander en Arideus door Eumenes ondersteunt, die deze zyde genoomen had, om zich van Antigonus te wrecken. Clitus, hun Zeevoogd, leeverde een scheepsstryd, veroverde 40 scheepen van Antigonus, met haar toerusting, en boorden 17 in de grond; maar, Antigonus, weder eenige scheepen vergaadert, en een tweede slag geleevert hebbende, bracht zyn vyanden 1174. geheel onder. Clitus had zelfs groote moeite, om Macedonië te land weder te bereiken. Eumenes was tot aan den oever van den Euphraat doorgetrokken. Maar, 't verscheelde weinig, of zyn leger had onder de overstromingen van de rivier, welke Seleucus gemyd had, begraven geweest, en bereikte Persien niet anders als met groote moeite, na dat hy een stilstand met deze Veldheer geslooten had, die 1175. wel verheugd was, van hem uit zyn land te zien trekken. Zy waaren 1176. wederzyds voldaan; want Eumenes vond te Suza schatten, waar mede hy zyn leger betaalde. Antigonus wilde hem vervolgen, en over den Tygristrekken; maar, Eumenes op een onvoorziene wyze, op zyn voorhoede, die alreeds overgetrokken was, vallende, smeet dezelve hals over hoofd in de rivier. Dit verlies verplichtte de overwonnen zich in Meden te begeeven, om daar versterking te zoeken. Men kwam 't volgende jaar weder, van voornemen om te stryden; maar, men had moeite om een plaats daar toe te vinden. Eindelyk de leegers, moede van langer te wachten, raakten handgemeen. De stryd was bloedig; Antigonus behield het slagveld; maar, het getal zyner dooden veel grooter zynde, week hy van 't oogenblik af, na dat hy een genoegzaam goed gedrag gehouden had, om te verzeekeren dat hy den slag gewonnen had. De leegers weder aazem gehaalt hebbende, sloeg men ten tweedemaal, en Eumenes bleef overwinnaar. Maar, dewyl hy niet naliet van zyn krygsrusting verlooren te hebben, en de Macedoniërs ontslooten zynde, tegens hun vrouwen en kinderen niet willende stryden, stonden zy tegens hun Veldheer op, en leeverden hem aan Nicanor over, die hem in den naam van Antigonus kwam vangen. Hy liet hem in keetenen sluiten, en beval dat men hem de leevensmiddelen benam, en men doodde hem eindelyk, en de twee leegers verzoenden onderling. Antigonus wierd daar door meester van Persien. Ondertusschen deed Cassander, die in Macedonië overgebleeven was, het gantsche geslacht van Alexander sterven. 1179. De jeloersheid rees eerlang tusschen Antigonus en Seleucus, een van zyn Veldheeren, die Ptolomeus, en Cassander, en de anderen ver-

1180. verzoekt om hem den oorlog aan te doen. Zy verbonden zich, en verzamelden hun benden, en leeverden veel veldslagen. Ptolomeus, die 't huis van nooden was, door den opstand der Cyreniers, kastydde hen, entrok vervolgens in 't eiland van Cyprus, welkers Koningen en steden hy onderbracht. Demetrius *de steden innemer*, en zoon van Antigonus, die een leger in het laage Syrien had, verwoosde 't zelve door onnutte tochten. Hy wierd zelfs dicht by Gaza door Ptolomeus geslaagen, die de tweede uitvoering in dat land deed. Seleucus, in Mesopotamien, met een bende van duizend krygsknechten trekken-de, liet niet na van Nicanor de Bevelhebber over Medien af te maaken, die daar uitgetrokken was, om hem te verdryven; maar, hy wierd verplicht om in de woestynen te vluchten. Deze overwinning deed Medien, ende nabuurige Landschappen in zyn belangens treden.

1181. Maar, het geval evenmaagde dit geluk in 't volgende jaar, door de nederlaag van Cyllus, Veld-heer van Ptolomeus, die de jonge Demetrius gantschelyk versloeg, en zyn gevangen maakte; maar, hy zond hem edelmoedig weder. Ptolomeus wierd verplicht, om het laage Syrien te ontruimen, maar, een groot getal van menschen, en voornaamentlyk van Jooden, volgden hem, om de zoetheit van zyn regering te genieten. Ezechias zelfs, een der voornaamste Offerpriesters, was onder dit getal. Men gaf hem den naam van Hoogenpriester verkeerdelyk, want Onias oeffende alstoen die bediening. Maar, Hecateus, die een vreemdeling was, heeft dusdaanig van een man kunnen spreken, die onder de Joodsche geestelykheid aanmerkelyk aangezien was. Daar waaren Ruiters-benden van 't zelve geslacht, en onder anderen, een Mosallam genaamt, die de Grieken van de bygeloovigheid der voortekenen ontheft, de Voogelziender het leeger doende staande blyven, tot dat hy het vliegen van een voogel onderzocht hadde, doodde Mosallam dezelve; deze daad deed de krygsknechten morren, maar, de Jooden voogel vast houdende, betoogde, dat die geen, die zyn eigen lot niet wist, en gekoomen was, om zich voor zyn schooten bloot te stellen, mede het lot van 't leeger niet konde weeten. Antigonus, meester van Syrien, zond zyn zoon Demetrius naar Babylonien, om daar Seleucus uit te jaagen; hy vond het zelve by naer verlaaten, hy nam eenige Kastelen in, stroomte het land, en keerde haastig wederom; waar door het Ryk aan Seleucus gevestigd wierd.

1183. Cassander liet de kleine Alexander met Roxane zyn moeder ombrengen, bevreesd dat zy hem het landbestier mochten ontnemen. Antigonus volhardde tegens Ptolomeus te oorloogen, met onderscheidentlyke uitkomsten, Demetrius, zyn zoon, trok in Griekenland, en bewerkte de vriendschap der Atheners, die hem den naam van Koning alsoo wel als aan zyn vader gaven. Hy wierd verplicht

1186. Griekenland te verlaaten, om in Cilicien over te trekken, en van daar in 't eiland Cyprus, om aldaar Salamine te beleegeren. Ptolomeus kwam zyn broeder Menelaus te hulp, die daar over 't bestier had. Hy streed en won aansonds, maar, de linker vleugel onder de dapperheid van Demetrius buigende, was haar verlies aanmerkelyk. Hy keerde weder in Egypten, met acht schepen, en Salamine gaf zich aan den Overwinnaar over. Antigonus, door deze overwinning opgeblaazen, nam opentlyk den naam van Koning aan, en zond de koninglyke Kroon aan zyn zoon. Seleucus deed de zelve zaak. Want hy liet zich Koning van Babylon en Medien noemen, na dat hy Nicanor gedood had, die daar voor Antigonus 't bevel over had. Deze laatste besloot van den oorlog te land en te waater in Egypten te voeren. Demetrius had het bestier van deze uitvoering. Maar, de tegenwinden deden eenige Galeyen vergaan, en 't leeger lyden. Ptolomeus stelde zo grootte belooningen de krygsverlaaters voor, dat hy daar van een groot getal had. Hy sloeg de aanvallen der vyanden vervolgens af, en belette hun landing. Eindelyk wierd de vloot ten tweedemaal door het onweer verlaagen. Dusdaanig wierd Demetrius verplicht, om beschaamt weder te koomen; hy maakte vervolgens een verbintenis tegens Antigonus, die geweigerd had met Cassander vrede te maaken, en alle zyn medestreevers wilde inzwelgen. Lyfimachus, Cassander, Seleucus, en Ptolomeus waaren de Bondgenooten; de eerste trok in Asien, Antigonus volgde hem daar na, hy had bevel gegeven dat men Mithridates de Perier van 't Koninglyke bloed zoude dooden, die hem verdacht was. Maar, Demetrius een edelmoedig Prins, hem van dat voorneemen verwittigt hebbende, bergde hy zich in Cappadocia, en Pontus, alwaar hy een Koningryk maakte, 't welk zyn afkoomelingen bezaaten, tot dat de Romynen het omver wierpen. Dat was alleen het minste ongeluk. Want, den slag tusschen Seleucus en Lyfimachus teegen Antigonus en Demetrius, *de innemer der steden* voorgevallen, dreef de laatste Lyfimachus op de vlucht; maar, de rechter vleugel van ruytery ontbloot gelaaten hebbende, greep Seleucus, die dat vernam, dezelve op zyde aan, en verplichtte dezelve van te vluchten; of zich over te geeven. Antigonus wierd gedood, Demetrius, die zich Overwinnaar geloofde te zyn, verplicht naer Ephesen te vluchten, en Seleucus en Demetrius vereenden zich weder, om dat zy vreesden, dat Ptolomeus en Lyfimachus een verbond teegens hen mochten oprechten. Deze twee Prinsen waaren door huwlyken verbonden. Seleucus maakte een dergelyk verbond, trouwende de dochter van Demetrius, hy wierd vervolgens verplicht haar aan zyn zoon Antiochus af te staan, die van liefde tot haar stierf. Een vreemd offerhande; de verbintenis was in alle opzichten ongelukkig, want Demetrius kon de gierigheid of de heerschzucht van zyn schoonzoon niet verdraagen, die, meester van zo veel landschappen zynde, niet naliet van hem Tyr en Sidon weder af te eischen.

1191. De Jooden, altoos aan den overwinnaar cynsbbaar, lieten niet na van zich door hun eigen wetten te bestieren. De Hoogenpriesters waaren de Opperhoofden van 't geslacht. Simon de rechtvaardige, verkreeg alstoen deze bediening. Hy was de neef van deze zelve Jaddus, die Alexander de groote ontfangen had, en volgde zyn vader Onias;

Men heeft een groot getal van mislaagen wegens deze Offerpriesters begaan, die men moet verklaren, dewyl deze plaats der Heilige geschiedenis van aangeleegendheid en duister is. De Jooden zien hem voor de plaatsvolger van Esdras aan, en de laatste der Leeraars van den grooten Joodschen Raad; zy ondermengen hem met Jaddus, en doen Jehosuah volgen, zy schryven hem wonderdaaden toe, tegen een bodrieger, die den beelddienst wilde invoeren; dit alles is baarblykelyk valsch. *Eusebius* heeft hem met eenen Simon de tweede ondermengt, de zoon van Onias de tweede; de overeenkomst van den naam van den vader, en den zoon, heeft hem bedroogen. Maar, men laat niet na, een verschil van meer als zeltig jaaren tusschen deze twee Opperpriesters aan te merken. Wyders is het valsch, dat de Schryver van Syrach's boek van de laatste Simon gesproken heeft. Het is de eerste, waar van hy de lofreen voert. Maar, men heeft de loftuitingen; die hem de Schryver 50. 5. 6. geeft, verkeerdelyk uitgelegt, men doet denzelven zeggen, dat ten tyde van Simon, *hy uit de waaterputten kwam, die gelyk de zee vervult waaren, dat hy zorg voor 't volk droeg, uit vrees dat het mocht vallen, en dat hy de Stad voor een belegering versterkte.* Men besluit daar uit dat Simon de gooten maakte, welke het waater in den Tempel geleidden, tot gebruyk der offerhanden, en aan den ingang van 't voorhof uitwaamen; men voegt daar by, dat Aristeus een voortreffelyke beschryving van die waaterleidingen, die hy gezien had, maakt. En dat Ezechiel daar prophetischer wyze van gesproken heeft, dewyl hy verzeekert, dat hy waateren zag, die uit het Oosten van onder de drempel van de poort uitwaamen. Daar zyn by naer zo veel mislaagen, als daar woorden zyn. Ten eersten was het Simon niet, die de waaterleidingen, altyd tot de offerhanden noodig; schikte, men hadde alreeds gemaakt, of herstelt van het oogeblik dat men aan den Tempel werkte, om dat men die plaats van 't bloed der slachtoffers niet kon reinigen, noch de Priesters wuschen, zonder een grooten overvloed van waateren. Ten tweeden, Syracides zegt mede niet, dat de putten verminderden, gelyk men in 't Grieks leest, *noch dat by aze de putten kwam, die als de zee vervult waaren*, gelyk de latynsche Overzetter spreekt, maar *Simon voegde aan de zee koopere platen*, of aari het groote wafschvat, 't geen tot een vergaaderplaats der waateren diende, die men tot gebruyk der Priesters vergaaderde. Ten derde, hy droeg geen zorg voor 't volk, *uit vrees dat het vallen mocht.* Want zulks heeft gantsch geen zin, men moet de text en overzetting verbeteren, en den Tempel in de plaats van 't volk weder stellen, inderdaad, hy herstelde den Tempel, waar van een gedeelte dreigde needer te storten. Ten vierden, eindelyk zoude noch Ptolomeus, noch Demetrius hem toegelaaten hebben, Jerusaleem te versterken, en haar in staat te stellen, om een belegering uit te staan. Die zulks gezegt hebben, wisten de geschiedenis van die tyd niet. Maar, hy droeg alleenlyk zorg, om de Stad heerlyker te verciereu, gelyk Scaliger zulks aanmerkt. Ptolomeus hernam het eiland Cyprus van Demetrius, en ten tweeden, brak hy, na een korte vrede, welke hy verplicht was geweest met hem te maaken, dezelve, en lande in Asien, daar hy zich meester van maakte, en byzonderlyk van Ephesen, waar van hy de geleegentheid en den naam veranderde, en noemde dezelve Arsinoe; maar zy hernam na zyn dood die naam, welke zy altyd gevoerd had.

De Geschiedenis des dertienden Eeuws der Joodsche Kerk, zedert den uittocht uit Egypten.

Oorlogen tusschen de Koningen van Syrien en Egypten. De tyd, waar in de overzetting der 70. zaamengesteld wierd. Oordeel over 't verhaal van Aristeus. Oorsprong van de Monarchie der Parthen. Schatting, in Judea geligt door de Egyptenaars, veroorzaakt daar oproer. Volharding van den oorlog tusschen Syrien; Egypten, en Macedonien. Staat der Jooden gedurende deze omkeeringes. Verheffing der Romynen. De twee Punische oorlogen. Hannibal door Scipio verjaagt en overwonnen.

Seleucus, wiens vermoogen vermeerde, bouwde een groot gestal van steden, men telt daar van tot zestien, die den naam van Antiochus zyn zoon voerden. En het was in eene dezer steden, genaamt Antiochus van Syrien, daar hy een volkplanting van Jooden overbracht, aan wie hy dezelve voorrechten gaf, welke de Grieken en Macedoniers aldaar genooten. En inderdaad; zy hielden zich aldaar staande, tot aan de gantsche verwoesting van Jerusaleem. Seleucus bouwde negen steden, aan welke hy zyn naam gaf, dusdanig telt men negen Seleucussen. Zes anderen voerden den naam van zyn Moeder Laodicea, en drie die van zyn vrouw Apamea. Hy wierd in zyn bezigheden door de voorbereidzelen van Demetrius gestoord, die drie honderd duizend voetknechten, en twaalf duizend paarden verzaameld, en een aanmerkelyke vloot toegerust had, waar mede hy vermeende op Asien te storten, en in zich zelve de Monarchie van Alexander te herstellen. Lyfimachus en Ptolomeus zagen wel, dat men hen niet zoude spaaren, na dat men Seleucus ingeslokt had. Om welke reeden zy zich met hem verbonden. Lyfimachus, altyd brandende om zyn Ryk te vermeederen, verdeelde Macedonien met Pyrrhus, en doodde zyn schoon-zoon Antipater, om dat hy al te bitter over de geweldnary van zyn schoon-vader klaagde. Dusdanig stierf het gantsche geslacht van Alexander de Groot, waar van Antipater de laatste spruit was. Cassander zyn vader had den bastaard, en den wettigen zoon, en de vrouw van Alexander doen ombrengen; en was in 't vervolg met zyn zufter getrouwt, ten einde om vreedzaam in Macedonien te leeven; hy stierf van wormen doorknaagt, en liet drie kinderen na. Antipater, de jongste van allen, door Lyfimachus zyn schoonvader ondersteunt, schein het weinige, 't geen hem overschoot, in rust en vrede te moeten bezitten, maar, de Heerschzucht ontziet noch bloed, noch 't geslachten der Helden. Men offert alles aan deze drift op, zo dat de menschen zo

meenigmaal van deugd veranderen. Lyfimachus zyn schoonzoon ge-
dood, en Macedonien verdeeld hebbende, beroofde Demetrius zyn
medevryer ter zelve tyd daar van, die niet tegenstaande deze onvoor-
ziene slag niet na liet, zyn voornemen te vervorderen, en Afien in te
trekken. De beginzelen daar van waaren gelukkig, hy nam Sardis in,
en zeer veel andere steden gaven zich aan hem over, de krygsknech-
ten van Lyfimachus liepen by geheele benden weg; hy sloeg in mee-
nigvuldige ontmoetingen Agathocles, de zoon van Lyfimachus, die
zyn leger om den oever liet vaaren, om hem de levensmiddelen af
te snyden, maar, eindelyk deze laatste zich van den berg Taurus mee-
ster gemaakt hebbende, verwoelften de hongersnood en pest het leger
van Demetrius, dat voeder ontbrak. Seleucus had alstoen met zyn
schoonvader mededoogen, en wilde hem niet laten vergaan, maar,
de staatkunde deze menschelyke beweging stremmende, stelde hy
zich aan 't hoofd van 't leger, en trok tegens hem op, terwyl Aga-
thocles hem van de andere zyde besloot: tot ophooping van 't ongeluk
wierd hy krank; hy was naauwlyks geneezen, of hy ging zyn schoon-
zoon overvallen. Maar, Seleucus, van zyn optocht verwittigt, sprong
ten bedde uit, deed den aanval blaazen, versloeg en verplichtte hem,
om den nacht in een bosch door te brengen, daar hy van honger zoude
gestorven zyn, by aldien een zyner vrienden hem niet een weinig gelds
beschikt had, om zich dwars door 't gebergte in veiligheid te stellen.
De weg moeilyk en geslooten zynde, wierd hy verplicht, om zich we-
der in de handen van Seleucus te stellen, die hem beleefdelyk wilde
ontfangen. Maar, zyn hoovelingen, die beducht waaren, dat hy
zich van de geest, en 't hart van hun Heer mocht meester maaken, ver-
plichtten hem van hem gevangen te houden, en om hem in 't Cherfo-
neesch in te sluiten, alwaar hy zich met de jacht verlustigde, en vervol-
gens aan 't drinken sloeg, ten einde om zyn hertzeeren door den wyn
te verzetten; hy stierfeenige jaaren daar na, lydende een zo droevigen
onderscheide leeven van dat, 't welk hem den naam van Poliorcetes,
of de *inneemer der steden* had doen geeven. Seleucus wierd daar door
meester van Afien, en van al 't geen Demetrius in Syrien bezat, en
hy maakte door de verzaameling van deze twee groote Koningryken
niet meer als een alleen; de Jooden, hem cynsbear geworden, betaalden
hem alle jaaren drie honderd talenten zilvers; dat is te zeggen, om-
trent de 1500000 guldens, 't welk een zeer aanmerklyke som in die tyd
uitmaakte, voor een Landfchap, dat zo klein als Judea was.

Ptolomeus de behoeder, de zoon van Lagus, een der Veldheeren
van Alexander, en Koning van Egypten, stierf na een regeering van
veertig jaaren. Daar waaren twee jaaren verloopen, dat Ptolomeus
Philadelphus zich tegens de wetten van plaatsvolging vermaatschapt
had. Want hy had kinderen by Euridice, de dochter van Antipater,
die als oudste en zoon van een Princes, met welke hy volkoomentlyk
getrouwt was, erven moesten, in plaats dat Philadelphus van Berenice
gebooren was, welke Antipater in Egypten gezonden had, om staat-
juffer van zyn Dochter te zyn. Demetrius Phalercus stelde zich tegens
deze wanschikking van plaatsvolging, maar, niets verworven hebbende,
verjoeg Ptolomeus Philadelphus hem van zyn Hof, van het oog-
genblik dat zyn vader gestorven was. Daar waaren van al de geenen,
die Alexander gevolgt hadden, geen als Lyfimachus en Seleucus over.
De een had zyn huis met bloed vervult, latende zyn zoon Agathocles
vergiftigen of dooden, door den raad van een tweede vrouw; men
strafte de geenen, die de dood van de onnoozele beweedden, men
stelde de officieren, die zyn verdiensten erkent hadden, in ongenade;
hy had alreeds vyftien kinderen, door verscheide toevallen, verloren.
Onderwylen altoos trots zynde, besloot hy Seleucus den oorlog aan
te doen, en in zyn persoon de ontleding van de Monarchie voor te
koomen. De twee Koningen, alhoewel oud zynde, trokken aan 't
hoofd van hun leegers. Lyfimachus bereikte alreeds zeventig jaaren,
en Seleucus was zeven jaaren ouder. De slag geschiedde in Phrygien,
dicht by de Hellefpont. Lyfimachus verloor dezelve; hy wierd daar
gedood; en men zoude naauwlyks zyn lyk zonder behulp van een
getrouwe hond onderscheiden hebben, die de voogelen en de wilde
beesten verjaagde, welke het zelve verscheuren wilden.

Seleucus, aan wie deze overwinning Macedonien tot zyn vaderland
toevoegde, besloot van aldaar het overige van zyn leeven door te
brengen. Hy was naauwlyks over de Hellefpont getrokken om daar
in te treden; of Ptolomeus, de blikzende bygenaamt, die het voor-
recht door zyn broeder Ptolomeus de Behoeder geeven, verplicht
had Egypten te verlaten, en aan 't Hof van Seleucus te dienen, gaf
hem een slag met den Sabel van achteren, en bracht hem om 't leeven.
Hy was de schoonbroeder van Lyfimachus. Want die Koning had
Arfinoe de dochter van Euridice en Ptolomeus de behoeder getrouwt,
wiens zoon hy was. De moordenaar nam aanstonds de kroon, en liet
zich door het zelve leger, dat even te vooren den eed van getrouwig-
heid aan Seleucus afgelegd had, voor Koning verklaaren, Antigonus
de zoon van Demetrius de *inneemer der steden* geloofde, dat de ge-
leegentheid gunstig was, om zich meester van Macedonien te maaken;
maar, zyn vloot wierd door die van Ptolomeus den blikzende
geslaagen, die om zich op den Throon te vestigen voorstelde, om
met zyn zuster te trouwen, de kinderen van Lyfimachus aan te nee-
men, en hen zyn erfgenaamen te maaken. Maar, een weinig tyds
na de trouwdag doodde hy de jonge Lyfimachus aan de borst van zyn
moeder, welke heen vluchtte. De Gauloisen strafften hem wel
haast na alle zyne misdaden; want Belgus die over hen bevel had,
deed een inval in Griekenland, en Ptolomeus wilde zich daar tegen
stellen; maar, verslaagen, en in deze slyd gekwest geweest zynde,
verscheurden de Gauloisen zyn lyk, en brachten zyn hoofd voor 't
leger. Brennus, jeloersch over de overwinning, die men aanstonds
weggedragen had, begaf zich op weg, om zyn deel van den roof te
hebben. Maar, een gedeelte van zyn krygsknechten, zich afgezond-

dert hebbende, wierpen zich in Thracien, en maaken zich meesters
van Byzance, en verplichtten de volkeren, die aan den zoom van 't
Propontide waaren; van aan hen schatting te betaalen. Brennus, die zyn
weg in Macedonien vervolgde, en van daar in Griekenland trok, deed
zyn leger door koude, honger en 't zwaard der Phocceers versmelten,
en bracht zich zelve door wanhoop om 't leeven. Onderwylen herzaa-
melde het overschot van zyn leger zich weder, en deed veel stroope-
ryen, zy trokken in Afien, daar zy de schrik mede voerden, en zeer
veel geweld pleegden.

Antiochus, aan wie men den naam van Behoeder gaf, om dat hy de
Gauloisen versloeg, als wanneer zy poogden uit Europa in Afien te
trekken, spande al zyn krachten in, om de staaten te herwinnen, wel-
ke zyn vader verloor had. Ptolomeus Philadelphus, die in Egypten
regeerde, volhardde in 't vergaaderen van een talryke Boekzaal, men
verzeekert, dat hy een gezantschap aan Eleazar den Hoogenpriester te
Jerusalem met ryke schenkadien zond, om hem te bidden, van hem
bek waame uitleggers te beschikken, die de Schriftuur in 't Grieksch
konden overzetten, en eindelyk, om hem op 't krachtigst van de op-
rechtigheid van zyn meeningen te verzeekeren, betaalde hy het rant-
soen, en stelde al de Jooden, die zyn vader in Egypten weggevoerd
had, en die daar slaaven waaren, weder in vryheid. Aristeus, die de
geschiedenis van deze overzetting maakte, heeft de naamen van de 72
Wyzen, die tot dit groot werk afgezonden waaren, bewaart. Zy
kwaamen daar op dien dag, als wanneer men 't nieuws van de neder-
laag van Antigonus, de Koning van Macedonien, ontving, die een
scheepslyd tegen Ptolomeus verloor had; men ontving hen prach-
tig; zy wierden in 't eiland Pharos overgevoert, alwaar zy werkten,
tot dat de overzetting voltrokken was. Men las dezelve vervolgens
voor al de vergaaderde Jooden in de tegenwoordigheid der overzet-
ters, en zy had de algemeene toestemming. De Koning verwonder-
de zich over de wysheid van den Wetgeever, die deze wetten gege-
ven had. Daar is over dit artykel een aanmerkelyke zwaarigheid. In-
der daad men heeft reden om te twyffelen, dat deze overzetting onder
de regeering van Philadelphus gedaan is geweest; alhoewel Aristeus
door een groot getal van Wyzen gevolgt, dezelve in die tyd bevestigt
heeft. De reden om te twyffelen is zeer krachtig, om dat het Deme-
trius Phalercus was, die dat voornemen aan de Koningen van Egypten
inblies. Onderwylen verloor dezen Atheners alle de gunst van Pto-
lomeus Lagus, welke hy bezeeten had. Hy wierd gebannen en stierf,
als Philadelphus op den Throon klom, om dat hy zich wreekte, we-
gens dat Demetrius zyn vader verzocht had, om de Kroon aan zyn
broeder de zoon van Euridice te geeven. Deze reeden verzeekert ons,
dat, by aldien de overzetting onder de regeering van Ptolomeus Lagus
niet voltrokken was, ten minsten het voornemen daar van, gedu-
rende de gunst van Demetrius gesmeed was, om welke reden *Scali-
ger* en de anderen, die dit werk op het drie-en-twintigste jaar van Phi-
ladelphus stellen, zich bedriegen. Het verhaal van deze overzetting,
door *Aristeus* aangehaalt, is vol verdichtzelen, maar, men kan niet
zeggen, dat de Muggesitters *Aristeus* meenigmaal over de kleinste za-
ken, en die al te veel bewyzen, aandoen, dewyl zy de voetstappen van
't Christendom in zyn werk aanmerken. Hy is zeer oud, dewyl *Jo-
sephus* hem aangehaalt heeft, en om dat *Pbilon*, die voor J. Christus
in Egypten leefde, dezelve daad verhaald. Maar, de uitvinder heeft
geloofd zyn verhaal op te cieren, met wonderdaaden daar onder te
mengen, en 't zelve met veelvoudige omstandigheden te vergrooten,
het welk 't zelve bedorven heeft.

Pyrrhus, Koning van Egypten, was zedert zes jaaren met een aan-
merklyk leger in Italien getrokken. Die van Tarenten hadden hem
tegens de Romynen te hulp geroepen; hy volgde mede zyn slydzuch-
tigen aard, welke Cineas te vergeefs had willen onderdrukken. Hy
oorloogde; hy sloeg de Romynen, en daar ontbrak weinig aan, of
men zoude hem een zeer voordeelige vrede toegeftaan hebben;
maar, in een slag de nederlaag gekreegen hebbende, en ziende dat men
hem de bystand, welke hy van Antigonus, en eenige Prinzen van Asia
verzocht had, weigerde; maakte hy bekend, dat hy groote hulp ver-
wachte, onder begunstiging van dit gerucht, 't welk de Romynen
hart perste, week hy af. De Burgermeester Curius zeegenpraalde van
deze Prins, en deed voor d'eerstemaal de Elephanten te Rome zien;
en 't gezicht dezer dieren met hun toorns beladen, veroorzaakte daar
een wonderbaare verbaaltheid. Pyrrhus, weder naer huis gekeert,
vond aldaar de Gauloisen, die niet anders verzochten als om te vech-
ten; hy geleide hen in Macedonien, waar uit hy Antigonus verdreef,
die aldaar regeerde, en maakte zich meester van dat geheele land. De
vluchtende Koning, eenige krygsbenden herzaameid hebbende, wierd
ten tweedemaal door Ptolomeus, de zoon van Pyrrhus geslaagen, en
verplicht om in de woestynen een schuilplaats te zoeken. Pyrrhus door
deze overwinning aangemoedigt, wilde die van Afien aandoen; maar,
hy wierd gedwongen zich in Griekenland te werpen, en Lacedemonien
te beleegeren, alwaar zyn roem door de dapperheid van eenige
vrouwen schipbreuk leed. Cleonymes was wanhoepend, om dat
hy Chelonide niet had kunnen trouwen, die hem niet begeerde, om
dat hy geen Koning was. Hy verplichtte Pyrrhus, om Lacedemonien
zyn vaderland te beleegeren. Chelonide moedigde de Dochters en
vrouwen tegens haar minnaar ten slyd aan, welke een groote tegen-
stand booden. Eindelyk wierp hem een Oude in de belegering van
Argos door een steenworp ter aarde, en Zopira voltrok het werk.
Antigonus gaf alstoen een groot voorbeeld van gemaatigheid; want
zyn zoon hem het hoofd van Pyrrhus brengende, bestrafte hy hem over
zyn onmaatige vreugde. Men zegt zelfs, dat hy hem een stokslag gaf.

De Romynen hadden de Samniten in veel slyden verslaagen; al-
waar Decius zich voor zyn vaderland opgeoffert, en Tarente aan de
voet van Italien gewonnen had; zy dachten vervolgens om den oorlog

aan de andere zyde van de zee te doen voeren, 't geen zy tot die tyd toe niet hadden durven doen, en Sicilien, 't welk de Carthageezen bezaaten, aan te taften. Men had in den aanvang van d'eeuw een vroeemde omkeering in dat Ryk gezien; Agathocles die daar de Dwingland van was, wierd door een tandestooker vergiftigt, die Menor hem aanbode. Het syn vergif vermengde zich door het tandvleesch met de zenuwen. Agathocles, die zich door een geweldige ziekte aangetast gevoelde, en vreesde, dat zyn vyanden, en byzonderlyk de Carthageezen na zyn dood zyn geslacht mochten verdrukken, zond dezelve met zyn schatten in Egypten. Zyn vrouw weende, en zuchtte te vergeefs, willende het ongelukkig noodlot van haar gemaal onderstaan; zy was verplicht om te vertrekken; en Agathocles liet zich vervolgens leevendig verbranden, om de weinige daagen, die hem overig waaren, te verkorten. Menon, van de Carthageezen onderschraagt, genoot niet alleen de ontrafbaarheid van zyn misdaad: maar, wierd als Koning te Syracusa ontfangen. Hycetas wierd daar by gevolg de Dwingland van, en yder stad van 't eyland had haar eigen. Pyrrhus, die een der dochters van Agathocles getrouwt had, wierd tot hulp van Syracusa, door de Carthageezen aangetast, geroepen; hy sloeg hen, en maakte zich meester van 't eiland: maar een eerlyke vrede geweigert hebbende, die zy hem aanboden, en dezelve tot in Africa willende voortdruiven, hernamen de Carthageezen moed, en versloegen hem van 't eiland Syracusa, maakte zich een Opperhoofd, die de zoon van een dienstmaagd, en een man van aanzien was, maar, men konde geen dapperder, noch gemaatiger Veldheer in het bestier als Hieron vinden. Hy verdeedigde zyn vaderland tegen de Carthageezen, de Romynen kwaamen hen aantasten; en het was alstoen dat de eerste Punische oorlog een aanvang nam.

1231. Antiochus de Koning van Syrien stierf alstoen; zyn zoon, die hy alreeds met zich in 't Ryksbestier genoomen had, wierd *God*, of de godlyke Antiochus, door die van Mileten genaamt, die hem hun vryheid verschuldigt waaren; om dat hy den dwingland, die hem onderdrukte, verdreeven had. Deze Prins zond in Jonien een gemaal van Jooden, aan wie hy toeliet, volgens den Wet van Mozes te leezen; hy raakte in oneenigheid met Ptolomeus Philadelphus, die na een langen oorlog begrepende, dat hy alle de machten van 't Oosten niet kon ondersteunen, den oorlog door een huwlyk eindigde, zyn dochter Berenice aan Antiochus gevende, met een zo aanmerkelyke bruidschat, dat men hem de *milde geever* Phermophoros noemde. Deze dochter had een inbeelding, van niet anders als waater uit den Nyl te drinken, en haar vader had de goedheid, van haar daar van dagelyks met veel moeite en onkosten te verzorgen. Dit huwlyk met al haar gevolgen was door Daniel voorzegt geweest. *Ten einde van zekere jaaren verbonden zy zich, en de dochter van de Koning uit het Zuyden, zal by de Koning van 't Noorden koomen; maar, zy zal de kracht van zyn arm niet wederhouden; want zy zal aan den geen geleevt worden, die uit haar gebooren zal werden, en die haar versierde.* Iader daad, Egypten is in 't Zuyden van Judea, en Syrien in 't Noorden. Dusdaanig zyn de twee Koningen onderscheidentlyk beteekent. Het huwlyk was niet gelukkig; want Antiochus die een eerste vrouw had, Laodice genaamt, hernam haar weder. Deze de onstandvastigheid van haar gemaal duchtende, bracht hem door vergif om 't leeven, en verweeg zyn dood: in zyn bed een man leggende, die hem geelk, tot dat zyn oudste zoon Seleucus Nicanor tot Keizer verklaart wierd, ten einde, om de wraak tot het uiterste einde voort te zetten, vervolgde hy Berenice en haar zoon tot aan Daphne. Deze vrouw bracht de steden van Asien tot opstand, en doodde met een steenworp hem, die haar ombrengen moest. Ptolomeus Philadelphus gestorven zynde, alhoewel hy zich alleen geloofde onsterfelyk te zyn, vloog zyn zoon Ptolomeus de weldoender zyn zufter te hulp, versloeg de benden van Seleucus over al, en maakte zich meester van Syrien en Babylonien. Men zegt zelfs, dat hy zyn overwinningen tot de Indiens voortzette, hy trok naer Jerusalem, en deed daar offerhanden, om God dankbaarheid te betoonen voor de overwinningen, welke hy hem had gelieven te vergunnen; zyn geluk wierd door een opstand, welke hem weder in Egypten riep, gestoort. Hy keerde daar weder met buit van 't Oosten gelaaden. Hy bracht daar zelfs weder de Goden en Beelden, die Cambyzes van daar medegevoert had, en dit was het tecken van godvruchtigheid, 't welk hem den naam van de *Weldoender* deed geeven.

Daar was drie jaaren te vooren een omkeering voorgevallen, die niet kon vergeeten worden, ter oorzaak van haar gevolgen. Antiochus de goddelyke had het bestier der Parthen aan een ongeregeld mensch gegeven, die Tiridates wilde misleiden, deze jonge Heer door Arface zyn broeder aangemoedigt, nevens eenige andere zaamgezwooren, stonden tegens de Bestierder op, en verjoegen de Macedoniers uit hun land, Arface wierd Koning der Parthen, die men zedert met de Persen ondermengt heeft, en die een nieuwe Monarchy gemaakt hebben.

1247. Al deze ongelukken moesten Seleucus overweldigen, hem kwam een ander over, welk hem weder ophefte. Een talryke vloot, die hy toegerust had, wierd door 't onweer verniet; dit toeval bewoog het medelyden van eenige steden, welke zyn macht gevreesd, en haar juk afgeschud hadden. Zy vereenigde zich weër met hun aloude meester. Antigonus Gonates, Koning van Macedonien en Griekenland, verbond zich met hem, en deze verbintenis verplichtte Ptolomeus de weldoender, om de vrede met Seleucus te sluiten, waar door Syrien ontruimt wierd. De verdeling kwam onder zyn geslacht; Antiochus zyn broeder wilde hem Asien ontnemen, hy nam om die reeden de Gauloizen voor zyn reekening; en hy versloeg inder daad het leeger van Seleucus; maar, de Gauloizen, zich inbeeldende, dat deze Prins in den stryd gedood geweest was, beslooten zich van Antiochus te ontslaan; ten einde om de vryheid te hebben van Asien te berooven, na

de geheele uitroeying van 't Koninglyke huis; maar, Antiochus handelde met hen voor een zomgelds, waar door hy zich weder kocht. Men weet niet, waarom men aan Seleucus de naam van Nicator of *Overwinnaar* gegeven heeft; want, verre van zegepraalend te zyn geweest, is hy atyd overwonnen, en verloor by naer alle zyne Staaten.

De Carthageezen verlooren een sloop-stryd tegen de Romynen, 1252. die hen verplichtten een vrede met hen te maaken, met Sicilien af te staan. Zommige Geschiedenisfchryvers verkorten den oorlog eenige jaaren. Maar 't is zeker dat dezelve 512 jaaren na de grondlegging van Rome eindigde, welke in het 1252 van de joodsche kerk valt. Boven al moet men zich niet laten bedriegen door *Appianus*, die zedert de stichting van Carthago tot aan 't verlies van Sicilien 700 jaaren reekent; want daar verscheelt zeer veel aan, dat deze reekening niet rechtmatig is.

Ptolomeus de Weldoender, die Seleucus Syrien ontnoomen had, 1259. was mede Meester van Jerusalem. Onias de tweede was alstoen de Hoogenpriester aldaar. Men had hem die bediening niet als met moeite gegeven. Eleazar had dezelve voor hem bedient, om dat hy al te jong was, als zyn vader stierf. Men was daar en boven noch verplicht Manasse onder hem te stellen, om dat hy zwak van geest was. Maar, hy nam eindelyk daar in zyn ouderdom bezit van, en trok door zyn gierigheid een straf Gezantschap van Ptolomeus tot zich; aan wie hy veronachtzaamde de schatting te zenden, welke hy zich toeefigende. Deze Prins dreigde hem, van Judea onder zyn krygsknechten te verdeelen, en van aldaar een nieuwe volkplanting te maaken. Het geslacht vond zich in een noch veel droeviger staat, om dat de Samaritanen, die zich van de eenvoudigheid van den Hoogenpriester bedienden, invallen tot voor de poorten van Jerusalem deden. Zy vond in den persoon van Josephus een verlosser, die op zich nam de schatting te ligen, mits dat men hem 2000 mannen toestond van geregelde Benden, met welke hy Samaria en de maitelingen in den teugel hield, en zyn bediening, den tyd van 22 jaaren zoo uitvoerlyk en getrouw waarnam, dat hy den inkomft van den Koning verdubbelde, die van te vooren niet meer als 20 millioenen voor het laage Syrien, Phenicien en Judea bedroeg. *Josephus* verzekert, dat de Koning van Lacedemonien, die Arius genaamt was, aan Onias een ander Gezantschap zond, om hem een plichtpleging over de verbintenis der Lacedemoniers met de Jooden te doen, die uit een zelve stam gesprooten waaren; maar, daar was alstoen geen Arius Koning van Lacedemonien, Cleomenes regeerde aldaar. Het was aan Onias de eerste, dat het Gezantschap, by aldien 't niet ingebeeld is, gezonden wierd. Onias de eerste was de zoon van Jaddus; dusdaanig heeft *Josephus* zich wegens de honderd en veertig jaaren bedroegen.

De omkeeringen geduurd in 't huis van de Seleucussen. Antiochus, die altyd zyn broeder 't Ryk betwift had, was in Egypten geweeken. Maar, Ptolomeus had hem beslooten. Hy vond het middel om daar uit te geraaken; maar, hy wierd al vluchtende door de roovers gedood. Seleucus Nicator zyn broeder stierf door het vallen van een paard, zyn zoon Seleucus de blikzemende, de oorlog in Phrygien voerende, wierd door zyn Veldheeren met vergif omgebracht, men vond alstoen een eerlyk man Achæus genoemt, die de dood van zyn meester wreekte, die mede zyn bloedverwant was, het Ryk weigerde, 't geen men hem aanbode, een gedeelte der landschappen nam, die men afgescheyt had, en de jonge Antiochus tot Keizer uitriep, die zedert de Groote genaamt is. Twee broeders zyn Stedehouders, die hy in Persien en Medien vast gestelt had, zyn jeugd verachtende, stonden tegen hem op. Molon een van hun verzaamelde een talryk Leeger, welk hy aan den oever van den Tygris leide, van voorneemen om Seleucien te beleegeren, terwyl Alexander zyn broeder Persien bestierde, Xenetas, Veldheer van Antiochus genadert zynde om hem te bestryden, overviel hem Molon, en versloeg hem, en bracht daar door het geheele landschap van Babylonien, en Mesopotamien onder. Antiochus wierd door een zo moejelyke tyding niet verslaagen; hy trok recht naerden Euphraat, en leeverde Molon, die met een wonderbare dapperheid aan 't hoofd van den rechter vleugel streed, den slag; maar, Neolaus zyn tweede broeder, die de linker aanvoerde, had het ongeluk van door zyn benden verlaaten te werden, die zich voor den Keizer verklaarden. Molon bracht zich zelfs om 't leeven, Neolaus vluchtte in Persien, en doodde de kinderen van Molon. Zyn eige moeder raadde aan Alexander dezelve zaak te doen, en vervolgens stiet zy de moordprijem in de borst, en viel op deze doodde lichaamen, zich door dit middel de wraak van den Overwinnaar onttekkende. Dusdaanig duurde het oproer niet langer als twee jaaren. In dezelve tyd, als het een aanvang nam, verzocht Cleomenes de Koning van Lacedemonien, door Antigonus *Dofon* of den *Geever* overwonnen en verjaagt, dewyl hy heerlyke beloften deed, hulp van Ptolomeus de *Weldoender*, die van voorneemen was hem te herstellen. Maar, de dood hem voorgekoomen zynde, klom Philopater, een vreed 1271. mensch, die zyn vader en moeder vermoort had, en die vervolgens zyn broeder, opik weert niet welk een achterdocht ombracht, op den Throon. Hy gaf zich aan de wellust en dronkenschap over, wierd onbekwaam, op de zaaken van staat te denken, en voerde niets tot de herstelling van Cleomenes uit. Alhoewel Antigonus de *Geever* zyn vyand stierf, en 't Ryk in handen van Demetrius zyn weeskind liet. 1272. Antiochus wierd verplicht van twee onderscheidentlyke oorloogen te voeren. Eerstelyk was Achæus zyn bloedverwant en bestierder van Lydien van voorneemen, om zich meester van Syrien te maaken, hy verzaamelde krygsbeheden, en nam den naam van Koning aan; maar, het leeger geweigert hebbende, om tegen hun Koning op te trekken, wierd hy verplicht zich elders te begeeven. Ondertusschen vergeeft men diergelyke voorwerpen niet. Antiochus voegde zich in 't vervolg met Artalus, de vyand van Achæus, en die met behulp der Gau-

loifen, die hy bepaalde, hem alreeds veel steden ontnoomen had. Deze twee Prinzen, tegen Achæus verbonden, beslooten hem in het kasteel van Sardes, alwaar hy gevangen zynde, Antiochus hem liet kruicigen.

Hy was zo gelukkig niet tegens Ptolomeus Philopater. Deze Prins, ten uiterste ongerogeld, dacht om de zekerheid van zyn Staat niet. Antiochus bediende zich van een zo aanmerkelyke omftandigheid; hy viel in het laage Syrien, en maakte zich meester van Tyr en Ptolomeus, met al de Magazynen, die men daar gemaakt had. Hy versloeg zelfs de krygs-bevelhebbers van Ptolomeus; doch den slag het volgende jaar tuschen de twee Koningen geleevert zynde, helde de overwinning aanstonds over aan de zyde van Antiochus; maar, Arfinoë, de zuster van Ptolomeus, met losse haren in den rei trekkende, en met traanen de krygsknechten bezweerende van een nieuwen moet te herscheppen, wierd Antiochus verplicht om af te wyken, terwyl alle de steden van het neder Syrien weder onder de gehoorzaamheid der Egyptenaars traaden. De Jooden hadden veel deel aan deze omkeering; want Ptolomeus trok naer Jerufalem, en niet vergenoegt met de eer, die men hem aandeed, wilde hy in de Allerheiligste plaats treden. De gantsche Geestelykheid was wegens dit voorneemen verschrikt.

Simon de Hoogenpriester herdubbelde zyn gebeden met zo veel yver, dat de Koning, die alreeds in den Tempel was, aan ziel en lichaam krank wierd, en zich weg liet voeren. In Egypten keert zynde, vervolgde hy de Jooden van Alexandrien; hy verzaamelde hen alle in een renpark, en besloot hen door zyn Elephanten met voeten te laten vertreden; doch, zy wierden noch op een onvoorziene wyze verlost. Ptolomeus, door 't geschrei en de daad, welke hy zeer veel dagen uitgesteld had, beweegt, gaf hen genade, en deed hen uit het renpark gaan. Men verciert het verhaal door de verschynning van twee Engelen, die de schrik in de ziel van den Koning en alle de hoovelingen dreeven. Zy betuigden in het volgende jaar hun erkentenis; want de Egyptenaars tegen hun Prins opgestaan zynde, bleeven de Jooden niet alleen getrouw; maar, beschikten hem een talryk leger, terwyl daar van zestig duizend omkwaamen.

Ondertuffchen dat dit in 't Oosten en Zuiden voorviel, verwoefte Hannibal Italien. De tweede Punische oorlog was door de stad van Sagunte begonnen, welke ondergegaan was, terwyl men te Rom en overwoog, of men met de Carthageezen zoude breeken. Deze stad van Spanjen, na een belegering van negen maanden uitgeftaan te hebben, zag zich tot zodaanig een wanhoop gebracht, dat haar inwoonders een groote houtstaapel op de openbaare plaats ontfaaften, en zich met al hun goederen aldaar verbranden; een droevig gevolg van hun getrouwigheid voor de Romynen. Hannibal, die alstoen een leger van honderd duizend mannen by een had, trok over de Alpen, alwaar hy meer als de helft van verloor, en trad met de anderen in Italien, in het zelve jaar dat Antiochus den oorlog aan Ptolomeus verklaard had. De gevolgen van dezen oorlog zyn genoegzaam bekend. Hy won de eerste slag tegen Scipio, dicht by Pavien; hy trok dwars door het Apennynsch gebergte, dicht by Fiesoli, en leeverde de Romynen den slag aan den oever van 't meir van Perugia, of van Trafimene, alwaar het niet hem diende, om zyn ruitery te verbergen, die ter rechter tyd op de Romynen stortte, en hen versloeg. Fabius, de gemaatigde, hield de ongestuimigheid van dezen overwinnaar staande, die niet na liet een geweldigen nederlaag den Bevelhebber van de ruitery aan te doen, die onvoorzichtig den slag wilde waagen. De slag van Cannes bracht Rom en op het uiterste punt van haar verwoefing. Polybus maakte daar een stad van, en 't schynt dat daar een kasteel was, dat de Romynen tot een Magazyn diende, en 't geen Hannibal overviel. Vyf-en-veertig duizend mannen sneuvelden van hun zyde in den stryd, met een groot getal van Ruiters, en by aldien Hannibal zich zo wel van zyn overwinning had weeten te bedienen, als van te overwinnen, Rom en had verloren geweest. Maar, de lekkernyen van Capua, verzachten de moedigheid van een leger, dat de Romynen niet hadden kunnen overwinnen, en deden hem meer ongelyk aan als Cannes aan de overwonnen gedaan had. De oorlog volhardde met verschillende uitslagen. De Romynen, zonder den moed te laten zakken, gingen in den Tempel de waapenen neemen, die hen ontbraaken, en gaaven de vryheid aan de slaaven, om daar krygsknechten van te maaken. Den Raad offerde haar rykdommen voor 't gemeene best, rechte vier leegers op, waar van 't eene in Italien tegens Hannibal moest stryden, het tweede in Spagnen tegens Asdrubal zyn broeder, het derde in Macedonien tegens Philippus, die de zyde der Africaanen gekooren had, verhoopende, dat na hy Italien zoude overwonnen hebben, zy hem zouden helpen, om Griekenland mede te overmeesteren. Eindelyk wierd men verplicht om een vierde in Sardenje te zenden, welk de gehoorzaamheid der Romynen afgeschut had, en alwaar een tweede Asdrubal Africanus 't gezag had. Deze wierd verflaagen, en Sardenje hernoomen. Men trok in Sicilien over, daar Marcellus zich meester van Syracuse en 't gantsche eiland maakte. Hy wilde Archimedes behouden; maar, een krygsknecht doodde hem, zonder hem te kennen. De Scipioos deden wonderen in Spanjen, daar de twee broeders van Hannibal stierven. Deze Veldheer, niet tegenstaande hield alle de voordeelen in Italien staande. Hy wierd van voor Capua te rug gedreeven; maar, hy ging dicht by Rom en legeren, door ik weet niet welk een grootsheid van een Romynsche ziel: het veld daar hy legerde, wierd pryswaarde verkocht; en ten einde om beeter te doen weeten, dat men hem niet veel ontzag, trok men krygsbenden uit de stad, om een versterking in Spanjen te zenden, van waar Scipio in Africa over trok, om den oorlog tegens de vyand te voeren.

1278. Ptolomeus Philopator stierf eindelyk; men hield zyn dood een langen tyd verborgen, om dat hy een weeskind van 5 jaaren naliet, en

om dat een zangerin, Agathoclia genaamt, met haar broeder Agathocles, die onder de geweze Koning Egypten bestierd had, zich van deze omftandigheid wilde bedienen, om zich meester van 't Ryk te maaken, of om de schatkamer te berooven; maar, het volk sloeg aan 't muiten, en vorderde haar Koning af. Agathocles wierd zo wel als zyn zuster verscheurt, en men verkoor een vreemdeling tot voogd over den jongen Koning. Appianus geeft hem de bynaam van Philopater; maar, men moet zich niet laten misleiden door zyn gezag; want hy wierd den Doorluchtige bygenaamt. De Koningen van Syrien en Macedonien wilden zich van zyn minderjaargheid bedienen, om zyn staaten te overrompelen. Philippus van Macedonien tastte Egypten aan, en Antiochus het neder Syrien, waar van zy zich meesters maakten. De Romynen staaken zich in deze oneenigheid, en zonden Afgezanten aan de Koningen, die in oorlog waaren. Men verwoegde zich aanstonds tot Philippus van Macedonien, aan wie men verbood den oorlog tegens de Grieken te voeren. Maar, hy antwoordde trotslyk, dat hy van de Romynen niet afhing; en by aldien zy hem aangreepen, hy zich zoude weeten te weeren; het welk een besluit deed neemen, om hem den oorlog te verklaaren. Lepidus, een der Afgezanten, trok in Egypten, alwaar hy het Ryk van de jonge Ptolomeus bestierde. Valerius Maximus verzeekert, dat de vader zyn zoon onder de handen der Romynen gelaaten had, die den Hoogen-Priester tot zyn voogd verkooren. Maar, Lepidus wierd geen Opper-Priester, als na de dood van zyn weeskind, en Ptolomeus Philopater had hem niet onder de voogdy van 't Roomfche volk gestelt; maar, daar waaren twee redenen die 't zelve verplichtten, om Lepidus in Egypten te zenden: men wilde de verbintenis van Antiochus en Philippus belletten, die deze jongen Koning wilden onderdrukken. Wyders wierd de Roomfche vryen staat trots en machtig door de overwinningen, die Scipio in dat zelve jaar van Hannibal in Africa kwam weg te draagen. De Carthageezen hadden in weerwil van hem hun Opperbevelhebber herroepen; hy trad met Scipio in onderhandeling om een vrede te sluiten; maar, niet hebbende kunnen overeenkomen, geschiedde den slag; men streed wederzyd zeer dapper en kloekmoedig; maar, de Bondgenooten, die onder Hannibal dienden, te zwak gevallen zynde, was de nederlaag volftrektelyk; de Carthageezen verdorven hun beste benden: Hannibal, zegt men, verliet Africa, om een bergplaats by Philippus te zoeken, en de vrede wierd aan de Carthageezen toegestaan.

Het Gezantschap der Romynen had gantsch geen goeden uitslag. Philippus volhardde in 't beleg van Abide. De beleegerden, na een weerftand, welke hen tot een klein getal gesmolten had, in plaats van zich over te geeven, gelyk de wyzen zulks begeerden, doodden zich veel eer onderling, als in de handen van den overwinnaar te vallen. Philippus liet de aanvallen, gedurende drie dagen ophouden; ten einde, zeide hy, om de inwoonders den tyd te geeven van elkanderen den hals af te snyden. Ptolomeus zond mede Scopas, zyn Veldheer, in 't neder Syrien, die de steden hernam, die Antiochus hem ontnoomen had; maar, Scopas, door 't vyandlyk leger, omtrent de oorsprong van de Jordaan, den nederlaag bekooren hebbende, wierd hy verplicht in Sidon te ontvluchten, waar uit hy niet kwam, als op zodaanige voorwaarden, als de overwinnaar hem wilde opleggen. Judea trad weder onder de gehoorzaamheid van Antiochus, door deze overwinning. Dit geslacht had twee jaaren te vooren huizelyke onlusten gehad, om dat Josephus, algemeen ontfaanger van de schatting, gestorven zynde, zyn geslacht zich verdeelde. Zyn twee oudste zoonen deden den jongsten zoon, Hircanus genaamt, den oorlog aan, die veel dapperheid, en weinig bescherming had. Simon de Hoogen-Priester, begunftigde de oudsten, die zyn bloedverwanten waaren; maar, hy stierf. En Onias de derde, een zacht en vreedzaam mensch, nam zyn plaats in. Scopas kwam daar ter zelve tyd, en maakte zich meester van geheel Judea, voor zyn Heer; maar, den slag verloor hebbende, traaden de Jooden in de belangen van Antiochus, en hielpen hem het kasteel herneemen, tegen de inleegering, welke Scopas daar gelaaten had: daar was in dat landschap niet als de stad Gaza, welke voor zyn aloude meester getrouw gebleeven was. Polybus merkt aan, dat deze stad zich van deze zyde dapper kweet. Zy had zich wel gedraagen tegens de Perfen, als zy in Griekenland trokken. Zy had Alexander de Groot zelfs wederftaan, na het inneemen van Tyr, en als wanneer alle de andere steden voor hem boogen. Eindelyk stond zy 't beleg tegens Antiochus uit, ter oorzaak van den eed, welke zy aan Ptolomeus gedaan had; maar, ingenoomen zynde, bleeven gantsch Judea en 't neder Syrien in de macht van Antiochus en zyn navolgers.

Antiochus trok in Afsien, ten einde om de steden weder onder 't juk, waar van zy zich ontslaagen hadden, te brengen; maar, de Romynen zonden om hem in dat voorneemen te stooren. Zy maakten de vrede met Philippus, die hy geslaagen had, en verplichtten hem van aan de Grieken een volkooome vryheid, zo wel in Afsien als in Europa te laaten. Zy wilden zich tegens de doortocht van Antiochus in Europa stellen, die alreeds in Thracien was; men trad in onderhandeling; maar, de byeenkomsten waaren vruchteloos, al zo wel als de nederlaag, welke deze Prins voor 't eiland Cyprus kreeg, alwaar hy zyn Vloot verloor. Hannibal kwam zich daar by voegen, en hem in zyn voorneemen versterken, staande houdende, dat by aldien men hem alleenlyk zeventien duizend mannen, en eenige fcheepen gaf, hy een nieuwe inval in Italien doen zoude, met het behulp der Carthageezen, en Rom en tot reden brengen. Een Grieksch Peripatetisch wysgeertig wilde zyn verftand voor hem toonen, wegens de plicht van een Veldoverste; maar, by handelde hem als de dwaaste aller menschen. De allergrootste verftanden dwaalen altyd, en verliezen de waarde van hun wetenschap, als zy buiten hun zaaken willen treden. De Jooden versterkten

ten Antiochus mede in zyn voorneemen van te oorlogen, door de zucht die zy hadden, om hem te volgen, en hem te hulp te koomen; 't geen hem verplichtte om haar te pryzen en nieuwe voorrechten aan den Tempel en de stad te geeven.

1300. Ten einde om niets te vergeeten, maakte Antiochus een verbond met Ptolomeus; hy zond aan deze jonge Prins Cleopatra ten vrouwe, en gaf hem het needer Syrien ten huwlyk, in 't verwachten van hem daar door in den oorlog in te wikkelen, welke hy teegens de Romynen ging voeren. Den Vader Hieronimus geeft hem een anderen inzicht, welke was van zich door deze verbintenis meester van Egypten te maaken. Maar, deze Oudvader schryft deze gedachten Antiochus niet anders toe, als om dezelve met de Godspraak van Daniel, waar van hy de vervulling wilde vinden, overeen te doen koomen. De Romynen hadden twee vermaarde Dichters; want Enius en Plautus muntten daar uit.

De Geschiedenis van de veertiende Eeuw van de Joodsche Kerk, zedert den uittocht uit Egypten.

Overwinningen der Romynen in Asien. Carthago in Africa verwoest. Vervolgingen van Antiochus de Doorluchtige in Judea. Weerstand der Machabeers. Strijden en menigvuldige omkeeringen in de Ryken van Syrien. De Machabeers veranderen volgens hun belangen van zyden. Simon word in zyn dronkenschap omgebracht. Hircanus treed in zyn plaats.

1301. DE Romynen die hun overwinningen gedurende de voorige eeuw in Africa voortgezet hadden, trokken in deze eeuw in Asien, en wierpen het Ryk der Seleucussen om ver, 't welk zoo bloejend geweest was. Syrien wierd cynsbear. Zy hadden menigmaal de Erf-princeffen voor Pandelingen te Romem. Zy maakten zich meester van al de Oosterse zaken, want dewyl zy de evenaar aan die zyde konden doen overslaan, voor welke zy zich verklaarden, waarden de Koningen, in een oorlog ingewikkelt, verplicht de vrede te maaken, of van zich te onderwerpen, van 't oogenblik dat men hen Afgezanten zond; 't geen men in alle geleegene gevallen niet naliet te doen; zy maakten zich meester van 't Ryk van Attalus, uit kracht van zyn uiterste wil, 't welk aan veel menschen nadenklyk voorkwam. *Noratus* zelfs heeft hen over deze geweldenaary bestraft.

Neque Attali ignotus heres Regiam occupavit.

De Jooden deden zich alstoen aan de Romynen kennén, en maakten een verbond met hen. Dewyl daar menigvuldige oproeren in Syrien waaren, kon de kerk niet gerust blyven. Zy trad aan de zyde der Koningen, of der Geweldenaaren, volgens zulks met haar tegenwoordige belangen over een kwam. Antiochus Epiphanes, of de Doorluchtige deed haar een geweldigen oorlog aan. De Machabeers warden door hun opstand teegens deze Prins, en door een gevolg van voortreffelyke daaden, die hen tot meesters van hun geslacht verheffen, beroemt. Dat zyn die aanmerklyke en gewichtige uitkomsten, welke wy gaan verhaalen. Wy zullen de geschiedenis der Machabeers poogen te ontwinden benevens het bestier van de joodsche kerk, ten einde op dat men daar van een veel klaarder denkbeeld, als 't geen men gewoonlyk heeft, kan hebben.

Antiochus had verscheide beweegredenen, om zich met de Romynen in een oorlog in te wikkelen. Hannibal, die by hem een schuilplaats gevonden had, zocht niet anders als naer geleegentheid om zyn heldhaftigen aard te oefenen, en zich van zyn oude vyanden te wreken. Wyders hadden de Romynen Lyfimachia vermeertert, welke de Seleucussen in Thracien gebouwt hadden, en hy wilde 't zelve herneemen; hy hoopte dat de Grieksche steden hem de haavens zouden openen, en dat de Romynen vervolgens zich teegen een zo ryk en machtig Prins niet zouden kunnen verweeren. Eindelyk de Aetolienschen oorlog kwaalyk beloont had, booden hun benden teegens den algemeenen vyand te leveren aan. Inderdaad, Theus de Koning van Aetolien kwam aldaar om zyn dienst Antiochus aan te bieden. De liefde brak ondertusschen de voorbereidzelen van den oorlog af; Antiochus wilde op zyn vyftig jaaren trouwen, en verbond zich met een jonge schoonheid in den echt, welke hem behaagde. Hy sloep zelfs in Ephezen gerust, als of de Romynen den oorlog in Asien niet hadden durven voeren. Maar, Hannibal wekte hem op. Men verzaamelde benden en scheepen. De Romynen met Eumenes de tweede Koning van Pergamum, en de inwoonders van Rhodus in verbond getreden, sloegen de vloot van Antiochus. Hannibal vertrok aanstonds om nieuwe voorbereidzelen in Syrien te maaken. De Romynen zonden van hun zyde Lucius Scipio tot hun Veldheer in Asia, onder 't geleide van zyn broeder Africanus. *Hieronimus* verzeekert, dat dit alles door Daniel voorzegt was geweest. Dat Antigonus de Groote zyn dochter aan Ptolomeus ten huwlyk, en het needer Syrien tot een huwlyks-gift gegeven had, ten einde, om zich meester van Egypten te maaken. En dat hy zich door het misvertrouwen der Egyptenaaren misleid vindende, zyn leeger aan de zyde van Asien keerde, daar hy Rhodus, Samos enz. innam. Maar, dat Scipio Nasica, zyn broeder Scipio Africanus tot Stedehouder hebbende, Antiochus versloeg, die daar door het Ryk van Asien verloor. Het gezag van *Hieronimus* heeft doen gelooven, dat Africanus zich bedroogen heeft, dewyl hy verzeekert, dat het huwlyk van Cleopatra met Ptolomeus niet geschiedde, als niet dat oogmerk om hem te winnen, beveest dat hy zich, terwyl men de Romynen den oorlog aandeed, mocht beweegen; maar, men moet een onderscheid maaken tusschen een Geschiedenis-schryver die een daad verhaalt, en een uitlegger van de schriftuur, die de uitkomsten op de propheetien poogt toe te passen. De laatste moet meer verdacht zyn, als de andere. Het is niet waarschylyk, dat Antiochus, die den oorlog teegens de Romynen in 't hoofd had, een vyand in

Egypten dacht te maaken, noch dat hy geloofde, dat een huwlyk, waar door hy zyn staaten verminderde, hem meester van dat Landschap maakte. Hy trouwde in die zelve tyd zyn tweede dochter aan Anarthes de Koning van Cappadoeia, hy bood Eumenes de Koning van Pergamum een andere aan. Hy had in alle deze huwlyken alleen een oogwit, om zich verbintenis te maaken. Om welke reden Eumenes, die de zyde der Romynen trok, 't zelve weigerde, alhoewel 't hem voordeelig was. *Appianus* heeft dan gelyk, en *Hieronimus* bedriegt zich daar in; hy heeft zelfs maar een mislag begaán. Want Scipio Nasica was de broeder van Scipio Africanus niet, maar zyn volle neef; en hy was 't niet, die den oorlog in Asien voerde, maar, Lucius Scipio. De twee Scipioos, die in Spagnen stierven, waaren broeders. Uit den een sproot Nasica, en uit d'ander, die Publius Scipio genaamt was, sprooten twee andere broeders, Lucius en Publius, waar van de laatste Africanus genoemd wierd, en de andere Asiaticus, na dat hy een gedeelte van Asia Antiochus ontnoomen had.

Hannibal, de vloot van Syrien geleid hebbende, wierd door die van Rhodus geslaagen, en in Pamphiliën beslooten, zonder daar uit te kunnen koomen. Polyxeridas, een andere Bevelhebber van Antiochus, kreeg een tweede nederlaag ter zee, in de maand van December; 't welk deze Prins verplichtte om de vrede te verzoeken. Want de Scipioos trokken in Thracien, en men had groote voorbereidzelen te Lyfimachia gemaakt, om hen aldaar te ontfangen. Zy trokken van daar in de Hellespont, en landden ter plaats daar Troyen geweest was; de slag geschiedde dicht by Magnesium, een stad van Jonien. De twee Mede-minnaars waaren daar niet. Scipio Africanus ziek zynde, had het bestier van 't leeger aan zyn broeder overgelaaten, en Hannibal was in Pamphiliën beslooten. Antiochus verloor daar 4000 paarden, en vyftig duizend voetknechten, en vluchtte in Sardes. Maar, daar koomende gehooft hebbende, dat Seleucus zyn zoon naer Apamea geweeken was, volgde hy hem aldaar na. De voorzorge was noodzaaklyk, want, de twee Scipioos lieten zich wel haast daar na te Sardes vinden. Men arbeide alstoen eerstelyk aan de vrede, men liet door de handeling aan Antiochus Syrien, Judea en de Landschappen aan de andere zyde van den Euphraat geleegen, als Assyrien en Susiëne, onder beding dat hy alle jaaren twaalf duizend talenten zoude betaalen, en 540000 scheepels tarw, en dat hy Pandelingen te Romem zoude geeven, die men alle drie jaaren zoude veranderen. Men gaf eenige steden aan Eumenes, de Koning van Pergamum, Lycien en Carien warden de Rhodiers toegewezen, die zo groote diensten gedaan hadden. De Romynen trokken in Galaticen, en verklaarden den oorlog aan 't Gauloische Tectofages, waar van Ancyre de Hoofdstad

was. Aldus wierd een groot gedeelte van Asien van 't Ryk van Syrien afgeheeden. Die omkeering van 't geluk ontzette Antiochus, hy wilde den Tempel van Jupiter berooven, ten einde om 't geen te betaalen, dat hy de Romynen schuldig was. De bewoonders van Elimaïs, in het Susiaansch gebied, stelden zich daar teegen, en de Barbaaren te hulp geroepen hebbende, sloegen zy zyn leeger, en doodden hem. *Aurelius Victor* zegt, dat hy door zyn hoovelingen, die hy onder den drank beleedigt had, omgebracht wierd. Hy liet twee kinderen na, waar van de oudste, aan wie men den naam van Seleucus Philopator, en van Behoeder gegeeven heeft, zonder dat men de reeden daar van kan gissen, zachtmoedig en gerust leefde. *Hieronimus* vermeent, dat Daniel in het elfde Hoofddeel vers 20 daar van spreekt. Zyn regeering liet niet na twaalf jaaren te duuren. Hannibal leefde noch; hy had een beletzel in de vreedehandeling van Antiochus gemaakt, om dat de Romynen afvorderden, dat men hem aan de Burgermeesters zoude leveren; hy week in Armenien; alwaar hy aan den Koning van dat land een goede raad gaf, die hy verplichtte een Hoofdstad met een Kasteel te bouwen. Hy trok van daar in 't eiland Candia, daar de jeldersheid der rykdöminen, welke hy bezat, eenige naayver teegens hem verwekte. Om de jaagen die men hem leide te ontvluchten, deed hy groote kisten maaken, welke hy met loot vulde, en die hy tot onderpant in den Tempel van Diana stelde, als of daar in zyn Schatten waaren; maar, hy had zyn geld in de holte van veel Beelden; die hy met hem by Prusias de Jaager, de Koning van Bythiën voerde, verborgen. Dewyl hy een vyand van de rust was, verbond hy deze Prins, om den oorlog teegens Eumenes de 2de een Bondgenoot der Romynen, te verklaaren. Deze laatste had aanstonds veel voordeel op zyn vyand; maar, Hannibal geraaden hebbende, dat men kruiken met Serpente vullen zoude, en die in de Scheepen van Eumenes werpen, gelukte de list. Men won de scheepsfryd. Prusias bygeloozig zynde, wilde niet te latid slaan, om dat het voortteeken uit de slachtoffers getrokken hem teegen was. Hannibal vond dat het verkeert was, meer aan de ingewanden der beesten, als het hoofd van een Krygs-bevelhebber te geloven; hy verdeeft meenigmaal de vyanden, maar eindelyk, de Romynen de twee Koningen beveelende de Waapens neer te leggen, hebben waarschylyk Hannibal willen leveren, die zich in een Kasteel beslooten had, alwaar hy zeven uitgangen gemaakt had, om niet overrompelt te worden; maar, verstaan hebbende, dat al de toegangen door de krygsbenden bezet waaren, bracht hy zich met vergif om 't leeven. Dusdaanig stierf deze groote Veldheer in den ouderdom van 70 jaaren.

De Romynen, in Asien voet gezet hebbende, kwaamen onvoorziens in al de oorloogen, die daar geschieden, tusschen Eumenes, de Koning van Pergamum, en zyn broeder Attalus waaren oproerige Prinzen. Pharnaces, de Koning van Pontus, geraakte ligtelyk met hen in onlust, en wierd verplicht de vrede te maaken, op voorwaardens, welke de Romynen hem opleiden. Eumenes ging in 't vervolg over het gedrag van Perseus, Koning van Macedonien, klaagen; hy wierd op zyn te rug reis krank, en 't gerucht van zyn dood verspreidde zich. Attalus, die zulks geloofde, om dat hy geen tyding van hem had

had, nam de Koninglyke staat aan, zyn schoon-zuster trouwende. De ontsteltenis was groot, als Eumenes in 't aankoomen betoogde, dat hy nog leefde. Hy vergenoegde zich met zyn broeder te verwittigen, dat hy de vrouw van een man niet trouwen moest, voor dat hy gestorven was. Hy nam haar weder, en de huwlyks vereeniging wierd door een zo misdaadige verhaasting niet gesloort. Onderwylen maakten de Romynen door Eumenes opgehit een verbond teegen Perseus of Perfes, want dusdanig is 't, dat de Latynen zelfs, die in 't vervolg zyn naam veranderden, hem noemden, dewyl de dochter van de Burgermeester Paulus weende, om dat Perse haar kat gestorven was, en de Burgermeester, die met het bestier van den oorlog beladen was, zulks voor een voorteken van zyn overwinningen tegen Perseus nam. De onderhandelingen der Rhodiërs, misnoegt over de Romynen, en die door de overwinningen, welke hun vlooten weggedraagen hadden, hoogmoedig geworden waaren, hielpen om den oorlog te verlengen. Zy zagen zonder twyffel, dat de Romynen hen zouden opfloeken, na dat zy Macedonien verwoest hadden, zy zonden Afgezanten naer Rom en in 't veld, om de bedingen van een vrede met Perseus voor te stellen. Maar, hun bemiddeling ontstak de Romynen in plaats van hen te verzachten. Perseus na menigvuldige veldslaagen, in welke hy sloeg en vervolgens geslaagen wierd, verloor daar een die zyn zaaken vernielde, want hy wierd eindelijk verplicht de vlucht te neemen. Amphipolis sloot voor hem de poorten; 't welk hem verplichtte om in Samothracien, een der eilanden van den Archipel, te trekken. Hy had in zyn gevolg niet anders als eenige Candiers, waar aan hy het meeste gedeelte van zyn schatten uitdeelde. Hy nam met zyn vrouw en kinderen, die alle jong waaren, de vlucht in een Tempel. Men dorste de schuilplaats niet schenden. Maar, de Romynen beklaagden zich, wegens dat men aldaar Evander ontfangen had, die Eumenes te Delphos had willen ombrengen. Perseus die vreesde, dat met Evander over te leveren, hy hem mocht beschuldigen, van deze misdaad gevolmachtigt te hebben, liet hem ombrengen. Deze moordenaar van een getrouw vriend, deed al zyn vrienden teegen hem opstaan, het meeste gedeelte verliet hem, hy wilde zich, met door een venster te springen, behouden, maar, geen Schip op de bestemde vergaaderplaats gevonden hebbende, wierd hy verplicht zich aan de Romynen over te geeven, aan wie men zyn kinderen alreeds overgelevert had. Ik weet niet, waarom *Hieronimus* verzeekert, dat men hem doodde, want hy wierd te Roomen in zegepraal omgevoert, en stierf in een gevangenis, of in de ellende en stank.

1325. Dusdanig ging het Ryk van Macedonien, en van de gantsche Monarchie der Grieken onder. Daar waaren niet meer, als de twee Takken van Syrien en Egypten over. De Rhodiërs, die Perseus begunstigt hadden, wierden van het verbond der Romynen verklaart vervallen te zyn, en verlooren zommige steden, dewelke onder de bescherming van die geweldenaars wederspannig geworden waaren.

Terwyl men in Macedonien oorloogde, onderstonden de Jooden verscheide oproeren, en dit is hier een der schoonste plaatzen van hun geschiedenis; maar, men moet de zaak van veel hooger ophaalen.

1316. Onias de derde, Hoogenpriester zynde, raakte een zekere Simon genaamt, die de wacht van den Tempel had, met hem in oneenigheid over eenige deelen van de Wet, die hy wilde dat men schenden zoude. *Hieronimus* verzeekert, dat het verschil voorviel, om dat Simon het ampt van Hoogenpriester met geweld wilde bezitten, alhoewel hy uit de Stam van Benjamin was. Maar, de Geschiedenis-schryver der Machabeen zou een zo haatlyke omstandigheid voor Simon niet vergeeten hebben. Onias en hy betwistten zonder twyffel elkanderen eenige trap van gezag, en het volk zich voor Onias verklaarende, week Simon na 't Hof van Seleucus, de Koning van Syrien, om hem te bewegen om zich van de schatten, welke in den Tempel waaren, te verzekerden. Die Prins, diete vooren geschenken en slachtoffers te Jerusaleem zond, maakte geen zwaarigheid van de heiligheid van den Tempel te schenden. De Schatmeester van zyn Koninglyke schatkamer, welke Antiochus de Groote zyn vader uitgeput had, trok aanstonds heen, om de verborgen schatten te rooven. De gebeden van den Hoogenpriester, noch de traanen van 't volk weerhielden deze Schatmeester niet, die zommigen Heliodus, en *Josephus*, Apollonius noemt. Maar, men verzeekert dat de Engelen hem verscheide wonden in den Tempel sloegen, en dat hy half dood weder 't huis moest gedraagen werden, alwaar Onias hem genas. Die wonderdaaden, welke God voor 't geld doet, zyn een weinig verdacht. Simon was niet overtuigt, dat God zich teegen hem verklaarde, dewyl hy volhardde in 't volk tegen Onias op te maaken, en om dat zyn handel hem beeter na als voor de wonderdaad gelukte; want, hy verzeekerde, dat hy dien Hoogenpriester was, die Heliodus had doen koomen. Onias wierd verplicht van naer 't Hof van Seleucus te vluchten, welk een hindernis in de geschiedenis! want, Onias moest als een geheel godlyk man na deze wonderdaad bemint zyn. En in teegendeel sloeg het volk, dat hem tot daar toe voorgestaan had, teegen hem aan 't woeden. Hy moest voor Seleucus vreezen, die hy wederstaan had, en hy vluchtte in teegendeel aan zyn Hof. Heeft men d'eer van Onias door een ingebeelde wonderdaad niet behouden, mooglyk, dat deze Offerpriester onder Heliodus boog, 't welk hem by 't volk haatlyk maakte, dat hem beminde, en hem aan 't Hof van Seleucus ondersteuning deed verhoopen. *Hieronimus* heeft die zwaarigheid op een andere wyze weggenomen, met te zeggen, dat het Onias was, die Simon deed bannen; maar, *Scaliger* heeft hem daar over bestraft, om dat hy van de geschiedenis der Machabeers afwykt.

1317. Onias vond Seleucus dood. Demetrius zyn zoon moest hem in 't Ryk navolgen, maar hy was een Pandling te Roomen, en bereikte niet meer als tien jaaren. Om welke reeden Antiochus *Epiphanes* en God zich meester van 't Ryk maakte. De nauwkeurige onderzoekers

zyn al te sijn, dewyl zy aanmerken dat men hem die twee naamen gaf om in te boezemen, dat hy een *teegenwoordige God* was; om dat de geboorte en intrede van J. Christus in den Tempel, zedert de *Epiphanie* genoemt zyn. Antiochus nam aanstonds den naam van den Doorluchtigen aan, en men voegde daar volgens door vleyery die van God by. Zonder deze twee bepaalingen te willen zaamen binden en vereenigen, gaf men hem den naam van Doorluchtig. Alhoewel hy nederige neigingen had, bemocide hy zich met alles, zelfs met het maaken van een Meester der plichtpleeging in de speelen, en leefte, hy schepte vermaak om de jonkheid in haar tyd kortingen te slooren, met daar onvoorziens te verschynen, hy doorkruisde de straaten in de nacht, en dronk met de vreemdelingen, en 't allerfleegste soort van menschen.

Ptolomeus Philometor regeerde ter zelve tyd in Egypten, en 't was voor hem dat Aristobulus zyn uitleggingen over de Wet van Mozes zaamenstelde. Anatholius maakt van deze Aristobulus een der 70 Overzetters, die zyn uitleggingen aan Ptolomeus Philadelphus opdroeg; maar, de dwaaling is grof.

De groote wanorder volhardde in Judea door de jeloersheid der twee broeders, die Hoogenpriester wilden zyn. Die zelve Onias de 3de, van wie wy aanstonds gesproken hebben, en die men in Syrien doet vluchten, was van daar wedergekoomen, en ging weder in 't bezit van zyn bediening treden, als wanneer zyn broeder Jazon door de bescherming van Antiochus, van wie hy dezelve gekocht had, die bediening van hem afscheurde. Die geweldige bezitter van 't Priesterdom rechte een vergaadering te Jerusaleem op, waar in men de Jooden in de Godsdiens, en de Griekze zeden onderwees, 't geen een schrikkelijke ergernis veroorzaakte. Maar, hy wierd uit zyn plaats gedreeven door Menelaus de zoon van Simon, Hoofdman van den Tempel, die hy naer Syrien en Egypten gezonden had. Philometor herefichte het needer Syrien, 't welk Antiochus de Groot zyn vader in zyn minderjaarigheid ontnoomen, en hem in 't vervolg wedergegeeven had, met het zelve aan zyn dochter Cleopatra ten huwlyk mede te geeven. Antiochus ontkende deze laatste daad, alhoewel dezelve onwederleglyk was. Onderwylen was hy gelukkig, want hy maakte zich meester van Egypten.

Menelaus, zich van het afweezen van een Prins bedienende, die hy geloofde ten uittersten met oorloogen bezig te zyn, veronachtzaamde hem de schatting te betaalen, hy roofde zelfs de schatten van den Tempel. En Onias de 3de, hem de kerkrooverij verweeten hebbende, wierd verplicht zich te bergen, en een schuilplaats te Daphnes te gaan zoeken, dicht by Antiochien geleegen. Maar, Menelaus liet hem daar door een zynen vrienden ombrengen. Antiochus, te Antiochien wedergekoomen zynde, wreekte de dood van Onias, en liet zyn moordenaar, in dezelve plaats daar hy 't leeven verloor had, doodden. Menelaus was verplicht geweest, om zich in 't gevolg van 't Hof te begeeven. Maar, hy had Lyfimachus zyn broeder te Jerusaleem gelaaten, die het zelve gedrag hield. En zelfs was hy de geen, die de Tempel beroofd had. Maar, de meenigte teegen hem opgestaan zynde, wierd hy in de schatkamer van den Tempel omgebracht. Menelaus vergat niets om zich te vestigen, hy kocht de bescherming van een gunsteling, zodaanig, dat als de afgezonden van Jerusaleem te Tyr kwaamen, daar Antiochus was, en aan wie zy over zyn kwellingen klaagden, deed hy zyn beschuldigers ter dood vonnissen, en wierd in de bediening van Hoogenpriester bevestigd. Antiochus trok ten tweedemaal in Egypten, sloeg de krygsbenden van Philometor, en vermeerderde zeer veel steden, onderwylen verspreidde zich een gerucht, dat hy daar gestorven was. Jazon, die Menelaus verdreeven had, geloofde dat deze geleentheid gunstig was, om zyn vyand op zyn beurt te verdryven. Hy overviel Jerusaleem met eenige krygsbenden, en pleegde aldaar onmenschelyke wreedheden. Menelaus, die in 't Kasteel geweek was, verweerde zich dapper, en verplichtte zyn vyand, om in Arabien te vluchten by Aretas, die daar Koning van was. Antiochus vernam op zyn wederkomst uit Egypten, dat het gerucht van zyn dood een groote vreugde te Jerusaleem veroorzaakt had, en om haar daar over te straffen, beleegde hy de stad met een talryk leeger. *Josephus* zegt zomtyds, dat men voor hem de poorten opende, en de Stad zonder weerstand te bieden overgaf. Maar, hy verzeekert elders, dat Antiochus de moeite niet konde vergeeten, welke hy gedurende dit beleg ondergaan had. Men doodde in drie dagen 40000 Jooden, en men verkocht daar van zoo veel. Antiochus, die geld van nooden had, beroofde den Tempel, stak een varken op het Altaar de keel af, en stortte zyn bloed in de Heilige Plaats. Men voegt daar by, dat hy in den ingang van de Allerheiligste Plaats een steene Beeld vond, 't geen hy van Mozes de Stichter van Jerusaleem geloofde te zyn, maar daar aan kent men de onweetenheid der vyanden van de Jooden: men liet twee Stedhouders aldaar, om hen te plaagen, d'een te Jerusaleem, en d'ander te Samaria.

Antiochus wierd verplicht een derde uitvoering in Egypten te doen. Philometor, tot ongeregeldheid vervallen, was van zyn regeering afgezet geweest, maar, de bewoonders van Alexandryen plaatsten zyn jongste broeder Ptolomeus de Dikbuik op den Throon, en men noemde hem mede de *Weldoender*, Phiscon, Evergetes, Cacoerges, Philologus. Men veranderde in 't vervolg die naam, in die van *Kwaaddoender*. Dewyl hy de wetenschappen beminde, en de Koningen van Pergamum, Eumenes, en Attalus, de eer betwistte, van de schoonste aller Boekzaalen te hebben, heeft men hem den naam van *Philologus* gegeeven. Antiochus verklaarde hem den oorlog, onder voorwendzel van zyn broeder, die men gebannen had, te herstellen. Hy sloeg d'Egyptenaaren aan den mond van den Nyl, en beleegde Alexandryen, maar, hy konde 't zelve niet innemen. Hy liet de broeders een burgerlyke oorlog onderling voeren, en vergenoegde zich met een groote inleegering binnen Pelusiate leggen, ten einde om,

om, als het tyd zoude zyn, weder te koomen. De twee broeders, weder vereenigt zynde, maakte Antiochus, door hun vereeniging ontfooken, nieuwe voorbereidzelen, om hen te onderdrukken, maar, hy wierd verpligt, om zyn benden weder te rug te voeren, alzo de Roomsche Afgezant hem de brieven van den Raad aanbod, die hem beval de vrede te maaken, en hem verbood van uit de ronde omtrek te treden, die hy met zyn stok gemaakt had, voor dat hy zoude geantwoord hebben.

Ondertuffchen had hy Apollonius naer Jerufalem gezonden, om de schattingen te ligen, de vrouwen om hals te brengen, en de kinderen te verkoopen. Dit wrede bevel wierd uitgevoerd, men bouwde zelfs een Kasteel op den berg van Sion, om den roof van deze groote Stad te bergen, en van daar op de geenen te storten, die in den Tempel gingen aanbidden.

Judas Machabeus bergde zich zelve, en ging in de boschen leeven, om deze vervolging te ontgaan, de Samaritaanen verkooren de zyde om hun Tempel aan de Griekze Jupiter toe te eigenen. De Vader Hieronimus verzeekt, dat Antiochus aldaar een Tempel ter eere van Jupiter de vreemdeling bouwde. Maar, daar was geen nieuwen Tempel, men veranderde alleenlyk de aloude naam, zy wierd aan geen vreemde Jupiter toegewyd; maar, aan Jupiter de herbergzaame. De vervolging verdubbelde in het volgende jaar; want Antiochus, die in een volle vrede leefde, beval aan alle de onderdaanen, de Griekze godsdienst aan te neemen; dit bevel wierd byzonderlyk teegen de Jooden afgekondigt. Om welke reedenen men in alle de Landfchapen beveelen afzond, om de Jooden te verpligten, die aldaar verspreit waaren, om hun plicht te betragten, Atheneus had het bevel om naer Jerufalem te gaan, om aldaar de offerhanden en de godsdienst te vernietigen. Het was niet genoeg dezelve af te zweeren, men moest alle maanden de spyzen aan de Afgoden opgeoffert eeten, men moest op de Bacchus feesten zig met klimop-kroonen, en in deze ommeegang gaan. Men rechte Altaaren en Beelden op, aan de hoeken van de straaten, waar op en aan men offeren moest. Men verbrandde de heilige boeken, en dat is daar, byaldien ik my niet bedrieg, de eerste vervolging, die men op de boeken gedaan heeft. Een geleerd man, met het vooroordeel ingenoomen, dat de Grieken hun Goden uit het oude Testament getrokken hebben, houd staande, dat die van Antiochien de beeldenissen in de heilige boeken vonden, maar, hy heeft het niet wel overgezet; want de Grieken maalden in hun boeken de beeldenissen der valsche Goden, ten einde, op dat de Jooden daar een afschrik van mochten hebben. De vervolging was in Antiochien wrede, alwaar de Prins tegenwoordig was, en den geenen ter dood verwees, die geen varkensvleesch wilden eeten, noch aan de Afgoden offeren. Zeer veel boogen door zwakheid, maar, de anderen verdroegen het martelaarschap. Zeven kinderen en hun moeder waaren van dit getal, men geeft hen gemeenlyk den naam der Machabeers, zonder dat men daar van de reden ontdeken kan: Daniel had deze vervolging ontdekt, waar in de geduurige offerhande moest vernietigt werden. De Vader Hieronimus beschuldigt Porphyryus, van zig aldaar opgehouden te hebben, en van den Antichrist in den Godspraak van Daniel niet gezien te hebben; maar, ik weet niet, of dat het inzicht van den Propheet was, en of dezen Heiden het zelve niet beeter als de vader van de kerk uitgelegt heeft. Matharias, die met het geslagt in de burgt van Modyn geweeken was, tot daar toe vervolgt zynde, door de Stedehouder van Antiochus, moedigde het volk aan, om zig teegen den Vervolger te weer te stellen; veele geloofden hem, en weeken in de woestynen: maar, op een zekere Sabbathdag in hun hooien overvallen zynde, lieten zy zig ten getaale van duizend veel eer verbranden, als de rust van 't Feest te schenden. Matharias, die de gevolgen van deze bygeloofigheid zag, besliffe klaarlyk, dat men op den Sabbathdag de wapenen konde in de hand neemen, om zig te verweeren, en zyn vrienden gewaapend hebbende, maakte hy zig tot een kragtige weerstand vaardig; hy stierf, na dat hy zyn bedieningen onder zyn kinderen verdeelt had, en stelde een, genaamt Simon, aan 't hoofd van den Raad, en Judas aan 't hoofd van 't leeger. Deze, om de hoop, die men van hem verwachtte, te volbrengen, verzaamelde zyn vrienden, en bediende zig van de nacht, om zyn voorttocht te dekken, en om in verscheide plaatzen de inlegering van Antiochus te overrompelen, die zig bezig hield met speelen te Daphnes te vieren. Hy sloeg zyn Stedehouder te Samaria, die een leeger tegen hem verzaameld had; hy versloeg vervolgens de Gezaghebber over het neder Syrien.

1327. Antiochus, die zag dat deze zaak van aangeleegentheid wierd, gaf een jaar betaaling aan zyn leeger voor af, ten einde, op dat het zelve niet meer moed mogt voorttrekken; zyn schatkamer wierd daar door uitgeput, zo veel te meer, om dat de vervolging zyn inkomsten in Judea en Syrien vermindert had, zulks verpligte hem het bevel over 't leeger aan zyn zoon Antiochus Eupator te geeven, terwyl hy een omreis in Perfen ging doen, om aldaar geld by een te zaamelen. Het schein dat Judas door zo magtige vyanden moest ingezwolgen worden. Want het bevel was gegeven van hen uit te roeijen. En Philipus, die het bestier over Jerufalem had, had alle zyne benden met die van het neder Syrien vereenigt, om de meening van zyn meester te ondersleunen, 40000 Voetknegten, en zeven duizend paarden trokken onder 't gelei van drie ervarenen Veldheeren, om zes of zeven duizend menschen, die in 't gevolg van Judas waaren, te overmeesteren. Hy verloor den moed niet, hy bad, en moedigde zyn krygsknegten aan, om te sterven, en hun leven duur te verkoopen. De Veldheeren van Antiochus begingen een mislag; want, zy deden een verzending van zes duizend mannen, onder de beveelen van Gorgias, ten einde om de Jooden by de nacht te overvallen. Judas, die daar van verwittigt was, brak op, en ging het andere gedeelte van 't leeger, dat te Emmaus onder Nicanor gebleeven was, aantasten. De Syriers wierden

t'eenemaal verslaagen; men bragt een wonderbaar getal der zelve om 't leeven. Nicanor wierd verpligt zyn kleederen te verlaaten, om naer Antiochien te vlugten, alwaar hy de nieuwe tyding van zyn nederlaag bragt. Gorgias, die niemand in 't veld gevonden had, en die een vyand zocht, vlugtende in 't gebergte, stond verwondert van hem in 't aanbreeken van den dag te zien zeegenpraalen; hy dorste hem niet afwagten; en zyn benden weggelooopen zynde, verrykte Judas zich met den roof der twee leegers, en van die der vreemde kooplieden, die men in 't veld had doen koomen, om de Jooden te koopen. Ten einde om geld te hebben tot de betaaling van de schatting aan de Romynen. Lycias, die Antiochus als heerscher over Syrien, gedurende zyn afwezen gelaaten had, wilde deze hoon wreken; hy voerde zes of acht duizend mannen aan; maar meenigmalen het geluk tegens Judas beproeft hebbende, wierd hy verpligt met weinig eer, en een groot verlies weder te rug te keeren. Hier door wierd Judas meester van Jerufalem; hy reinigde den Tempel en het Altaar; deed offerhanden, en liet een plegtig feest door 't gansche volk vieren, 't geen men in 't Evangelium het feest van Inwyding noemt. De Jooden vieren 't noch, en noemen 't zelve het feest der Lichter, om dat zy een groot getal van lampen in hun Synagogen aansteeken. Dewyl de tyd der wonderdaaden voorby was, en het vuur uit den hemel nederge daalt, om de slagtoffers te verteeren, door de Grieken weggenoomen geweest was, maakte men weder een nieuw vuur door het te zaamen wryven van twee steenen.

Antiochus, al deze tydingen in Perfen gehooft hebbende, als wanneer hy door de inwoonders van Elymais afgewezen was, wiens Tempel hy berooven wilde, besloot zyn wederkomst te verhaasten, ten einde om van Jerufalem een kerkhof der dooden te maaken. Alhoewel hy krank wierd, liet hy echter niet na, zyn weg met zeer veel spoed te vervolgen. Maar, van zyn waagen gevallen zynde, wierd de smart van zyn verpletterde leeden lydeloos; de wormen kroopen uit zyn lichaam, 't geen hem verplichte om de onrechtvaardigheid van zyn vervolging te begrypen, en om een eed te doen, dat hy aan de Jooden hun vryheid zoude wedergeeven, byaldien God hem 't leeven spaarde; maar, hy stierf digt by Babylon, na dat hy de zorg van de regeering, en de opvoeding van zyn zoon, die niet meer als negen jaaren bereikte, aan Philippus zyn gunsteling toevertrouwt had; deze droeg zorg om het lichaam van zyn meester naer Antiochien te doen voeren; maar, de jeloerschheid van Lycias ontziende, die zich in het afwezen des Konings, meester van Syrien gemaakt had, bergde hy zich in Egypten, met dat oogwit van daar bystand te vinden, om zyn medevryden oorlog aan te doen. De jonge Prins Antiochus Eupator gaf de Jooden een gedeelte van de vryheid weer, welke zyn vader hen ontnoomen had, en hy zond hen weder te rug, op het verzoek van Menelaus, die hem verzeekerde, dat zy in rust en vrede leeven zouden, en hem op een zeer gunstige wyze schreef. De Uitvinder van de boeken der Machabeen, heeft deze brief niet als na de nederlaag van Lycias verhaalt; maar, zy voert de waaren dag en tyd, welke is het jaar 148 van den tyd der Seleuciden, die men in Syrien volgden, en welk dat van de krooning van Antiochus was. De naam van Menelaus, die zig daar laat vinden, bevestigt onze gissing, dewyl hy doen nog leefde, en om dat hy twee jaaren na zyn Krooning omgebragt is. Maar, alhoewel de vervolging ophield, liet Judas niet na, veel vyanden op den hals te hebben. Gorgias, wiens dapperheid en krygsvaretheid hy ontzag, plaagde hem. De Idumeers en overloopers van Jerufalem deden hem meenigmaal aan. Maar, Judas trad in Idumeen, doodende twintig duizend menschen; nam zommige hunner kasteelen in, en verrykte zich met hun roof. Hy wendde van daar zyn wapenen tegens de Ammoniten, die mede zyn vyanden waaren; hy sloeg meenigmaal Timotheus hun Veldheer; maar, deze man kwam weder met nieuwe krygsbenden, en die veel talryker waaren als de eersten uit Aften; de Veldslag viel digt by Jerufalem voor; hy verloor meer als twintig duizend mannen. Hy had voor zich een wykplaats in een kasteel gemaakt, waar van zyn broeder het bevel had; 1329

Het leeger van Judas was door al die overwinningen aangegrooit. Hy was zelfs in staat van 't zelve in drie lichaamen te verdeelen, waar van 't eene wierd gelaaten tot bewaaring van Judea; maar, Gorgias sloeg 't zelve. Judas, die een ander deel in het land van Gilead besloeg, was gelukkiger. Want hy nam de stad Bozor, en zeer veel steden van dat landschap in; maar, zyn voordeelen kunnen niet de geenen niet vergeleeken worden, die Lycias in 't slaan had, die van Syrien met een talryk leeger gekoomen was; zyn nederlaag verpligte Antiochus Eupator zyn weeskind om een vreedhandel te maaken; welke niet wel onderhouden wierd. Die van Joppe verdrongen twee honderd Jooden, die in hun stad waaren. 't Welk Judas verpligte om hun poort te verbranden. De Arabiers storten op hem, met een talryk leeger, waar van hy hen dertig duizend mannen doodde. Hy herleide in 't vervolg zyn leeger naer Jerufalem om te slyden. Gorgias, die aan die zyde lag, hem op een onvoorziene wyze aangetast hebbende, versloeg hy hem; hy hernam Hebron; hy hertoog van daar in de landen der Philistynen. Maar, verstaan hebbende, dat Antiochus Eupator met hondert en tien duizend voetknegten, en vyftig duizend driehonderd paarden naaderde, trok hy voor hem heen. De Koning belegerde Betsura; Judas trad in de nacht in zyn leegerplaats, doodde hem aldaar 4000 mannen, en bragt een schrik onder 't gansche leeger. 't Zelve liet niet na, van 's morgens voort te trekken, om slag te leveren; en alstoen was 't dat Eleazar, die een Elefant met een ryke toerusting zag, zyn leeven opofferde om hem te doodden, om dat hy geloofde, dat de Koning op dit dier zat. Hy doorflak hem van

onder in de buik, en wierd door zyn gewigt verplet. De Jooden floegen zig in den aftogt, en de Koning keerde weder naer 't beleg van Betfura, dat zig overgaf. Hy ging van daar Jerufalem beleegen, daar de levensmiddelen ontbraaken. Maar, Lycias, de tyding ontfangen hebbende, dat Philippus zyn vyand, met een talryk leeger in aantocht was, om hem de voogdy en de regeering van Antiochus te ontnemen, brak hy 't beleg op, handelde met de Jooden, en de Koning offerde in den Tempel. Maar, in 't vervolg het gegeeve woord schendende, deed hy een muur, welke tot haar borstweer diende, omver werpen. Dewyl Menelaus een zo wreede oorlog verwekt had, deed Antiochus hem in een tooren vol afch, te Berocce, een stad van Syrien werpen, en gaf de offerbediening aan Alcimus.

Deze verheffing veroorzaakte een nieuwe wanorder; want Onias, de vierde zoon van den Hoogenpriester, moeijelyk, om 't ongelyk dat men hem aandeed, begaf zich in Egypten, en verkreeg van Philometor de vryheid van te Heliopolis een diergelyken Tempel als die te Jerufalem te bouwen, twaalf jaaren na dat hy zyn vaderland verlasten had. Daar was alstoen een groote verdeeldheid tusschen de twee broeders, Ptolomeus Philometor, en Ptolomeus Evergetes de tweede, die men mede de Dikbuikige noemt. De Romynen zonden Afgezanten, om hem weder te verzoenen; aan de eerste Egypten geevende, benevens het eiland Cyprus, en aan den ander het Ryk van Cyrenus. Maar, Ptolomeus de Dikbuikige, te Romen zynde gaan klaagen over deze verdeeling, gaf men hem het eiland van Cyprus door wiffel.

Antiochus had zyn Afgezanten mede te Romen, alwaar men zeer misnoegt op hem was; om dat men geloofde, dat hy aan de moord van Octavius, van wie Augustus sproot, mede deelachtig was. Hy had daar mede als pandeling zyn volle neef Demetrius, de zoon van Seleucus, die den uitflag van deze zaak vreezende, en door Polybus aangezet, Romen onbedachtzaam verliet, in Syrien trad, Antiochus en zyn voogd Lycias liet ombrengen, en zich meester van het Ryk maakte. Alcimus wilde in het offeramt door dezen Prins bevestigd zyn. En om deze reeden voer hy teegens Judas en zyn vrienden heevig uit. Hy verkreeg, 't geen hy verzocht door de begunstiging van Bacchides. En de Koning zond hen, d'een en d'ander met krygsbenden in Judea; zy wilden Judas overvallen; maar, hy was op zyn hoede; zy doodden veel menschen, die zich ter goeder trouw aan hen kwaamen overgeeven. Bacchides, na dat eenige uitvoeringen van die natuur gedaan had, trok naer Antiochien, en liet aan Alcimus de zorg om zyn ampt waar te nemen. Judas stelde zich daar teegen, en konnende de geenen niet vergeeven, die hem verlasten hadden, om dezen Hoogenpriester te volgen, deed hy de omreis van Judea, en doodde al de geenen die in zyn handen vielen; dusdanig was deze burgerlyken oorlog weerzyds zonder genade.

Alcimus, zich noch meester van Jerufalem, noch van den Tempel kunnende maaken, keerde weder naer 't Hof van Demetrius, Judas en zyn aanhangers zwart maakende. De Koning, door 't geen men hem zeide, overtuigt, zond Nicanor in Judea; maar, deze krygsampeling zag dat het van zyns Konings belangen was, om een handeling met onverschrokke menschen te maaken. Men besloot het ligtelyk, en 't wierd ter goeder trouw uitgevoerd. Maar, Alcimus deed ten derdemaal zyn klachten aan den Koning, die zeer strenge beveelen aan Nicanor gaf. Judas, die altyd in misvertrouwen was, wierd het gewaar, en brak alle gemeenschap met deze Veldheer af; die van zyn zyde wilde dat de inwoonders van Jerufalem hem hun hoofd leverden, dreigende hun Tempel om ver te werpen, en daar van een andere voor Bacchus te bouwen, dewyl men zulks hem weigerde. Judas was in de landen van Samarien met drie duizend mannen; hy verwittigde aan deze kleine hoop volks, dat de Propheet Jeremias hem een zwaard gebragt had om te sryden; door deze list rechte hy hun verlaagen moed weder op. Zyleverden Nicanor den slag, die in de eerste aanval gedood wierd. Zyn leeger over dezen slag verbaast, nam de vlugt. Dewyl den aftogt van een langen naseep was, trokken de bewoonders van geheel Judea tegens de vlugtelingen uit, en doodden daar van vyf en dertig duizend mannen. Demetrius zond een tweede leeger onder de beveelen van Bacchides, die zyeen tweede slag leverden; Judas hield niet meer als acht honderd mannen over, om dat de andere hem lastertig verlasten hadden. De Vader *Ambrosius* heeft daar van negen honderd gerekent. Maar, dat was moogelyk een gebrek van geheugenis. Judas liet echter niet na, van alle dagen met een zo kleine hoop volks te sryden. Men verzeekert zelfs dat hy 't leeger deed vlugten; maar, hy bezweek eindelyk, en wierd in een tyd gedood, waar in hy zig konde vleyen van een magtige bescherming te hebben; dewyl de Afgezanten, die hy te Romen gezonden had, aldaar een verbond gemaakt hadden. De zydelingen van Judas bleeven voor de verwoedheid der overwinnaars bloot gesteld; Jonathan wierd verkooren om in zyn plaats te treden; *Scaliger* stelt die verkiezing vier jaaren na de dood van zyn broeder; maar, zulks is niet waarfchynlyk; want, men had een Opperhoofd van nooden, en hy nam de wapenen in 't zelve jaar aan, om zig tegens Bacchides te verweeren, en om zig over de Arabiers te wreken, die geerooft, en een zyner broeders gedood hadden. Deze Veldheer vervolgde hem, en leverde hem den slag aan den oever van de Jordaan, waar door Jonathan verplicht was om door dezelve heen te zwemmen, ten einde om niet gevangen te worden; terwyl de overwinnaar Jerufalem, (en al de plaatsen, welke het geslagt in den teugel konden houden) versterkten. Alcimus daar door meester van den Tempel geworden zynde, deed het voorhof der Heidenen slegten; maar, hy stierf aanstonds door een beroerte, welke hem de vryheid niet liet van te spreken. Jonathan schepte weder moed, en zig meester van een kleine stad gemaakt hebbende, kwam Bacchides hem met al de benden, die hy by een had kunnen brengen, aldaar beleegen; Simon bleef in

de plaats, om dezelve te verweeren. Maar, Jonathan trok daar uit, om de beleegeraars door zyn invallen hindernis te doen: inderdaad, d'een van buiten, en d'andere door geduurige uitvallen aantastende, in welke de werktuigen verbrand wierden, besloot Bacchides het beleg op te breeken; strafte den geenen met de dood, die hem aangeraaden hadden, 't zelve te doen; en na de wreede met Jonathan en zyn broeders geflooten te hebben, keerde hy weder naer 't Hof van Demetrius.

Deze Prins, die men de Behoeder bygenaamt had, was zodaanig gehaat, dat de stad van Antiochien tegens hem opstond. Zy gevoelde zig door Ptolomeus de Koning van Egypten, Attalus, de Koning van Pergamum, en Ariarates, de Koning van Cappadocien ondersceunt. Ten einde om hem van den Throon te zetten, onderselde men dat Antiochus een zoon, Alexander genaamt, had; men deed deze bedrieger in 't huis der Seleuciden koomen, zegt *Appianus*, ten einde om hem den naam van Koning te geeven. De twee medestanders vleidden Jonathan. Demetrius was de eerste, die hem zyn vriendschap kwam aanbieden. De inteegeringen, die te Jerufalem, en in d'andere plaatsen, welke Bacchides versterkt had, gebleeven waaren, trokken daar in kragt van de onderhandeling uit. Maar, Alexander Bela schreef hem vervolgens een zeer heusche brief, met hem een kroon en een purpere mantel te zenden; want, dusdanig handelden de Macedoniërs met hun vrienden. Alexander gaf mede aan Jonathan het hooge Priesterdom: het schynt dat het zelve ampt tot de meestbediende overging; want, hy nam de bediening aan. *Scaliger* wil, op het gezag van *Josephus*, dat hy daar mede 4 jaaren na de dood van zyn broeder bekleed wierd. *Ensebius* telde daar twaalf; maar, daar waaren geen meer als negen verlopen. Demetrius streed met zyn medevryer, en offerde de Jooden een ontlasting van de schatting op; maar, men wilde liever de oproerige en bedrieger tegen den wettigen Prins begunstigen, van wie men 't vermoogen en de haat beproeft had.

Alexander met krygsbenden ondersceunt, die Jonathan, Ptolomeus, Ariarates, en Attalus hem toegezonden hadden, leeverde slag. Demetrius verloor dezelve met het leeven; maar, hy had de voorzorg gehad van zyn twee kinderen in zekerheid te verzenden, ten einde om zich niet volkoomentlyk aan de ongelukkige zyde van 't geval bloot te stellen. Alexander een vreedzaam bezitter van een Ryk, dat hy met geweld ingenoomen had, verbond zich aan Ptolomeus, met zyn dochter te trouwen, en zond Jonathan met eer en achting weder te Jerufalem, in weerwil van de beschuldigingen, welke men tegens hem, gedurende de bruiloft, ondernoomen had. Men zegt dat de Jooden alstoen een groot rechtsgeding in Egypten hadden, waar van Philometor Rechter was: de Samaritaanen, die de aloutheid van hun Tempel tegen die van Jerufalem staande hielden, verlooren hun zaak, en wierden met de dood gestraft. Deze geschiedenis is verdagt ter oorzaak van de zwaarigheden, waar mede zy beladen is. Boven al konde men dat rechtsgeding in 't zelve jaar niet bepleiten, als Onias een nieuwen Tempel in Egypten bouwde, alwaar al de Jooden van 't land moesten aanbidden. *Scaliger* heeft geloofd dat de inwoonders niet anders gedaan hebben, als een twist, onder Nebucadnezar voorgevallen, om de voorschriften der Samaritaanen en Jooden te herhaalen. Het een is moogelyk niet meer waar als 't andere.

De verdeeltheit tusschen Maffiniffa en de Carthageezen, om een zeker stukje lands gereezen zynde, naamen de Romynen kennisse van deze tweespalt; den oorlog wierd aan Carthago voor den derdemaal verklaart. Scipio Africanus nam deze stad drie jaaren daar na in. Demetrius Nicator, zoon van den onttroonde Demetrius, spande ter zelve tyd al zyn kragten in, om weder op den Throon zyns vaders te klimmen, en Alexander, wie zyn ongeregelheden haatelyk maakten, te verdryven. De Bevelhebber over het neder Syrien trad in zyn belangen; hy wilde daar Jonathan mede in wikkelen; maar, hy bleef Alexander getrouw; hy nam de steden van Joppe en Azot in, alwaar hy den Tempel van Dagon verbrandde. Apollonius, die hem digt by deze laatste plaats geleid had, wierd geslaagen. Ptolomeus kwam mede uit Egypten zyn schoonzoon Alexander te hulp; hy voegde zig by Jonathan, die hem te Azot zyn Hof ging maaken. Deze Prins op zyn schoonzoon misnoegt, ontnam hem zyn dochter, trouwde haar aan Demetrius Nicator, en zig vervolgens meester van Antiochien maakende, nam hy twee kroonen, een van Egypten, en d'andere van Aften; maar, hy gaf de laatste aan Demetrius weder, en vergenoegde zig met de eer van hem herstelt te hebben. Alexander vercheen in het volgende jaar digt by Antiochien, waar van hy de landen verwoefte; maar, de twee Koningen in slagorden tegen hem opgetrokken zynde, nam hy de vlugt, en wierd in Arabien omgebragt; men bragt zyn hoofd te rug aan Ptolomeus; deze Prins, wiens paard door een Elephant in den sryd ter aarde geworpen was, en die in 't vervolg veel wonden ontfangen had; was vier dagen agter een zonder gevoel gebleeven; maar, hy opende zyn oogen, zag het hoofd van zyn schoonzoon aan, die zyn vyand geworden was, en stierf aanstonds.

Demetrius begon zyn regeering door schriklyke wreedheden: men lasterde Jonathan by hem; maar, deze doorluchtige Veldheer rechtvaardigde zich, en zond hem zyn krygsbenden, die ter rechter tyd te Antiochien kwaamen, alwaar honderd duizend burger krygsknegten, die hy ontwaapenen wilde, tegen hem opgestaan waaren. De Jooden bragten deze meenigte om 't leeven; verbrandden het grootste gedeelte van de stad, stelden den Koning in zoeketheid, en keerden weder te Jerufalem, met buit beladen. Men zegt dat Demetrius een zo grooten dienft met ondankbaarheid beloofde, en dat hy Jonathan dreigde van hem den oorlog te zullen verklaaren, by aldien hy niet naauwkeurig de schattingen betaalde; maar Jonathan was niet lang zonder geleegentheid te vinden van zich te wreken. Antiochus,

chus, de Godbygenaamt, de zoon van Alexander Bela, die noch een kind was, liet niet na tot Koning van Syrien gekroont te werden, door Triphon die zig van den afkeer bediende, die de krygsknechten en de volkeren van Demetrius hadden. Hy verscheen in Syrien, aan 't hoofd van een bende Arabieren, en de misnoegden zyn leeger vergroot hebbende, sloeg hy dat van den Koning, en maakte zig meester van Antiochien. Men zond aanstonds aan Jonathan, om hem te verklaren, dat hy in zyn dienst van Hoogenpriester bevestigd was. Dat men daar het bestier over Ptolomaïde aan drie anderen toevoegde, die hy alreeds bezat. Men stond hem toe, het purper met goude draaden te draagen; men zond hem goude en zilvere vaaten tot den Tempeldienst; eindelyk men bevestigde het Oppergezag van Simon. Die voorwaardens wierden met vermaak door de twee broeders aangenomen, die opentlyk de zyde van den jongen Antiochus naamen. Jonathan nam Gaza in; Ascalon opende haar poorten voor hem; hy versloeg de krygsbenden van Demetrius, die genaadert was, om Galilea de behulpzaame hand te bieden; hy verplichtte hen ten tweedemaal van af te wyken, en de vlucht te neemen, zonder te hebben durven slag leeveren; hy hernieuwde de verbintenis met de Romynen; bouwde kasteelen in Judea, en versterkte Jerusalem. Maar, Triphon stremde den loop zyners voorspoeden; want hy besloot zich meester van Judea en Syrien te maaken. Jonathan bereidde zig om hem een kragtige teestand te bieden, als wanneer Triphon vyzende, hem verzogt te Ptolomaïde te willen koomen, om met hem in onderhandeling te treden; hy geleidde daar duizend krygsknegten, die alle den hals afgesneden wierde, en men verzeekerde zig van zyn perzoon. Triphon trok vervolgens in Judea, daar Simon zig liet misleiden. Want hy zond drie honderd talenten, en zyn twee neeven aan deze geweldige byzitter, die belooft had van hem Jonathan te leeveren; maar, hy deed hem ombrengen, na dat hy 't geld en de panden ontfangen had. Triphon, zyn weeskind hebbende doen dooden, nam opentlyk de eernaam van Koning van Syrien aan, en versloeg Sarpedon, de Overste van Demetrius, 't welk zyn kroon bekragtigde; alhoewel weinig dagen daar na een gedeelte van zyn leeger, dat haar weg aan den oever van de zee tussehen Tyr en Sidon genoomen had, aldaar door een onvoorziene overvloeiing was overstromt.

Simon, die opperste Bevelhebber en Offerpriester door de dood van zyn broeder geworden was, veranderde noch eenmaal van zyde, en Triphon verlaatende, trad hy in de belangen van Demetrius, aan wie hy een gouden kroon en een Koninglyke mantel zond, om hem van zyn verbintenis en getrouwheid te verzeekeren. De Koning beloonde hem, met hem het voorgaande te vergeeven, het bezit van al zyn bedieningen te verzeekeren, en Jerusalem van de schatting te ontfenfen. Simon verreef de inlegering, die als nog het kasteel in had, versterkte den Tempel, en begon het bevel over 't leeger aan zyn zoon Joannes, die zedert Hircanus bygenaamt is, te geeven; maar, zyn getrouwigheid duurde niet lang. Hy omhelsde vervolgens de zyde van Antiochus Sideres, of de jaager, die nieuwe begeertens tot de Kroon van Syrien smeedde, hy was een zoon van Antiochus de doorglugtige, en broeder van Demetrius Nicator; zyn schoonzuster had hem haar bed, en 't Ryk van haar man aangeboden, die by de Parthen gevangen was, en die in zyn gevangenis de dogter van Arsaces, of Mithridates getrouwt had. Na dat hy 't een en 't ander aangenomen had, schreef hy aan Simon als aan de Ethnarchus der Jooden, en voegde tot hun andere voorregten, dat van munt te moogen slaan. De Romynen, aan wie Simon Afgezanten gezonden had, met een goude schild, naamen hem mede onder hun bescherming, en schreeven zeer kragtige brieven in zyn voordeel aan 5 Koningen, en veel nabuurige Staaten.

De Romynen hadden hun brieven aan Demetrius, alhoewel gevangen zynde, geschikt, om dat zy hem altyd als de waare Koning van Syrien aanzagen, om welke reeden Antiochus aldaar het minste aanzien niet had; Simon hem byland toegezonden hebbende, tegen Triphon, weigerde hy 't zelve niet alleenlyk; maar, hy zond een van zyn Officieren te Jerusalem, om het kasteel weder af te vorderen, beneevens eenige steden, welke hem toebehoorden. Simon toonde al zyn heerlykheid aan dezen Officier, ten einde om hem te verblinden, en weigerde zyn verzoek. Antiochus zond Cendebeus om den oorlog in dat land te voeren, en deed aanstonds invallen in het land; maar, Hircanus versloeg zyn leeger. Antiochus van een andere zyde gelukkiger, verplichtte Triphon om zig zelfs te dooden, en deed de steden, die hem afgevallen waaren, weder onder zyn gehoorzaamheid treden. Attalus de tweede, regeerde alstoen te Pergamum, die, na dat hy zyn Hof met bloed vervult had, van gedagten wierd om een Hoovenier te worden. Hy zaaide en plantte zelfs; hy vond, zeide hy, zig onwaardig om in 't openbaar te verschynen; en hy droeg, in plaats van Koninglyke kleederen, niet anders als zwarte en rouw kleederen. Men ziet wreede Koningen genoeg; maar, daar zyn weinige die hun mislagen erkennen, en daar voor boete doen. Hy was die geen, die 't Roomsche volk tot zyn erfgenaam stelde. Men beging een andere wreede en trouwlooze daad in Judea; hy ging, om te zien in welke staat de vestingen en magazynen waaren, by zyn schoonzoon, Ptolomeus genaamt, die hy Bevelhebber over Jericho en haar landstreek gemaakt had, huisvesten. Deze deugniet liet, na dat hy zyn huisvesters onthaalt had, hen, door de krygsknegten, die hy daar toe bestelt had, ombrengen. Men verdagt hem van verstand met Antiochus te houden; te meer, om dat hy hem onophoudelyk verwittigde, 't geen hy uitgewrogt had, en van hem krygsbenden verzogt, om deze daad te ondersteunen. Het was niet alleenlyk voor Simon de Hoogenpriester schandelyk, dat hy zich had laten bedriegen; maar, te sterven, na dat hy zich met zyn kinderen dronken gedronken had. Rupertus verzeekert, dat God toefond, dat al die Hel-

den een geweldige dood stierven, om dat zy zich met de Romynen, die Afgodendienaars waaren, verbonden hadden, maar, dewyl huu dood die zonden verzoende, laat hy niet na, van hen in den Hemel te plaatzen. Het zoude veel natuurlyker zyn, te zeggen, dat die Helden, die zo veel bloed hadden doen stroomen, mede door het zwaard omkwaamen. Joannes Hircanus ontkwam het, om dat hy niet in 't kasteel was, en om dat hy verwittigt was van 't voorneemen, dat men tegens hem gefineed had. *Josephus* voegt daar by, dat Ptolomeus naer Jerusalem wilde gaan; maar, dat men de poort voor hem sloot, terwyl Hircanus door de anderen intrad; dat deze laatste zyn schoonbroeder in een kasteel belegerde, en dat Ptolomeus, om zyn kloekmoedigheid te verzagten, alle dagen zyn moeder en zyn twee broeders op de muuren deed verschynen, die men in zyn tegenwoordigheid geefelde; de moeder, alhoewel mishandelt, wekte haar zoon tot wraak op. Maar, dat Hircanus, door medelyden getroffen, en door dit schouwspel ontfelt, het beleg dusdanig niet voortzette, dat het jaar van den Sabbath een aanvang genoomen hebbende, hy verplicht wierd, het zelve op te breeken. Ik weet niet, of *Josephus* die Priester was, die zyn verhaal uit de Jaarboeken getrokken heeft, waar in men het leeven en de bedryven van Hircanus beschreeven had. Maar, het is niet waarfchynlyk; want, het Sabbathjaar liep alreeds, als wanneer Simon gedood wierd; het was niet verboden in die tyd plaatzen te belegeren; wyders was Hircanus in geen staat om het te doen, want Antiochus stroopte met zyn krygsbenden in Judea, belegerde Hircanus in Jerusalem, die door den honger en dorst verplicht wierd een verdrag te maaken, en zig op voorwaarde van de muuren om ver te werpen, en de schattinge te betaalen, over te geeven. *Eusebius* heeft gezegt, dat het Simon was, die men in Jerusalem belegerde. Maar, hy was alreeds gestorven, en Antiochus trad in Judea niet, als om zyn moordenaars te onderschraagen. Deze Prins dagt vervolgens om zyn broeder Demetrius Nicator uit de handen der Parthen te krygen, die hem altyd gevangen hielden, ten einde om hem wederom op den Throon te zetten, als zy zulks geraaden vonden. Hy verplichtte Joannes van hem met zyn krygslieden te volgen; de uitvoering was aanstonds zeer gelukkig. De Jooden kweeten zig dapper; dewyl zy de volkeren van Hircanien sloegen, alwaar Joannes zyn bynaam van Hircanus ontfing, onder welke hy meer bekend is. Antiochus won mede veel Veldslagen; nam Babylonien in; verplichtte het meeste gedeelte der Oosterliche Prinzen, voor wie de hoogmoed der Parthen onverdraaglyk was, om zig nevens hem te voegen; maar, het geluk veranderde. Antiochus wierd haatelyk door de kwellingen, die hy zyn leeger, dat talryk was, aandeed. Zommige van zyn Veldheeren wierden genoodzaakt om van honger te sterven, om dat hen niemand wilde ontfangen; Antiochus sneuvelde mede in den slag, welke hy aan Phraates, Koning der Parten leeverde; men weet niet of hy zig zelve ombragt, of dat hy door de vyanden gedood wierd, of wel eindelyk de Priesters van een zekere Perfische stad hem steengelden, om dat hy hun Tempel wilde berooven. Hircanus had zig eenige tyd voor deze nederlaag zoek gemaakt, 't welke een nieuw opstand in Syrien veroorzaakte; want Demetrius Nicator hernam bezit van 't Ryk, 't geen zyn broeder hem ontnoomen had. Hircanus, die zyn bevelen moest ontfangen, bediende zig van een omstandigheid, die hem voordeelig schein, en stortte op zeer veel steden in Syrien, welke geen weerstand konden bieden, om dat zy geen inlegering hadden. Hy belegerde Sichem, en zig daar van meester gemaakt hebbende verbrak hy den Tempel op de Garizin gebouwt, en trok in Idumeën, dat onder hem boog, en hy verplichtte dat volk om den Joodschen Godsdienst aan te neemen. Zy wilden zig liever laten bedriegen, als hun land en huizen te verlaten. Hy hernieuwde de verbintenis met de Romynen, die beveelden, dat men hem al de schaadenden, die Antiochus hem gedurende de laatste oorlog gedaan had, zoude herstellen en betaalen. Phraates had het leeger van Antiochus tegen de Scythen te veld gebragt; maar, dit geslagt, 't welk met ongeduld het juk der Parthen verdroeg, begreepen hebbende, dat zy zig in den stryd verzwakten, trokken over aan de zyde der vyanden, en bragten Phraates om 't leeven. Artabanus, zyn oom, volgde in zyn plaats; maar, in een slag tegen die zelve Scythen gekwetst gewest zynde, maakte hy plaats voor den grooten Mithridates. Egypten was mede in een groote verwerring; Ptolomeus de Dikbnikige, jeloersich wegens zyn zoon, die te Alexandrien zeer bemind was, liet hem ombrengen; het volk sloeg aan 't muiten, en verbryzelde zyn beelden. Dewyl hy geloofde dat zyn vrouw en zuster Cleopatra eenig deel aan deze opstand had, liet hy een zoon, die hy by haar verwekt had, den hals afnyden, en zond haar daar van toe de voeten, handen, en 't hoofd op den dag, als zy het heeft van haar geboorte vierde; zy stelde de leeden van dit jonge kind voor 't volk ten toon, 't geen een nieuwe haat tegens hem verwekte; zy zond mede om bystand van Demetrius Nicator in Syrien te verzoeken, met belofte van hem meester van Egypten te maaken; hy vertrok aanstonds, en belegerde Pelusium; maar de Syriers zig van zyn afwezen bedienende, stonden tegen hem op, en verplichtten hem om haastelyk weder te keeren. Ptolomeus, om zig te wreken, verhefte een schaduw van een Koning; hy nam een man, die hy gekogt had, en aan wie men om die reeden den naam van Alexander Zebina gaf; hy zond hem met een groot leeger in Syrien, alom verkondigende, dat deze een neef van Alexander den Doorluchtigen, en den zoon van Alexander Bela was. Hy greep Demetrius Nicator dicht by Damafcus aan, die aanstonds van zyn leeger verlaaten wierd; hy vluchtte naer Ptolomaïde, terwyl zyn vrouw en kinderen voor hem de poorten slooten; men deed niet alleenlyk dezelve zaak te Tyr; maar, men doodde hem; zommige zeggen, dat hy door bevel van zyn vrouw Cleopatra stierf, en de anderen, dat hy zeer veel van den vyand leed, onder wiens handen hy viel.

- viel. Alexander Zebina, die bescherming van nooden had in een Ryk, dat niet wel verzeekert was, en die wyders een zacht en vredelievend man was, trad met Hircanus in verbintenis, en stond hem alles toe, wat hy eischen konde.
1369. Na dat hy het Ryk, dat hy met geweld ingenoomen had, eenige jaaren geruffelyk bezeten hadde, zag hy zich door de heerszucht van Cleopatra gestoort. Deze grootfche vrouw had haar oudste zoon doen vermoorden, bevreesft, dat hy zyns vaders dood mocht wreken; zy gaf vervolgens aan haar jongste zoon Antiochus, de Grypvoogel genaamt, ter oorzaak van zyn neus, de eernaam van Koning; maar, zy regeerde onder zyn naam; zy verzaamelde krygsbenden, en verplichtte Ptolomeus, met wie zy weder verzoent was, om haar hulp toe te zenden. Alexander, die zyn leeger misrouwde, ontvluchtte den fryd; hy trok in Griekenland, ten einde om dezelve te verniyden. Maar, de onvoorzichtigheid gehad hebbende, van een Tempel te willen berooven, slooten veel steden de poorten voor hem toe. Hy vond zich genootzaakt, om Antiochus, die hem vervolgde, te bestryden. *Josephus* verzeekert, dat hy den slag en 't leeven verloor; maar, de anderen doen hem een nieuwe kerkrooverij aen Antiochus, na zyn vlucht, pleegen. De handen van 't volk ontkoomen zynde, dat deze misdaad tot opstand verwekt had, viel hy in die der Roovers; zy leeverden hem aen Antiochus, die hem deed sterven. Cleopatra, welke vreesde, dat deze overwinning haar zoon te trots mocht maaken, besloot van hem op zyn wederkomst uit het leeger door vergif om te brengen; maar, hy voorkwam haar, en deed haar zelfs 't vergif drinken, 't geen zy voor hem toebereid had.
- Ptolomeus de Dikbuikige stierf eindelyk, na dat hy een langen tyd geregeert had; zyn weduwe wilde Alexander, de jongste zynere kinderen, op den Throon stellen; maar, het volk zich daar teegen gestelt hebbende, wierd zy verplicht om Ptolomeus Lathurus te verkiezen, en hem de kroon te geeven; zy ontnam hem zyn vrouw, die mede zyn zuster was, om Helena de jongste in haar plaats te stellen, en Cleopatra aen Antiochus Cyfichus te trouwen. Deze Syrische Prins was de broeder van Antiochus de Griffioen; hebbende zyn vrouw hem een leeger mede ten huwelyk gebracht; hy leeverde zyn broeder den slag; hy verloor dezelve, en bergde zich te Antiochien, daar Cleopatra alreeds voorheen naer toe getrokken was. De stad wierd beleegert en ingenoomen; men zag alstoen een zonderling voorbeeld van wreedheid. Antiochus de Griffioen wilde dat men Cleopatra zoude behouden, om dat het recht des oorlogs niet toeliet, dat men de vrouwen mishandelde, en voornaamentlyk een Princes, welke zyn bloedverwante was. Maar, Antiochus had tot haar ongeluk Triphana getrouwt; deze wreede en ontaarde zuster van Cleopatra bepleitte de zaak teegens haar man, en eischte het leeven van haar overwonne en ongelukkige zuster; en zulks niet kunnende verkrygen, zond zy krygsknechten, die haar in een Tempel, waar in zy gevluucht was, den hals affneden; zy leed wel haast daar na de straf van haar wreedheid; want, de fryd tusschen de twee broeders weder hervat zynde, wierd Antiochus de Griffioen geslaagen, en uit het Ryk gedreeven, en Triphana in handen van den overwinnaar vallende, wierd op zyn bevelen aen de verstorvene ziel van Cleopatra opgeoffert.
- Hircanus bediende zich van dezen burgerlyken oorlog, en verrykte zich in vreedzaamheid met de inkomsten van geheel Judea; hy nam een licht voorwendzel om Samarien te belegeren, welk aen de Koningen van Syrien getrouw gebleeven was; hy gaf 't bevel over 't beleg aen zyn twee zonen Antigonus, en Aristobulus. Antigonus, die alleen regeerde, na dat hy zyn broeder verdreeven had, kwam een plaats te hulp, welke hem toebehoorde. Maar, Aristobulus hem geslaagen hebbende, verplichtte hem binnen Scythopolis te wyken; hy kwam met een veel talryker leeger weder, en verwoefte 't veld, verhoopende daar door Hircanus te verplichten om 't beleg op te breeken; maar, ziende, dat hy daar naer niet luisterde, week hy af, en liet twee zynere Veldheeren om de beleegeraars te ontruften; maar, d'een wierd in den veldslag verflaagen en gedood, en d'ander zich hebbende laaten omkooopen, leeverde Scythopolis. Samarien wierd ingenoomen en geslecht, na dat zy 't beleg een geheel jaar verduurt had.
1384. De Phariseers, die alreeds groote achtung onder 't volk begonden te verkrygen, Hircanus hebbende durven verwyten dat zyn moeder onder de Regeering van Antiochus de Doorluchtige, in slaaverny geweest was, en dat hy op een en dezelve tyd twee onovereenkomende bedieningen van Veldheer, en Offerpriester bekleedde, verklaarde hy zich openlyk voor de Sadduceers hun vyanden. Hy verplichtte hen de schriften af te zweeren, en straffe strenglyk degeenen, die 't zelve niet deden. Hy bouwde mede dat kasteel, 't welk zedert de burgt Antonia genoemt wierd, onder voorwendzel van de Priesterlyke tabbaard in zekerheid te bewaaren; hy stierf, en men verzeekert, dat na zyn dood het botst-juweel ophield die stralen te schieten, welke de antwoorden en de wille van God beteekenden; men heeft van Hircanus een Prins, een Offerpriester, een Propheet, en een Heilige gemaakt; onderwylen was hy een aanhanger der Sadduceen.
- Judas Aristobulus zyn zoon nam de kroon en de eernaam van Koning aen; deed zyn moeder, welke hem verdacht was, sterven; wierp zyn broeders in een gevangenis, en vermaatschapte alleen zyn broeder Antigonus aen de Regeering. Hy ging den oorlog in Italien voeren, en hy overwon 't zelve niet alleenlyk; maar, hy verplichtte haar inwoonders om Jooden te werden. Hy doodde in het volgende jaar zyn broeder Antigonus, om dat men hem tot jeloersheid verwekte, als of hy zich meester van 't Ryk had willen maaken: de misdaad was nauwlyks begaan, of hy voelde deswegen zo geweldige knaagingen, dat hy daar aen stierf. Salome, zyn weduwe, opende 't gevangenhuis, waar uit Alexander Jannæus, de broeder van Aristobulus uit kwam, om den Throon te beklimmen. Hy bracht aansfonds een zynere broeders om 't leeven, en liet de andere in een nederigen staat leeven. Hy beleegde Ptolomais, welke de twee broeders, Antiochus de Griffioen, en Antiochus Cyfichus verplicht waeren te verlaaten, om dat zy in 't oorloogen volhardden; de inwoonders van deze stad zonden naer Ptolomeus Lathurus om bystand te verzoeken; maar, terwyl hy voorttrok, veranderde men van gedachten, en daar wierd een besluit genomen, van veer eer den uitflag van 't beleg af te wachten, als om zich vrywillige slaaven van Ptolomeus te maaken, die, na dat hy hen zyn wetten onderworpen zou hebben, in geen staat zouden zyn, om hem tegen zyn moeder Cleopatra te beschermen, welke beslooten had hem overal te vervolgen; Ptolomeus liet niet na te Ptolomais of Acris te koomen, en het beleg van daar op te doen breeken. Men wilde in onderhandeling treden; maar Ptolomeus verwittigt, dat Alexander Afgezanten naer Cleopatra gezonden had, om van haar bystand te verzoeken, door dit kwaad vertrouwen ontstookten zynde, brak hy de onderhandeling af, overrompelde eenige steden van Galieen, en ging Alexander den slag aanbieden, die een leeger van 80000 mannen by zich had. Daar bleeven 50000 op het slagveld leggen; en de anderen wierden gevangen. Ptolomeus tegens den avond een groot getal van vrouwen en kinderen gevonden hebbende, liet heur aan stukken hakken, en in ketels kookken, als of hy had willen verzeekeren, dat zyn krygsknechten zich met menschen vleesch voedden, en door dat middel de schrik in geheel Judea verspreyen.
- Cleopatra, wegens de voordeelen van haar zoon, jeloersch, zond een leger de overwonnen te hulp, en gaf 't bevel van dezelve aen twee Jooden, zonen van dezelve Onias, die een Tempel in Egypten gebouwt had; zy kwam zelfs in perzoon Ptolomais belegeren. Alexander kwam daar aen haar huldiging doen, en men raadde de Koningin aen, zich van zyn perzoon en staaten te willen verzeekeren. Maar, Ananias, haar Veldheer benam haar die gedachten. Ptolomeus, die openlyk uitgeroepen had, van zich van de afweezendheid van deze Princes te bedienen; had zich op de grenzen van Egypten laaten zien; maar, zy had hem door een gedeelte van haar leeger doen naervolgen, 't welke hem verplichtte van af te wyken. Judea had verlooren geweest, byaldien de zoon en de moeder over een gekoomen waeren; maar, deze huizelyke haat was oorzaak van haar behoudenis.
- Alexander van een zo groot gevaar verloft, wierp zich in Syrien, en nam een kasteel in, aen den oever van de Jordaan; hy wilde boven al van de stad Gaza zich wreken, welke zyn vyand Ptolomeus ontfangen had. Hy kreeg daar een zwaare nederlaag; maar, twee broeders, de gunst der bewoonders van deze stad zich onderling betwistende, leeverde Lyfimachus hem dezelve, na dat hy zyn broeder gedood had. Alexander in plaats van gemaatigheid in zyn overwinning te gebruiken, gaf de stad aen zyn krygsknechten over, en liet 500 Raadsheeren, die in een Tempel geweeken waeren, den hals affnyden. Ptolomeus had deze plaats twee jaaren te vooren verlaaten, en was in het eiland Cyprus geweeken, terwyl zyn moeder voortvoer met haar wreedheden in Egypten, waar van zy meestresse was, te oeffenen; zy had van daar krygsbenden aen Antiochus Cyfichus toegezonden, om hem te verplichten van haar zoon den oorlog aen te doen. Maar, daar waeren opschuddingen genoeg in Syrien; Antiochus de Griffioen, wierd gedood, en liet vyf kinderen na. Seleucus, die de oudste was, wapende zich om zyn oom van den Throon te stooten. Antiochus Cyfichus, die verflaagen en gevangen was; maar, die zich ombracht, als wanneer men hem in 't leeger van zyn neefleidde, liet een zoon na, Antiochus de Godvruchtige genaamt, die de handen van zyn neef ontkwam, door behulp van een vrouw, die op hem verliefst was; hy trok tegens hem te veld, na dat hy zig Koning had laaten verklaren. Seleucus verloor den veldslag, en wierd verpligt in Seleucia te vlugten; maar, daar de meester hebbende willen speelen, en schattingen ligten, stak het volk den brand in 't Paleis, en Seleucus wierd aldaar met zyn Hofgezin leevendig verbrand; zyn kinderen, tweehing, wilden zyn dood op de Stad Mopisnestes wreken, welke zy tot de grond toe afbraaken. Maar, Antiochus de Godvruchtige, daar tusschen gekoomen zynde, verdrong zig d'een, Antiochus genaamt, in d'Orontes, en d'ander nam de Koninglyke staat aen. Want men ziet als nog zyn penningen met dit opschrift: *Philippus de Weidoender, Philadelphus Koning*. Het welk de tweedragt en verdeeling in het Ryk van Syrien deed volhardden.
- De Romynen hielden zich niet geruft. Attalus had hen tot zyn erfgenaamen aangestelt; zy wonnen daar door het Ryk van Pergamum. Ptolomeus, de Koning van Cyrenen, deed dezelve zaak. Deze Prins was een bastaard van Ptolomeus de Dikbuikige, en wierd Apion bygenoemt. Ziende dat hy geen kinderen naliet, riep hy de Romynen in Egypten; maar, in plaats van zig van deze plaatsvolging te bedienen, die mooglyk te ver van hun gebied afgeleegen was, gaaven zy de vryheid aen die stad weder. *Eutropius*, die uitkomst verhaalende na den oorlog van Candien, heeft men dezelve veel jaaren opgehouden. Zommigen hebben zelfs zig twee Apions, Koningen van Cyrenen ingebeeld, die alle beide hun Ryk aen de Romynen by erfenis gemaakt hebben. Maar, men moet twee zaaken in 't verhaal van *Eutropius* onderscheiden, te weeten, de dood van Apion, en het gedrag der Romynen, die daar een Landschap van maakten. Apion stierf in het 657 jaar van de Stad Romem, en itelde 't Roomsche volk tot zyn erfgenaam. De vryheid aen dit landschap wedergegeeven zynde, maakten eenige bewoonders zig meesters daar van, en pleegden daar dwinglandy. Byaldien men 't van die tyd tot een landschap verandert had, zoude de vader en den zoon d'een na den ander geen dwinglanden geworden zyn. De Jooden ontruften 't mede, terwyl Sylla Mithridates den oorlog aandeed, en Lucullus daar gezonden wierd, om daar weder order te stellen. Eindelyk wierd het zelve, na den oorlog van Candien, een landschap der Romynen, negen en twintig jaa-

jaaren na de dood van Apion, en in 't 686de. van Rome, gelyk zulks *Entropius* verhaalt.

- De slaaven waaren in Sicilien oproerig geworden, en men moest een krygsmacht tegen hen zenden. De slaafsch oorlog duurde 4 jaaren, gedurende dewelke men meer als honderd duizend der zelve doodfloeg. Jugurtha had zich de Regeering aangemaatigt, zyn bloedverwanten doodende, die 't zelve moesten bezitten. Marius werd tegen hem opgezonden, en eindigde dezen oorlog, niet alleen door de nederlaag van Jugurtha; maar, door de dood van Bochus, die op Numidiën staat maakte. De Cimbreren deden wreede strooperijen; die volkeren waaren uit Denemarken gekoomen, om dat de zee hun landen overstroomt had; zy trokken in Illyrien; zy sloegen de Romynen vyf maalen, wier leegers door de Burgermeesters bestiert wierden. Uit Spanjen gedreeven, trokken zy in Gaulen, en vervolgens in Italiën over; en byaldien zy recht op Rome aan getrokken waaren, zouden zy deze Hoofdstad in de uitersten nood gebracht hebben; maar, zy hielden zich in Venetiën op, wiens vermaaklykheden en overvloed het zelve uitwerkzel op hen dede, als de bevalligheden van Capua op het leeger van Hannibal uitwerkten. Marius werd hen tegen gezonden, die hen twee maalen te Aix, in Provence, en in 't 1381. volgende jaar dicht by Verceil versloeg. Men verzeekert, dat zy viermaal honderd en negentig duizend mannen in deze drie veldslagen verloor. Marius zegepraalde van hen; maar, deze heerszuchtige 1394. en onrustige Veldheer, niet te vreden met de eer, die hy verkreegen had, deed Metellus uit Rome verdryven, die, door de stem van 't volk weder geroepen zynde, wilde Marius zich liever gewillig in Cappadociën bannen, onder voorwendzel van een belofte aan de moeder der Goden te betaalen, als zyn vyand in een stad te zien, alwaar hy een volkooime gezag geloofde te hebben.
1398. Eindelyk zag men te Rome, op het einde van deze eeuw voorbeelden van een onverfchillendheid en zonderlinge deugd. Scævola was gezonden geweest, om over Asien te gebieden; en hy droeg zich in die bediening zo wel, dat men hem aan alle de landbesitters, die den Raad verloor, tot een voorbeeld voorstelde. *Volgi Scævola na;* maar, zyn Stedehouder Rufinus, wierd beschuldigt, van eenige geschenken ontfangen te hebben; hy bepleitte zyn zaak, zonder zyn recht te verzoeken, noch het kleed, en de algemeene wyze der voorkomsten, weder aan te trekken. Hy werd volgens de strengheid der Wetten veroordeelt, en verplicht zyn goederen, die verbeurt verklaart waaren, af te staan. Dewyl Marius, een geweldzaam man, maar, men vond hem arm, en zulks doet zyn onnoozelheid kennen; zyn heimelyke vyand geweest was, bandde hy zich zelve; maar, zyn banlingschap verhefte zyn roem. Want, alle de steden van Asien, welke hy moest uitgeplondert hebben, deden hem zo groote geschenken door erkentenis, dat hy veel ryker in zyn banlingschap werd, als hy wel te Rome was; *ik heb liever, dat myn vaderland door myn banlingschap schaamrood werd, als dat het zelve over myn wederkomst zich bedroeft,* zeide hy tot zyn vrienden, die hem op hoop van een naby zynde opstand en omkeering vertroofteren.

De Geschiedenis van de vyftiende Eeuw, der Joodsche Kerk, zedert den uittocht uit Egypten.

De staat van Judea, onder Alexander Jannæus. Oorlogen der Romynen in Asien, door Scylla. Beschryving van die van Mithridates, tegen Lucullus en Pompejus. Burgerlyke oorlogen in Judea, tusschen Hircanus en Aristobulus. Jerusaleem door Pompejus ingenoomen. Burgerlyke oorlogen by de Romynen. Herodes word Koning van Judea. De Veltslag van Actium. De dood van Herodes. De geboorte van Jesus Christus.

1401. Alexander Jannæus, die in Judea regeerde, zich van de wreede tweespalt bedienende, welke tusschen de Koningen van Syrien was, en van den val van deze Monarchie, voerde den oorlog tegen al de nabuuren, en nam veel steden in; maar, het volk stond tegen hem op, als wanneer hy op het Feest der Tabernakelen wilde offeren; men wierp hem veel takken van Citroenboomen en andere boomen, die men uit plechtigheid droeg, naer 't hoofd; hy ont kwam de handen der muitelingen niet, als met veel moeite; hy wreekte zich vervolgens op hen; want, hy deed daar van een groot getal sterven. De wreedheid diende niet anders, als om de haat te ontteeken; dezelve duurde tot aan zyn dood: zy riepen zelfs Demetrius Eucærus te hulp, een der vyf kinderen van Antiochus de Griffioen, en die 't Ryk van Syrien betwistte. Alexander werd door deze vreemdeling, die zyn onderaanen voorstonden, verslaagen, en men had hem in een zo deerlyke staat gestelt, dat hy verloor was; byaldien eenige krygsknechten, die deernis met hem hadden, zich niet onder zyn vaanen geschikt hadden. Hy bediende zich niet van dit ongeluk; en men verzeekert dat hy vyftig duizend Jooden, gedurende den loop van zyn 1410. regeering, liet ombrengen. Hy liet niet na, de paalen van zyn Ryk uit te breiden; want hy nam een groot getal van steden in, zo in Syrien, Phenicien, als in Idumeën; hy was zo zeer tot oorlogen gezint, dat hy niet afhiet de zelve te voeren, alhoewel hy van een koorts aangetaft werd, welke zyn krachten uitputte. Hy stierf in 't jaar 1414. laatende zyn vrouw Alexandra regeerderesse, met de vryheid van haar een plaatsvolger te verkiezen; zy gaf zich t'eenemaal aan het gedrag der Phariseers over, om dat haar man stervende, haar dezen raad gegeven had, en zy stelde Hircanus voor zyn broeder; niet alleenlyk, om dat d'een de oudsten was; maar, om dat hy zwak en krachteloos was; in plaats dat de jongste meer leevendig en woelender, hem het bestier der zaaken, welke zy een langen tyd beheerschte, niet zoude overgelaaten hebben. Dusdanig was de staat van Judea; laat ons tegenwoordig die van den vryen staat zien, welke in den oorlog met Mithridates, die een langen tyd duurde, ingewikkeld was.

Mithridates, de Koning van Pontus, had zich meester van Cappadociën gemaakt, na dat hy alvorens zyn twee neeven aan zyn heerszucht opgeofferd had. Nicomedes, Koning van Bithynien; die vreesde, dat deze geweldige bezitting voor hem eenige moejelyke gevolgen mocht baaren, onderstelde een derde neef aan Mithridates, en hield staande, dat dezelve in zyn vaders plaats moest treden.

De Romynen kennis van deze tweespalt gekreegen hebbende, ont-naamen Mithridates Cappadociën, en Nicomedes Paphlagonien. Cappadociën weigerde de vryheid, welke men haar geeven wilde, en men moest haar, tot groote verwondering van alle vrye staaten een Koning geeven. Scylla werd afgezonden, om hem te bevestigen; maar, Scylla was ter nauwer nood vertrokken, of Mithridates gaf zyn dochter Cleopatra aan Tigranes, de Koning van Armenien, en verplichtte hem om in Cappadociën te vallen; dusdanig, dat hy 't zelve overmeesterde. Een toeval voleindigde den oorlog te ontteeken; Nicomedes, de zoon van die geen, waar van wy zo aanstonds gesproken hebben, was door zyn broeder Nicomedes de Goede, uit zyn Ryk verdreeven geweest; den raad, die zich met alle wanorders van 't Oosten bemoeide, herstelde den beroofde Koning, en verbond hem om invallen in de landen van Mithridates te doen; van waar hy een groote buit te rug bracht. Mithridates beklaagde zich te vergeefs; men wierp de schuld op hem, om dat hy veel machtiger was; en dewyl hy zag, dat men hem geen recht deed, trok hy zyn krygsbenden by een. De twee Koningen streden aan 't hoofd van hun leegers, maar, Nicomedes verloor den slag, en werd verplicht, om zich in de armen der Roomfche Veldheeren te werpen, die niet betetten konden, dat geheel Bithynien niet in de handen van den overwinnaar viel. Het meeste gedeelte der steden van Asien verlieten de zyde der Romynen, wiens jok lastig viel; het eiland Rhodus onderscheide zich door haar getrouwigheid voor den vryen staat, 't welk Mithridates verplichtte, om daar een vloot naer toe te zenden; maar, dewyl hy weinig goede bootsgezellen had, verdween dit onderneemen. Men vond geen ander behulpmiddel te Rome, als om Scylla haastlyk te zenden. Cinna, die alstoen Burgermeester was, deed zulks met zo veel te meer yver, om dat hy zyn vyand ver van hem afzond. De Roomfche Veldheer trad in Africa, en nam Athenen weder, na dat hy 't zelve uitgehongerd had. Lucullus, zyn Stedehouder, trok in Egypten, alwaar hy, na de onrusten van Cyrenen gestilt te hebben, Ptolomeus Lathurus in zyn belangens deed treden. Deze Prins was wedergeroepen geweest door 't volk, dat niet had kunnen verdraagen, dat zyn broeder Alexander zyn moeder gedood had; alhoewel Cleopatra een der snodeste Princesen was, welke ooit geregeert had. Men ging vervolgens de Veldheeren van Mithridates aantasten, die een zeer groot leeger voerden. Men verdacht Archelaus een van die Veldheeren van verraad, om dat hy, alhoewel Scylla niet meer als zeventien of zeventien duizend mannen had, niet naliet van zeventig duizend mannen te verslaan, en op hen een volkooime overwinning te behaalen. Mithridates verloor den moed niet; hy liet af de geenen doodden, die hy mistrouwde, en dacht nergens anders om, als om een nieuw leeger in 't veld te brengen; hy vond daar zo veel te meer gelegenheid toe, om dat de Veldheeren van den vryen staat zeer verdeelt waaren; de verdeeldheid heerschte mede te Rome, alwaar de zydelingen van Marius en Cinna, over die van Scylla, die afwezend was, de overhand hadden. Marius stierf in den ouderdom van zeventig jaaren, weinig tyds na dat hy weder in Rome gekeert was, en zich Burgermeester gemaakt had. Maar, Cinna ondersteunde die zyde. Men rechtvaardigt Scylla, om dat hy den oorlog in Asien niet verlaten wilde, om zyn vyanden binnen Rome te besnyden, tot dat hy het middel gevonden had, om de vrede te maaken. Mithridates, zich van deze omstandigheid bedienende, deed de vrede aan Scylla aanbieden; ftoot dezelve, en liet groote voordeelen aan zyn vyand over, ten einde, om het vermaak te hebben, om zyn vaderland te gaan ontruffen, en zyn streng te Rome te herstellen.

De Seleuciden volhardden zich in Syrien van een te scheuren; Philippus, Demetrius Eucærus, en Antiochus, bygenaamt Denisius, alle driekinderen van Griphon, verdeelden 't zelve; de laatste had zich een Rykszeetel te Damascus opgerecht, welke Philippus hem had willen ontnemen. Na dat hy zyn Throon vast gestelt had, doorkruiste hy gantsch Judea, om de Arabieren den oorlog aan te doen; hy versloeg hen; maar, hy sneuvelde in den stryd; zyn leger naer Cana vluchtende, vermolde daar door honger. De wanordre vermeerdeerde door de dood van Denisius, om dat Aretas zich meester van het Neder-Syrien maakte. De Syriers zo veel omkeeringen moede, beslooten zich van de Seleuciden te ontlaffen, en Tigranes, de Koning van Armenien te roepen, om over hen te regeeren. Zy stelden hem voor Ptolomeus Lathurus, ter oorzaak van den haat, welke de Koningen van Egypten altyd voor die van Syrien betoont hadden; zy zagen moogelyk mede, dat daar in Egypten geen manlyke Erven waaren. Want, Ptolomeus, twee jaaren na zyn dochter Cleopatra, gestorven zynde, volgde in plaats, en Scylla zond daar van Rome een spookzel van de Koning Alexander, een zoon van deze, die zyn moeder gedood had, om dat hy begeerde dat deze jonge Prins van hem zoude afhangen. Mithridates had mede een groot gedeelte in Syrien; maar, men was bevreesd, den oorlog der Romynen op den hals te laaden, die volhardden in die staaten te begeeren.

Inderdaad Murena, die Scylla in Asien gelaaten had, hield staande, dat hy aldaar geen onderhandelingen van vrede had, om dat men hem niet geschreeven had; en te veld trekkende, versloeg hy de krygsbenden van Mithridates. Byaldien hy den raad van zyn vrienden geloofte had, zoude hy Synopen, de Hoofdstad van Paphlagonien beleegert hebben; maar, Mithridates, na dat hy voor zyn verzeekering gezorgd had, trok in 't gezicht van den vyand over de Rivier, en dreef

- hem op de vlugt. Scylla, Opperhoofd geworden zynde, was eerzuchtig, en wilde dat men de onderhandeling, welke hy gemaakt had, uitvoerde. Men zond dan beveelen af, om den loop van dezen oorlog te stremmen, en Murena weder te doen koomen, die zeegenpraalend in Rome trad, dit was daar het voorwerp van zyn verlangen en heerszucht.
1415. Alhoewel Mithridates een gezantschap te Rome gezonden had, om over Murena te klagen, is het echter waar, dat hy zig niet in rust konde houden. Hy verpligte Tygranes zyn schoonzoon, om in Cappadocien te vallen; waar uit hy omtrent de 300 duizend menschen wegvoerde, om Armenien te bevolken. Hy verbond zig aan Sertorius, die, alhoewel Scylla gestorven was, niet naliet in Spanjen te legeren, en aldaar een Raad te hebben; eindelyk kwam men tot een openbaaren oorlog, welke by de twaalf jaaren duurde. Cezar, die niet meer als vyf en twintig jaaren bereikte, maar, die zig alreeds door zyn ongereegelt leeven met Nicomedes, had leeren kennen, en door de dapperheid, met welke hy zig van de Corsairen wreekte, die hem gevangen hadden, ziende de voorbereidzelen van dezen Vorst, trok in Asien, en sloot veel steden, welke begonden te verzwakken, in het verbond met de Romynen. Men zond twee Burgermeesters van Rome, Lucullus en Cotta; de laatste moest in Bithinien trekken, waar van de vryen staat uit krachte van de uiterste wil van Nicomedes zelf nam, en d'ander moest Mithridates in Cappadocien volgen. Zulks voort kwam zyn medestander, en, om hem de roem van een zeegenpraal te beneemen, waar van hy zig verzeekert hiel, naderde hy om voor de komst van Lucullus slag te leveren. Zyn leeger wierd verlaagen; Mithridates ging hem in Chalcedonien belegeren, waar uit de Burgermeester niet dorfde trekken. Men nam veele zynere schepen; dusdanig wierden de Romynen op een en dezelve dag te water en te land door de jeloersheid van Cotta geslaagen. Lucullus was gelukkiger; want, hy bevogt verscheide voordeelen op zyn vyand. En ziende dat hy Cysika belegerde; een plaats welke men als de sleutel van Asien aanzag, ging hy zig digt by hem legeren. Mithridates voer zelfs, gedurende de winter, met het beleg voort, tot dat zyn gantsche ruitery vernicht was; maar, de beleegerden een dappere tegenstand biedende, en Lucullus altoos aan de achterhoede van 't leeger zynde, wierd hy verpligt met een zeer aanmerkelijk verlies af te wyken.
1420. Deze Veldheer droeg twee andere overwinningen te water weg; d'een digt by Tenedos, en de andere in d' Egeetse zee, tegen de Bevelhebbers, die Sertorius aan Mithridates te hulp gezonden had. Men vond daar een groot getal van Romynen, die Scylla gebannen had, en die alle gedood wierden. Marius, hun Opperhoofd, wierd uit een hol gesleept, en door bevel van den Burgermeester, den hals afgesneden, die dezen Raadsheer niet in zeegenpraal wilde omvoeren. Mithridates wierd noch eenmaal door het onweer verlaagen; het schip, waar op hy was, leed schipbreuk; 't geen hem verplichtte, om dat van een Zeeoover te neemen, waar in hy zich vertrouwde. In zyn staaten wedergekeert zynde, maakte hy nieuwe voorbereidzelen tegen Lucullus; hy vergenoegde zig met de krygsbenden van deze Bevelhebber te plaagen, om dat hy zig aan 't gevaar van een slag niet wilde bloot stellen; hy geloofde zelfs den vyand te zullen uithongeren, die zyn levensmiddelen nergens, als uit Cappadocia konde trekken, en die in de vlakke niet af dorfde koomen, om dat hy geen ruitery genoeg had. Een hart, dat tusschen de twee leegers doortreek, verplichtte hen tot slaan; yeder een dit dier willende doodden, en de krygsbenden aanwassende, weeken de Romynen. Maar, Lucullus hen weder aanvoerende, wierd Mithridates verpligt, om den aftogt te laten blaazen. Daar viel een andere ontmoeting voor, welke veel nadeeliger aan dezen Prins was; zyn Stedehouders hadden voor de voederhaalders in Cappadocien een hinderlaag gelegd; maar, zy verhaastten zig met daar uit te trekken, alvorens zy de enge weegen doorgetrokken waaren, om in de vlakke te gaan; 't welk de ruitery onnut maakte, en de Romynen het voordeel gaf van volkoomentlyk slag te leveren, en hun vyanden met steenen en pylschooten ter neder te maaken. Dit geval deed Mithridates den moed zinken, die daar van door de vlugtelingen verwittigt wierd. Zyn Veldheer wagte niet af, dat men het teeken van den aftogt blies; zy dedden hun toerusting voor uit trekken, om dezelve in zekerheid te brengen. De krygsknegt die zulks begreep, liep weg; Mithridates bleef alleen zonder stalmeester noch vaartuij te hebben, tot dat een besneden, die verstond, dat de Koning met de anderen te voet weg vlugtte, hem zyn paard gaf; hy zoude het niet ontkoomen hebben, by aldien hy geen geld had laten strooijen, 't welk de Romynen, door hun liefde tot srooperen zeer berugt, opbield. Mithridates, die in Armenien trok, had het hertenleed van te verstaan, dat Tigranes zyn schoonzoon, hem niet wilde zien. Hy vergenoegde zig, met hem als een Prins te laten dienen, en schuilplaats in zyn staaten te geeven. Hy zond haastelyk een zynere Officieren aan zyn zusters, en aan zyn twee vrouwen, om zich te doodden. Monima rukte de kroonband van haar hoofd, om zig te wurgen. Maar, de band brak: *Hoe! riep zy uit, ongelukkige band, kunt gy my alleenlyk niet bedienen om my op te hangen?* Zy wierp zig voor de voeten van de Officier, en rekte hem den hals toe, die haar den moordprijm in 't hart stak. De Romynen zonden naer Tigranes, om Mithridates van hem afte vorderen; maar, hy weigerde hem trotslyk, en den oorlog werd aanstonds beslooten. Men tastte ter zelve tyd het eiland Candien aan, om dat het zelve de Romynen wel aanstond, en men nam tot voorwendzel, dat het zelve haar krygsbenden aan Mithridates geleent had. Metellus, die over dit leeger 't bevel had, nam dit eiland in.
1423. Lucullus trok in Armenien tegen Tigranes te veld, die eindelyk zyn schoonvader ontfing; zyn krygsbenden aannam, en met hem raadpleegde, om een krachtige tegenstand te doen; maar, hy de Romynen veragt hebbende, en geloovende, hen door een talryk leeger te zullen inzwelgen, leverde hy slag, zonder Mithridates af te wagten, die grooter krygsman als hy was. De Romynen, die het twintigste gedeelte van zyn krygsbenden niet hadden, waaren verwonderd, de overwinning verkreegen te hebben, welke hen niet meer als vyf dooden, en honderd gekwetsten kostte, terwyl men meer als honderd duizend aan de zyde van Tigranes telde.
- Mithridates, die voor zyn schoonvader kwam, vond de vlugtelingen, vermaande hem vervolgens, en in plaats van hem zyn ongeluk te verwyten, poogde hy hem te vertroosten. Hy zond overal om bystand te zoeken, om een leeger weder op te regten; maar, het meeste gedeelte der steden en volken volgden de zyde des overwinnaars.
- Lucullus trad in Armenien, en ging 't beleg voor Artaxarta voeren. Tigranes kwam zyn kinderen te hulp, en streed ten tweedemaal by naer zo ongelukkig als de eerste reis; men verwytt Mithridates zelfs van in deze geleentheid aan moed ontbrooken te hebben, en schandelyk gevlugt te zyn. Men ging de Stad Nisibe belegeren, welke Tigranes voor onverwinbaar aanzag. De beleegerden geloofden 't zelve mede, byzonderlyk, dewyl zy den winter een aanvang zagen neemen, en het sneeuw 't veld van Lucullus overdeekten, maar hy bediende zig van de kwaaden tyd om hem te overrompelen, en maakte zig meester van de stad, onder begunstiging van een zeer moeilijke nacht. Maar, hy had ter zelve tyd moeilijke tegenspoeden. Clodius, zyn schoonbroeder, en die men beschuldigde zyn zuster te onderhouden, deed een gedeelte van zyn krygsknegten tegen hem opstaan; Mithridates sloeg Fabius zyn plaatshouder, in Pontus, en bragt een groot getal van Romynen om 't leeven. Eindelyk bood deze Koning aan Marius den slag, die dezelve weigerde, om dat hy de aankomst van Lucullus afgwagte; maar, Mithridates veinzende een kasteel te belegeren, alwaar de Romynen hun roof en toerusting geborgen hadden, verplichtten de krygsknegten hun Veldheer van hen tot den sryd aan te voeren. De overwinning stond lang in de weegschaal. Onderwyl en zou zy voor Mithridates volkoomen geweest zyn; by aldien deze Prins niet aan zyn knie gekwett geweest was, 't welk hem verpligte zig uit den sryd te begeeven. Den aftogt op dezelve tyd geblaazen zynde, geloofde men dat hy dood was; men moest hem aan de krygsknegten toonen, na dat men de wond verbonden had. Onderwyl en bedienden zig de Romynen van dit toeval, om te ontvlugten. Men veragte, dat daar zommigen in 't leeger waaren, die den aftogt hadden doen blaazen. De Romynen wierden nog eenmaal in die zelve veldtogt door de schoonzoon van Tigranes geslaagen. Lucullus kwam zyn Stedehouder te hulp; maar, zyn krygsbenden, die Clodius zyn schoonbroeder had omgezet, weigerden hem te volgen. Alle deze omstandigheden herstelden de zaaken van Mithridates; dusdanig dat de Commislarissen van den vryen staat die in Pontus aankwaamen, wel verwondert waaren den oorlog te zien volharden, en dat Lucullus hen 't onregte tyd had doen koomen, met aan zyn meesters te schryven, dat dezelve geendigt was. Den raad besloot het bestier daar van aan Pompejus te vertrouwen, die zig in den oorlog dapper gedraagen had tegen de Zeeoovers, waar van hy de zee geschuimt had. Deze voorstelling veroorzaakte een schriklyke verdeeltheit; Pompejus verweet Lucullus, dat hy de landschappen uitgeplondert had, ten einde om zyn wellust te voldoen. Lucullus hield staande, dat Pompejus heerszuchtig zynde, zig meester van den vryen staat wilde maaken; en zy hadden wederzyds gelyk.
- De nieuwe Veldheer beleegerde Mithridates in zyn leegerveld, en zoude hem van honger hebben doen vergaan; by aldien hy door een edel uitwerkzel zig dwars door de vyanden geen weg gebaant had; Pompejus volgde hem na in Armenien, en leverde hem in de voorragt den slag; de maan, welke agter de Romynen was, misleidde de Barbaaren. Want, zy geloofden digt by den vyand te zyn, en troffen niet als de schaduwe, om dat zy te veel van verre schooten. Mithridates wierd verpligt, hem ten dertemaal te ontvlugten. Zyn minnareste Hypsicratia had den moed van hem te volgen. Tigranes, die deze wanorder vernam, en die wist dat zyn zoon by Pompejus geweeken was, gaf zich aan hem over, zonder eenige zekerheid af te vorderen; hy gaf hem 't groote Armenien weder. Maar, hy verpligte hem om van Syrien, en alle de landschappen, welke hy Antiochus de Godvrugtige met geweld ontnoomen had, af te staan. Zyn zoon misnoegt over de verdeeling, welke Pompejus tusschen zyn vader en hem gemaakt had, besloot zig van daar te begeeven; maar, men hield hem gevangen; en hy diende tot een cieraad van den zeegenpraal. Mithridates verloor den moed niet; veel eer als in de handen van Pompejus te vallen, week hy af in de Cimmeriaanse Bosporus; hy maakte daar vrienden, en kwam weder in Pontus; verstaan hebbende, dat een zynere vrouwen een kasteel overgelevert had, sneed hy haar zoon van de andere zyde van de rivier, voor haar oogen, den hals af. Pompejus deelde zyn staaten uit, en maakte daar landschappen van: 't welk hem deed besluiten, van dwars door 't land der Scyten te trekken, en zig met de Gauloisen zaamen te voegen, met wie hy in verbond was, ten einde, om met hen in Italien in te trekken. Maar, zyn leeger, dit besluit als een soort van wanhoop aanzierende, weigerde een zo lange togt te doen. Hy kroonde Pharnaces, zyn zoon; en dewyl hy bevreesd was, dat men hem aan de Romynen mogt overleveren, nam hy vergif in, en gaf zich aanstonds een steek met de moordprijm, om dat het vergif, waar aan hy zig gewent had, hem het leeven niet zoude kunnen beneemen. Eindelyk, de moordprijm niet diep genoeg ingedrongen zynde, verpligte hy een krygsknegt van den vyand hem den doodsteek te geeven.

1424.

1425.

Ter-

Terwyl men dezen oorlog voerde, had Aristobulus den oorlog aan zyn broeder Hircanus verklaart, en zich meester van zyn krygsbenden gemaakt hebbende, als mede van den Tempel van Jerusaleem, kwam hy met hem overeen, en de laatste stond hem de Kroon en 't Hoogepriesterfchap af, en stond toe om als een gemeen en afgezonderd man te leeven. De onderhandeling gemaakt zynde, veranderden de twee broeders van staat en huis, Hircanus die van Aristobulus aanneemende. Antipater, de vader van Herodes, kon deze verandering niet verdraagen, en bad Hircanus zo lang, tot dat hy zich by Aretas, de Koning der Arabieren begaf, die hem niet alleen ontving; maar, Aristobulus versloeg, en hem in den Tempel ging beleegeren; het Paascheest daar tusschen gekoomen zynde, maakten de beleegerden met de beleegeraars een handel om slachtoffers te hebben; zy leverden hun geld; maar, de beleegeraars lachten in 't vervolg met hen en met God; want zy verschaften hen geen slachtoffers: een onweer, dat de vrugten verwoefte, deed gelooven, dat God deze trouwloosheid, waar by hy belangens had, strenglyk straffe. Wyders Scarus, Plaatshouder van Pompejus, te Damascus gekoomen zynde, zond men hem wederzyds geschenken toe, om hem in hun belangens in te wikkelen. Hy verloor die van Aristobulus, en verplichtte de beleegeraars door zyn dreigementen, om van daar te wyken; en Aristobulus hen ter rechter tyd geslaagen hebbende, bragt hy zeven duizend mannen van hen om 't leeven. Pompejus deed in 't vervolg de twistelingen voor hem pleiten. Hircanus beklagde zig wegens dat men hem 't Ryk en 't Priesterdom, alhoewel hy de oudste was, ontnoomen had. Aristobulus hield staande, dat hy daar van vervallen was, door zyn zagmoedigheid. Het volk zeide, dat zy geen Koning begeerden, en dat de Wet wilde dat zy van hen Priesters zouden ontfangen. Pompejus stelde dit oordeel tot zyn wederkomst van Arabien uit; 't welk Aristobulus zeer moejelyk maakte; hy bereidde zig heimelyk tot den oorlog; maar, Pompejus wedergekoomen zynde, beleegerde Jerusaleem, en nam het in. Hircanus al wat noodig was, tot het beleg verschaft hebbende, gaf hem Pompejus het Hoogepriesterfchap en 't gezag over Judea weder, onder voorwaarde, dat hy geen Kroon zoude draagen. Judea wierd daar door aan de Romyne cynsbaar; de steden, welke men in 't Neder-Syrien ingenoomen had, wierden afgescheiden, en onder een byzonder Gezaghebber gestelt. Eindelyk men straffe al den geenen strenglyk, die den oorlog aangeraaden hadden; Aristobulus wierd zelfs met zyn twee kinderen gevangen gezet; maar, Alexander ontkwam het op den weg. Cicero was alstoen Burgermeester, en de zaamenzwering van Catalina borst onder zyn Burgermeesterfchap uit. Pompejus, na zo veel overwinningen hebbende gezegenpraalt, wierd door Lucullus in den Raad aangeft, die wilde, dat men de ordeningen en de uitdeelingen der landschappen, die deze overwinnaar gedaan had, zoude te niet doen. Maar, hy verbond zig met Crassus en Julius Caesar. Dusdanig begon het Driemanschap, en den burgerlyken oorlog. Ptolomeus Auletes, een man, die ter oorzake van zyn ongeregeltheden gehaat was, wierd verplicht zyn toevlucht tot Pompejus en Caesar te neemen, teegen zyn eige onderdaanen, die hem verplichtten het eiland Cyprus van de Romyne weder afte vorderen. Hy vlugte in Rome; en dewyl men hem geboefde dood te zyn, noemden de Egyptenaars zyn twee oudste dochters Berenice en Triphocna, om hem in plaats te volgen; zy beriepen mede Antiochus de Godvrugtige, die men 't Ryk van Syrien ontroofd had; maar, de dood belerte hem om zig van de goede wille te bedienen. Zy schikten mede afgezondenen te Rome, om hun zaak te onderschraagen; maar, Ptolomeus stelde volk op den weg, om eenig gedeelte daar van om te brengen, en belerte door zyn geschenken, dat het andere by den Raad geen gehoor kreeg.

1435. Onderwyl Alexander, de zoon van Aristobulus, waapende zig in Judea, en verwoefte het land. Gabinus, Gezaghebber over Syrien, deed Marcus Antonius hem tegen trekken, en volgde van dicht by: den stryd ging dicht by Jerusaleem aan; het verlies was ten naaften by even groot. Maar, de Romyne, die Hircanus ondersteunden, waaren veel talryker. Gabinus leidde hem weder naar Jerusaleem, en herstelde hem weder in 't bezit van 't Priesterfchap; maar, hy stelde vyf rechtbanken in de voornaamste steden van Judea valt, op dat yder een gemaklyker regt konde erlangen. Aldus veranderde het landbestier, en wierd Aristocratisch. Gabinus droeg mede zorg om Samaria, beneevens een groot getal van andere steden, die verwoeft waaren, te herbouwen. Aristobulus kwam in 't volgende jaar weder, en deed een nieuwe pooging, om zyn broeder te verdryven. Maar, Gabinus gaf zo goede beveelen, dat het leger, 't welk hy opgeroep had, 't eenemaal verslaagen wierd; hy wierd zelfs gevangen naar Rome gezonden, en in ketenen geslaagen. Egypten was niet minder ontrooft. Ptolomeus, die verplicht geweest was, om zyn Ryk te verlaaten, bood zo veel gelds aan Marcus Antonius, en aan Gabinus, dat deze laatste zyn staaten tegen de Wet verliet, om den oorlog in een vreemd Ryk te voeren. Berenice, de dochter van Ptolomeus, welke aldaar in de plaats van haar vader regeerde, was met een bedrieger, Seleucus genaamt, getrouwt, die zich vermat, van uit de stam der Seleucussen te zyn; maar, verneemende, dat het een deugniet was, had zy hem doen verworgen, en had in zyn plaats Archelaus een andere bedrieger gestelt, die zich zeide een zoon van Mithridates te zyn.

De Jooden voegden zich by Gabinus, om hem in de overwinning van Egypten te helpen, en deden hem groote diensten in het beleg van Pelusien; 't zelve was nauwlyks ingenoomen, of Ptolomeus wilde zich van de onderdaanen, wegens 't ongelyk, dat hy van hen ontfangen had, wreeken; maar, Gabinus wederhield hem. Gabinus nam Archelaus mede gevangen; maar, hy liet hem ontkoomen, ten einde, om van d'een en d'ander groot geld te trekken. Het volk

van Alexandryen, hem vervolgens verplicht hebbende, om tegen de Romyne te slaan, wierd hy in den slag gedood. Ptolomeus trad weder in zyn Hoofdstad, verdreef zyn dochter Berenice, en gaf het bestier van zyn Staat aan een Roomfch Ridder, die hem met zyn raad en geld onderschraagt had. Gedurende deze uitvoering van Gabinus in Egypten, had Alexander al de muitelingen van Judea by een verzaamt, en rechte een leger van dertig duizend mannen op; Antipater misleidde daar van eenigen; maar, men wierd verplicht handgemeen te worden. Tien duizend Jooden bleeven daar dood op 't veld leggen, en Gabinus, overwinnaar zynde, ging naar Jerusaleem, om daar Hircanus en zyn gunsteling Antipater te herstellen. Crassus wierd afgezonden, om hem in zyn bestier over Syrien te volgen. Hy ging naar Jerusaleem, en maakte zich meester van de schatten van den Tempel. Josephus verzekert, dat Eleazar dezelve had willen wederkopen voor een gouden balk, die hy aan Crassus geleverd had. Maar, dat deze Gezaghebber den balk nam, en zich vervolgens meester maakte van 't geen daar overig was. Deze man ten opperste gierig, zich in Mesopotamien geworpen hebbende, klaagde Orodos de Koning der Parthen deswegen aan den Raad, en wierp zich, onderwyl het antwoord afwachtende, in Armenien, ten einde op dat Artabazes, de zoon van Tigranes, bezig zynde met hem af te keeren, de minste bystand aan de Romyne niet deed. Artabazes was niet misnoegt, een reden te hebben, om hem zulks te weigeren. Abgarus, de Koning van Edeffe, vynsde Crassus te begunstigen, en hem raad te geeven. Maar, hy was mede van 't verstand van Orodos, aan wie hy de oogmerken van 't leger verwittigde. Crassus liet niet na, van tegen Sirenas, de Bevelhebber der Parthen op te trekken; maar, het bevel van d'een vleugel aan zyn zoon gegeeven hebbende, vervolgde deze jonge Veldheer de Parthen, die lustig vlugten, en wierd met de ruitery, die hem ondersteunt had, gedood. Crassus berde zich met moeite nade dood zyns zoons; maar, zich aan een leidsman vertrouwt hebbende, die hem verried, volgde hem Sirenas op 't spoor na, overwon, en doodde hem. Men zegt, dat hy daar 't bedrog gebruikte, en vynsde met hem te willen handelen, dat hy hem ombragt, en dat zyn hoofd tot Orodos gebragt wierd, die in zyn mond goud liet gieten, om hem over zyn onverzaadelyke gierigheid na zyn dood aan te doen. Cassius, die zig uit deze nederlaag in Syrien behouden had, trok in Judea, en ligte van daar dertig duizend inwoonders, die hy als slaaven verkogt. De beweegingen van Aristobulus verschaften hem het voorwendzel. Antipater dreef hem mede derwaards, om dat hy door dat middel zich verre van zyn vyanden afsonderde.

Cassius vertrok vervolgens van daar, om te beletten dat de Parthers over den Euphraat niet trokken; zy lieten niet na om in Syrien te trekken, daar Cassius hen sloeg. De Stedehouder der Burgermeesters, Bubulus, die weinig tyds daar na kwam, maakte een verdeeltheid tusschen hen, met hen aan te raaden, dat zy Pacorus tot Koning zouden verkiezen, en verplichtte hen van af te wyken; het schynt dat hy zich aan Cicero voor den oorlog niet vertroude; want, hy pleegde met hem geen raad, alhoewel hy 't bevel over Cilicien had.

De Burgerlyke oorlog ontstak, om welke reden Caesar Aristobulus met eenige legioenen in Judea wederzond, om zich aldaar tegens Pompejus te stellen, die daar een groot gedeelte van bezat. Maar, men kreeg hem gevangen, en bragt hem door vergif om 't leeven. Pompejus versterkte zyn leger met Oostersche volken, alwaar hy magtige vrienden had. Orodos zelfs, de Koning der Parthen, had hem bystand beloofd. Caesar veronachtzaamde niets aan zyn zyde, en deze twee medestanders elkanderen in Pharfalieu ontmoet hebbende, wierd Pompejus geslaagen. Caesar, overwinnaar zynde, wierp de papieren, die hy in de tent van zyn vyand vond, in 't vuur. Ten einde, om niet aangevogten te werden, van den geenen te straffen, die hem getrouw gedient hadden. Cassius, Cato, en Cicero wierden van deze nederlaag verslaagen. De eerste had eenige krygsbenden, en eenige scheepen, waar over hy 't bevel Eers halve aan Cicero wilde opdraagen, die veel ouder als hy was; maar, deze groote redeenaar was een armhartig Veldheer, die zyn getrouwigheid liet achterdenken, om dat hy eigerde de bevelen te geeven. Het verscheelde weinig dat Pompejus, de zoon van den grooten Pompejus, hem niet doodde. Deze Veldheer was in Egypten geweeken; hy vernam aan den zoom van het leger van den jongen Ptolomeus, die zyn zuster verdreeven had, welke mede zyn vrouw was, en met hem regeeren moest, uit hoofde van den uiterste wil van Ptolomeus Auletes zyn vader. Men overwoog in den raad van den Prins, wat men met deze doorlugtige vlugteling doen moest, en men besloot om hem om te brengen, 't geen uitgevoerd wierd. Men wilde 't zelve aan Caesar doen, die hem vervolgde; maar, hy was op zyn hoede. Cleopatra kwam zig voor zyn voeten neder werpen, maakte hem verlief, en verkreeg door dat middel, 't geen zy verzogt. Caesar wees mede 't eiland Cyprus aan de jongste der Ptolomeën, en aan Arsinoë toe. Dit vonnis trok de haat der Egyptenaars tot hem, Achilles stelde zich aan 't hoofd van alle de benden, die hy by een kon verzaamen, en kwam Caesar tot in 't huis te Alexandryen aangrypen. Men sloeg ter zelve tyd in de haaven om dat die geen, die Meester van de Vloot was, zyn vyand de levensmiddelen benam. De zyde van Caesar overwon; men stak de scheepen in brand, die men niet bewaaren konde, en het vuur in de stad overtrekkende, verbrandden viermaal honderd duizend boeken, die de Koningen van Egypten by een vergaardt hadden. Caesar moest nieuwe stryden ondergaan; maar, alle zwaarigheden te boven gekoomen zynde, en de rust in dat land herstelt hebbende, vertrok hy naar Syrien, daar Antigonus hem ging vertoogen, dat zyn vader en broeder de kroon en 't leeven, ter oorzaak van hem, verjooren hadden, dewyl Pompejus hen had doen sterven. Maar, Antipater stelde zig daar

zo kragtig teegen, dat Cæzar Hircanus in zyn bediening bevestigde, het bestier over Judea aan Antipater gaf, en verklaarde dat het zelve van oorlogs-volkereu zoude bevryd zyn; dat de Jooden onder de vrienden der Romynen zouden gereckent worden; en eindelyk op dat men geen reeden van onweetenheid mocht vermeen te hebben, liet hy deze onderhandeling in 't Grieks en in 't Latyn snyden, en op het Capitolium, en in de steden Tyr, Sidon, en Afcalon brengen.

1446. Antipater weedergekeert zynde, gaf hy 't bestier over Jerusalem aan Phafelus, de oudste zynen zoonen, en dat van Galileen aan Herodes. Men verklaagde hem aanstonds voor den Joodschen Raad, om dat hy zeer veel aanmerkelyke menschen van 't geslacht had doen sterven. Maar Hircanus begunstigde hem. De Bevelhebber over Syrien beschermde hem mede, om dat zyn vader groote sommen gelds aan de Romynen betaalde; Herodes verscheen gewaapend voor deze Rigtbank, en ziende dat men niet naliet van om de veroordeeling te denken, week hy naer Damascus.

1449. Cæzar, overwinnaar van alle zyn vyanden te Rome wedergekeert zynde, wierd voor ceuwig Opperhoofd verkooren, en de Jooden oentlyk begunstigende, stond hy Hircanus toe de muuren van Jerusalem, die Pompejus had doen slechten, weeder op te bouwen. Hy maakte zich vaardig om uit de stad te treden, alwaar hy vernam, dat men hem met jaloeschheid aanzag; maar, hy wierd door Brutus in den Raad gedood. Augustus beslooten hebbende, de dood van zyn oom te wreeken, kwam weeder in Italië; 't geen aldaar een nieuwen Burgerlyken oorlog veroorzaakte. Cassius trok in Syrien, en van daar in Judea om 4 legioenen te overvallen, die Cæzar in Egypten ge-laaten had, en die Alcinius weeder te rug voerde. Hy bedroog zich niet; zy traaden aan zyn zyde over, en hy zag zich in plaats van acht, aan 't hoofd van twaalf legioenen; zyn leger wierd mede door eenige Parthers, en zeer veel Jooden versterkt; hy trok mede een groote zom uit Judea; Antipater diende hem in zyn voorneemen; maar, op een zekere dag, dewyl hy by Hircanus zyn avondmaal hield, vergaf hem eenen Malichus genaamt. Phafelus en Herodes zyn twee zoonen, geloofden, dat men dit ontvynzen en een gunstige geleegenheid moest afwachten, om de dood van hun vader te wreeken; zy schreeven daar over aan Cassius, die hen raade van Malichus om te brengen, en beval aan de Overgheden van Tyr, van hen de behulpzame hand des noods te bieden. Malichus, verre van bevreesd te zyn, maakte zyn voorbereidzelen om zich meester van Judea te maaken, als wanneer Cassius, verpligt om Marcus Antonius den oorlog aan te doen, verre van der hand zyn zoude; Herodes die dat oogmerk te vooren merkte, verzogt hem met Licanus ten avondmaal, en stelde eenige Officieren van Cassius, die hem op den weg ombragten. Hircanus wierd daar door zo ontfelt, dat hy de spraak verloor; hy vreesde dat Herodes hem eveneens mocht handelen. Maar, verstaan hebbende, dat Cassius dat bevel gegeven had, vertroofte hy zich. Onderwyl veranderde Cassius van gedachten; of veel cer Felix, zyn Stedehouder, wilde de dood van Malichus wreeken, en taffte Phafelus aan; maar, het gelukte hem niet. Hy wierd zelfs verpligt om in genaade de vryheid te verzoeken van uit den Tooren te koomen, daar Phafelus hem in sloot, na dat hy hem geslaagen had. Augustus Lepidus, en Marcus Antonius zagen zig tuschen Modena en Bologne, en verbonden zich onderling teegen de moordenaars van Cæzar. Dit was daar het tweede Driemanschap, 't welk zo groote wanorderen veroorzaakte, en waar door de vryheid der Romynen uitgedoofd wierd. De slag van Philippus wierd in 't volgende jaar geleevert; Augustus, noch Antonius lieten zich daar niet vinden. De vleugel van Cassius wierd omver gesmeeten door de krygsknegten van Antonius, en hy stak dezelve moordprijem in zyn borst, waar mede hy Cæzar gedood had. Brutus overwon; maar, hy wierd in een tweede veldslag overwonnen, en doodde zig, teegen de dapperheid uitvaarende, waar van het noodlot zo droevig is, en die hem in dat oogeblik niet anders als een herfindroom scheen. Antonius in Syrien getrokken zynde, kwam men hem over Herodes en Phafelus klachtig vallen. De zaak was zo veel te teederder, om dat zy de zyde van Cassius gehouden hadden; ondertuschen, dewyl zy geld strooiden, en Hircanus zig teegen hen verklaarende, beval hy, dat men de afgezonden zoude doen sterven, 't geen hen een nieuwen haat teegen Herodes verwekte; wyders beloofde Antigonus duizend talenten aan Orodus, de Koning der Parthen, by aldien hy Hircanus Herodes wilde opligten, en hem tot Koning van Judea herstellen. Het bevel daar van wierd aan Pacorus, de zoon des Konings gegeven, die met dat oogwit aan de zyde van Tyr trok, terwyl Barzapharnes, een van zyn Veldheeren, een anderen weg nam. Zy waaren naauwlyks in Judea getrokken, of een groot getal verklaarde zig voor Antigonus. Zulks gaf moed om naer Jerusalem te trekken; maar, Herodes en Phafelus, die aldaar waaren, verpligten hen, om zig in den Tempel te sluiten: men trad in onderhandeling, en Hircanus en Phafelus wierden naer den Veldheer der Parthen gezonden die in Galileen was, en hen gevangen nam, zo haast hy hen in handen had. Men schreeuwde te vergoefs teegen de trouwloosheid; de misflag was groot, van zich op zyn vyanden te vertrouwen. Herodes meer wantrouwende, had het niet gedaan. Hy borg zich in Idumeën met een zo groote wanorder, dat hy meenigmaal aangevogten wierd om zig te dooden. Boven al, als hy zyn moeder op den weg gevallen zag, en in staat om den laatsen snik te geeven. Hy liet het dierbaarste dat hy by zig had, in het kasteel van Maslada, terwyl zyn vyanden Jerusalem uityplonderden. Antigonus liet Hircanus de ooren afsnyden, ten einde, op dat hy de Priesterlyke waardigheid niet meer konde bedienen. Phafelus wanhoopend zynde, bragt zich zelfs om 't leven, met zyn hoofd teegen de wanden aanlopende, om dat zyn handen gebonden waaren, en hy geen moordprijem by zich had. Hero-

des, by de Arabieren geen schuilplaats vindende, gelyk hy geloofd had, ging zich in de armen van Cleopatra in Eyypten werpen; hy trad daar te sloop, en voer, in weerwil van het onweer, dat hem aan 't eiland Rhodus smet, naer Rome. Hy trof 't hart van Antonius, door het verhaal van 't geen zyn geilagt overgekoomen was; hy verwekte de jeloerscheid der Romynen, met hen te vertoogen, dat Antigonus zyn medevryer de kroon uit de handen van de Parthers ontfangen had. Antigonus en Augustus ontfingen hem met veel beleefdheid, geleidden hem tuschen hun beide, naer 't Capitolium, en maakten hem Koning van Judea. Ventidius, Bevelhebber over Syrien, had order om hem te herstellen; maar, hy vergenoegde zich met groote sommen gelds van Antigonus te trekken. Herodes verloor den moed niet; hy vond hulp in Galileen; hy ging zyn geslacht verlossen in Maslada, alwaar het zelve ingevlugt was; hy beleegde Jerusalem, en niet tegenstaande de drift die Silo, Veldheer der Romynen had, van af te wyken, onder voorwendzel dat het hem aan voeder outbrak, verschafte hy hem genoeg om hem te wederhouden; hy overrompelde Jericho, 't welk door de Romynen uitgeplondert wierd, nadat hy zyn geslacht biunen Samaria in zekkerheid had gezonden, 't welk hy versterkt had; hy trok van daar in Galileen, dat in zyn belangens trad na de nederlaag van Antigonus, waar van een gedeelte in den Jordaan verdronk, en de Parthers volhardden den oorlog teegen de Romynen; zy waaren in Syrien getrokken, onder 't geleide van Pacorus, de zoon van Orodus. Ventidius, die daar 't gezag had, wachtte hen af, en den tyd gehad hebbende, om zyn krygsbenden te vergaaderen, dewyl Pacorus veronachtzaam had de allerkortsten weg te neemen, sloeg hy de Barbaaren, doodde hun Opperhoofd, en liet zyn hoofd in alle de steden omvoeren, om dat zy deze jongen Prins zodaanig beminden, dat zy zyn belangens niet wilden verlaten; by aldien zy niet verzeekert waaren dat hy dood was. Na deze overwinning gaf Antonius aan Ventidius bevel, om aan Herodes hulp te zenden. Macheras vertrok met twee legioenen; hy had eenig voorneemen, om zich met Antigonus te vereenigen: maar, deze zich daar niet vertrouwende, en de Roomfche Veldheer over deze beleediging toornig zynde, liet al de Jooden, die hy op zyn weg vond, ombrengen. Hy verzoende zich daarom weder met Herodes, die aanstonds vertrok, om Antonius te vinden, en hem in het beleg van Samogate, 't welk hy ondernoomen had, hulp toe te brengen.

Hy had zyn broeder Joseph gelaaten, om in zyn afweezen 't gezag te voeren; maar, zich door Antigonus hebbende laten overrompelen, wierd hy gedood. Herodes schoot toe, om Galileen te herneemen, welke deze nederlaag hem hadden doen verliezen, hy begaf zich van daar naer Jericho; hy leeverde veel slaagen, daar hy voordeel by bevoegt: men geloofde, dat de heemel hem beschermd. Want, hy was naauwlyks uit de plaats getrokken, daar hy gespyst had, of de kaamer stortte neder. Op een anderen dag, zich met zyn knecht alleen afgezonderd hebbende, terwyl hy zig ging baaden, trokken eenige vyanden, aldaar verborgen daar uit, vlugende d'een na d'andere weg, zonder te denken om hem te dooden; hy trouwde vervolgens Mariamne, te Samarien, beleegde Jerusalem, dat in een Sabbathjaar, 't welk de hongersnood verdubbelde, ingenoomen wierd; de Romynen door de lange weerstand der Jooden, verdrietig, spaarden noch jaaren, noch kunnen; men deed heele gooten van bloed stroomen; de rykdommen wierden gerooft, en Antigonus in keetens geslaagen, naer Marcus Antonius gezonden.

Deze Veldheer voer voort met tegens de Parthers te oorloogen, doch met verschillende uitslaagen; dit jaar was voor hem droevig; want Phraates hem verpligt hebbende het beleg van Praspa, een stad in Medien, op te breeken, met die hoop van een vrede te zullen sluiten, vond hy zich tot een aftogt verpligt die zyn leeger verwoestte; hy moest schriklyke bergen overtrekken. Men vond geen levensmiddelen op den weg. Het kruid dat men zomtyds at, doodde alle de krygsknegten, die alle middelen aanwenden, zonder te weten wat zy deeden) en door een braaking verzwakt, sterven. Het waater gaf geweldige krimpung in de darmen aan anderen; de Parthers lieten niet na in den morgenstond het leeger door pylfchooten te plaagen, en een groot getal van krygsknegten om te brengen; Antonius poogde den moed der krygsbenden te ondersteunen, langs de reyen gaande, om hen te vertroosten, en groote zorge voor de gekwetften draagende. Maar, hy was zelfs zodaanig verleegeu, dat men hem dikmaals hoorde uitroepen, *de tien duizend*, om dat hy over den aftogt verwondert was, welke zy gedaan hadden, en een diergelyk lot wenschte. Inder daad het gelukte hem: De Parthers, na dat zy meenigmaal beloofd hadden van te zullen afwyken, en het leeger niet meer te vermoeijen, lieten eindelyk af 't zelve te vervolgen, en Antonius ging zich wegens de moeilykheden in de armen van Cleopatra vertroosten, op welke hy ten uitersten verliest was. Terwyl hy in Eyypten was, besloot Alexandra, de schoonmoeder van Herodes, derwaards te trekken, ten einde om haar zoon Aristobulus aan te bieden, en hulp door tuschenkomst van Cleopatra te verzoeken. Zy moest zich in een doodkist laten draagen, ten einde om zich te lichter voor de oogen van Herodes te verbergen. Maar, deze Prins was daar van verwittigt. Onderwyl Aristobulus aan het altaar hebbende beginnen dienst te doen, was al het volk wegens zyn bevaligheid verliest geworden, 't geen Herodes verpligte om hem ter maalyd te nooden, en van hem door daar toe beschikte menschen, die vynsden met hem in 't waater te speelen, te laten verdrinken. Cleopatra door deze daad ontflooken, en door de moeder van Aristobulus gesmeect, drong Marcus Antonius om een zo snoode misdaad te straffen, Herodes wierd verpligt zich te Laodicea te gaan regtvaardigen, daar Antonius zich door de geschenken, welke hy hem deed,

deed, liet beweegen. Cleopatra liet niet na te bidden dat men Herodes en Malchus de Koning van Arabien zoude ombrengen; maar Antonius stelde zich daar standvastig tegen, en vernoege de zij met aan deze heerfugtrige vrouw een zeeker gedeelte van het neder Syrien, Judea, en van 't Ryk van Malchus te geeven, waar van men haar fchatting betaalde. Cleopatra, van de Arabieren kwaalyk betaalt zynde, deed aan Herodes bevel geeven van hen aan te taften, verhoopende, dat zy zich in 't bezit van 't Ryk zoude stellen, van den geen, die den slag verloor. Herodes was gelukkig, men sloeg daar dapper. Maar, de Jooden bleeven meesters van 't slagveld.

De Burgerlyke oorlog begon zich te ontfteeken. Antonius en Augustus waaren meenigmaal met elkanderen in oneenigheid. Maar Augustus borst eindelyk uit, hy fchond het Recht der volken, gaande de uitterfte wil van Antonius de Veltaalen ontrooven, hy deed het zelve openlyk leezen, en dewyl hy de kinderen, die hy van Cleopatra had, met rykdommen ophoopte, en wilde dat zyn lichchaam in Alexandryen gevoert, en in de handen van deze Princes weder gefelt wierd, alhoewel hy zelfs te Rome fterf, ontfak het volk tegens hem; en geloofde ligteyk, 't welk men voorgaf, dat hy zich meester van den vryen staat wilde maaken, ten einde om daar van een gefchenk aan

1462. Cleopatra te doen. Deze vrouw was de oorzaak van 't verlies van Antonius en den slag van Actium, welke over het lot der Romynen vonnis ftreek, want zeil gemaakt hebbende, terwyl de overwinning nog evenaarde, en zellig fcheepen medegevoert hebbende, volgde Antonius, die dat vernam, haar agter aan, de wanorder kwam aanslonds in de vloot, en de bootsgezellen dagten nergens aan, als om by hun Gezaghebber te vlugten. Augustus liet hem vervolgen; maar, hy had niets als eenige fcheepen, die hem konden agterhaalen, en die vervolgens verpligt wierden van weder te keeren. De Landbenden, die niet gelaagen hadden, bleeven hem voorbeeldelyk getrouw. Zy wagten zeven dagen af, zonder tyding van hem te hebben, en men konde niet gelooven, dat hy een zo fchoon leeger zonder slag of stoot verliet. Maar de liefde had by hem de overhand, hy dagt niet als om zig aan de welluften over te geeven, terwyl Augustus zich van de overwinning bediende, en zich meester van den vryen staat poogde te maaken. Hy beloofde heimelyk aan Cleopatra het Ryk van Egypten, by aldien zy Antonius wilde ombrengen, die een zeer wonderbaar leeven leide, want, hy floot zich zomtyds in 't Eiland Pharos op, alwaar hy gelyk Timon de *Misanthropus* wilde leeven, op een anderen dag rechte hy feesten en pragtige maaltyden te Alexandryen aan, hy had weer andere in hy voorbereidzelen tot den oorlog maakte; hy had twee andere tyden, in welke hy Afgezanten tot Augustus zond, om hem alleenlyk de vryheid af te vorderen van in Athenen als een gemeen man te moogen leeven. Maar, Augustus zette zyn voornemen voort. Herodes, over wie men groote klagten gedaan had, om dat hy Marcus Antonius begunstigt had, ging hem te Rhodus vinden. Hy ontkende zyn zugt voor Antonius niet; maar, hy vertoogde zo kragtig aan Augustus, dat hy een vriend van een onkreukbaare getrouwigheid konde verkrygen, dat Augustus zulks geloofde, en hem in zyn Ryk, door een bevel van den Raad deed vefligen. Hy ontfing Augustus op zyn reize in Syrien waar door hy trok, om Marcus Antonius in Egypten op te zoeken, zeer voortreffelyk. Cleopatra fcheen haar minnaar nergens anders om ontfangen te hebben, als om hem te verzaaden. Zy liet Peluften door Augustus inneemen. Antonius ontwekt, stelde zich aan 't hoofd van eenige Ruitery, en sloeg die van Augustus. Na 't welke hy geheel gewaapend in 't vertrek van Cleopatra ging om haar te liefkoozen. Men liet niet na te voorzien, 't geen gebeuren zoude. Cleopatra had haar vloot bevel geeven van zig met die van Augustus in order te stellen, verhoopende zyn gemoed daar door te treffen, en zy bereide zich een vergift; in geval haar bekoorlykheden op den overwinnaar niets vermogten. De vloot volgde de beveelen van de Koningin. Het voetvolk van Antonius wierd geflaagen. Cleopatra zond een Gefneeden om hem den moordpriem in 't hart te ftooten. Maar, de getrouwe Gefneeden ftak zich zelfs dood. Antonius volgde zyn voorbeeld, en ten uitterften verliet, liet hy zig voor Cleopatra brengen, zo als hy gekwetst was. Cleopatra vergaf zig, en Augustus wierd meester van Egypten en 't gantsche Ryk, hy veinde zich daar van te willen ontfaan, maar, 't volk en den Raad hem gebeden hebbende het zelve te willen bewaaren, ftemde hy zulks toe; hy maakte als toen een verdeeling der landfchappen, hy liet aan den Raad de geenen over, die in de meeste rust waaren, en behield voor zig de anderen, die voor de aanvallen der wyanden bloot gefelt waaren. Hy mistrouwde Egypten dusdaanig, dat hy daar geen Bevelhebber dorfde zenden. Hy verbood zelfs aan de raadsheeren van in dat land, zonder bevel van zyn hand, te gaan.

1466. Het leed wat meer als een jaar, dat Herodes Mariamne voorgekoomen was, welke hem de dood van Hircanus zyn vader en van Aristobulus verweet. Maar, hy besloot dit geflagt volkoomentlyk uit te roejen. Salome zyn zufter diende hem daar in, zy walgende van haar man Costobarus, beschuldigde hem met het overige van 't geflagt der Afmoniers zaamengezwooren te hebben, en hy deed heur op deze beschuldiging ombrengen. 't Geen hem volkoomen meester van Judea maakte. Zulks belette niet, dat tien Burgers van Jerufalem in 't volgende jaar niet beslooten van hem te doorftooten. Maar, het voornemen ontdekt geweeft zynde, deed hy hen wreedelyk fterven. En, om in zeekerheid te leeven, liet hy Samaria versterken, 't welk hy Sebaste noemde, en ter oorzaak van Augustus de burgt van Straton bouwde, benevens veel andere Kasteelen, welke hem tot fchuilplaatzen konden dienen, by aldien daar oproer ontfond. Ten einde om dezelve voor te koomen, droeg hy groote zorg voor zyn onderdaanen, die brood en kleederen ontbraken; om dat de fchaapen dood waaren, verfchafte hy hen 't geen zy noodig hadden. Maar hy won nooit de vryfchap van 't volk. Hy deed zelfs een zaak, welke mishaagde, want, hy verhefte tot het Hoogepriefterdom een Burger van Jerufalem,

wiens dochter, Mariamne genaamt, hy wilde trouwen, en welk het fchoonfte mensch van haar tyd was. De Arabieren, nabuuren van Judea, voerden als toen den oorlog tegens de Romynen. Aelius Gallus was met een gedeelte van de inleegering van Egypten derwaards gezonden. Candace Koningin van Ethiopien een moedige vrouw bediende zich van dit afweezen, en stortte op een onvoorziene wyze op drie vaandelen krygsvolk die overgebleeven waaren, en verflaagen wierden. Maar Petronius, die over Egypten bevel had, de andere benden verzaamelt hebbende, trok in Ethiopien, en na dat hy de krygsknegten, die hy ontmotte, en die niet wel gewaapend waaren, noch den oorlog niet wel verftonden, nedergemaakt had, ging hy Candace in haar hoofdstad Premnis beleegeren, en verpligte deze Princes om inleegering in te neemen, en den roof weder te geeven, die zy medegefleept had. Daar waaren andere onrusten in de landfchappen van 't Ryk, die hy moest bevreedigen. Augustus begon met Sicilien, hy trok van daar in Griekenland en Aften, daar hy de vryheid de ftad Cyfikus ontnam, om dat zy eenige Roomfche stedelingen had omgebracht. Hy deed het zelve aan de steden Tyr en Sidon ter oorzaak van de beweegingen, welke zy maakten, terwyl hy in Syrien was. De Gadareners gingen over Herodes klaagen, dewyl zy zagen, dat men hen niet verhoorde, en dat men hen weder onder de heerschappye van deze Prins zoude stellen, bragten zy zig om 't leeven. Zenodorus, die beloofd had hen van dat juk te verlossen, brak zich een ader, en fterf in Antiochien, Herodes bediende zich van alle die omftandigheden. Augustus regtvaardigde hem, en vermeerde zyn ftaten met het Viervorstendom van Zenodorus, 't welk tuffchen Galileen en Traconitien was, hy ftond aan Pheroras zyn broeder een Viervorstendom toe, en beval aan de gezaghebers over Syrien van niets zonder zyn raad te doen; om zo veel gunften te erkennen, bouwde Herodes dicht by Paneade, alwaar het Viervorstendom van Zenodorus was, een Tempel van wit Marmer, welke hy aan Augustus toewyde, die in dat jaar den oorlog der Parthen bepaalde, de vrede met hen floot, en van hen Pandelingen ontfing, 't geen zy nooit hadden willen doen.

Herodes trok eenige tyd daar na in Italien om aan Augustus hulding te doen, en zyn kinderen weder te zien, die hy weder met zig te rug geleide. Hy had in 't voorige jaar begonnen den Tempel van Jerufalem te bouwen, welke de verwondering van J. Christus en zyn leerlingen tot zig trok. Hy ontfing Agrippa voortreffelyk, die weder in Aften trok, hy volgde hem zelfs na, en verkreeg genaade van hem voor de inwoonders van Trojen (*Ilium*) die de komst van Julius niet geweezen, en hem niet behoorlyk ontfangen hadden. Men ftond hem mede een volkome vryheid van 't geweeten toe voor de Jooden, die in Jonien verfpred waaren, en die de bewoonders van 't land al te ftraf handelden.

Niet tegenftaande dit alles volhardden de Jooden in Herodes te haaten, de bewoonders van Traconitien wierden op 't gerugt van zyn dood wederspanning, en hy wierd verpligt hen den oorlog aan te doen. Zyn eigen kinderen ftonden tegens hem op. Augustus wierd verpligt, om hen weder met hun vader te verzoenen.

Hy beschuldigde hen ten tweedemaal, en leide hen gevangen, afwachtende, tot dat hy vernoomen had, wat Augustus van zyn gedrag dagt, en eindelyk deed hy hen fterven, hy verfchoonde Antipater zelfs niet, die hy gefchikt had, om hem in plaats te volgen, en die beschuldigt wierd tegen hem een zaamenweering aangegaan te hebben. Deze Prins liet hem in de gevangenis ombrengen, alhoewel hy zelfs zo krank was, dat men aan zyn leeven wanhoopte; maar, dewyl J. Christus als toen in de waereld kwam, eindigen wy hier de gefchiedenis van de Joodsche kerk, om die van J. Christus en zyn Apoftelen aan te vangen, het welke onze derde verdeeling maakt.

Jaarboeken van de Kerk en de Waereld.

HET DERDE en LAATSTE DEEL.

Bevattende de 16de Eeuw van de Joodsche Kerk, en de Evangelifche en Apoftolifche gefchiedenis, zedert de geboorte van J. Christus, tot aan de dood van de Heilige Joannes.

HET jaar van J. Christus moest met groote merkteekenen in alle de Boeken der Christenen aangeteekent zyn. By aldien de Apoftelen veel gewigtiger zorgen als die hadden, om de Tydrekenars, die na hen gebooren zouden werden, te voldoen, hoedaanig moest dan dit groot getal der Christenen en vermaarde Leeraars in de Kerk, oneindig minder belet; als deze groote meesters, een zo aanmerkelyk begin van een Tydrekening niet veronagzamen. Het is niet te verwonderen, dat *Dennis de Kleine*, die dit jaar heeft willen aanwyzen, zig aldaar misleid heeft. Maar, de verwondering fpruit wegens dat men een zo langen tyd gewagt heeft, om het Christelyk jaargety te berekenen, en dat men aan hem de zorg daar van gelaaten heeft, dewyl het zelve vergeeten was. Het is waar, dat de Romynen, wegens de ftigting van Rome niet beeter over een kwaamen, als de Christenen over de geboorte van J. Christus. *Cato, Varro, Ennius, en Fabius Pictor*, de alleroudste van alle fchryvers van den Vryen staat, waaren oneens wegens de oorsprong van deze ftad, welke de Meestereffe van de waereld geworden is. Maar, de verfcheide gevoelens, de twyffelingen, en de onweerdigheid van deze groote mannen rechtvaardigt die der Christenen niet. Men konde niet giffen, dat Rome in haar beginzel klein en veracht zynde, 't eeniger tyd aan 't geheel al wetten zoude voorschryven. Men heeft niet gedacht om deze Jaarboeken te beschryven, en om openbare Registers te maaken, dan als wanneer dat haar tegenwoordige grootheid haar eenig gezag in de waereld begon te geeven; maar, moesten de Christenen, die van de geboorte van de Kerk J. Christus als hun Verlosser en God aanbaaden, onze twyffeling niet wegneemen, en op zo een gewigtige omftandigheid aandagt maaken; onderwylen hebben zy zulks niet gedaan. Laat ons toetfaan dat de eerste Christenen weinig zorg gedraagen hebben, om onze nieuwsgierigheid te voldoen, men

schryft hen meenigmaal over deze stoffen inzigten toe, die zy nimmer gehad hebben.

Ten einde om dit Jaar vast te stellen, moest men wegens dat van Herodes overeenkoomen, die een weinig tyds na dat Jesus Christus in de waereld kwam, stierf, maar, men komt in de jaaren van deze Vorst niet over een. Volgens *Josephus*, moet Herodes in 't 750ste jaar van Romem gestorven zyn; want hy geeft aan deze Prins 37 jaaren regeerens. Hy ontving de regeering niet uit de handen van Marcus Antonius en Augustus, dan, als wanneer deze twee opperhoofden weder vereenigt en te zaamen verbonden waren in 't 714de jaar. Dewyl de 37 jaaren niet volcint waren, kan men de dood van deze Prins in 't jaar 750 stellen. Wyders, doet dezelve *Josephus* zyn zoon Archelaus in 't 760ste sterven, na dat hy Ethnarchus den tyd van tien jaaren gewest was, dusdaanig dan moet Herodes de Groote in 't jaar 750 zyn leeven afgeleegt hebben, zulks schynt betoogbaar.

Dion, die de Romynsche geschiedenis alzo wel als *Josephus* weten moest, doet Archelaus in 't jaar 759. uit Romem verbannen, onder het Burgermeesterschap van Lepidus en Arcentius. By aldien Archelaus tien jaaren geregeert heeft, moet zyn vader noodzaaklyk in 't jaar 746. gestorven zyn. Het is waar, dat *Josephus* wegens het landbestier van Archelaus niet eens is; want hy geeft hem in zyn krygsgeschiedenis niet meer als negen jaaren regeerens; maar, hy wedtroept zich in zyn aloudheden, die veel naauwkeuriger zyn, dewyl dit werkstuk na 't andere zaamengefelt is, en hy beveelt dezelve zaak in zyn leeven; want, hy verzeekert dat zyn vader Matthias in het tiende jaar der regeering van Archelaus gebooren wierd, hy konde den tyd waar in zyn vader gebooren was niet onbewuft zyn. Hy stelt deze geboorte in het rode jaar van Archelaus. Hy moet dan deze bepaling gevult hebben; en zo hy in 't jaar 759. gebannen wierd, gelyk *Dion* zegt, moest zyn vader in 't jaar 749. gestorven zyn.

De Heer *Rigord* heeft een gedenkpenning van Herodes Antipas den tweeden zoon van Herodes te voorfchyn gebragt, in het 43ste jaar van zyn regeering geslaagen; onderwylen wierd hy afgezet en gebannen op de beschuldigingen van Agrippa in 't jaar 792. van Roomem. By aldien men regtmatig wil rekenen, en de 43 jaaren vinden, moet men toefstemen dat Herodes Antipas in 't jaar 749. tot Koning verklaart is. De Heer *Rigord* heeft de zwaarigheid gevoelt; en dewyl hy de dood van den grooten Herodes een jaar vertraagt, houd hy staande, dat de gedenkpenningmakers, die een gedenkpenning op het einde van een jaar sloegen, aldaar den dag van het volgende stelden, gelyk onze Boekdruckers, die den dag der Boeken, die zy op het einde van 't jaar drukken, voor afzetten. Maar, de aanmerking is niet regtmatig; want, behalven dat hy beter bewyzen van deze voorafzetting der jaaren moest hebben, hoe daanig za men aan de regeering van Herodes 43 jaaren toefschryven, dewyl hy zyn Ryk van 't 793ste jaar van Romem, en het 42ste van zyn regeering verloor had. Men zoude zig niet meer in de getrouwigheid en naauwkeurigheid der gedenkpenningmakers kunnen gerust stellen, by aldien zy dergelyke rekeningen maakten.

Eindelyk *Josephus* merkt aan dat Philippus de derde, de zoon van Herodes de Groote, in het twintigste jaar van Tiberius na een regeering van 37. jaaren stierf. *Sealiger* heeft geloofd, dat hy de text van *Josephus* moest verbeteren, en het 22ste jaar van Tiberius stellen. Maar, een verbetering, die geschiet om zyn vooroordeelen met de geschiedenisfchryver over een te doen koomen, is verdragt. Wyders is dezelve niet noodig, want *Josephus* heeft kunnen zeggen, dat Philippus een weinig tyds voor Tiberius stierf, alhoewel hy twee jaaren en een half van te vooren gestorven was; rekenende van het jaar 749. van Romem tot het 786ste, in welke eindigde het twintigste van Tiberius, vind men de 37 jaaren van Philippus. Maar zyn vader moest in 't jaar 749. gestorven zyn. Men kan alle die zwaarigheden niet wegneemen, welke wy niet geloof hebben te moeten verbergen, als met te zeggen, eerfelyk, dat men verpligt is *Josephus* boven *Dion* te stellen, om dat hy beter onderregt was, wegens 't geen in Judea voorviel, als wel de Roomfche geschiedenisfchryver. Ten tweede, rekent men de jaaren aangevangen van Herodes Antipas en Philippus voor volkoomen jaaren. Herodes de Groote was in de maand van Maart gestorven, en zyn twee kinderen konden in de volgende maanden gestorven zyn, alwaar de 37 en 43 jaaren van hun regeering aanvingen. In der daad de Heilige Lucas verzeekert van de andere zyde dat J. Christus in zyn dertigste jaar trad in het 15. jaar van Tiberius. En men kan deze rekening met de Jaarboeken van 't Ryk niet over een brengen, met J. Christus in 't 750. te doen gebooren werden. Herodes stierf in 't zelfde jaar omtrent de Paasch Feesten, dewyl het geduurende 't feest der ongehevelde brooden was, dat Archelaus de opschudding der volkeren, die veroorzaakt was ter oorzaak van den gouden adelaar, en de dood van Matthias, door den zieltoogende Herodes bevoelen, poogde te stillen.

Het zoude zeer vermeetel zyn, de maand en den dag van deze geboorte te ontvouwen. De Christenen koomen over een in het vieren van den 25. December, zonder daar reden toe te hebben; gelyk zy overeen koomen in het volgen van het jaartal van *Denys* de kleine; alhoewel het zelfde baarblykelyk valsch is. De harders hadden de *nagtwagt*, als wanneer de Engelen hen verkondigden, dat den Messias te Bethlechem gebooren was. En de winter is geen bekwaam zaizoen om de schaapen te weiden. Deze omstandigheid door den Evangelistf beatekent, dat hy dat Feest in de maand van September of October moest stellen: Men heeft het zelfde liever den 25. van December willen vieren; om dat alsdan de zon weder begint te klimmen; en die geenen, die de verborgentheden beminnen, hebben geloofd, dat men de Zon van Gerechtigheid ter zelfver tyd moest doen verschynen, als die van de natuur ons zyn ligt begon toe te brengen; alhoewel op een onbegrypelyke wyze. De Vader *Chrysothomus*, die een der alleroudste Oudvaders was, die van dit feest gesproken heeft, onderfsteunde de vie-

ring van 't zelfde om twee redenen, te weten om een aloude overlevering, en de Archiven van Romem. Inderdaad, men giff niet, hoe dat een mensch, die zag dat dit Feest nieuw in 't Oosten was, en dat men 't zelfde daar niet in de eige kerk vierde, als zedert tien jaaren, dat het zelfde van de eene wederlegt, en van d'anderen staande gebonden was, met zo veel vertrouwen van de aloude overlevering dorste spreken. Is 't om dat deze overlevering, by aldien zy aloud en Apostolisch geweest is, niet een langen tyd te vooren in de Kerken van 't Oosten, die zo bloeiend waaren, zoude overgegaan zyn. *Clemens Alexandrinus*, die een langen tyd voor hem leefde, merkt aan, dat de Egyptenaars dezen dag op den 20ste May, of den 20ste van April vast stelden: en de Vader *Epiphanes*, die dezelve met die van den doop en dag der drie Koningen ondermengde, stelde dezelve alleen op den 6. van January. De Vader *Chrysothomus* heeft dan als prediker gesproken, die de luister van 't Feest, waarom hy predikte, 't kosten wat het mogt, willende verklaren, en in alle de Kerken van 't Oosten niets vindende, dat hem eenig voorwendzel verschafte, een onzekere overlevering in 't Westen ging zoeken. Maar, heeft die Oudvader de Latynsche fchryvers wel gelezen, om zich te verzeekeren, dat deze overlevering in Thracien, Spanjen en Romem aloud was. *Tertullianus*, een man die het allerbeste des waerelds van de overleveringen in zyn tyd onderrigt was, was van het jaar en den dag van de geboorte van Gods Zoon onbewuft. *Joannes* van Niceen verzeekert, dat men dezelve te Romem de 25. van December, niet als onder de Paus Julius begon te vieren, dat is te zeggen in de vierde Eeuw, en weinig tyds te vooren, eer de Vader *Chrysothomus* predikte. Dusdaanig was de overlevering zeer nieuw, als wanneer deze Oudvader daar van de aloutheid zich inbeeldde.

De Registers van Romem, waar toe hy zyn toevlugt neemt, zyn een loutere inbeelding. Het is te verwonderen een Grieks Oudvader in Syrien te hooren prediken, en zyn toehoorders tot de Archiven van Romem te zien wyzen, terwyl de Schriftgeleerden en Pausen, die in de plaatzen waaren, dezelve nooit over deze stoffe aangehaalt hebben; men vrees niet van valscheid overtuigt te werden, wanneer men zaaken van verre aanhaalt; en men is verzeekert dat het vertrouwen en 't gezag, met welke men van zaaken spreekt, die men niet weet, de onweetenden zal bepalen om 't zelfde te gelooven. Men weet niet of de beschrijving, door *Quirinus* gemaakt, ooit in de Registers van 't Capitolium geflooten geweest is, dewyl Augustus dezelve tot zyn byzonder gebruik konde bewaart hebben, en om dat men daar van diergelyken in zyn papieren na zyn dood vondt. Maar, als het al waar was dat de openbaare Registers daar mede beladen zouden geweest zyn, zoude moogelyk den naam van Jesus Christus zich niet hebben laaten vinden. Want de beschrijving konde voor het bevallen van de maagd gemaakt zyn. Men zoude in die Registers het jaar van de geboorte van Gods Zoon zien, zonder daar den dag te vinden. En dewyl Romem niet meer verzeekert geweest is van 't jaar van de geboorte als de andere Kerken, is het onweederleglyk, dat noch dat jaar noch dien dag in de aloude gefchriften beteekent is. *Tertullianus* merkt aan, dat de Registers in zyn tyd niet meer te vinden waaren. Men konde, zegt hy, met de aloude Registers te raade gaan, die moogelyk noch in die tyd in wezen waaren. Men kan dan noch den dag, noch de maand, noch zelfs het jaar van de geboorte van den Messias bepalen, zonder groote zwaarigheden daar in te vinden, maar, het is mede niet noodzaakelyk, daar van een zo nette kenniffe te hebben.

De allergrootste zwaarigheid die zich in de geschiedenis van de geboorte vind, ziet op de omschryving der volkeren door *Quirinus*, de Bevelhebber over Syrien, gedaan. Deze omstandigheid is van gewigt, om dat zy de oorzaak was, dat de gelukzalige Maagd Nazareth verliet, en in Bethlechem in de kraam beviel, alwaar de Messias moest gebooren worden, niet alleenlyk volgens de aloude Godspraakken, maar, door het oordeel in den Raad van Jerusaleem, gehouden op de komst van de Wyzen, die de plaats niet wisten, daar zy den Messias vinden moesten.

De ongeestelyken vergeeten niet zich te bedienen van het stilzwygen der Heidenfche fchryvers, die van deze algemeene omschryving, door bevel van Augustus gedaan, niet gesproken hebben. En dewyl *Quirinus* of *Cyrenius* als toen geen Bevelhebber over Syrien was, geloofden zy regt te hebben, om tegens het verhaal van den Heiligen Lucas en de geschiedenis van de geboorte te Bethlechem valschelyk te getuigen.

De Wyzen zyn over deze zwaarigheid verdeelt, d'eene wifcht met een stoute hand den naam van *Quirinus* uit, om in de plaats die van *Q. Varus* te zetten. De ander houd staande dat de Heilige Lucas spreekt van de omschryving voor die *voorn. Cyrenius* gedaan, of gelyk men in kwaad Duitsch zeggen zoude, d'eerste dat *Quirinus* de zyne gedaan heeft. In der daad de Grieken bedienden zig meenigmaal van het woord *eerste*, om voor te zeggen, en *Athenius* geeft daar een voorbeeld van, 't welk hy uit *Aristoteles* getrokken heeft. Men eindigt met de zwaarigheid weg te neemen, die uit het stilzwygen der ongeestelyke fchryvers spruit, om dat Herodes, meester van 't zyne zynde, geen vreemd Bevelhebber ontving, om de omschryving zynen onderdaanen te doen; waar uit men besluit, dat het onnut is den naam van dezen Bevelhebber te zoeken, en de Jaarboeken der Romynen te doorblaaden, om aldaar de omschryving, in Judea gedaan, te vinden, om dat men dezelve niet als in de Registers van Herodes, die aldaar Koning was, moest insluiten. Eindelyk vermeent men dat Syrien in twee Bevelhebberschappen verdeelt was, waar van de eene Bevelhebber zyn zetel te Berythen, en de ander te Antiochien had. *Saturnus* of *Varus* konde een dezer Bevelhebbers zyn, terwyl *Quirinus*, die de omschryving van Judea deed, de andere was. Wy hebben den Lezer alle die giffingen, die aan heur hoofd groote naamen voeren, niet

niet willen weigeren ten einde op dat men zonder vooroordeel, 't geen 't beste schein, konde verkiezen. Zonder een voorneemen te hebben van een eenige te wederleggen, moet het ons geoorloft zyn om 4. Aanmerkingen, welke ons zeer natuurlyk voorgekomen zyn, te maaken.

(1.) De omschryvingen waaren te Romem zeer gemeen, zedert dat Servius Tullius belust was, het getal dier geenen te kennen, die ter waereld kwaamen, of die daar van scheidden, en een zom vast te stellen, welke men voor yder mensch moest betaalen. De schatmeesters waaren met deze bediening beladen, en deden 't zelve met zeer veel plegtigheden; Augustus deed drie dezer omschryvingen tegens de regel, want hy was geen schatmeester. Maar, boven 't geen hy te Romem deed, was hy, gelyk David, belust, om de kragten van 't Ryk te kennen, 't welk als toen zo uitgestrekt was, dat men 't zelve als de geheele aarde aanzag. En, om deze reden wilde hy 't getal der hoofden en menschen weeten, waar mede het Ryk bevolkt was. Deze omschryving wierd niet als tot zyn byzonder gebruik gedaan, ten einde om op 's Ryks middelen en het getal der benden, die hy des noods konde op de been brengen, staat te maaken. Deze aanmerking steunt op een goeden grond. Want, *Suetonius* verhaalt, dat *Tiberius* drie Boeken, die hy in 't vertrek van Augustus, na zyn dood gevonden had, aan den Raad bragt. Een dezer Boeken was zyn dagregister, het tweede behelste de order van zyn lykstatie, en het derde was het geschiedenis boek van 's Ryk. *Tacitus* legt het net uit, 't geen dit kort begryp van 't Ryk bevatte. Het was een aantekening der vlooten, der leegers, en der schattingen, welke de landschappen en Ryken konde opbrengen, het was in een woord gezegt een omschryving der Perzoonen en rykdommen, welke men bezat. Ziet daar de omschryving, welke wy zoeken. Men moet zig niet beklagen, wegens dat de Heidenfche Schryvers daar van niet gesproken hebben, om dat men dezelve in groote merkteeken in *Suetonius*, en *Tacitus* beteekent vindt. Men moet zich mede niet verwonderen, wegens dat de geschiedenis schryvers het jaar niet betekent hebben, waar in 't geschiedde; want deze naauwkeurige beschryving van 't gantsche Ryk kan in geen een jaar geschieden, en byaldien David tien maanden aan die van Judea besleedde, had men voor de gantsche aarde een veel langer tyd van nooden, gelyk men te diertyd sprak. Wyders Augustus van yder landschap de beschreeve Papieren ontfangende, naer evenredigheid, dat men hem dezelve toezend, en dezelve in zyn vertrek tot zyn byzonder gebruik leggende, vloeg men geen agt om tot zulks een zekeren tyd vast te stellen. Het vloegte dat de geschiedenis schryvers daar van na zyn dood gesproken hebben, als wanneer men de opening van zyn bewaarplaats deed, en aldaar dit kort begryp van 't Ryk vond.

(2.) Het was niet noodzaaklyk, dat *Quirinus* Bevelhebber over Syrien was, om deze omschryving te doen. De Heilige Lucas zegt zulks niet, en men heeft op dat vooroordeel niet gebouwt, als om dat men de kragt van d'uitdrukking, die hy daar toe neemt, niet genoeg gewoogen heeft. Men gaf zomtyds den tytel van Bevelhebber aan den Keizer *Tiberius*, men gafte mede aan de Bestienders der landschappen, maar, de opperste opzienders naamen dezelve mede aan. Eindelyk gaf men ze aan de buiten gewoonlyke Commissarissen, die men in de landschappen en in de leegers zond, als wanneer de noodzaaklykheid zulks vereischte. *Quirinus* kon dan dusdanig een Bevelhebber geweest zyn, en hy konde teffens voorzitter van Syrien geweest zyn, en dit is de naam die *Justinus* de martelaar hem geeft. De Evangelisten geeven de zelve tytel aan *Pilatus*, als aan *Quirinus*, ondertusschen was hy niet meer als een opper opziender. Deze aanmerkinge neemt de zwaarigheid weg, die men trekt, wegens dat daar alstoen een andere Bevelhebber over Syrien als *Quirinus* was, want *Saturninus* of *Varus* konde deze veel eerlyker plaats bezitten, terwyl *Quirinus* opper opziender van het landschap was. Eindelyk hadden de Bevelhebbers hun Stedehouders, men gaf gemeenlyk drie aan de geenen, die Burgermeesters geweest waaren, zulks geschiedde niet altyd. *Cicero* Bevelhebber over Cilicien geworden zynde, spreekt van niemand als zyn broeder *Quirinus*, en *Bubulus*, die ter zelve tyd in 't bestier over Syrien trad, had alleen een Stedehouder onder hem. Die Stedehouders noemde men mede begeleiders van 't landschap, *Quirinus* konde die van Syrien geweest zyn.

(3.) Maar, dewyl men van een byzondere zaak handelde, en de Keizer de omschryving, of optelling niet anders als tot zyn gebruik liet doen, konde hy aldaar een buitengewoone Commissaris zenden. Men wederlegt dat gebruik. Maar, 't zelve laat niet na zeker te zyn; want Augustus had 24. mannen verkooren, die byzonder opregt waaren, aan wie hy het bevel der gewigtige zaken gaf, en die hy in de landschappen zond. *Germanicus* was geen Bevelhebber over Gaulen; onderwylen wierd hy gezonden met een volmagt om de optelling van dat landschap te doen. *Quirinus* heeft met het zelve bevel in Syrien kunnen bekleed zyn. *Josephus* merkt aan, dat deze Vorst het oordeel van 't Rechtsgeding van *Herodes* tegens zyn kinderen, aan *Saturninus* en *Pedanius*, Bevelhebbers over Syrien, en aan *Volumnius*, die daar Opperoepziender van was, stelde. Ziet daar drie perzoonen in plaats van een. *Josephus* geeft dezelve hoedaanigheid van Stedehouder aan *Pedanius*, als aan *Saturninus*, die inder daad Bevelhebber over Syrien was. Hy moet dan een evengelyke magt gehad hebben. Onderwyl kon hy zich daar van niet als door een buitengewoon bevel bedienen. *Cassianus* neemt de zwaarigheid niet weg, met te zeggen, dat hy een Stedehouder was. Want men gaf aan de geenen, die Burgermeesters geweest waaren, ten allerhoogsten niet meer als drie. Onderwylen waaren de drie zoons van *Saturninus* zyn Stedehouders, die van 't zelve oordeel waaren als de Bevelhebbers, die van gedagten waaren om de kinderen van *Herodes* in 't leeven te houden. De Opperoepziender van Syrien, *Volumnius* genaamt, die mede zat om te vommisen, deed na hen zyn uitspraak, en hy was 't, die het vonnis des doods velde, en

't zelve met meerderheid van stemmen overhaalde. Men mag doen wat men wil; men kan aan *Pedanius* niet anders als een buitengewoon bevel geeven. En dewyl *Herodes* de gunst van Augustus gewonnen had, beval deze Vorst aan de bestienders van Syrien, van niet zonder zyn raad te doen. *Herodes* wierd in deze omstandigheid, met dezelve tytel, als de Heilige Lucas aan *Quirinus* geeft, bekleed. Onderwylen was hy de gewoone bestierder van 't landschap niet. Maar, hem was een byzonder bevel gegeeven. Wat zou men zeggen, byaldien men in een Geschiedenis schryver vond, dat een zodaanig geval gebeurt was, als wanneer *Herodes* de groote Bevelhebber over Syrien was. Hy is 't nooit waarlyk geweest; maar, men gaf hem 't geleide van dit landschap, benevens de gewoonlyke bestierder. Men moet dan niet zeggen, dat zulks by de Romynen niet geschiedde, en op dat valsche beginzel ontkennen, dat zulks aan *Quirinus* gebeurt is. Het zoude gemaklyk zyn de voorbeelden van deze buitengewoone gevallen te vermeerderen. De Geschiedenis schryvers en naauwkeurige onderzoekers; die aldaar geen aandagt genoeg gemaakt en geloof hebben, dat, wanneer daar een rigtsoer voor het bestier van den staat was, men dezelve altyd naauwkeurig opvolgde, zonder zig daar van ooit af te zonderen; zig meenigmaal verleege vindende; dat men ontvouwe, by voorbeeld, de bevelhebbers over Syrien onder het Driemanschap van *Marcus Antonius*, dat Landschap was hem te beurt gevallen, hy was daar de Bestierder en 't Upperhoofd van. Onderwylen zond hy zyn Stedehouders derwaards, 't zy dat die Bedienden meenigmaal veranderden, of dat hy aldaar meenigmaal anderen zond; men kan niet raaden, wie de Bestienders en de Opperoepzienders geweest zyn; men is verpligt d'een in het ander te ondermengen, zonder de draad van *Ariadne* te kunnen vinden, om uit deze *Dedalus* te koomen. *Schelstraeten* heeft een plaatsvolging, van deze Stedehouders gevolgt, willen maaken. *Cassianus* had reeds een andere gemaakt, yder een volgde zyn giffingen in een zaak, waar in men de Geschiedenis schryvers blindelings volgen moest, byaldien 't waar was, dat zy de Amptelingen van yder Land naauwkeurig beteekent hadden, of dat de vryen Staat en de Keizers een bestendige rigtsoer in de uitdeeling der bedieningen, zonder ooit te veranderen, gevolgt hadden. Men zoude als noch niet kunnen zeggen, of *Cæsar* Syrien verlaatende het bevel daar van aan *Sextus Cæsar* zyn vriend gaf, gelyk *Dion* verzeekert, of aan *Julius* zyn Bloedverwant, gelyk *Aspiannus* zegt. *Agrippa* wierd in 't jaar 731. als Bestierder van Syrien gezonden, hy had zelfs een zeer wyd uitgestrekt Bevelhebberschap. Want boven dit Landschap moesten de kusten van *Jonien* zyn bevelen onderworpen zyn. Dat was een buiten gewoon bevel, 't geen hem Augustus gaf; maar, dewyl hy vreesde jaloezy te zullen verwekken, zond hy Stedehouders in Syrien, en begaf zig in 't Lesbos; alwaar *Herodes* hem ging vinden, om zyn hof aan hem te maaken.

Die voorbeelden zyn zo veel te regtmaatiger, om dat zy alle op het zelve Landschap zien, daar de Heilige Lucas van spreekt, 't welk Syrien is, en om dat hy ze ten tyden van *Antonius*, *Cæsar* en Augustus; onder wie *Jesús Christus* gebooren is, vindt; daar was dan een zo nete rigtsoer voor 't Bevelhebberschap niet, dat men in zekere omstandigheden zig daar van niet afsonderde.

4. De vierde aanmerking is veel nieuwsgeriger; als noodzaaklyk. Inder daad wy hebben geen belangen meer om te onderzoeken wie de Bestierder van Syrien was; dewyl *Quirinus* een Stedehouder of Commissaris was; door den Keizer gezonden; om de omschryving in Judea te doen, gelyk *Germanicus* tot die der Gaulen gezonden was. Daar is egter weinig aan geleege, of de omschryving van *Joseph* en de Maagd onder *Saturninus* of onder *Varus* geschiet zy. Men bestraft *Tertullianus* meenigmaal gezegt te hebben dat de omschryving, waar van de Heilige Lucas spreekt, geschiedde, terwyl *Saturninus* Bevelhebber over Syrien was. Maar, ik weet niet of men wel reden heeft, want, alhoewel 't waar is dat deze Oudvader de Jaaren van *Jesús Christus* niet wel gereekent heeft, is ondertusschen een mislag in 't stuk van tydreckening geen bewys, 't geen men van hem doet, en byaldien *Jesús Christus* in 't jaar 749 gebooren is, zoude *Tertullianus* de bestraffing, die men hem doet, niet verdient hebben; inderdaad *Saturninus* was als toen Bevelhebber over Syrien. Men heeft drie gedenkpenningen vertoont, welke de Stad van *Antiochus* ter eere van *Varus* haar nieuwe Bevelhebber deed slaan. Men ziet daar een hoofd van *Jupiter*, en op de andere zyde een Vrouw een palmboom houdende gezeeten aan den vloed *Orontes*, met deze woorden: *Varus XXV*. De *Cardinaal Noris* heeft daar doof een nieuwe ontdekking geloof te doen en in 't openbaar te onderigten, dat *Varus*, in 't jaar 748 Bevelhebber over Syrien was, om dat het jaartal van *Antiochus* met den slag van *Actium* in den maand van September des jaars 723 begon; en de 25 jaaren van den gedenkpenning rekenende, vindt men dat *Varus* alreeds in Syrien was in 't 748ste jaar van Romem, en voor de geboorte van *J. Christus*. Om welke reden hy herroepen heeft, 't geen hy elders op deze stoffe gezegt had. Maar konde hy zyn eerste gevoelen niet staande gehouden hebben? Want, het is waar, dat *Didius*, die te *Antiochien* regeerde, als wanneer die slag voorviel, de zyde van Augustus, naden nederlaag van *Antonius* verkoor, en hy was 't die de Arabieren verpligtte; om de schepen, welke *Cleopatra* had doen bouwen, te verbranden. Maar, daar zyn twee even zekere zaaken, de eene dat Syrien niet in rust was; de Vegters van *Cyzichus* bleeven *Marcus Antonius* getrouw, zy wilden in Egypten trekken; om in zyn leger te dienen. De doortogt geslooten zynde, riepen zy hem in Syrien, om den oorlog met hen te voeren; hy moest in verdrag treden, en hen voorrechten toestaan; ten einde om hen te verplichten van de wapenen neer te leggen. Syrien 't welk noch niet in rust was, dacht niet om een nieuw jaargety te neemen; en 't zelve onmiddelyk na den slag van *Actium* aan te vangen. Wyders was het veel natuurlyker het begin van 't nieuwe jaar af te wachten, om dit byzonder jaargety, gelyk de Egyptenaars deden;

te beginnen, en deze aanmerking volgende, zo begon het jaargety van Antiochus niet eer, als in 't jaar 724. En Varus trad niet eer in zyn Bevelhebberschap als in 't jaar 749. Zulks blykt als noch door de Richtfnoeren, die men naerkwam. De Bevelhebbers bleeven daar by na altyd 5. of 10 jaaren, Saturninus die in 't jaar 745 daar in trad, trok daar weder uit na het verloop van 5 jaaren, op 't einde van 't 749ste, jaar; Varus, die daar in bleef, gaf zyn plaats aan Quirinius over, in 't jaar 759. hy was dan daar in 't jaar 749. ingetreden, gelyk wy wyders onderstellen. Saturninus was daar nog zo veel te meer tyds, als men aan de Bestiëders gaf, die op zekere tyd daar uit trokken, om de aangevange zaaken te reegelen. Maar, by aldien Jesus Christus in 't jaar 750 gebooren is, was Varus Bevelhebber, als wanneer Quirinius door den Keizer gezonden wierd, om de omschryving van Syrien te doen. Ten einde op dat men een veel naauwkeuriger denkbeeld kan hebben van al't geen wy aanhaalen, zullen wy hier de lyst der Bevelhebbers van Syrien zedert den slag van Actium tot aan Quirinius, geeven. Didius was Bevelhebber over dit Landschap, als wanneer Antiochus den slag van Actium verloor, en behield by de 3 jaaren dit bestier, om dat hy van zyde veranderde, en de belangen van Augustus begunstigde. Hy was 't die aan Augustus schreef, dat Herodes hem gedient en hulp tegens de Vechters toegezonden had, en die den geest van deze Vorst voorbereidde om hem gunstig te ontfangen. *Josephus* die deze woorden van Augustus verhaalt, heeft den naam van dezen Bevelhebber tweemaal verkeerdelyk verdraait, want hy noemt hem dan eens Canidius, en dan weder Ventidius, onderwyl en was het Didius.

Messala volgde hem in plaats in dit Bevelhebberschap in 't jaar 726, en schond de onderhandeling, welke zyn voorzaat met de Vegters van Cyzichus aangegaan had, die uit zo veel menschen en steden, als Antonius begunstigt had, de eenigste waaren welke de erkenenis en getrouwigheid voor hem in zyn ongeluk bewaarden. Messala was niet langer als een jaar Bevelhebber over Syrien, en Varro, die men stilzwygende voorby gegaan is, trad in zyn plaats.

741. In het 741ste jaar wierd Agrippa benoemt met een volmagt, welke zich over de Eilanden en Kusten van Jonien uitspreidde, 't welke hy den tyd van tien jaaren bezat. Gedurende welke zyn Stedehouders in zyn naam regeerden. *Josephus* doet M. Titius in zyn plaats volgen. Zommigen gaan hem stilzwygens voorby; en *Rufinus* maakt daar niet meer van als een Opperopziender van Syrien. Maar, *Strabo* bevestigt, 't geen *Josephus* zegt, dewyl hy verzekert, dat *Phraates*, de Koning der Parthen, met Titus de Bevelhebber over Syrien in onderhandeling getreden zynde, hy hem zyn kinderen toevertrouwde.

745. Saturninus komt vervolgens, en men geeft hem Cajus, die Augustus aangenoomen had, tot een Plaatsvolger. Maar, de nauwkeurige onderzoekers hebben hem uit dit register uitgewischt, om dat hy 't bevel over 't Oosten niet voor het jaar 753 ontfing. Dat was noch eene der buitengewoone bevelen waar van wy gesproken hebben; want, dewyl de macht van Cajus zig zeer wyd beneden Syrien uitspreidde, liet dit Landschap niet na altyd haar byzondere Bevelhebbers te hebben, welke onder bevel van Cajus Germanicus regeerden, die vervolgens een by naer diergelyke magt hebbende met Pilo, welke Voorzitter van Syrien was, in oneenigheid raakte.

749. Het was Varus, die gierigaard, die arm in een ryk Landschap trad; en die 't zelve arm liet, na dat hy zich verrijkt had, welke men zond om den plaats van Saturninus te vullen. En hy bezat dezelve tien jaaren, tot dat Quirinius daar in trad, na het vonnis van Archelaus, om bezit van zyn goederen te neemen, een nauwkeurige optelling of omschryving van 't geen yder betaalen moest, en een Opperopziender in Judea vast te stellen. 't Geen tot nog toe niet gedaan was, om dat het zelve nog tot geen Landschap gebragt was, als na de banlingschap van Archelaus. Dat is daar de tweede omschryving, die Quirinius in Judea deed, waar tegen de Heilige Lucas de eerste stelt, die hy negen of tien jaaren in hoedaanigheid van Opperopziender van Syrien of als Commissaris van den Keizer gedaan heeft.

Wy hebben ons met deze zwaarigheid opgehouden, om dat zy de allergewichtigste is dier geenen, welke men onder de geboorte van Jesus Christus maakt, en die wy geen gelegenheid gehad hebben om in de geschiedenis van den Bybel aan te raaken. Wy zullen ligtelyk de daaden, welke zig in deze geschiedenis vinden, voor by gaan, en wy zullen in 't vervolg niet anders aanmerken, als 't geen noodzaakelyk is, om een algemeen denkbeeld van de geboorte van de kerk en de Apostolische geschiedenis te geeven: want de waereldlyke geschiedenis van Augustus eeuw is genoegzaam bekend.

Het jaar van de Joodsche Kerk. 789. of 790. 't welk het 750. jaar van Rome is.

1. Jesus Christus wierd in de Stad van Bethlehem gebooren, gelyk de Godspraaken voorzegt hadden. *Justinus* de Martelaar heeft het geloof van zeer veel menschen doen waggelen, de hut daar Jesus Christus ter Waereld kwam, digt by de Stad plaatsende. Men heeft zelfs alle moeite aangewent om dezen Oudvader te regtvaardigen, om dat, hy in Judea geleest hebbende, men ondersfelt dat hy beeter van de plaats, alwaar Jesus Christus gebooren wierd, moest onderrecht zyn. Maar, het is te verwonderen, dat men zo veel moeite neemt om een byzonder Uitvinder te regtvaardigen, die zelfs den tyd niet geweten heeft, in welke Jesus Christus ter Waereld kwam, wiens overlevering de vervulling der Godspraaken verzwaakt, en die zig dubbeld van den Heiligen Lucas afzondert, dewyl deze Evangelist verzekert dat het in de Stad van Bethlehem was, daar Jesus Christus gebooren wierd, en dat hy een herberg in plaats van een hut beteekent. Een herberg zig in te beelden aan de Stads muuren gelegen, en een hut welke buiten de Stad was, en die tot een stal aan deze herberg diende, zulks is genegenheid hebben om gissingen uit te venten, om een byzondere overlevering staande te houden, zo veel te meer, om dat Judea door de komst

der Romynen 't onderste boven gekeert zynde, de gelegenheid der steden en huizen ten tyde van *Justinus* de Martelaar zeer verandert moesten geweest zyn.

De Wyzen kwaamen Jesus Christus daar aanbidden, en hem hun geschenken aanbieden. *Herodes*, die vreesde, dat deze gebooren Koning hem een kroon mogt ontnemen, welke hy de Almoneers met geweld ontnoomen had, gelyk zy die het Huis van David ontroofd hadden, liet alle de Kinderen van Bethlehem ombrengen. De Maagd en *Joseph* behoedden zig voor deze moord, door hun vlugt in Egypten, waar over zy den raad van den heemel ontfangen hadden. Men zegt dat het in Thebaide was, dat Christus zig bergde, om dat zommige Zienders aldaar een plaats aangewezen hebben, welke zy zeiden de woonplaats van dit gevlugt huisgezin geweest te zyn; maar, het was onnoodig in de Woestyne te vlugten. De Egyptenaars, die het minste denkbeeld van den Messias niet hadden, lieten gantschelyk niet op de woonplaats welke hy in bezit nam, en naamen Jesus Christus of de Maagd de moeite geenziens af om hun een huis in Egypten aan te wyzen. Het is goed, dat de geenen, die de heilige geschiedenissen leezen, de ydelheid van deze overleveringen leeren kennen, welke gantsch geen waarheid besluiten, en die den geest aan gevoelige voorwerpen en valsche denkbeelden verbindende, dezelve onbekwaam maaken, om zig met groote waarheden, die het Evangelium onderwyft, te voeden. By aldien men wys was, men zoude nooit als groote denkbeelden van den Christelyken Godsdienst geeven, en in plaats van de geest en 't hart met beuzelingen lastig te voeden, zou men poogen het zelve op te wekken, tot het geen veel hooger en heerlyker was: wat zoude men al dwaalingen gemyd hebben, by aldien men die weg altoos gevolgt had?

Jesus Christus verscheen op zyn twaalf jaaren in den Tempel. Eenige haarkloovers doen hem door zyn Ouders in d'ouderdom van acht jaaren te Jerusalem geleiden, om dat zy onderstellen, dat *Archelaus* te dier tyd gestorven, en de vreeze van vervolging opgehouden zynde, Jesus Christus in den Tempel koomen moest. Maar, men moet zich zonder noodzaaklykheid, en op valsche onderstellingen van het Evangelium niet afzonderen. De Evangelisten schryven Jesus Christus twaalf jaaren toe, als wanneer hy in den Tempel kwam, en zyn Ouders vergaaten hem aldaar. Weetende wie hy was, zegt *Origenes*, waaren zy niet bekommert, dat hy zoude verlooren raaken, maar, zy geloofden, dat hy hen wilde verlaten. Waar uit weet men zulks? De Maagd had verwarde denkbeelden van haar Zoon, van wie zy zo veel wonderen had hooren voorzeggen; maar de kennisse van deze gelukzalige Vrouw noch die der Apostelen was niet leevendig genoeg tot omtrent den dag van Pinksteren, om de vleeschswerding en de geheimenissen, die daar aan vast waaren, te ontknoopen. De Moeder vergat haar Zoon in 't gedrang, en geloofde vervolgens dat hy by zyn vrienden was, by wie zy hem uit den Tempel treedende gelaaten had. Het was aldaar, dat zy hem wedervond onderwyzende, en met verwondering de geenen vervullende, die hem aanhoorden. Men zegt dat Jesus in een vergaderplaats onderwees, om dat de Rabbynen gezegt hebben, dat daar een in den Tempel was, en dat hy aldaar over end staande leerde. Om dat de Talmudisten verzekeren, dat de leerlingen altoos den Wet staande geleert hebben, zedert *Mozes* tot aan *Gama-liel*. Maar, zyn wy verpligt het Evangelium door de Rabbynen uit te leggen, die niet als 5 of 600 jaaren na J. Christus gekoomen zyn, en die zig baarblyklyk bedriegen? Want daar was geen vergaderplaats in den Tempel. En J. Christus deed zonder twyffel zyn eerste les in de schatkaamer, alwaar hy in 't vervolg van zyn leeven meenigmaal onderwees.

Daar was niet anders als een zwak voorspel der wonderdaaden, welke het leeven van Gods Zoon doorlugtig moesten maaken. De Heilige *Joannes* den Dooper, die hem tot een voorlooper moest dienen, begon de boetvaardigheid te prediken, en aan den oever van den Jordaan de geenen te doopen, die zig bekeeren wilden. De Heilige Lucas beteekent den tyd van deze bediening. Dit was in het 15de jaar van *Tiberius*, maar men komt over de jaaren van zyn regeering niet over een. Daar zyn Wyzen, die 't zelve drie of vier jaaren voor de dood van Augustus aanvangen, als wanneer deze Prins hem aan 't Ryk verknogte, en hem een voorzittende Burgermeesterlyke Regeering gaf, die zich over alle Landschappen uitsprekte. Men heeft een dubbeld belangen om deze giffing te onderschraagen. Ten eersten komt men veel ligter met de Heilige Lucas overeen, die niet meer als 29 of 30 jaaren aan Jesus Christus in 't vyftiende van *Tiberius* geeft, en boven al kunnen die geenen, welke Gods Zoon in 't jaar 748 doen gebooren worden, hun gevoelen met de uitrekening van den Heiligen Lucas niet vereenigen, als door dit middel. Ten tweeden, kan men de Oudvaders niet als daar door regtvaardigen, die gezegt hebben, dat Jesus Christus in 't 15de van *Tiberius* gestorven was; of onder het Burgermeesterschap der twee tweelingen; en die Oudvaders zyn in een groot getal. Men vestigt deze giffing op het gezag van *Clemens Alexandrinus*, die *Tiberius* 26 jaaren regeerens toeschryft. Men brengt by dat hy 20 jaaren Oppergezaghebber van Rome geweest is, dat dit Bevelhebberschap hem gegeeven is, als wanneer *Tiberius* alreeds een Vorst was. *Piso* stierf onder het Burgermeesterschap van *Enobarbus* en *Vitellius*, in 't jaar 32 van het Christelyk jaargety. Hy was dan in het jaar 12. in zyn Bevelhebberschap getreden. En by aldien *Tiberius* alreeds een Vorst was, gelyk *Suetonius* zegt, moet men zyn regeering door de voorzittende Burgermeesterlyke regeering beginnen, welke Augustus hem op zyn wederkomst uit Duitschland toefond. Eindelyk haalt men hier aan de vertooging der Stad Rome aan den Keizer *Maximinianus*, om hem te beletten zich van 't Ryk te ontslaan. Hoe zeide zy, zult gy doen 't geene aan Augustus op zyn 70ste jaar na een vyftig jaarige regeering niet geoorloft was? Men besluit uit dit vertoog, dat Augustus zich

zich van een gedeelte van 't Ryk ontslaagen, en 't zelve in handen van Tiberius gestelt heeft.

Ik wederstreef niet dat men de Oudvaders rechtvaardigt; maar, het is niet billyk om dieshalven de order van de tyd omverte werpen, noch om een nieuwe manier zich in te beelden om de jaaren van de regeering op te reekenen. Het is te verwonderen, dat de vernuftige menschen niet aangemerkt hebben, dat Clemens Alexandrinus zyn eigen gevoelen niet verhaalt, als wanneer hy 25 jaaren aan Tiberius toeschryft. Want volgens zyn rekening heeft hy niet langer als 22. jaaren geregeert, maar, daar zyn, zegt hy, menschen, die de jaaren der Keizeren anders rekenen. Men moest de tegenstrydigheid gevoelt hebben, in welke deze Oudvader zoude gevallen zyn, by aldien hy 26 jaaren regeeren in het zelve blad gaf; alwaar hy hem niet meer als 22. jaaren toeschreef; men moet zyn gezag dan niet te voorschyn brengen, maar die van zonnige Tydrekenaars, welke dusdanig de jaaren van Tiberius rekenden, en deze naamlooze Tydrekenaars zich tegen alle andere strydig vindende, die het Ryk van Tiberius op de dood van Augustus begonnen hebben, is men niet verplicht hen te volgen. Integendeel moet men hen verwerpen; gelyk Clemens Alexandrinus, die hen beeter als wykende, daar van een voorbeeld gegeven heeft.

Ik weet niet hoe men de Panegyrist kan aanhaalen, die de Stad van Romen invoert, zig tegens 't oogwit van Maximianus stellende, van voornemen zynde het Ryk af te staan, en welke hem vertoonde dat zulks aan Augustus zelfs niet toegelaaten was. Want die bepalingen zyn zeer ydel, Tiberius treed daar voor niets niet in. De Stad van Romen stelde zig niet tegen de voorzittende Burgermeesterlyke Regeering, welke hy aan Tiberius gaf, in tegendeel stemde zy zulks roe. En de zaak wierd uitgevoert. Dit voorbeeld zou dan tegens het voornemen van den Panegyrist stryden; want hy zoude bewyzen dat Maximianus zig zoude van het Ryk hebben kunnen ontslaan, ter begunstiging van ymand, gelyk Augustus voor Tiberius gedaan had.

De groote zwaarigheid spruit uit het Bevelhebberschap aan Piso gegeven, om hem te beloonen, wegens dat hy twee dagen en twee nagten met Tiberius gedronken had. Men moet niet redentwisten op den tytel van Prins die men hem geeft. Want Suetonius onderscheidt klaarlyk de twee Staaten van 't leeven van Tiberius, de eene waar in hy de leegers bestierde, en zig meenigmaal dronken zoop, de andere waar in hy Prins wierd, en volhardde in 't ongeregelt leeven met Pison en Pomponius Flaccus, die hy met schoone Bevelhebberschappen beloonde. De tegenstelling, welke Suetonius maakt van den staat van Veldheer, en die van den Prins, en 't gezag, dat hy Tiberius toeschryft, tot de uitdeeling der Bevelhebberschappen, doet zien, dat hy hem als Keizer aanzag.

Het voorzittend Burgermeesterlyk gezag, dat Augustus hem toegestaan had, strekte zig over de Stad van Romen niet uit, maar, alleenlyk over de Landschappen, die de Keizer voor zig behouden had. Hoedaanig konde Tiberius dan het Bevelhebberschap over Romen aan Piso geeven? Suetonius verzeekt dat hy dat Bevelhebberschap in hoedaanigheid als Keizer gaf, en zelfs dat hy brieven afvaardigde, waar in hy Pison en Flaccus, als zyn getrouwe vrienden handelde. Men kan dan niet zeggen, dat het door den weg van verzoek en bidden was, dat Tiberius deze twee Bevelhebberschappen verkreeg. Maar, hy stondze hen toe als Prins, en als Keizer, na de dood van Augustus.

Inder daad Flaccus was geen Bevelhebber over Syrien in 't twaalfde jaar van Jesus Christus. Quirinius, die daar in 't jaar 760 naer toegezonden was, had Silanus tot plaatsvolger, die een lange tyd dit Landschap bewaarde. Het valt gemaklyk zulks door drie gedenkpenningen te bewyzen, welke de Stad van Antiochien onder deze Bevelhebber liet slaan. Men erkent daar in de beelden van Jupiter met zyn lange baard. Dit was de Jupiter Philus of Armi, die men te Antiochien aanbad. Deze gedenkpenningen zyn geteekent met het jaar 42. en de twee volgende jaaren; deze jaaren zyn die van 't jaargety van Antiochus zedert den slag van Actium. Dusdanig was Silanus als toen Bevelhebber over Syrien. Flaccus verre van in dat Land te wezen, verkreeg het Burgermeesterschap te Romen; hy was Bevelhebber van Mysien in 't jaar 772 van Romen. Hy kan dan die van Syrien niet zyn als omtrent het 21. of 22ste jaar van Jesus Christus. Pison wierd ter zelve tyd Oppergezaghebber van Romen gemaakt. Want Suetonius voegt hen in het ongeregelt leeven en de belooning te zaamen. Men heeft dan reeden om Tacitus te verbeteren, en het getal van tien jaaren in plaats van twintig, die hy aan Pison geeft, te stellen. Inder daad deze twee Bevelhebers, de eene van Romen, en d'andere van Syrien, in het bezit hunner bedieningen in 't 22ste jaar van Jesus Christus getreden zynde, oeffende Pison de zyne 10 jaaren, dewyl hy in 't jaar 32 stierf.

Eindelyk merkt Tacitus aan, dat Augustus gestorven zynde, de legioenen die in Panonien waaren, door de zelve Looper de tyding van de dood van deze Prins, en te gelyk de verheffing van Tiberius tot het Ryksbestier ontvingen. De benden van Panonien konden van de hoedaanigheid van Tiberius niet onbewust zyn, om dat hy eerst uit dat Land kwam. Onderwylzen zagen zy dit als een nieuwe tyding aan, dat hy zich in 't bezit van 't Ryk gestelt had. En Germanicus, die als toen in Gaulen was, deed den eed in den naam van Tiberius afleggen, gelyk men gewoonlyk na de verheffing van een nieuwe Prins doet.

De Heilige Lucas heeft zonder twyffel de styl in 't gantsche Ryk en in Judea zelfs gevolgt, dewyl Josephus gelyk wy de jaaren van deze Vorst gereekent heeft. Dusdanig is 't op het 15de jaar van Tiberius, zedert de dood van Augustus, dat Joannes den Dooper verscheen, dat

Jesus Christus den Doop aan den oever van de Jordaan ontving, en dat hy de oeffeningen van zyn bediening aanving.

Die geenen, welke in de aloude Kerk een beeldenis van alle de uitkomsten, die aan de nieuwe gebeurt zyn, gelooven te zien, zouden op de omstandigheid van den tyd getrokken aandacht kunnen maaken. Het was in de zestiende eeuw van de Joodsche Kerk in 't jaar 1521. of daar omtrent, dat Jesus Christus begon te prediken. Hy vond de Kerken opperfte bedorven; zy was niet meer als uit een klein getal van Heiligen zaamen gestelt, met goddeloozen ondermengt, gelyk het koor in 't stroo. Zy zugten en verwagten de herstelling Israëls. Joannes den Dooper trok voor hem heen, die de Kerk moest herstellen. De toepassing van deze omstandigheid ten tyden van Luther, die in het 1520ste en andere jaaren hervormde, is gemaklyk.

Jesus Christus verandert het water in wyn, welke op de bruiloft ontbrak. Eenige Oudvaders hebben gezegt, dat deze wonderdaad op dezelve dag gebeurde, als Jesus Christus gebooren was. Dewyl men wegens de geboortendag niet over een kwam, weet men niet meerder reden als die, in welke de Burgers van een kleine Stad in Galileen een bruiloft vierden.

Hy vierde zyn eerste Pascha, en 't was op dit plechtig Feest, dat hy de Verkoopers en Wisselaars verdreef, die den Tempel ontheiligden. De Jooden, die niet begreepen, dat hy als een Propheet door Gods geest beziel, veel eer als gelyk een Opperste handelde, betwistten hem zyn gezag, 't welk hem verplichtte om deze woorden uit te drukken, waar van men hem vervolgens een misdaad gemaakt heeft. *Verwoeft deze Tempel, en ik zalze in drie daagen weder oprichten.* Hy begon vervolgens te doopen, of veel eer, hy gaf deze beveelen aan zyn Leerlingen. Want dusdanig legt de Heilige Joannes dit uit, Joh. 3. *Jesus doopte zelfs niet, maar, zyn Leerlingen deden 't zelve voor zyn oog en door zyn bevel.* Het getal der Leerlingen, die tot zyn doop liepen, verwekte de jeloersheid der geenen van Joannes den Dooper, die dezelve toevloed van de meenigte niet by haar Meester zagen, zy beklagden zich desweegen, als wanneer zy te Enon een kleine Stad in de Stam van Manasse aan den oever van de Jordaan geleegen, gebuurig genoeg van Ophra, doopten, alwaar Gideon het eerste gezigt van een Engel had.

Een weinig tyds daar na wierd Joannes door Herodes gevangen genomen, dat is de eenigste reis, dat hy dit ongeluk had. En men beeldt zich ydelyk twee gevangenneemingen van dezen voorlooper van Gods Zoon in, d'eene door den Joodschen Raad, en d'andere door Herodes. De Joodschen Raad had de magt om den Heiligen Joannes vast te houden, maar zy durfde zulks niet doen, noch zyn doop veroordeelen, om dat het volk haar zoude gesteenigt hebben. Joannes den Dooper was veel meer bemint als Jesus Christus, om dat hy alleenlyk boete predikte, en van het vernietigen van den Wet niet sprak, noch van de minste verandering in den Godsdienst te maaken. Onderwylzen hoe veel werktuigen moest hy beweegen en voorzorgen neemen, om Jesus Christus te behouden, ter oorzaak van 't volk. Het blykt niet dat de Joodsche Raad iets diergelyks voor den Heiligen Joannes gedaan heeft. Hy zoude nooit uit de handen van die schelmen gekoomen zyn, by aldien zy hem met het vermoogen van hem te doen sterven gehad hadden. Men ziet niet dat het volk zig geroert heeft, om hem uit de gevangenis te trekken; de Phariseers deden hem lyden. Met zig tegens zyn beroeping en leer te stellen, gelyk zy tegens die van Jesus Christus deden. Maar, zy hielden hem niet gevangen. Het was Herodes, die moejelyk wegens dat hy hem zyn ongeregelt leeven met Herodias bestraite, hem in boejens sloeg, en inder daad de Evangelisten spreken niet anders als van deze gevangenis; waar door zyn leeven eindigde. Jesus Christus was niet bekommert, dat hem 't zelve ongeluk mogt overkoomen, dewyl hy Judea verliet, dat alstoen een Landschap der Romynen was, om in Galileen te wyken, daar Herodes regeerde, hy ontzag de Priesters van Jerusalem meerder, als een ontugtig Prins, die een vervolger was. 't Is waar dat de Heilige Mattheus deze schuilplaats verhaalt. Het was in het doortrekken van Galileen dat hy zig te Sichem ophielt, en de Samaritaansche Vrouw onderhielt, in 't koomen te Nazareth, zyn Vaderland. Hy vond daar nieuwe vyanden, zy waaren nayvrig wegens dat Jesus Christus hen veronagzaamde, om elders wonderdaaden te gaan doen, maar, hy deed hen gevoelen door de voorbeelden van Naaman en de Weduwe van Sarepta, die vreemdelingen waaren, en die God boven de Jooden gestelt had, dat hun ongeloovigheid hen onwaardig maakte om de wonderen Gods te zien. Deze berisping ontfak hen zo geweldig, dat zy hem van den rots wilden afstooten; maar, hy week 31; af in Cana.

Hy ging zig van daar te Capernaum ter neder stellen, en aldaar was 't, dat hy den Heiligen Mattheus beriep, die een Tollenaar was, om de schatting te ligten, welke de Jooden aan de Romynen betaalden. Want niet alleen Judea door de banlingschap van Archelaus tot een Landschap gebragt; maar, Galileen, 't welk van Herodes afhing, was cynsbaar, gelyk alle de landen daar Herodes de Groote geweest was, waaren. Want de Romynen lieten aan de overwonne geslachten Koningen na; maar onder beding van huldiging te doen, en schatting te betaalen. Jesus Christus kwam weder te Jerusalem, en vierde het tweede Pascha, 't welk de Heilige Joannes by uitmuntendheid het feest noemt; om dat inder daad het zelve 't aller aanmerkelykste was; hy genas op dit feest de jigtige van 38. jaaren, die niemand vond, welke hem in de waschbak wierp, als wanneer de Engel het water geroert had, en aan 't zelve een wonderdaadige kracht medegedeelt had. Joh. 5. Jesus Christus, die zyn Leerlingen verzaamelt had, voerde in dat zelve jaar tegens hen die uitmuntende reden, welke hy op een berg uitsprak, alwaar hy de waare zedenvorming tegens

de valsche uitleggingen der Phariseen herstelde, die dezelve bedorven hadden. Hy deed mede een zo groot getal van wonderdaaden, dat het gerucht daar van tot aan den Heiligen Joannes den Dooper overvloedig, die als nog in de gevangenis was, en die zyn Leerlingen zond, om hem af te vraagen, of hy den Messias was. De zondaresse kwam hem mede in 't huis van Simon de Melaatsche vinden, en bekeerde zich. Men heeft zedert eenige jaaren een twistreden over de drie Marias gevoert, waar door men bewyslyker wyze vertoout, dat deze zondaresse geen zuster van Lazarus was, noch met den duivel bezeten, die J. Christus van 7. duivelen verloft had. Inderdaad men ondermengt verkeerdelyk deze drie zo verschillende vrouwen. Jesus Christus in zee gestookt zynde en in een scheepjen slaapende, wierd met schipbreuk bedreigt. De geheele Kerk was geen twee vingers van haar ondergang; maar, hy belastte de winden stil te zyn, benevens de zee, die 't scheepjen overdekte, waar op hy met zyn Leerlingen swarf. Hy genas de bezetenen van Gadara, en stond hen toe om zich in de zee te werpen met de varkens, die de bewoonders van deze Stad, 't gene Heidenen en Jooden waaren, voedden. Zulks verpligte hem om het Land te verlaten, en zig meer naer Capernaum te begeeven, alwaar hy een zieke vrouw van een lange bloedstorting genas. De Vader *Ambrosius* heeft een vergaadering der wonderdaaden in 't huis van Lazarus gemaakt. Jesus, zeide hy, wekt den een op, verdryft de duivelen van Maria, en stremt de bloedvloed van Martha. Ouderwylten raad men niet, waar hy 't geleert had, dat Martha deze Dochter was, welke Jesus genas. Men verzeekt daar en boven dat deze Vrouw een beeld voor Jesus Christus oprechtte ter geheugenis van haar verlossing, maar de Jooden hadden een te grooten atchrik voor de beeldenissen en beelden, om dit teeken van haar erkentenis op te regten; hy wekte vervolgens de Dochter van Jairus weder op, en zond zyn Discipulen uit met volmagt om wonderdaaden te doen.

Dit jaar was voor de Heilige Joannes den Dooper ratnspoedig; want Herodes offerde hem aan zyn onreine liefde voor Herodias op, en liet hem 't hoofd afslaan. Die hem te Sebasten of in Samaria doen sterven, hebben geen agt geslaagen, dat deze Stad Romynen onderworpen, niet van Herodes afhing, het was te Maheron, dat deze Prins, die aldaar een groote maalyd bereid had, om zyn geboortendag te vieren, hem liet dooden, men heeft de roem van dezen Heilig verheeven, met te zeggen, gelyk zeekeren Paulin, dat hy zonder zonden geweest is. Men geeft hem vervolgens verstand in 's moeders lichaam, 't welk hy altoos behield, zedert dat hy op de komst van de Maagd van vreugde opsprong; *Gregorius Nazianzenus* doet hem in de hel nederdaalen, om aldaar aan de dooden of de boetvaardigheid of de naby zynde komst van de Messias te prediken, dat zyn enkele gedagten, welke men also wel verwerpen moet, als het verhaal van een Vrouw, die in de gevangenis eenige droppelen van zyn bloed verzaamelde, en dezelve te Bais in Gascogne bragt.

Jesus Christus van de dood van zyn Voorlooper verwittigt, trök van Capernaum naer Bethsaida, een kleine Stad tegens over aan de andere zyde van 't Meer van Tiberias geleegen; hy ging zich in een woestyn verbergen; maar, zich van een groote meenigte gevolgt ziende, vermeenigvuldigde hy de brooden, om dezelve te voeden, hy trok vervolgens weder over de Zee, ten einde om de lofredenen en 't geroep van de meenigte te ontgaan, die hem tot Koning wilden maaken. Hy verschrikte zyn Leerlingen, om dat zy hem op de Zee zagen wandelen. De Heilige Petrus wilde tot zyn Meester, zo wel op 't water, als op het land, naderen; maar, 't geloof hem ontbrekende, verzonk hy, als wanneer Jesus Christus hem ophield, hem de hand toereikende. Hy voerde als toen die schoone reden, welke de Heilige Joannes verhaalt heeft, alwaar hy by geleegentheid der brooden, die hy vermeenigvuldigd had, de menschen leerde dat zy het brood des levens eeten moesten, en ontdekte de uitwerkzelen van dit brood aan de Jooden, die 't niet kenden. Het gerugt zyns wonderdaaden verspreide zich tot Herodes, die van hem tot die tyd toe niet had hooren spreken. Het was het afwezen van deze Vorst niet, uit zyn ryk trekkende, om den Koning der Arabieren den oorlog aan te doen, welk hem beleete om Jesus Christus te kennen; want hy deed Aretas den oorlog niet aan, als na de dood van Joannes den Dooper; maar, men spreekt zelden van den Godsdienst te hooren, en de Koningen laaten zich zelden daar van onderhouden. Die van Jesus Christus was eerst gebooren, en 't geen aan Joannes den Dooper gebeurt was, hield al de geenen in stilzwygen, die een ware Godvrugtigheid of erkentenis voor Jesus Christus hadden, uit vreeze, dat hy 't zelve lot beproeven mogt. Het was in 't zelve jaar, dat Jesus Christus op den berg Tabor van gedaante veranderde in tegenwoordigheid van drie Discipulen en 2 getuigen Mozes en Elias, die uit den hemel nederdaalden, om zich met hem te onderhouden. Dewyl 't getal dier geenen, die geloofden, vermeerderde, verloor hy 70 Discipulen, ten einde om 't Evangelium te prediken, en het getal der wonderdaaden te vermeenigvuldigen.

34. Jesus Christus in dat gedeelte van Judea getrokken zynde dat men *Perea* noemt, voer in zyn Goddelyke leeringen voort, en 't was aldaar, dat hy de kleine kinderen, die men hem aanbodt zeegende, en op hen de handen leide. Hy kwam weder digt by Jerusaleem, om Lazarus op te wekken. Deze wonderdaad, de jeloersheid der Jooden tegen hem verwekt hebbende, wierd hy verpligt om zig in de Woestyn te verbergen, maar hy keerde weder om het Paascheest te vieren. Hy kwam den 27 Maart by Lazarus, alwaar hy 't Avondmaal hield. En terwyl hy aan tafel was, stortte Maria over zyn voeten een kruik met reukwerk, 't welk Judas deed murmureeren, hy bereidde zig vervolgens om zyn laatste Pascha te vieren: en het was onmiddelyk na dat hy 't zelve gegeten had, of hy wierd gekruicigt.

Dit Pascha maakt een der groote zwaarigheden van de Evangelische geschiedenis, om dat de Jooden ten oppersten omzigtig over deze vier-

ring zynde, men niet begrypt dat zy Jesus Christus op dien dag hebben kunnen kruicigen, en de Evangelisten zeggen, dat zy in 't gerigt niet wilden treden. Ten einde om 't Pascha te eeten. Zy moesten dan dit Pascha niet als na de dood van Jesus Christus eeten, die ten 3 uuren na den middag gekruicigt wierd. De Heilige Joannes zegt, dat het den dag van voorbereiding, of den avond van 't Feest was. Het schynt dan dat men niet ontkennen kan, dat Jesus Christus de viering van dat Feest voor af waargenoomen, en 't Paaschlam den avond, die voor deze groote dag ging, gegeten heeft.

Hard, van 't Pascha een nauwkeurig onderzoek zo fyn als wys, houd staande, dat daar twee dagen tot de viering van 't Pascha geschikt waaren, waar van d'ene voor de Jooden die in Jerusaleem en daar rondom woonden, en d'andere voor de Galileers, die van verre tot dit Feest kwaamen, gestelt was. Zy hadden onder zich een rigtinoer gemaakt, door welke overeengekoomen was, dat de Jerusalemitische Jooden in zekere jaaren de eersten zouden vieren, en in d'anderen zouden de Galileeschen het zelve voorrecht hebben, en om de gewoonlyke rigtinoer niet te schenden, nam die geen, welke 't Pascha den eersten dag moest vieren, het begin van den maand van Nisan een dag vroeger waar. Dusdaanig vierden d'een en d'andere het Pascha den 15. van deze maand. Maar zy begonnen 't zelve onderscheidentlyk. Dit gevoelen neemt twee groote zwaarigheden weg, d'ene getrokken uit dit wonder getal van lammeren, die men in den Tempel in weinig uren moest slagten. De andere die uit het Pascha van J. Christus spruit; want dewyl hy een Galileer was, en het dit jaar de beurt der Galileers was, om den eersten dag te vieren, at J. Christus met hen het lam op den eersten dag, en wierd op den avond voor 't Paascheest der Jooden gekruicigt, die in 't gerigt niet wilden treden, ten einde om 't zelve te eeten. Maar, men kan de zwaarigheid wegneemen, zonder deeze onderstelling te maaken.

Eerstelyk had God klaarlyk geboden, dat men het Pascha op den 15 van de maand van Nisan vierde, welke volgens *Bochart* de maand der standaarden beteekent. Om dat het den tyd was, om de standaarden en vaanen te ontwinden, om ten oorlog te trekken. God had den dag, het uur, en om zo te zeggen het oogenblik, op welk het Paaschlam geslagt moest werden, beteekent. Dit was den avond van de 14de dag der maand ende van de maan. De Jooden kwaamen dit gebruik, het welk klaarlyk in de Wet beteekent was, Godsdienslig naer; men moet zig dan niet inbeelden dat J. Christus dezelve heeft dorven schenden, het stond aan deze Verlosser vry om een plegtigheid, die ging eindigen, waar te neemen. En het volstrekte, dat hy het driemaal met zyn Discipulen gedaan heeft, om daar van ontlafft te zyn; dewyl hy dan zig aan de Wet heeft willen onderwerpen, is het niet waarfchynlyk, dat hy dezelve geschonden heeft, noch dat hy het lam voor het overige der Jooden gegeten heeft; zulks was zo veel te noodzaakelyker, om dat al de lammeren in den Tempel geslagt wierden, en de Discipulen zonden van die slagtoffers voor den 14 dag niet hebben kunnen genieten. Het onderscheid der Galileers en Jerusalemitse Jooden, en van de twee ingestelde dagen, tot de viering van 't Feest, is in 't Evangelium niet te vinden, de rigtinoer *Baddai* is niet als een lange tyd na Christus, en zelfs na den Talmud ingebeeld geweest. En zulks was zich zelfs en God bedriegen, den 15 van de maand te willen vieren, om dat men dezelve die naam gaf, na dat men haar aanvang een dag te vooren waargenoomen had. Men kan geen toevlugt neemen tot alle die aanmerkingen om het Paaschlam een dag voor de Jooden van Jerusaleem te doen eeten, waar van J. Christus het Feest met hen, volgens den Wet, vierde. Maar, men moet aanmerken dat de bepaaing van 't Pascha niet alleenlyk de Opoffering van 't lam beteekende, want men begreep onder die naam de gantfche vergaadering der Feestdaagen, der ongezuurde Brooden en Offerhanden, die men met grooter prugt en plegtigheid vierde. *Hiskias* de viering van 't Pascha hernieuwte, gaf met zyn hof 1700. schaapen en twee duizend runderen, welke het Volk en de Levieten zeven dagen gedurende het plegtig Feest offerende Offerhanden van voorspoed, aaten. 2. Chron. 30. en *Josias* de mildaardigheid te boven gaande, verschafte een veel grooter getal van lammeren en ossen aan 't volk, om 't Pascha te houden. Deze bepaaing is meenigmaal in de Heilige Geschiedenis herhaalt 35. 7. 8. en leest ons, dat men dit noemt het Feest vieren, en 't Pascha eeten, als wanneer men Offerhanden van voorspoed offerde, en als het Volk en de Offerpriesters aaten, 't geen hen daar van toebehoorde. Men had reden; dewyl God, deze plegtigheid instellende, dezelve taal gesproken had, *gy lieden zult het Pascha heiligen*, zeide hy, *van grooter en kleine dieren, of van ossen en lammeren*. Deut. 16. 2. het Pascha dat men heiligde en at, bestond dat niet in een lam alleen, maar, in de Offerhanden van voorspoed in de slagting der ossen, die men at, na dat men daar van een gedeelte opgeoffert had. Dit zelve onderscheid laat zich in de geschiedenis der handelingen vinden. Want *Herodes* wilde den Heiligen Petrus voor 't volk te voorschyn brengen na het Pascha, dat is te zeggen na dat alle de Feesten voor by waaren. Inder daad de Heilige Petrus bleef lang genoeg in de gevangenis, om plaats aan de Kerk te geeven van zig te vergaaderen, en met yver voor hem te bidden. En 't was, als wanneer *Herodes* hem aan 't Volk moest voorstellen, dat de Engel in 't gevangen-huis trad. Deze bepaaing beteekent, dat hy daar meer als een nagt ingezeeten heeft. Deze aanmerking is gewigtig, want by al dien het Pascha in de styl der Evangelisten en Heilige Geschiedenischryvers en van God zelfs de geheele plegtigheid der Offerhanden die men offerde en at, beteekent, moet men niet meer verzet staan, wegens dat de Jooden in 't gerigt niet wilden treden, ten einde om 't Pascha te kunnen eeten. Want men moet daar door niet verstaan, dat het van den 14 van de maan of maand gegeten is; en by al dien men 't op dien dag niet gegeten had, zonde al het Volk den Wet geschonden hebben, 't geen niet waarfchynlyk is;

maar, de Jooden beteekenden de Offerhanden van voorspoed, derunderen en schaapen, waar van men 't vleesch at, na dat men dezelve aan God opgeoffert hadde. J. Christus en de Jooden hadden het lam des avonds van den 14 alreeds gegeten, maar deze laatste moesten het Pascha noch eeten, dat is te zeggen, de Offerhanden van voorspoed, welke de Schriftuur meenigmaal met deze naam noemt.

In de derde plaats moet men aanmerken, dat de avonden voor 't Pascha of de voorbereidzelen op den zaterdag zien, en 't is gemaklyk om daar reden van te geeven. Men had geen avond of voorbereidzel tot de Feesten van nooden, alwaar het geoorloft was de voorbereidzelen tot eeten te maaken. Maar, dewyl men den Sabbath veel Godsdienstiger waarnam, en men noch kogt noch verkogt, was de voorbereiding van dezen dag noodzaaklyk en zeer bekend. De Heilige Marcus legt klaarlyk uit wat deze voorbereiding was, want hy ondermenyt de voorbereiding met den dag, die voor den Sabbath kwam. Marc. 15. 42. De Heilige Lucas doet het zelve, en dezes twee Evangelisten beteekenen 't Feest, waar van wy spreken. De Talmudisten hebben dezelve reden gevolgt. By aldien, zeggen zy, den avond van Pascha by toeval den dag van de voorbereiding was, zoude men 't lam te half twee uren slagten. Ziet daar het Pascha van de voorbereiding onderscheiden, en 't welk dien dag voorviel. Dewyl men geen aandagt genoeg gemaakt heeft op deze aanmerking, heeft men zig ingebeeld, dat daar een avond voor het Paaschfeest was, en als de Evangelisten verhaalen, dat het den dag van voorbereiding was, hebben zy geloofd dat den dag, op welke Jesus Christus gekruicigt is, niet anders als den avond van voorbereiding van 't Pascha was, en den tyd waar in men zich bereidde, om 't zelve met meer aandagt en Godsdienstigheid te vieren. Maar, de Evangelisten zyn veel naauwkeuriger en vernuftiger schryvers: zy zeggen dat de voorbereiding den dag was, die voor deze Sabbath ging. Men weet de reden, welke de Jooden verpligtte, om dezelve dien naam te geeven, om dat het noodzaaklyk was, het voedsel voor 's anderendaags te bereiden; men kan dan geen andere giffing maaken. De Apostelen met hun Meester aan de tafel geleggen bevestigen deze gedachten; want, zo wanneer J. Christus aan Judas zegt, doet haastlyk, 't geen gy doet, geloofden zy, dat, dewyl hy de beurs had, hy hem beval eenige zaak tot het Feest te koop. Wat was dit voor een Feest? Het was niet meer dat van Pascha, en de Discipulen konden niet vergeeten hebben, dat zy 't zelve geviert, en zo aanstonds het Paaschlam genuttigt hadden, waar van de beenderen noch op tafel waaren. Maar, het Feest, waar van een voorbereiding voorafgegaan was, was de zaterdag, tot welke men de noodzaaklykheden moest koop.

In 't jaar dat Jesus Christus stierf, was het nieuwe maan op den 20 van Maart, en de 14de van de maan of den dag van Pascha viel op den vrydag van den 30 van April voor. De Sabbath volgde op dit groote Feest, men offerde daar Offerhanden, men moest zich voor God stellen, dit was mede dien dag, dat men hem de eerste Vruchten offerde, om welke reden men dezelve den grooten Sabbath noemde, en 't was tot dezen grooten Sabbath dat men voorbereidzelen van nooden had. Daar is niet meer als een zwaarigheid over, die wonder groot schynt, dezelve spruit hier uit dat de Jooden zwaarigheid maakende, zo verre, dat zy in 't gerighthuis niet dorfsden treden, zo veel zaaken tegen Jesus Christus onmiddelyk na het Paaschlam gegeten te hebben, uitvoerden. Was het geoorloft om op dien dag te werken, en veel daaden met oproer en geweld verzelt te begaan, na dit bloeiend Sacrament gegeten te hebben.

Het staat aan ons niet te ontvrouwen tot hoe verre het verderf der Jooden, die den Heere kruicigten, ging. Deze misdaad alleen doet genoeg zien, dat hun ongodvrugtigheid in weerwil van hun bygeloofigheid, alle maaten te boven ging. Maar laat ons veel liever aanmerken, dat de Jooden niet wilden, dat men Jesus Christus gedurende het Feest, ter oorzaak van 't Volk, vast hield, dat van alle zyden naar Jerusalem vloiede, en byzonderlyk van Galileen, alwaar Jesus Christus zo veel wonderdaaden gedaan had. Het was de aandagt van 't Feest niet; maar de vreeze voor 't Volk, dat deze raamgezwoorenen wederhield. Inderdaad het Volk murmurde op het Feest der Tabernakelen, dat men zo plegtig vierde, tegen Jesus Christus, en sommigen wilden hem op den laatste en grooten dag van 't Feest vasthouden. Zy deden meer op het Feest van d'opdragt, want zy naamen wederomsteenen op, om hem te steenen. Men moet zig dan niet meer verwonderen, wegens dat zy hem op den Paaschdag aan den Roomschen Rechter overleeverden. Want, de allerpiegtigste Feesten weerhielden hun wreedheid niet, welke voor een beweeging van yver en liefde voor de Wet doorging. Herodes deed dezelve zaak. Want, het was op het Feest der ongezuurde broden, dat is te zeggen op Pascha, dat hy den Heiligen Petrus gevangen nam, en alhoewel hy de Feestpleeging tot de uiterste straf niet voltrok, bemerkte men onderwylentelyk, dat hy geen zwaarigheid maakte, om de beschuldigden in gevangnissen te zetten. 't Welk men op den Sabbathdag niet zoude hebben durven doen. Zulks was zelfs niet strydig tegen de instelling van 't Pascha; want, dewyl de Israëlieten, na dat zy 't lam in Egypten gegeten hadden; daar des morgens uitgetrokken waaren, de schouderen met ongebakken brood beladen, de handen vol huisraad en goederen, die zy mede voerden, en zy met deze zwaare last niet nalieten een lange weg af te leggen, bevatte men ligtelyk, dat men op dien dag konde werken en reizen. 't Welk op deze Sabbath niet geoorloft was. De Jooden konden dan na 't Paaschlam gegeten te hebben, zich vergaaderen, zich van J. Christus verzeekeren, hem gevangen neemen, en hem aan Pilatus overleeveren, ten einde op dat hy hem ter dood doemde; en deze laatste omstandigheid moet gantsch geen zwaarigheid meer veroorzaaken.

Deze dood maakte de Kerk neerslagtig. Maar, de wederopstanding

versterkte het waggelend geloof. Jesus Christus klom weinig tyds daar naten hemel, en zond zyn Geest van daar aan de Apostelen, welke haar onweetenheid en natuurlyke zwakheid wegnam. De Heilige Petrus bediende zich van die buitengewoone gaaven, om drie of vier duizend menschen te bekeeren. Men verzeekert, dat de Heilige Jacobus, in bezit van het Bisdom van Jerusalem op den 27 December gestelt is, om dat zommige Kerken dien dag het Feest van zyn instelling vieren. Maar, weet men, of de Heilige Jacobus wel ooit een andere als de algemeene bezending, welke Jesus Christus aan zyn Discipulen gaf, ontfangen heeft? De aloude en hedendaagse, welke de verkiezing en instelling van den Heiligen Jacobus zomtyds aan Jesus Christus, zomtyds aan d'Apostelen, en eindelyk aan den Heiligen Petrus toefchryven, spreken van een zaak, die zy volkomenlyk niet weeten. By aldien het zeker is, dat Jesus Christus zyn Bisschoppelyke stoel van Jerusalem aan den Heiligen Jacobus nagelaaten heeft, die de Moeder van alle Kerken is, zoude hy een groote verheerlyking boven de andere Apostelen hebben, maar, men weet alleenlyk dat hy 't Bestier over de Kerk van Jerusalem gehad heeft: men moet zig niet laten verblinden door 't gezag der aloude en hedendaagse, welke gezegt hebben, dat de Heilige Jacobus Minor de Zoon van Joseph was, om dat hy de broeder des Heeren genoemd is. Zy hebben niet aangemerkt, dat Maria Cleophas, de Moeder van den Heiligen Jacobus noch ten tyde van de dood van Jesus Christus leefde, zy konde dan geen Vrouw van Joseph voor de gelukzalige Maagd geweest zyn, maar, Cleophas was de Broeder van Joseph de Man van Maria, de Vader van Jacobus, die een volle Neef van Jesus Christus was.

De moed en deugd der Apostelen de jeloersheid der Jooden opwekkende, nam men de Heilige Joannes, en de Heilige Petrus gevangen; onderwylent werden zy kort daar na weder ontslaagen. De barmhertigheid van de opkoomende Kerk was zo groot, dat yder een zyn goederen verkogt, en het geld daar van by de Apostelen bragt. Ananias en Sapphira, die daar van een gedeelte wilden afrekken, wierden door de Heilige Petrus met de dood gestraft.

Men maakt Diaconen, om voor d'Armen zorg te draagen, en de Heilige Stephanus was van 't getal diergeenen, die verkooren wierden, en op wie men de handen leide.

Dewyl hy veel wonderdaaden deed, ontstak de haat der vervolgers tegens hem, en deze Heilige Man verdroeg het Martelaarschap. De Heilige Paulus, die getuigen van zyn lyden geweest was, waapende zich met het overige der Jooden om de Kerk te vervolgen. En vertrok om die reden naar Damascus. Maar Jesus Christus hield hem op den weg tegen, en bekeerde hem. De tyd van deze bekeering is genoegzaam onzeker, en wy zyn niet van voorneemen, om dezelve volkomenlyk te bepalen. Maar, zommigen vertragen dezelve te veel, met zulks in 't 40ste jaar van het jaargety der Christenen te stellen. Want zulks komt niet overeen noch met den Raad van Jerusalem, noch met de reis die de Heilige Paulus in deze Stad deed, om aldaar de milddaadigheid van de Kerk, gedurende de hongers nood in het tweede jaar van de regeering van Claudius voorgevallen; te brengen. De anderen behoefden de gevallen der handelingen te veel, 't zelve in 't jaar stellende, dat onmiddelyk op de dood van Jesus Christus volgde. Het volstrekt alles te overweegen 't geen de Apostelen deden, om te zien, dat zy zeer veel jaaren van nooden hadden, om alle die gevallen te vervullen. Men moet dan een middelweg zoeken, en dat is 't geen wy doen, zonder iets haastiger te zeggen te hebben. Philippus predikte als toen het Evangelium aan de Samaritanen, en de Heilige Petrus ging kort daar na derwaards, alwaar hy de gierigheid en kerkrovery van Simon den Toovenaar verdoemde. De gesneedene van de Koninginne van Aethiopiën werd mede bekeert; dusdaanig zag men in 't zelve jaar de vervolgers, gelyk de Heilige Paulus, de scheuringzieke Samaritanen en de Heidenen gelyk de gesneedene in de kerk in treden. Maar, de poort van 't Christendom werd voor de Heidenen niet eer geopend, als 4 jaaren daar na, als wanneer de Heilige Petrus, Goddelyk verwoittigt, het Evangelium aan Cornelius verkondigde, die Hoofdman over een bende in de Italiaansche Legioenen was. Dion verzeekert dat het Nero was, welke dit Legioen instelde; maar, hy heeft zich bedroogen, om dat daar alreeds eene onder de regeering van Claudius was; als wanneer Cornelius in de Christelyke Kerk intrad. De Heilige Lucas konde het zelve beeter als Dion kennen, dewyl het zyn verblyfplaats in Judea had. De hongersnood was gedurende de regeering van Claudius geweldig, en de Kerk in deze dringende nood zeer veel lydende, bragt de Heilige Paulus de aalmoessen der Kerken te Jerusalem. Men verstaat dat de Heilige Petrus te dien tyd de Kerk van Antiochien verliet, waar van hy Bisschop was, om bezit van den Stoel van Rome, de Hoofdstad van 't Heelal, te necimen. Maar, deze Apostel ging niet naar Rome, als onder de Regeering van Nero, en al 't geen men voor de overwinning zegt door hem op Simeon den Toovenaar behaalt, onder de Regeering van Claudius, is beuzelagtig. Men zegt mede, dat het in 't zelve jaar was, dat de Apostelen het Symbolum raamenstelden; maar, deze belydenis des geloofs zoude aan 't hoofd der Heilige en Goddelyke Schriftuuren geplaatst geweest zyn, byaldien de Apostelen het zaamengestelt hadden, om een rigtsnoer van 't onze te zyn, en de Vaders van de Kerk zouden agting genoeg gehad hebben voor hun Goddelyk ingeblaazen Meesters, om geen byvoegingen en aanmerkelyke veranderingen aan hun werk te maaken.

Herodes Agrippa deed den Heiligen Jacobus Major sterven, en hy trok door deze vervolging de liefde der Jooden tot zich; ten einde om dezelve te vermeerderen, leide hy den Heiligen Petrus in de gevangenis. 't Welk de gantsche Kerk verpligtte om voor hem te bidden. De Apostel werd wonderdaadig verlost. En de Koning Agrippa stierf door een ander wonderdaad; want, een Engel sloeg hem, en de wormen doorknaagden zyn vleesch.

34

35

37

41

42

44

De

33

45. De Heilige Paulus ging naer Paphos in 't Eiland van Cyprus, alwaar hy den eerste Burgermeester Sergius bekeerde, na dat hy Elimas blind gemaakt had. Hy trok van daar in Pisidien, en in Licaonien, alwaar de volkeren hem wilden aanbidden. De Heilige Paulus ging mede van Landschap tot Landschap, en zyn brief uit Babylon geschreeven doet zien, dat hy groote reizen ondernoomen had, om 't Evangelium te verkondigen. Het is niet waarschynlyk, dat Babylon Romen is, dusdaanig moet men toestemmen, dat hy in Egypten trok, alwaar een Babylon was, en een groot genoeg getal van Jooden zig onthielden, of dat hy in Assyrien trok om de Jooden der tien Stammen, die daar verstrooit waaren, te bekeeren. Men zegt dat de Heilige Andreas in Thracien en by de Scythen trok, en dat de Heilige Thomas by de Parthen en Indiaanen predikte. Maar, die Pelgrimenschappen zyn also wel onzeker, als die van den Heiligen Jacobus in Spagnien, of van den Heiligen Paulus, en den Heiligen Philippus in Gaulen. Zommigen stellen de dood of de opneeming van de Maagd in dit jaar. Men verzeekt zelfs, dat zy te Ephezen, dicht by de Heilige Joannes stierf, en dat zy aldaar haar graf had. Maar, dat zyn niet anders als overleevringen, waar op men gansch niet zeker gaan kan, dewyl niemand der Heilige Schryvers noch zelfs de Schryvers der twee eersten eeuwen daar van gesproken hebben.
50. De Heilige Paulus, den Heilige Petrus te Antiochien vindende, bestrafte hem, om dat hy den handel, welke hy met de Heidenen gehad hadde, verbrak, uit vreeze van de Jooden die gekoomen waaren, moejelyk te maaken. Het vooroordeel, dat men voor den Heiligen Petrus heeft, maakt, dat men deeze daad eenvoudigh vind; men zegt zelfs, dat deze Apostel een verlaater van 't Joodendom zoude geweest zyn, 't welk hy moest verdedigen, byaldien hy 't niet gedaan had. Maar, was het niet van de pligt van een Apostel, om zonder vyzery ter Eere van zyn Meester te werken tot de bekeering, en versterking der Heidenen, aan wie hy de poort van de Kerk geopent had, waar van Jesus Christus hem de sleutels toevertrouwt had, en zulks also wel als voor de Jooden, waar van hy de Bediende was? De Heilige Paulus zegt mede, dat hy bestraffing waardig was, hy heid zich niet vernoegt met hem te bestraffen, maar, hy stelde daar vervolgens een Eer in, en heeft gewilt dat zyn vonnis in zyn schriften gegraveert, tot aan de verstaafgeleegene nakoomelingschap doorging; om ons te leeren, dat de Opperhoofden van de Kerk nalaatig kunnen zyn, en dat men hen moet bestraffen, als wanneer zy zondigen. Dit was zonder twyffel die bestraffing, of ten minsten de opschudding, welke de Jooden veroorzaakten, door het voorbeeld van den Heiligen Petrus aangemoedigt, die den Raad van Jerusalem 40 jaaren na de bekeering van den Heiligen Paulus deed vergaaderen. De uitspraaken van deze vergaadering zyn genoegzaam bekend. De Heilige Jacobus was daar voorzitter, dewyl hy 't was, die de laatste sprak, en de uitspraak van de vergaadering bekend maakte. De Heilige Paulus, na dat hy de Kerk van Antiochien onderrigt had belangende de vaststellingen van de vergaadering te Jerusalem, raakte met de Heilige Barnabas om een geringe zaak in oneenigheid. Het verschil rees zo hoog, dat zy verpligt wierden zig van een te scheiden. De Heilige Paulus wilde in Aften gaan. Maar, God verpligte hem naer Macedonien te trekken, alwaar een overvloedige oogst was. Hy trad in Philippus, bekeerde Lydia, en dreef den boozengest uit een Dienstvaagd, welkers geneezing de oorzaak van zyn vervolging was; hy ging van Philippus naer Thessalonien. Het was aan deze Kerk; dat hy zyn brieven schreef. In 't volgende jaar trad hy in de beroemde Stad van Athenen, alwaar een Altaar aan de onbekende Goden van Aften, Europa, en Africa was, gelyk Pausanias verhaalt heeft. Maar, men moet daar uit niet besluiten, dat een Stad met bygelooigheden en Afgoderyen beblaaden, en zulks veel meer als alle de andere Griekse Steden, aldaar geen ander Altaar aan den onbekende God was, dewyl de Heilige Paulus dusdaanig dit opschrift verhaalt. Men ziet by ervarentheid, dat de bygelooigen hun Kapellen en Godsdienstigheden tot het oneindige toe vermeenigvuldigen. De Heilige Paulus nam geleepteheid van een zo groote afgodendienst, om de kennis van een waaragtig God te prediken, en bekeerde Denys de Atheensche Raadsheer; men doet hem vervolgens in Frankryk trekken, en het Bisdom van Parys stiggen. Maar, die reis is baarblyklyk vals.
52. De Jooden waaren uit Romen verdreeven ter oorzaaken van de beroerte, welke Christus by hen verwekte. Deze Christus was J. Christus, waar over men geweldig in de Joodsche vergaadering van Romen twistte; de Keizer, die het gevolg van deze twist vreesde, geloofde het zelve voor te koomen, met de Jooden uit zyn Hoofdstad te bannen. De Heilige Paulus had mede veel te Corinthen te lyden, alwaar de Jooden, tegens hem opgeslaan, hem voor den Rigterstoel van de voorzittende Burgermeester sleepten. Het was zonder twyffel in dit baarblyklyk gevaar, dat hy een belofte van 't Nazareat volgens de wyze der Jooden maakte; hy betaalde dezelve te Cenchreen, een genoegzaam aanmerkelyke Stad en Zeehaven, welke van Corinthen afhanglyk was; 't was aldaar, dat hy zich scheeren liet; hy ging te Jerusalem het Paaschfeest vieren, hy liet aan de Ephefiers, die hem wilden tegenhouden, een jonge Egyptenaar Apollos genaamt, welke weinig kennis van 't Evangelium, maar zeer veel yver en liefde voor de waarheid had. De Heilige Paulus kwam vervolgens weder te Ephefen, alwaar hy Discipulen vond door Joannes gedoopt, die alleenlyk niet wisten, dat daar een Heiligen Geest geweest was. De onweetenheid van die tyden was groot. De Heilige Paulus predikte lang te Ephefen, en deed daar groote wonderdaaden, om dat men de krankheid genas met de lywaaten, die hy aanraakte. Het was daar, dat hy aan de beesten bloot gestelt wierd. De Romyne doemden daar meenigmaal de misdadigen, en de slaaven, om het volk te behaagen, dat die schouwspelen vrolyk maakten. Nicephorus zegt, dat een dol-

le leeuw, die men tegens den Heiligen Paulus los gelaaten had, zich voor zyn voeten wierp, maar, zulks is de wonderdaaden grooter maaken als zy zyn; men ontkwam zomtyds deze stryd, met het beest te dooden. Om welke reden men zich aldaar voor geld bloot stelde. Demetrius wilde mede de Eer van de beleedigde Diana wreken, en maakte een beroerte onder 't volk, in begunstiging van de groote Godin der Ephefiers; maar de Griffier, die bevreesd was, dat Nero, welke in 't voorgaande jaar op den Throon geklommen was, de Stad niet van oproer beschuldigde, en dezelve niet straffe, ontfloeg den Heiligen Paulus, die Macedonien doorreisde, en weder in Griekenland trok.

Weder naer Jerusalem gekeert zynde, onderging hy daar een nieuwe vervolging, want de Jooden achterdenkende, dat hy een jonge Ephefier Trophimus genaamt in den Tempel had doen treden, konden deze onderneeming tegens den Wet Gods niet verdraagen; waar van de Keizers de waarneeming door hun schriftelyke bevelen hadden bekrachtigt; men sleepte hem voor den Hoogenpriester Ananias, die hy beleedigde zonder hem te kennen. Inderdaad daar verlieten tien jaaren, dat de Heilige Paulus by naer niet eenig verblyf te Jerusalem nam, dusdaanig konde hy de Perzoon van Ananias niet gekent hebben, die als toen zyn staat noch niet hielt, ter oorzaak van het oproer en de verwarring, welke in de vergaadering heerfchte. De Heilige Paulus ontkwam dit gevaar also wel, als de wreedheid der geenen, die een belofte gedaan hadden van niet te eten, tot datze hem ter dood gebragt hadden, hy bepleitte zyn zaak voor Felix, die Drusilla getrouwt had, dit was een Joodsche Vrouw van geboorte een Dochter van Agrippa de eerste. De Koning van Emefis had zich laaten besnyden, ten einde om met haar te trouwen; maar, zy had haar God dienst, en haar man verlaaten om Felix te neemen, die Bevelhebber over Judea was. Deze gierige Bevelhebber liet den Apostel twee jaaren in de gevangenis, om dat hy voor zyn vryheid eenig geld verhoopde te trekken.

Festus in de plaats van Felix in zyn Bevelheberschap getreden zynde, verscheen de Heilige Paulus voor hem, en bepleitte zyn zaak in tegenwoordigheid van Agrippa de tweede, en Berenice zyn Zuster, die hem mede voor Vrouw diende. De Apostel geloofde, dat het allerzeekerste voor hem was, den haat van de Jooden te ontgaan, tot zyn verderf gewaapent zynde, en die den Bevelhebber veel ligter innaamen, als die van Romen Nero deede. Om welke reden hy zich op dezen Vorst beriep. De Heilige Lucas heeft een geschiedenis van een zo moejelyken reis gemaakt, en van de schipbreuk van 't schip op de Kusten van Maltha, alwaar de Barbaaren hem beleefdylyk ontfingen. De adder aan zyn hand gehegt deed gelooven dat de Goddelyke rechtvaardigheid hem alom vervolgde, maar, de wonderdaad, welke hy deed door het afschudden van deze adder, zonder daar van leed te gevoelen, deed hen van gevoelen veranderen, en zich verwonderen.

Terwyl de Heilige Paulus te Romen kwam, deed men den Heiligen Jacobus te Jerusalem sterven. Junius Albinus, die Nero in Judea zond, om Festus na zyn dood in plaats te volgen, was noch niet gekoomen. Ananias de Hoogenpriester bediende zich van zyn afzyn, om de dood van een man te bevorderen, die de Jooden also wel als de Christenen, ter oorzaak van zyn Godvrugtigheid waardeerden. Hy heeft niet meer als een brief nagelaaten, die onder de Canonike Schriften gestelt geweest is, na een lange tyd gezworven te hebben, want, men verwierp dezelve in de eerste eeuwen.

De Heilige Paulus was te Romen niet leedig, want hy onderwees de Jooden van deze groote Stad. Hy schreef mede van daar die Brieven aan de Kerken van Philippis, en Colofus, die hy gesticht had; hy schreef mede uit zyn gevangenis aan de Hebreërs, en de Ephefiers; inderdaad hy genoot een genoegzame groote vryheid te Romen, maar zedert gebeurde 't, 't geen hy voorzien had. Want zyn beschuldigers hadden hem in een zo groote verafgelegenheid niet durven volgen. Die van Romen waaren weinig onderricht en minder yverig; en niemand zich aanbiedende, om tegen hem te pleiten, ontfloeg men hem.

Men geloofde, dat hy vry zynde aan Titus schreef, om hem zyn raad te geeven over het bestieren van de Kerk; zommigen plaatsen mede in dit jaar de tweede brief van den Heiligen Petrus, welke van een zo byzondere styl is van de eerste afgescheiden, dat men een langen tyd getwyffel heeft, of dezelve wel wettig was.

Deze zelve Apostel kwam te Romen, men deed hem veel eerder derwaarts gaan. Maar, dewyl de Heilige Paulus zich beklaagde, als wanneer hy de eerste maal voor Nero verscheen, dat niemand hem bygestaan had, moest de Heilige Paulus alleen geweest zyn. Want zoude Petrus daar zynde den Heiligen Paulus verlaaten hebben, op een wyze om aan een zo moejelyk beklag plaats te geeven; zulks is de woorden van den Apostel geweld aandoen, met hem te doen zeggen, dat hy zich niet beklagt als over de geenen, die hem moesten bystaan, en voor hem pleiten; het geen de Heilige Petrus niet konde doen, dewyl hy gelyk als by mede vervolgt was. Wyders was daar als toen geen vervolging te Romen. Deze van den Heiligen Paulus was een perzoonelyke daad, die hem alleen bestrafte. Men moet dan liever toestemmen, dat hy niet te Romen was, en dat hy aldaar niet als op het einde van Nero kwam, gelyk Laetantius aanwyft. De Heilige Paulus kwam daar mede, ziet daar de twee Opperhoofden van de Kerk, die zich in de Hoofdstad van de Waereld vonden. Men stelt hen daar gevangen, men doemt hen ter straffe. Onderwylen weet men de waare reeden niet van de reis van den Heiligen Petrus, noch de geenen, die de Heilige Paulus daar naer toe leidden, na daar uit vertrokken te zyn, noch eindelyk de omstandigheden van hun Martelaarschap. De Heilige Lucas noch de Heilige Clemens die op de Apostel-

- postelen volgde in 't beleg van Romen, noch ook Ignatius zegen ons niets wegens de dood van deze twee groote Mannen. Men giff, men beeld zich in, men verliest zich; men moet liever de onkunde toeffenmen, en aanmerken dat de eerste Krist nen zich weinig aan het lyden en stryden der Heiligen lieten gelegen leggen. Hoedaanig heeft men zo veel onachtzaamheid voor den Heiligen Petrus gehad, by aldien hy de Stedhouder van Christus en het Aemerieke Opperhoofd was. Men weet eenige zaaken van 't leeven en de reizen van den Heiligen Paulus; maar, die van den Heiligen Petrus is onbekent.
66. De Joodsche oorlog begon in dit jaar. Dit Volk de uitmorgeling der Bestieters, die hen verwoestten, moede, of veel eer God hun misdaden niet langer kunnende verdraagen stond dit Volk toe, dat het weeder spanning wierd, ten einde op dat de Aenden vloogen, waar het doode lichchaam was.
67. Celsus verplicht geweest zynde het beleg van Jerusaleem op te breeken, en de moed der weederspanningen aangegroet zynde door dit voordeel, zond Nero Vespasianus aan 't hoofd van een talryk leeger derwaards, die zyn uitvoeringen door Galilea aanving. Hy nam Sephorus in, hy beleegde Jofapate, alwaar Josephus de Geschiedenisfchryver zich ingeworpen had, om het zelve met een gedeelte der benden, die hy verzaamelt had, te beschermen. Maar, hy wierd naar een kloekmoedige weerstand aldaar gevangen. Vespasianus volhardde in 't zeegepraalen, en hy maakte zich vaardig om Jerusaleem te beleegeren, als wanneer hy bezit van 't Ryk nam. Titus zyn Zoon trok te veld, en sloot Jerusaleem in van den maand April. De hongersnood deed zich wel haast onder dit groot getal van Inwoonders en Vreemdelingen, die zich aldaar ter oorzaak van 't Paascheefft vergaardert vonden, gevoelen. De wanhoop de Beleegerden aanmoedigende deeden zy daaden van een buitengewoone dapperheid. Maar onderling in tweespalt geraakende, en d'een den anderen vermoordende tot zelfs aan den voet van d' Altaaren, maakten de Romyneen zich eindelyk meesters van deze plaats. De Tempel wierd in de affche gelegd. Men reekent dat dertienhonderd neegen en dertig duizend zes honderd en neegentig menschen zo wel te Jerusaleem, als in het overige van Juda geduurende den oorlog sneuvelde.
78. Men verzeekert dat Linus Biffchop van Romen het Martelaarschap onder de Regeering van Vespasianus onderging, maar, men moet deze geschiedenis in den reider verdichtzelen stellen, die de Legendarien verhaalen. Want Vespasianus vervolgte de Christenen niet; en deze Martelaar is door het minste authentike stuk niet bekrachtigt. Daar waaren als toen twee Biffchoppen te Romen, een der Jooden, en de andere voor de Heidenen; dusdaanig hield Cletus zo wel zyn zetel als Linus. Men kent hun naamen, maar, men weet de geschiedenis van hun leeven noch hun dood niet.
79. Vespasianus liet het Ryk aan Titus over, die het wel behaagen van 't menschelyk geslacht was. Maar, hy was 't niet lang. Want, Domitianus zyn broeder ontam hem 't Ryk en te gelyk het leeven, ten minsten was hy verdacht van hem vergif te hebben laten geeven, en hem in een Kelder vol ys te hebben laten werpen, ten einde om haastiger te sterven.
81. Men geloofdt dat de Heilige Philippus noch leefde, om dat Polycarpus, die het Paascheefft op den 14de van de maan, welke dag het zelve konde vallen, vierde, zich bekrachtigde volgens het voorbeeld van de Apostelen met wie hy geleefd had. De Apostelen waaren de Heilige Philippus en de Heilige Joannes. Polycarpus, zegt men, wierd geen Christen als in 't jaar 81. Hy heeft met den Heiligen Philippus geleefd. Daze Apostel moest dan als toen noch in 't leeven geweest hebben. Hy had Dochters waar van in de Kerkelyke geschiedenis van Eusebius gesproken is. En *Baronius* poogt verkeerdelijk, ten einde om de leedige stand van dezen Apostel te bewaaren, zyn Dochters aan een andere Philippus Diacreste geeven. Het geen men van zyn Martelaarschap in 't jaar 87 zegt, is onzeker en twyffelachtig, want de handelingen, welke *Bollandus* aangehaalt heeft, en de geenen, welke den naam van Abdias voeren, zyn vol verdichtzelen.
83. De Nicolaiten, waar van in de Openbaaring gesproken is, begonden te verschynen; zy trokken hun naam uit een zekere Nicolaas, die zommigen gelooven den Diaken te zyn, en anderen weeder een jonge Griek uit Antiochien, die een Leerling van Jesus Christus geweest was, en aan wie de Apostelen vervolgens het bestier der weduwen toevertrouwd. Wy zullen daar van breeder in de geschiedenis der Godsdiensten spreken.
84. Een vermaard Geschiedenisfchryver geloofdt dat Polycarpus tot Biffchop van Smyrna ingewyd wierd, om dat men gezegt heeft, dat hy de ordening uit de handen der Apostelen ontfangen had, en dat hy zich op de uure des doods vermeette God Jesus Christus den tyd van 86 jaaren gediend te hebben. De Kronyk van Alexandrien verstaat zulks van de jaaren zyns leevens. Maar, by aldien Polycarpus Heiden gebooren was, konde hy God van zyn geboorte af niet dienen. Wyders ziet het woord *van dienen*, 't welk de Heilige Paulus meenigmaal gebruikt, om zyn bediening te beteekenen, op de Biffchoppelyke bedieningen; eindelyk kan men niet zeggen, dat dit getal der jaaren op zyn geboorte slaat, dewyl men hem ten minsten 62. jaaren van het

Biffchopdom geeft. Volgens deze reekening doet men Polycarpus in 't jaar 169. sterven, en inderdaad volgens een Aeloude Cyclus door *Bucherius* aangehaalt den 26ste dag van Maart, alwaar de 7de der Calenden van April de eerste dag der ongezuurden brooden was, en by gevolg de groote Sabbath der Jooden in 't jaar 169. het welk met het jaargety, van den Biffchop Polycarpus over een komt, die hem op den dag van de groote Sabbath doen lyden. Men moet echter toeffemmen, dat de tyd van deze dood zeer onzeker is, en dat men dusdaanig den tyd van zyn Biffchoppelyke waardigheid niet vast kan stellen. De anderen rekenen de 86 van den dag van de bekeering van den zelve Polycarpus, welke zy zonder bewys in 't jaar 80. en zyn dood in 't jaar 166. plaatfen. Domitianus voor de Heidenen wreed en het Ryk met boedstorting opvullende, spaarde de Christenen niet. *Baronius* heeft deze vervolging veel langer gemaakt als zy was, dezelve beginnende 4. jaaren eerder, om dat hy de jaaren van de Pauffelyke waardigheid van Cletus heeft willen verkorten, en hem Martelaar doen sterven. Onderwylent zegt *Lactantius*, dat Domitianus, die hy een deel van Nero noemt, begon te vervolgen. Maar, dat hy deze wreedheid fremde, met zelfs de geenen weeder te roepen, welke gebannen geweest waaren. De vervolging was kort; maar bloedig. Men moet het getal der Martelaaren noch vermeederen, noch boven maaten verminderen; Dion verzeekert dat eenigen geftraft en anderen gebannen wierden. Men kan dan niet verzeekeren, dat daar geen bloed in deze vervolging gestort is; noch zeggen, dat men onder den rei der dooden niemand als een rekenen moet, die beschuldigt wierd een Jood, en Flavius de Burgermeester verdacht een godloos mensch of een Christen te zyn.

Een der Martelaaren, welke in deze vervolgingen sneuvelde, was Antipas, die te Pergamum stierf. Dusdaanig wierden de bevelen van den Keizer teegens de Christenen in de verafgelegenste Landen overgezonden. Men houd mede staande, dat de Heilige Joannes de Evangelist door deze Prins in een ton vol ziedende oly geworpen is. Den Leeraar *Hieronimus*, die geloofdt heeft dat Tertullianus deze uitkomst onder Nero stelde, bedriegt zich. Want hy beteekent den tyd niet, in welke de Heilige Joannes deze straf onderging. En by aldien men de overlevering volgt, moet men dezelve onder de regeering van Domitianus te rug zenden. 't Geen daar zekers in is, bestaat dat die Prins den Heiligen Joannes in 't Eiland Pathmos bande, alwaar hy zyn Openbaaringen schreef. De geenen, die gelooven dat de Heilige Lucas Martelaar stierf, moeten zyn dood mede in deze vervolging stellen, om dat hy 80. jaaren geleefd heeft; maar, men is volkoomen onbewust, wat hy zeedert de dood van den Heiligen Paulus uitvoert heeft. Metaphraustes, die hem in 't Land van Thebais doet gaan, heeft dit Landschap van Egypten voor de Stad van Thebe in Bœtien genoomen. Men zegt voor vast, dat zyn graf daar gevonden werd. Maar, heeft men geen eenzaam Man, Lucas Styriothes genaamt, voor den Heiligen Lucas de Evangelist genoomen, die een Klooster in dat Land bouwde, gelyk een vermaard Engelsch Reiziger, (*Weller*) genaamt, aanmerkt.

Men bracht in 't gemoed van Domitianus geweldige achterdenkingen teegen de bloedvrienden van J. Christus. Men vreesde, dat zy zich vermeetende spruiten van den Stam Davids te zyn, ligt mochten trachten hun huis te herstellen, of het Ryk van Judea te herneemen. Deze Prins liet haar voor hem koomen; maar, onderricht zynde, dat zy niet meer als eenige morgen Lands bezaaten, en dat zy werklieden waaren, zond hy hen weeder te rug, by aldien daar als toen Opperhoofden van de gevangenis, uit het Huis Davids gesprooten, waaren, en dit geslacht van anderen onderscheiden, als noch zo talryk geweest was, als de Jooden wel zeggen, zou dan Domitianus hen wel gespaart hebben, by die te Romen alle werklieden deed ontbieden?

Nerva ten Throon geklommen door de dood van Domitianus, ten de vrede aan de Christenen weeder gegeeve zynde, verliet de Heilige Joannes de plaats van zyn banlingschap, en kwam weeder te Ephefen, waar van men hem Biffchop maakt. Volgens de denkbeelden, welke men heedendaags van de verdeling van de Kerk in Aardsvaderlyke waardigheden door den Heiligen Petrus heeft, zoude hy Stedhouder van den Aardsvader van Antiochien geweest zyn, die geen Apostel, gelyk als hy was; 't welk de rechtmaatige denkbeelden, die men van de Apostolische regeering hebben moet, beledigt. De Heilige Joannes wedergekeert zynde; stelde zyn Evangelium teegens de Kettters te zaamen, die de Godheid van J. Christus aandeeden, en zich voornaamentlyk in Afsien verspreidden. Men geloofdt dat hy onder de regeering van Trajanus stierf, die als toen met Frontonius Burgermeester was. *Eusebius*, die zulks verzeekert, is algemeen genoeg gevolgt. De Kronyk van Alexandrien doet hem 4. jaaren meer leeven, en men beeld zich in, dat zulks beeter met de zwakheid van dezen Apostel overeen komt, die zich in de Kerk liet draagen, en niet meer als deze woorden konde zeggen, *myn Kinderkens hebt elkanderen lief*. Maar, de Heilige Joannes konde in 't 100ste jaar in deze zwakheid gevallen zyn; want hy was noodwendig oud; boven dat men niet verplicht is, 't geen men ons van deze kleine recdeneeringen van den Heiligen Joannes verhaalt, op een zeer onzekere overlevering te gelooven.

G E E S T E L Y K E L A N D B E S C H R Y V I N G ,

Waar in volgens de orde van 't A. B. C. de naamèn en historische Beschryving der plaatfen , waar van de Heilige Schryvers gesproken hebben , aangehaalt worden.

Algemeen Denkbeeld van de wyze , op welke de waereld na de Zondvloed bevolkt geworden is.

A Dam, uit het aardfch Paradys gedreeven, woonde in Assyrien, in een plaats, oostwaards Eden nabuurig. Men doet hem in Judea trekken, te Hebron sterven, en op Calvarien begraven werden, maar alle deze verdichtzelen zyn niet waarfchynlyk. Cain, na de dood van Abel vluchtig, bouwde fteden, en woonde in het land van Nod, dat is te zeggen, in 't oosten van den Hof van Eden. Josephus doet hem voortvluchten tot *Naid*, een stad van *Mafchar*, als of die naam *het land der omfwerers* beteekende. Anderen doen hem *Damascus* bouwen, om dat deze stad het bloed beteekende, dat hy vergooten had; maar, die eerste vaders van 't menfchelyk geflacht, in een zeer klein getal begreepen, dachten niet om Assyrien te verlaaten, alwaar zy gebooren waaren, noch om onbekende Landen te bevolken. Het was in Assyrien, daar Noach woonde, en de Ark van Cypreffen houd, welk in dat land zeer gemeen is, bouwde.

D'Ark bleef in Armenien op den *Gibel-Noë*, dat is, den berg van Noach, of de *bergen Gardai*, dat is, Ararat, staan. De kinderen Noachs bevolkten aanstonds de nabuurige plaatfen, en breidden zich van Landfchap tot Landfchap uit, naer maate dat hun getal zich vermeenigvuldigde, en het land te klein wierd, om hun geflacht en veete voeden. Deze giffing is veel waarfchynlyker, als het denkbeeld dat men gemeenlyk van de drie kinderen Noach maakt, die men over hun verdeeling doet raadftaan, en de waereld in drie deelen, welke aan hen onbekent waaren, verdeelen. De Wyze Heer *Bochart* heeft Europa, Asia, en Africa door de eerste afkoomelingen van Noach doen bevolken, en daar is bynaer geen geflacht, welkers oorsprong hy tot deze drie Aardsvaders niet weder op doet klimmen. Ondertuffchen is het onmogelyk, dat deze bevolking door twee of drie geflachten zoude gefchied zyn, en dat de kinderen hun geboorteplaats verlaaten hebben, om de woestynen te bewoonen, zonder dat hen de minste noodzaaklykheid daar toe dwong, tuffchen hen en hun broeders afgryfelyke leedige plaatfen, en onbedenkelyke woestynen latende. zulks zal by de volgende aanmerkingen klaarlyk blyken.

1. Moses merkt aan dat de aarde niet als ten tyde van Peleg verdeelt geworden is, die alreeds het vierde geflacht maakte, de voorgaande dan waaren niet zeer verre van 't oosten afgeweeken, daar zy gebooren waaren. 2. Jaktan, de broeder van Peleg had derrien kinderen, welke moesten, volgens het algemeen denkbeeld, groote en wydtegestrekte bevolkingen maaken. Onder wylen beftoorde zich dit zo talryk geflacht in de landen welke aan de *Perfifche zee* grensden, zy bewoonden *Arabien*, dat op zommige plaatfen droog en onvruchtbaar was; het zoude niet te verwonderen zyn, dat zy verre landwaart in getrokken waaren, en eenige afzonderingen van volk van hun geheel lichhaam gedaan hadden, om een vetter en weeliger landsdouw op te zoeken. Ondertuffchen dedden zy zulks niet. Laat men vry op de wierooken en speceryen van Arabien ftoffen, de menfchen noch de beesten leeven by de reuk niet, en die zaaken konden niet zeer dierbaar zyn, in een tyd wanneer daar geen handel gedreeven wierd. Als men aan den Heer *Bochart* zoude toeflaan, dat Obal door de affnyding van Babelmandel trok, om dat hy aan de andere zyde de Abaliten vind, en om dat *Caramanien* door een diergelyke overtocht bevolkt geweest is, het welk zeer onzeker voorkomt, danoch zoude het altoos waarheid zyn, dat de geflachten der eerste Aardsvaders zich d'eene by den anderen vergaaderden, in plaats van hun kinderen als fwerers, zonder eenige noodzaaklykheid de waereld door te doen trekken.

Nimrod, de zoon van Chus, en zoonszoon van Cham, die de tweede tak der kinderen van Noach maakte, is door de geestelyke fchryvers onderscheiden geweest, om dat hy Babylon en veele andere Steden bouwde, maar, de gelegenheid dezer fteden aanmerkende, begrypt men lichtelyk, dat zy in Assyrien en Mefopotamien gelegen waaren; daar wy het eerste en tweede geflacht van Noach geplaatst hebben. Men doet Mitzraim in Africa trekken, alwaar hy dat gedeelte des waerelds in twee gelyke deelen verdeelde door het Tritonifch Meer gefcheiden; waar van hy het eene aan zyn broeder Put afstond, terwyl hy Egypten voor zich behield; maar, ik weet niet of die twee broeders Africa kenden, of dat zy zulks noodig hadden, om hun verdeeling te maaken. Zy gingen van land tot land naer maate dat hunne volkeren talryker wierden. D'eene nam het ter rechter, en d'andere ter linker zyde, gelyk Abraham deed, en by aldien Mitzraim in Egypten trok, nam hy daar van niet meer als een klein gedeelte in bezit.

Canaan, de vierde zoon van Cham had elf kinderen; onder wylen beftoorde zy zich alle in 't Heilige Land, dat geen groote uitgestretheid had, dewyl deze twee takken van 't geflacht van Noach zo weinig hand aan 't werk floegen, en moogelyk noch veel minder, als men hen toefchryft, is het te verwonderen, dat men de eerste geflachten van Japhet, tot de uiterfte deelen van Europa, en tot in het diepste van 't Noorden uitftrekt.

Te willen dat Noach of Chittim in Italien getrokken is, dat Tarfis Spanjen bevolkt heeft, dat Rhodanus met zyn fcheepen aan de mond van de Rhofus geland is, of wel eindelyk, dat yeder klein ge-

deelte volks haar naam en oorsprong in yemand der nakoomelingen van Noach eind, zulks is een wydtegestrekte geleerdheid uitventen, om een giffing vast te stellen, die tegens het waarfchynlyke aankant, en aan de volkeren niet behaagt, als alleenlyk om dat ze hun yedele vermeetelheid ftreelt.

Het is waar, dat de Schriftuur aan zekere Landen den naam der Aardsvaders geeft, Egypten werd genaamt *Mitzraim*. Griekenland, *Jawa*. En fchoon de Schriftuur ons ontbreekt, de overeenkomst der zelve naamen met die der Aardsvaders ontdekt, zegmen, volftrekteelyk hun oorsprong.

Deze zwaarigheid is zo aanmerkelyk niet, als zy wel voorkomt, om dat de afkoomelingen van Mitzraim, in Egypten tredende, na dat de verdeeling onder Peleg gefchied was, aan dit landfchap den naam van hun grootvader of hun overgrootvader hadden kunnen geeven. De zelve zaak konde aan de nakoomelingschap van Japhet gebeurt zyn, die voor dezen held groote eerbied en achting bewaarde. Dusdaanig is 't, dat die geenen, die America ontdekt hebben, aan verfcheide plaatzen naamen in Europa roemruchtig en bekent, geeven hebben. Wyders, de overeenkomsten, welke men tuffchen de naamen der aeloude Aardsvaders en de volkeren vind, worden meenigmaal met te veel fynigheid daar toe getrokken. Is het waar, dat Noach in Italien getrokken is, om dat het *Oenoiria* genaamt wierd, of dat Thyras in *Thracien* getoogen is, om dat eenige letteren in deze twee woorden eenige overeenkomst hebben? Wyders bewyzen deze foorten van overeenkomsten zeker al te veel: men vermeent een zaamenftemming tuffchen de natuur van 't landfchap, en den naam, die haar door den Aardsvader, Stichter van 't zelve, geeven geweest is, te ontdekken. Cham, die Egypten bevolkte, beteekent *zwart*, want dat landfchap is *verbrand*. De Lybiers afkomstig van *Lebabim*, en die een zeer warm landfchap bewoonen, hadden dien naam van *Lebab* ontleent, 't welk *de vlam* beteekent. Africa was door *Put* welke *verftrooying* beteekent, bevolkt geweest, om dat die bewooners verftrooit; by naer geen fteden, of dicht by een staande huizen bezitten. Zo die bevolkingen heur naam van den Aardsvader, die heur geleide, getrokken hebben, moet het noodwendig volgen, dat de voorzienigheid by tyds de naamen beftiert heeft, welke men aan yeder Aardsvader gaf, en welke zy heeft doen verkiezen overeenstemmende met de reizen, welke zy moesten doen; ten einde, op dat de nazaat deze evenreedige overeenkomst tuffchen den naam van den stichter, en die welke een landfchap voerde, en met de natuur overeenkwam, vinden mocht; 't welk niet waarfchynlyk is.

Het valt veel lichter de giffingen der Wyfen om ver te werpen, als daar op nieuwe te bouwen, om welke reeden daar van alleenlyk een denkbeeld wegens de bevolking van de waereld afzonderende, 't welk niets waarfchynlyks in zich beftuit, vernoegen wy ons met te zeggen in 't algemeen, dat de kinderen van Noach bevolkten *Assyrien* en *Mefopotamien*, en dat zy zich van d'eene zyde tot de Perfifche Golf uitftrekten, en naer maate, dat de kinderen zich vermeenigvuldigden, zo naderden zy Syrien, trokken in Canaan, in Egypten, en in andere nabuurige plaatfen; maar zulks viel niet voor als na een lang gevolg van jaaren en eeuwen. Maar de voornaamste zaak, welke ons oogmerk is te verhandelen, beftaat in het uitleggen der naamen en de gefchiedenis der plaatfen, waar van de Schriftuur spreekt. En dit is 't geene wy gaan onderneemen.

A.

Abana. Een rivier, welke van den berg Libanon afvloeyde, zy besproeyde het land van *Damascus*, en na dat zy door de vlakte van *Archadob* geloopt was, wierp ze zich in de zee. Naaman roemde op de uitmuntenheid dezer waateren van dezelve, te lezen 2 Kon. 5. v. 12.

Abarim, of *Habarim*, een famenhang van bergen tegen over Moab ofte in den landen Moabs, in de ftam van Ruben aan de overzyde van de Jordaan. Moses klom op eene dier toppen om van daar de vlakte van 't Heilig Land, voor zyn sterven, te ontdekken. Te lezen Num. 21: 11. en Deut. 32. 48. genaamd *Nebo Beth-Maacha* Jud. 11. 33.

Abel. Eene der twintig fteden, welke Jephtha de Ammoniten ont-nam. Seba de zoone Bichri tegens David opgestaan, verborg zich daar; maar, men wierp zyn hoofd Joab toe, om de beleegerden te behouden, zy was in de ftamme van Manasse 2 Sam. 20.

Abila. Abilenen was een klein Koningryk, 't welk Augustus aan Lyfanias gaf, dicht by den Libanon, en maakte een gedeelte van het leedig Syrien. Abila was de Hoofdstad van 't zelve.

Achor. Een dal van beroerte, tuffchen Jericho en de Jordaan; men steenigde Achan aldaar. *Het dal van Achor zal een haaven van hoop zyn*, zegt Hosaas, om dat God uit den boezem van de beroerte de hoop en voorspoed doet voortkoomen. Jof. 7. vers 25. Hosa 2. vers 14.

Achsapp, of *Acor*. Dit was een haaven en stad van de ftam van Afer. Daar was een Koning, die in dien veldslag door Jofua omgebracht wierd, doen de Zon ftillond, Jofua 10. De Ptolomæi maakten zich meesters van deze stad na Alexander, en noemden ze Ptolomæis. De Ridders van St. Jan van Jerufalem dezelve zich toegeeigent hebbende, heeft men haar zedert den naam van St. Jan d'Acu geeven.

Adamab.

GEESTELYKE LANDBESCHRYVING. 59

Adamab. De hoofdstad van een landschap, welke zyn Koning had. Kedarlaomer heeft ze gebouwt, en vyf jaaren na zyn neerlag, wierd de stad in d'asche gelegd door 't zelve vuur dat Sodoma verteerde, waar van zy nabuurig was. Gen. 10. in de stam Naphthali was mede een stad van dien naam volgens Josua 19.

Adus. Een sterke stad op den berg van de stamme Ephraïms gebouwt. Simon Machabeus legerde zich aldaar, om zyn broeder tegen Triphon by te springen.

Ajalon. Daar zyn twee steden van dien naam, d'eene dicht by de welke Josua de maan deed stil staan; zy behoorde de Leviten toe, in de stam van Dan. Maar, de Amorithen hernaamen ze, alhoewel dezelve op een der bergen gelegen was, daar de Daaniten, zich gedurende den oorlog verborgen hadden. Jonathan versloeg aldaar de Philistynen. Het andere Ajalon was in de stam van Benjamin. Rehabam maakte daar een vesting van op de grensen tegens de weederpannelingen. De Philistynen naamen ze in, en verwoestte, onder Ahas, de Koning van Juda. Jof. 10. vers 12. 1 Sam. 14. vers 31. 2 Chron. 11. vers. 10.

Almon of Elon. Een stad van de stamme Benjamins, welke de Leviten toebehoorde. Jof. 21.

Amalec. Een stad, Koningryk, volk, dat uit Esau afkomstig was, een doodelyk vyand der Jooden, hun Koning tatte hen in de woestyn aan, en wierd verhaagen. Saul sloeg ze noch eenmaal, maar om dat hy hun opperhoofd spaarde, verloor hy de kroon voor zyn nazaten. Dit Koningryk strekte zich van Egypten tot zeer wyd in Arabien uit. Exod. 17 vers 13. en 1 Sam. 15.

Amath. De vader Hieronymus plaatst het aan de overzyde van de Jordaan, en in de stam van Manasse. Deze plaats was zeer sterk. Alexander Jannæus nam ze in, en hy vond daar de schatten, die Theodoros Zenon aldaar weggehootten had.

Ammon. Ammoniten. Zy daalden van Loth af, door bloedschande. Zy bewoonden een gedeelte van Cælesyrien, van daar beoorloogden zy de Jooden, maar, Jephtha nam hen twintig steden af. Saul en David voerden mede een vreden oorlog tegens hen.

Amorrhiten. Bewoonden van oude tyden het land, 't welk in 't Heilige Land legt, tusschen de vloed van d'Arnon en Jabok, en strekten zich tot de Jordaan uit. Dit land wierd gegeven aan de stam van Gad, en aan die van Ruben.

Anathot. Een stad van de stamme Benjamins, vermaart door de geboorte van Jeremias, wiens naam men haar geeft.

Antilibanon. Een berg tegens over de Libanon, welke dicht by Sidon haar aanvang neemt, en zich uitstrekt in de stam van Afer, dicht by Damascus.

Antiochien. Daar zyn twaalf steden van dien naam, maar de allervermaardste was die van Syrien, een myl van de zee gelegen, op den vloed van Orontes. Aldaar was 't dat de Leerlingen van Jesus Christus Christenen genaamt wierden; zy was de hoofdstad van 't Ryk in 't Oosten, en de Zetel van den Amptman.

Aphec. Een kleine stad van de stam van Afer, waar van de eerste bewoonders een lange weerstand deden. Daar was een andere plaats van die zelfde naam, daar de Philistynen gelegert waaren, toen zy d'Ark naamen. Eindelyk, daar was een Aphec op den berg Libanon. Constantinus deed een beroemde tempel aldaar gebouwt en aan Venus toegewyd, om ver werpen. Men bouwde aldaar een stad, welke men *Nacris* noemde, wegens d'overvloed der Palmboomen, die men *Nicolas* noemt.

Apamea. Daar zyn veel steden van dezen naam. 1. Aan den oever van de Tygris. 2. Op den Euphraet. 3. In Bethanien. 4. In Syrien, daar Tryphon van daan verjaagt door Jonathas gedood wierd. 5. Die, waar van wy spreken, was de *Ark* genaamt, en daar uit besluit men, dat Noach zich aldaar ophielt. Maar dien naam was haar gegeven, om dat zy van alle zyden door drie rivieren ingeslooten was. Antiochus de *beschermmer*, die haar bouwde, gaf haar den naam van Apamea zyn moeder, zy was in Phrygien aan den oever van de rivier Martyas gelegen.

Arabien. Deelde zich in drie deelen, *het gelukkig*, bewoond door de Sabeers, die hunne speceryen in Egypten brachten, en 't was by dit geval, dat Joseph derwaards gevoert wierd. *Het steenachtig*, alwaar de Israëlitien veertig jaaren gewoon hebben, aldaar was de Sinaï, het Braambosch van Horeb, enz. *Het woest droog* en onvruchtbaar.

Aram. Daar zyn vyf plaatsen, welke dien naam voeren; die zy getrokken hebben van Aram, de zoon van Sem.

1. *Aram Nabarain*, of Mesopotamien, 't welk tusschen den Euphraet en den Tygris was. Daar was *Paddam Aram*, de verblyf plaats der aeloude Aardsvaderen.

2. *Aram Seba*. Het Syrien den Euphrat nabuurig, waar van *Haddadzer* de Koning was.

3. *Aram d'Amnelech*, het Syrien van Damascus.

4. *Aram Mahaca*, 't welk zommigen in Syrien, en anderen in Judea plaatsen, om dat haar hoofdstad Machaca aan dees zyde des Jordans was.

5. *Aram Rabbot*. Maakte een gedeelte van Syrien, dicht by Judea. *Ararat*. Een berg van Armenien, waar op de Ark rustte. *Gordai Montes*, of de *Gibel Noë*, dat is te zeggen, Noachs berg.

Armenien. Verdeelde zich in klein en groot, het was vol bergen, en uit deze bergen kwaamen de *Tigers* te voorschyn.

Arnon. Een vloed of rivier, welke uit den rots Arnon vloeit, hy vergroot zich door een beek, welke de Christuür noemt de *riever van Gad*, om dat hy door deze stam heenloopt. Ten tweede wierd deze beek vermeerderd door de waateren van *Nimrim*, alvoorens zich in d'Arnon te werpen; Esaias spreekt van deze wa-

teren, met te zeggen, *dat zy verdroogen zullen*. Esaias. 15. v. 6. Ten derden, deze waateren maakten een stilstaand waater, dat men noemde de zee van *Fafer*, en aldaar was een stad de Leviten toegewezen, die aldaar een zekere groote droefheid geleeden hadden, om welke reeden Jeremias zeide. *Ik zal weenen, om 't geschrey van Fafer*. Jof. 16. 9. Jer. 48. v. 32. 't Zy hoe 't zy d'Arnon van alle deze waateren opgeblaazen besproeide de stad van Aroer, waar omtrent Joab legerde, toen hy 't volk optelde, en vervolgens stortte deze rivier in de doode zee. 2. Sam. 24. v. 5.

Askelon. Een haaven aan de Middellandsche zee; de stam van Juda had ze genoomen. Maar, de Philistynen naamen ze weder in, en brachten daar d'Ark. *Gaat het niet verhaalen te Ascalon*. Song David treurig 2. Sam. 1 v. 20. Het geslacht van Herodes was daar uit gesprooten, deze stad was ten tyde van Jesus Christus noch Heidenisch. De Rabyneren zeggen echter, dat men te Jerusalem van den oogst van Askelon offerde, en dat zy aldaar een rechts dwang hadden.

Afer. Een stam geplaatst tusschen die van Zabulon en Nephtali. Zy had den Libanon ten Noorden, en de Middellandsche zee in 't Westen. Het vette brood zal uit Afer koomen. Gen. 49. v. 20. Om dat het landschap vruchtbaar was, en de zee den handel ge- maaklyk maakte.

Afod, of, Azot. Een sterke stad der Philistynen; de stam van Juda, aan wie het zelve toegewezen was, kon 't niet inneemen; daar was de beroemde Tempel van Dagon. Judas Machabeus wierd op den nabuurige berg omgebracht. Maar, het volgende jaar verbrande Jonathas zyn broeder de stad. De Geest voerde aldaar Philippus, na dat hy den Gesneeden van de Koningin Candace gedoopt had.

Affyrien. Men ondermengt het zelve meenigmaal met Syrien, alhoewel zy door den Euphraet gescheiden zyn; men kan haer landscheidingen niet net beteekenen, om dat men haar een uitgestrekte- heid geeft, naer evenredeneid, dat haar eerste Koningen hun over- winningen voortzetten, zy is genoegzaam bekend.

Astaroth. Was een stad van Rephaim, of der Reufen. Og, Koning van Basan, de laatste dier machtige menschen, had daar zyn zetel ofte woonplaats, zy was gelegen aan de andere zyde van de Jordaan, en was aan de Leviten, onder de stam van Manasse ver- strooit, gegeven.

Avim. Een stad van de stamme Benjamins. Josua 18. B.

Babel. Babylon, Burgt, stad, na den Zondvloed aan den oever van d'Euphraet gebouwt, men ondermengt dezelve verkeerde- lyk met Bagdad, om dat Nicanor hebbende Seleucia gebouwt, de Burgers van Babylon, die zich derwaards begaaven, deze laatste plaats Babylon genoemd hebben; maar, d'eene was op den oever van de Tygris, en d'andere op den Euphraet gelegen. Het was van 't aloude Babylon dat de Heilige Petrus zyn Brief schreef, want hy was onder de Jooden van de verstroojing gaan prediken; onder- wylen was 'er een ander Babylon in Egypten.

Baburim. Aldaar was 't dat David door Simeï vervloekt wierd, en dat zyn verspieters in een Put verborgen bleeven. In der daad, deze stad van de stamme Benjamins, was zeer dicht by Jerusalem. 2. Sam. 16. en 17.

Basan. De Stieren van Basan zyn bekend; het land was vet en volkryk; de stam van Manasse, welke weigerde over de Jor- daan te gaan, konde de bewoonders van 't zelve daar niet uitdri- ven, tot dat Jaï dertig steden innam, welke hy aan zyn dertig kin- deren gaf, en die men naderhand de steden van *Jaï* noemde. Og, was daar Koning van gewest.

Baal-Thamar. Alwaar de Benjamiten dien veldslag verlooren, wel- ke hen tot een zeer klein getal bracht. Deze stad, welke hen toe- behoorde, was dicht by Gibeon, en nabuurig aan Jerusalem.

Bataneu. Behoorde aan de halve stam van Manasse aan de over zyde van de Jordaan, en was in Trachonitien beslooten, 't welk Augustus aan Herodes gaf.

Bersaba, de put van den Eed. Geleegen tusschen Gaza en Gerar, dicht by den vloed van Bezor, welke David overtoog, om een leger van struikroovers te slaan. Deze stad behoorde aan de stam van Simeon; maar, die van Judea behieldte in de scheuring van Jeroboam. Men versterkte ze, en de Romyneren hadden daar hun inleegering. Aan de andere zyde van den vloed is de woestyn van Bersabah, daar Hagar met haar kind vluchtte, en Elias zich tegen de vervolgingen van Jisabel verborg.

Benjamin. Deze stam had niet meer als een kleine, maar zeer vruchtbaare Landstreek, zy was ter eener zyde door de Jordaan ge- dekt, en ter andere zyde door de stam van Juda geslooten.

Bethanien. Een vesting en woonplaats van Lazarus; een plaats, daar J. Christus ten hemel voer, een kleine myl van Jerusalem aan den Olyfberg.

Bethbara. Een stad van de stamme Gads, gelegen op den oever van de Jordaan, in Perea. Herodes herbouwde dezelve, en gaf haar den naam van Julius; ter eere van de Keizerinne. Ziet Rich- teren 7.

Bethaven, huis des ydelheids. Tusschen Hai en Bethel, van de stamme Benjamins. Dicht by deze stad was een woestyn, en het bosch, waar in Jonathan tegens bevel van Saül hooning nam.

Beth-El. Deze nabuurige stad van Hai wierd door Jeroboam van de stamme Benjamins afgescheurt, met geweld bezeten, welke stam daar een sterke plaats van gemaakt hadden; benevens een tem- pel, alwaar hy zyn kalven plaatste, welke het volk ging aanbid- den; het welk haar deed noemen Bethaven, ofte *huis des ydelheids*, in plaats, van 't *huis Gods*; Daar was in weerwil der afgodendienst

een ſchool der Propheeten, en 't was uit de nabuurige berg dat de Beeren kwaamen, die de kinderen verſlonden, welke met Elias ſpotten. Jacob had daar de ladder gezien, die zich van de aarde tot den hemel verhefte.

Bethlehem. Een kleine ſtad op den weg van Hebron, dicht by Jeruſalem, zy was de plaats der geboorte van David en J. Chriſtus. De Leeraar Hieronimus begaf zich derwaards om zich te oefnen. Daar was noch een ander Bethlehem in de ſtam van Zabulon, daar Abellan Rechter van Iſraël gebooren en begraven wierd.

Bethoron. Een ſtad der Leviten in de ſtam van Ephraïm. Daar was noch een ander in die van Benjamin, daar Judas Machabeus drie overwinningen wegdroeg. 1 Machab. 3. 4. 7. Men noemde 't een het opper en 't ander het neder Bethoron.

Bethſaida, het huis der viſſery. Eene der tien vermaarde ſteden aan de zee van Galilea. De Heilige Andreas, Petrus, en Philippus waaren daar gebooren. *Wee u Bethſaida*, zegt J. Chriſtus. Math. 11: 21. en Luc. 10: 28. Daar was een woefſtyl van dezelve naam, aan de andere zyde van de Jordaan, in de ſtam van Manaffe, daar J. Chriſtus de brooden vermeenigvuldigde.

Bethſan, of Scytopolis. Een ſtad in de vlakke, welke tuſſchen de Jordaan en den berg van Gibeon legt, aan de muuren dezer ſtad hechten de Philiftynen het lichaam van Saül. De ſtam van Manaffe, aan welke zy behoorde, had zeer veel moeite om daar de atoude bewoonders uit te jaagen. De waereldlyke Schryvers zeggen dat Nyſa de voedſter van Bacchus daar begraven was.

Bethphage. Een Burgt vyf ſtadien van Jeruſalem, aan den voet van den Olyfberg, daar men de Lammeren kweekte, welke tot het offer geſchikt waaren. Jeſus Chriſtus zond daar om de Ezelinne te haalen, waar op hy zyn intrede binnen Jeruſalem deed.

Bethſemes, het Zonnehuis. Om dat men de zon daar aangebeden had. Daar waaren drie plaatſen van dien naam, de eerſte, in de ſtam van Iſſaſchar, de tweede in die van Nephtali, en de derde in Juda. Het was aldaar dat de Leviten, aan wie zy toebehoorde, de Ark ontvingen, welke de Philiftynen wederzonden. Amasias wierd daar door Joas geſlaagen. De Philiftynen naamen 't onder Achaz in. 2. Chron. 25. & 28.

Bethſura, 't Huis des Roſſteens. Een ſterke plaats van de ſtamme Juda, op den weg van Gaza dicht by Jeruſalem, Rehabeam verſterkte de zelve ten tyde van de ſcheuring; zy moett menigmaal het lot van den overwinnaar, ten tyde der Machabeen beproeven.

Bethulien. Een groote Burgt van Galilea op een berg gebouwt, twee mylen van Tiberias en de zee. Holophernes is aldaar door Judith gedood.

Bofor. Een ſterke ſtad van de ſtam van Ruben, tuſſchen den berg Nebo en den Jordaan. Zy was aan de Leviten, en diende tot een ſchuilplaats voor de Moordenaars. Judas Machabeus de woefſtyl van Bofor doorgetrokken zynde nam deze ſtad in, en zette alles in vuur en bloed. Grotius geloofte dat Elias een toepaſſing op deze ſlaching maakt, als wanneer hy den Meſſias invoert *die van Botſra komt, in zyn kleederen met bloed geverwt.* Eſai. 63. v. 1. Maar, zoude de Propheet een toepaſſing maaken op een uitkomst, die niet als een lange tyd na hem voorviel? hy docht veel eer op het bloed der druive trossen, waar van den naam van Botſra ontleent is, en welke in dat land zeer groot waaren.

Boſtra. Een ſtad van Arabien. De Keizer Philippus, die aldaar gebooren was, gaf haar zyn naam. Zy was een Hoofdstad onder den Aardsvader aan Antiochien, die de zelve afkond aan die van Jeruſalem.

C.

Cabul, Chabul. Een landſtrek die Salomon aan den Koning van Tyr gaf, het bevatte twintig ſteden van de ſtam van Aſſer, en zy waaren nabuuren van 't Koningryk van Tyr; onderwylen behaagden zy Hiram niet.

Cademoth. Of Kedemoth, een woefſtyl aan d'andere zyde van den vloed Arnon, welke de ſtam van Ruben toebehoorde. Moſes zond van daar om aan den Koning der Amorrhiten doortocht te verzoeken. Die zulks weigerde. Deut. 2. v. 26.

Cades. Daar zyn vier plaatſen van dien naam, het eerſte, in de woefſtyl van Sin daar Miriam ſtierf, en 't geloof van Moſes waggelde. Het tweede *Cades-Barnea* in de woefſtyl van Pharan, van waar men verſpieders in het land Canaan zond, zommigen maaken daar een ſtad van, maar, het was de 15de legerplaats van Iſraël. Het derde *Cades*, een ſtad van Juda, waar van Joſua den Koning doodde. Het vierde *Cades* of *Cedes* dicht by de Galileeſche zee op een berg van de ſtam van Nephtali, behoorde aan de Leviten, en was zeer ſterk. Jonathas vervolgte Nicanor aldaar, en ſloeg hem 3000. mannen af.

Cesarëen. Twee ſteden van dien naam, d'eene was de Burgt van Straton, een zeehaven van de ſtamme van Manaffe, welke Herodes verſterkte, hy bevolkte de zelve met Grieken, en andere geſlachten, en noemde de zelve Cesarëen, ten einde om Auguſtus te behaagen. Het was aldaar, dat de Heilige Paulus voor Felix pleitte, en Herodes de toejuigingen, die hem bedurven, aanhoorden. *De ſtemme Gods, en niet des menſche.* Het andere Cesarëe was het aeloude *Dan* aan den oorsprong van de Jordaan, Philippus de vierorſt herbouwde de zelve, om welke men dezelve *Cesarea philippi* noemde. Maar, 't andere was zeer veel grooter, meer bevolkt, en ongelijk prachtiger.

Callirrhoe. Een kleine ſtad van de ſtamme Ruben, van waar twee ſprongen ſprooten, een van koud, en een van heet waater, welkers vermenging heylzaam was. Herodes de groote ging aldaar, om zich te geneezen.

Cana. In Galilea, daar J. Chriſtus wonderdaaden begon te doen; zy was gelegen in de ſtam van Zabulon, aan den voet van een berg, op den oever van den vloed Jephrael, dicht by Ptolomais en de zee. 't Was een dier plaatſen, welke de vermaaklykſten van Canaan of Paleſtina waaren. Verſchillende van het *groote Cana* dicht by den rivier Eleuthra gelegen in de ſtam van Aſer, van waar die Syrophenicche vrouw kwam, over wiens geloof J. Chriſtus zich verwonderde.

Canaan. De Zoonen van Canaan bezaten dit land zevenhonderd Jaaren, tot dat Joſua een gedeelte dezer inwoonders verdreef, om 't zelve aan de Jooden te geeven, van wie 't zelve haar naam van Judea getrokken heeft.

Capernaum. De ſchoonſte der Galileeſche ſteden op den oever des Jordaaans, welke zich in de zee van Tiberius werpt, haar inwoonders ongeloovig aan de wonderdaaden van J. Chriſtus haalden de vervloeking op zich. *Capernaum, welk verbeeven zyt enz.* Mat. 11. Luc. 10.

Capbarſaba, Capbarſalama, Apollonius, Antipatus, zyn een en dezelve ſtad, aan deeze zyde des Jordaaans in een der ſchoonſte ſtrecken van Judea en de ſtam van Manaffe. Judas Machabeus ſloeg daar Nikantor. Herodes gaf haar den naam van zyn vader Antipater, na dat hy ze alvorens zeer veel prachtiger gemaakt had.

Chephira. Gebuurtig aan Gibeon en in haar ahanglykheid. Joſ. 9. v. 17.

Carmel. Daar waaren twee bergen van dien naam; eene in de ſtam van Iſſaſchar dicht by de groote zee, daar woonde Elias, en hy beſchaamde de prieſters van Baal. De andere was in de ſtam van Juda. Saul ſloeg daar de Amalkiten. Nabal woonde aldaar. 1. Sam. 15. v. 25.

Casbon. Een kleine ſtad van Gilead; Judas Machabeus nam ze in. 1. Mach. 5.

Cedar. Een woefſt deel, daar de Iſmaëlitien woonden; de tenten van Cedar zyn aangeteekent als ongemakkelyke woonplaatſen: *Pſalm. 120.*

Cedron. Deze vliet nam haar oorsprong dicht by Jeruſalem en vloede in een valley welke haar naam voerde, zy was zeer ſmal, en droogde dikmaals uit. David voor Abſalom vluchtende ging daar droog voets door. Manaffe bouwde aldaar een tempel voor d'Afgoden, en Cendebeus Luytenant Generaal van Antiochus bouwde een kasteel in deze valleye, en op den oever van deze vliet, om de bewoonders van Jeruſalem in toom te houden.

Chaboras. Een vloed van Meſopotamien, op wiens oever men de Jooden van de gevangenis, of de tien ſtammen overvoerde; hy ſtort zich in den Euphraat, en 't is in de zaamenvloeying van deze twee rivieren, dat men een ſterk kasteel *Circeſium* en *Conſtantinum* genaamt, gebouwt had.

Chalane of Chalne, door Nimrod geſtift, en de eerſte zetel van zyn Ryk op den oever van de Tygris in 't veld van Sinear, van Babylon ahanglyk: de Parthen zich daar van Meesters gemaakt hebbende, maaken daar een heerlyke ſtad van, welke zy *Cieſiphon* noemden.

Chaleis en Chalcide. Een Hoofdstad van 't Koningryk, 't welk aan Herodes, den broeder van Agrippa gegeeven wierd; zy was aan den voet van den berg Libanon gelegen.

Chaldea. Behelſde Aſſyrien en Meſopotamien. Babylon was de Hoofdstad daar van. Maar, haar uitſtrektheid vermeerderde naar maate, dat hun Koningen overwinningen deden. Syrien en Arabien hebben daar ahanglyk van geweeft; het was van daar dat de Aardsvaderen uittrokken.

Charan, of Haran. Een ſtad daar Thares de vader van Abraham woonde, zy was in Meſopotamien gelegen en Edeſſe nabuurig. Men ſpreekt van een kleine rivier, welke de naam aan de ſtad op haar oevers gebouwt, gegeeven heeft. Daar was een tweede *Charan* aan de andere zyde van den Tygris tuſſchen Ninive en Ecbatana; waar van Tobias geſproken heeft. Tob. 11.

Charchemus. Een ſtad van Aſſyrien, op den oever van d'Euphraat, daar Joſias gedood wierd. 2. Chron. 35.

Chinnereth. Den Hof der Grooten. Een ſtad van het opper Galilea toebehoorende den ſtam van Nephtali, op wien Benhadad, Koning van Syrien, overwon, zy was dicht by de Jordaan, en nabuurig aan Damafcus.

Chus. Dat is Arabien. Ziet Bochart Phaleg.

Cineens. aeloude bewoonders van Canaan tuſſchen Amamus en den Libanon, zy waaren ten tyde van Joſua niet meer in wezen. Gen. 15. v. 19. Daar waaren in Arabien andere volken *Cineens* genaamt, die Jethro volgden, en de woefſtynen bewoonden, dicht by de Iſracliten. Jabel, die Sifera ombracht, was van dit geſlacht.

Cifon. Een groote vloed, die uit den voet van den Tabor vloede, en zich vervolgens in twee armen verdeelde, waar van d'eene naar het oosten liep, en zich in de zee van Tiberias wierp, en d'andere, na de ſtam van Zabulon aan den voet van den berg Carmel doorwaartert te hebben, zich in de Middelandſche Zee ſtortte.

Corazin. Een ſtad op den oever van de zee van Tiberius nabuurig aan Capernaum, welke de vervloeking van J. Chriſtus op den hals laadde, de Vader Hieronimus merkt aan, dat zy in zyn tyd woefſt was.

Creta. Of Candien, een Eiland in den mond van de Archipel. De Heilige Paulus liet Titus aldaar, om de Kerk te beſtieren.

Cyprus. De grootſte aller Eilanden van de Middelandſche zee. De Jooden waaren aldaar zeer machtig. Maar zy vermoordden de Heidenen, en wierden op hun beurt weder vermoord.

D.

Dabbereth. Een stad der Leviten in de stam van Issachar, op den oever van Ciffon gebouwt.

Damascus. Gebouwt door Urs, den zoon van Amram, zy was de Hoofdstad van Syrien, tot dat men Antiochia gebouwt had, zy was in 't Noorden van den Libanon gelegen, besproeit door twee rivieren. David maakte haar cynsbaar. Hun Koning ontsloeg zich van 't Juk onder Rehabeam. Nebucadnezar verwoestte de zelve, zy was van de Koningen der Arabieren afhankelijk, toen de Heilige Paulus aldaar de Christenen ging vervolgen.

Dan. Een stam, die haar verdeeling had tusschen die van Juda en de Middellandsche zee, op welkers oever zy een haaven had, Joppe genaamt; dewyl haar geheele landstreek zeer eng was, wierd zy te raden *Lais* aan den oever en oorsprong van de Jordaan gelegen, te gaan overrompelen, en na dat zy de zelve ingenoomen hadden, gaf men haar den naam van *Dan*.

Debir. Van te vooren *Kiriatsepher*; of de stad der Boeken. Caleb Belofde zyn dochter aan den geen die dezelve overwinnen zoude. Zy was in de stam van Juda gelegen, dicht by Hebron. Haar naam doet zien dat de volken van Canaan hooge scholen en boeken hadden.

Deblatha. Of Diblathaim een stad en woestyn in de stam van Ruben. Jerem. 48.

Decapolis. Een landschap rondom de zee van Tiberias, welk tien vermaarde steden begreep. *Tiberias.* enz. J. Christus deed daar veel wonderdaaden.

Dibon. Een stad op de grensen van Gad. Een gespanfchap van 't land der Amoniten, welke aan de stam van Ruben wierd gegeven. Jof. 13. v. 17.

Dimon, of Adamim, een plaats van Bloed. Om dat zich aldaar een groote meeninge van Moordenaars en Struikroovers ophielden. Om welke reeden men zegt, dat aldaar de Samaritaan zyn barmhertigheid jegens een gekwerft man oeffende, waar van J. Christus spreekt, als of zulks geen gelykenis of zinnebeeld was. Men heeft ze aan de stam van Juda, en aan die van Benjamin gegeven, om dat hun landfcheidingen zeer ondermengt waaren.

Diospolis. De stad van Jupiter. Dat is Lydda, dicht by de zee en Joppe, zy erkende Samaria voor haar opperheer; maar, Demetrius II. gaf haar aan Jonathau I. Mach. 2. 44. Daar was in Syrien een andere Diospolis, waar van men eenige gedenkenningen ziet.

Dor Adora. Een zee-haaven, dicht by Cesareën, toebehoorende aan den stam van Manasse. Die haar echter daar van geen meestereffe maaken konde, om dat zy geen fcheepen had, om die der Pheniciers te bevechten die de kufft in hielden. Ptolomeus maakte zich meester daar van. Antiochus Sidetes beleegde aldaar Triphon te waater en te land, uit vreeze dat die verrader zyn wraak mocht ontkoemen. I. Machab. 15. II. Jof. 12.

Dothan. Een groote vlakte, daar Joseph zyn broeders ging vinden, die aldaar de kudden van Jacob weidden, zy viel te beurt aan de stam van Zabulon, die aldaar een stad houwde van de zelve naam, dicht genoeg by Bethulien. Benhadad, Koning van Syrien beleegde de zelve, ten einde om aldaar Elifa gevangen te krygen.

E.

Ebal. Een onvruchtbaare rots, of berg van de stamme Ephraïms, dicht by de Garifim. God heeft aldaar de vervloekingen van de Wet doen uitspreken. Deut. 27.

Ecbatana. Een sterke, trotsche stad, Hoofdstad van Medien. Daar was noch een andere in Perfen daar Antiochus den Doorluchtigen de nederlaag zyners leegers verflond.

Eden. Het Aardsparadys; wy hebben haar gelegentheid in de geschiedenis van de fchepping aangewezen.

Edeffe. Een landschap van Mesopotamien, welk gesmaaldeelt was. Het gedochte dat haar aloude naam behield, bezoomde den Tygris en dat aan de zyde van den Euphraat wierd Ofrohene genaamt; maar daar was een Hoofdstad Edesse genaamt, waar van men zegt, dat de Koning aan Jesus Christus schreef.

Edom. Esau gaf dezen naam aan 't land van Scir, welk zedert Idumea geweest is; het was tusschen Egypten en Arabien naar 't zuiden van Judea, dit Ryk wierd zedert de Babylonische gevangenis veel meer uitgebrekt; want de Idumäers zich van die ongelukken bedienende, maakten zich meesters van Azot, van Gaza hunne overwinningen tot aan de zee voortzettende. De Machabäen hernaamen deze steden, en Hircanus bracht Idumea onder. Het opper Idumea was droog en onvruchtbaar, en het neder meer vruchtbaar.

Eglon. Een nabuurige stad van Gibeä, op den weg van Hebron, die ten tyde van Josua haar Koning had, die hy deed ophangen, zy was groot ten tyde van Hieronymus.

Egypten. Dit land wierd door de afkoomelingen van Cham, die Koningen der steden wierden, die zy bouwden, bevolkt. Daar waaren Koningen te Tanis, anderen te Thebes, anderen te Memphis, en Pharao regeerde alleenig in het neder Egypten daar het dal van Gofen was. Sefestris, die ten tyde van Rehabeam leefde, verdeelde 't zelve in 36. Gouvernementen of landschappen.

Ekron. In de stam van Dan, dicht by de zee, behoorde de Philistynen toe, die de Ark aldaar niet ontfangen wilden. Zy baden Beelsebub de Prins der Duivelen aan.

Elam, Elamiten, Elymais. Was niet anders als een nabuurig landschap van Sufa, met welke het dikmaals in oorlog was. Elymais of Persepolis was daar de Hoofdstad van, en Elam de stichter. Maar, men begrypt mede onder die naam het land van Sufia-

na en eenige andere landen, nabuurig den vloed Eulæus. Handel. 2. vers. 9.

Emath. Daar waaren twee van dien naam. D'eene was genaamt Emath Rabba, of het groote, dat was Antiochien, en 't andere is zedert genoemt Epiphaniën. Esai. 10. Jerem. 39. Amos. 6.

Emmaus. Een Burgt, drie mylen van Jerufalem daar J. Christus na zyn opstanding 's avonds spysde. Men heeft dezelve zedert Nicopolis genaamt. Daar was een andere Emmaus dicht by Tiberias, alwaar warme waateren waaren, waar van *Josephus* spreekt.

Endor. Daar Saül met de waarzeggereffe ging raadpleegen, een kleine stad op den oever van de Ciffon in de stam van Issachar. Daar is een andere omtrent de bergen van Ephraim in Manasse. Jof. 5.

Engeddi. Een schrikkelijke woestyn door zyn rotzen, daar David zich verburg; de balzem is daar zeer overvloedig en Salomon heeft de *wynvelden van Engeddi* gepreezen. Daar was een stad Engeddi, wel eer door d'Amorriten bewoont, en welke den stam van Juda naar de doode zee toebehoort.

Eron. Een stad aan den oever van de Jordaan, dicht by Salem, in de stam van Manasse, alwaar de Heilige Joannes doopte. Joh. 1. 3.

Eufemes. De fontein van de Zon, in de stam van Benjamin.

Ephesen. Een stad van klein Afiën, op den oever van de Egæifche zee. Men zegt dat de H. Joannes daar stierf.

Ephraim. Een stam in 't oosten door de Jordaan gedekt, in 't westen door de zee, in 't zuiden door Benjamin, en in 't noorden door Manasse. Samaria was in deze stam, welke het hoofd van d'opstand was. Daar was een bosch genaamt Ephraim, digt by den vloed van Jabok in de stam van Gad, daar Absalom geslaagen wierd. Daar was in de stam van Manasse een plaats genaamt *Ephra* of *Opbra*, en elders een stad *Ephraim* of *Ephrata*.

Erek. Door Nimrod geflicht, dit was Arecca in Sufianen op den oever van den Tigris, veel eer als Edeffe.

Esdrelon. Een vlakte tusschen den berg Hermon en Gilboa, daar 't leeger van Holofernes legerde.

Efon Geber. Een zee-haaven d'Idumeers toebehoorende, op den oever van de roode zee. Salomon deed zyn vlooten van daar naar de Oost-Indien vertrekken. De Israëlitën hadden daar uit Egypten trekkende, geleegert. Numeri 33. v. 6. 2 Chron. 8. v. 17.

Ephemoa. Een stad der Leviten in de stam van Juda, daar David den buit hem zond, die hy op de Amalekiten, die Ziklag verbrand hadden, gemaakt had; dit was ten tyde van Vader Hieronimus een groote Burgt met Jooden vervult.

Eth. Een stad der Ethiers, dicht by Hebron; men zegt dat Urias daar uit gefproten was.

Etham. Een plaats van de woestyn, daar de Israëlitën hunne legerplaats maaken. Daar was op de grensen van Juda een rots, waar in Samfon zich verburg, en waarop Jeroboam een kasteel bouwde.

Euphraat. Een groote rivier, die van Armenien afdaalt. En ten einde om zyn overstromingen te ontgaan, heeft men hem in vyf armen verdeelt, waar van d'eene, door Seleucia loopende, zich in den Tigris werpt, de tweede, die fcheepen voert is Tarsifar genaamt, daar was een stad van die zelve naam op haar zoom gelegen, maar zeer weinig bekend. De derde is *Neamalcha* of de *Koninglyke vloed*, welke zomnige Landbeschryvers ondermengen met de Chaboras. De vierde was d'Euphraat genaamt, om dat dezelve geen waterleiding met menschen handen gemaakt was, maar het natuurlyk bed van dezen vloed. Babylon, Sora, Nahardea, vercierden zyn oever. De vyfde was genaamt *Mariyas* of *Nagraga*, de Rivier van *Ethan*, en trok door Coufa.

Ezel. Een Rots in de stam van Juda, drie mylen van de Jordaan, daar David zich verburg toen Jonathan de pylen schoot, om hem van Sauls neiging te verwittigen. Te lesen I Sam. 20. vers 19.

G.

Gaas. Een berg van de stamme Ephraïms, aan welkers voet een rivier van de zelve naam vloeid, Josua wierd aldaar begraven. Josua 24. vers 30.

Gaba of Gibeä. Een berg, op welke 7. Princen, Sauls zoonen opgehangen zyn. Op dezen berg was een stad, daar Saul gebooren was. Men had aldaar de byzt van den Leviet geschonden, 't welk den oorlog en de verwoesting van de stamme Benjamins, waar in die stad was, veroorzaakte. Daar was noch een andere van die zelve naam in de stam van Zabulon.

Gaba. Een andere stad van de stamme Benjamins, daar Phineas zyn woonplaats, en Eleazar, Aarons zoon, zyn graf hadde.

Gabaon. Dit was ten tyde van Josua een vrye staat; zy viel onder de stam van Benjamin, en wierd aan de Leviten gegeven.

Gad. Een stam aan de andere zyde van de Jordaan. De Ammoniten hadden dit land in bezit genoomen, en zich tot aan den vloed van Jabok uitgebrekt, zy hadden daar de Reufen uitgedreeven; maar Sahon, Koning der Amortheers verdreef hen; Josua overwon het. Onderwylen lieten de Ammoniten, wiens grensen te rug gezet waaren, niet na de stam van Gad in 't oosten te omzoomen; zy zochten van Jephta hun landen weeder, alhoewel de Amortheers dezelve na hen bezeten hadden; maar, zy deden de cysten van hun voorzaaten herleeven, 't geen onrechtmatig was. De wydtte van dit klein landschap; maar dat uitmuntende weiden begreep, was van den vloed Arnon, tot aan den Jordaan, en zyn lengte van Debir tot aan Mahanaïm.

Gadara en Gadareniërs, wiens varkens zich in de zee storten. De Heilige Mattheus zegt, dat het die der Gerseniërs waaren, en men maakt een stad van dezen naam, nabuurig aan Gadara. Maar de Heilige Mattheus spreekt van een landstreek alwaar Gadara gelee-

gen

gen was, dicht by de zee van Galilea, of wel, daar waaren varkens van deze twee nabuurige steden.

Gilead. Een keeten van bergen, welke zich van de Arnon tot aan den Libanon uitstrekten. *Gilead*, zegt Jeremias, is het beginzel van den Libanon; onderwyl veranderde de naam van dit gebergte. Men noemde die landstreek daar Esau woonde, Seir. Een tweede gedeelte was de *Hermon*. Het derde werd *Gilead* genaamt, daar Laban Jacob ontmoet had, en hy noemde deze plaats *Gilead of een hoop der geuigenisse*. Dit gedeelte was het hoogste en schoonste van alle die aan de andere zyde des Jordaans zyn. Is daar geen balzem in *Gilead*? De vlakke, die tegens deze berg aanlag, voerde dezelve naam, al zo wel als een stad, welke op haar kruin gebouwt was. *Gilead* was dit land van de Amorrhoeers, en die bewoonders waaren altoos voor dappere mannen geacht.

Galatien. De Galaten, aan wie de Heilige Paulus schryft, daalden van de Gauloisen af, die dit landchap van Asia tusschen Bythinien en Cappadocien gewonnen, en heur naam gegeven hadden. Ancyra was daar van de hoofdstad.

Galileen. Een groot en schoon landschap, in 't oosten door de Jordaan, en in 't westen door de zee besproeit. Het had Syrien in 't noorden, en Samarien in 't zuiden. Daar was een stilstaand waa-ter, 't welk men de zee van Galileen noemde, in welkers omme-kring tien beroemde steden lagen. Men verdeelde 't zelve in 't opper en neder. Het opper was genaamt *het Galilea der Heidenen*, om dat men daar doot trekken moest, om op den boodem der nabuurige afgoodendienaars te treden. Dufdaanig is 't, dat te Jeru-salem een poort van Ephraim was, om dat men daar door uitging; om na de zyde van deze stam te gaan. Dit Opper-Galilea behoorde aan de stam van Afer en Nephali. En het Neder-Galilea aan Issa-schar en Zabulon.

Gamala. Een der sterkste plaatsen van Galilea, op een berg ge-leege, die de gedaante van een kernels hals had, en de stad op den kruin gebouwt, maakte den bult van dit dier, waar van zy de naam voerde. Zy is door Vespasianus verwoest geworden, na een zeer bloedig beleg uitgestaan te hebben. Daar was noch een ander Gamala in de stam van Zabulon, 't welk Herodes met krygsknechten bevolkte, die hy ontloeg.

Gath. Een stad der Philistynen, dicht by de Middellandsche zee. In Davids Rouwklachten over Saul en Jonathan 2 Sam. 1. vers 20. Gaat het niet te Gath verbaalen. Rehabeam versterkte het zelve. Men noemde het Diocesareen ten tyde van Hieronimus.

Gath Rimmon. Een stad der Leviten in de stam van Dan, dicht by Diospolis.

Gaulon. Een stad toebehoorende aan Og, Koning van Basan aan de ander zyde van den Jordaan. De stam van Manasse had ze ge-wonnen, en zy wierd aan de Leviten gegeven. Alexander Jan-næus beleegerde dezelve, en zy bood een dapper tegenweer.

Gaza. Dicht by de Middellandsche zee. De stam van Juda ont-nam ze de Philistynen; maar zy keerde wel haast tot hun eige mee-sters weeder. Samson stierf aldaar. Alexander de Groot ontving daar twee wonden, en vervulde vervolgens de Godspraak van Zacharias 9. vers 6. *Gaza is verwoest*. Constantinus bouwde een haaven twee mylen van daar, welke men Gaza en Constantia ge-naamt heeft.

Gazara. Wiens Koning door Josua gedood wierd; zy wierd aan de Leviten gegeven, in het gedeelte van Ephraim. Pharao, die het ingenoomen had, gaf het voor een huwlyks gift aan zyn doch-ter, met welke Salomon trouwde. Die Vorst bouwde daar Palei-sen. Judas Machabeus dwong het om zyn zyde te kiezen.

Gebinnon. Een valley aan den voet der muuren van Jerusalem berucht geworden door de offerhanden der kinderen, die men de afgoden opofferden; men noemde het zelve dal wel eer de valley van Josaphat.

Gerar. Een stad en dal, waar in de rivier van Bofor vloide, naer de woestyn van Cades, in de stam van Simeon. Dit was de verblyfsplaats der Aardsvaderen, om dat het van kooren overvloei-de, waar van men meenigmaal in de verheeye plaatsen gebrek had.

Gerizim. Een berg, dicht by Sichem, daar Saneballat den be-roemden Tempel der Samaritanen bouwde. *Onze vaders bebden op die berg aangebeden*. Joannes 4. En zy offeren daar noch op den huidige dag.

Geftemané. Beteekent een Oly-pars. Ik weet niet, waarom men dezelve een hof noemt, het was een dal, aan den voet van de Olyfberg, daar J. Christus droppelen bloeds zweette.

Gilboa. Een groote berg in de stam van Issaschar, naer 't oosten. Eenige Reifigers houden staande, dat daar noch dauw noch regen valt, om dat David misnoegt, wegens dat Saul aldaar verlaagen en gedood was, bad, dat zulks gebeuren mocht; maar, David dacht niet om daareen wonderdaadige vervloeking te doen, en die haar uitwerking had. Het was alleenlyk een krachtig uitdrukzel 't welk zyn droefheid betuigde. 2 Sam. 1. vers 21.

Gilgal. Een stad tusschen Jericho en de Jordaan. Daar het Man affiet te vallen. Zy is naderhand om haare afgoderyen van God vervloekt. Jos. 5. 9. Amos 4. vers 4.

Giscala. Een sterke stad van Galilea, waar uit Joan de Guiscala gesprooten is, die veel tot de ongelukken van zyn vaderland hielp in den oorlog der Jooden onder Titus, die dezelve innam.

Gog en Magog. Men gelooft dat dit de Scythen zyn uit Magog, de zoon van Japhet, gesprooten.

Gofen. Een valley van het neder Egypten naer de roode zee. Pha-rao was Koning van dit nedergedeelte van Egypten, terwyl 'er an-deren te Memphis en Thebes waaren.

H.

Hi ofte *Ai*. Een nabuurige stad van Jericho. Haar Koning hield de Israëlieten staande. Zy verlooren in den aanval niet meer als 36. mannen; maar, zulks volstreekte om de misdad van Achau, en Gods grimmigheid te doen kennen, en dat deze nieuwe overwinnaars niet onwinbaar waaren.

Hamath, het groote, waar van Amos spreekt, was Antiochien. **Hamath, het kleine.** Was Epiphania een stad van Syrien tusschen Antiochien en Damascus; het was de grensplaats van Judea aan de noordzyde. Numeri 34. 8. Jos. 13. 5.

Hebron. Wierd by d'oude Kiriath-Arabah genaamt, om dat dit de woonplaats van Arabah, een machtige onder de Reufen, was; dit was mede die van Abraham. Zy had een Koning ten tyde van Josua, die haar innam, en aan de stam van Judagaf; David maak-te daar zyns Ryks Hoofdstad van den tyd van zeeven jaaren. Men ondermeent dezelve verkeerdelyk met Eleutheropolis, een stad ge-bouwt in een tyd, welke tusschen de verwoesting van Jerusalem, tot het Concilium van Nicëen verliep, dewyl *Josephus* ter eener zyde daar niet van spreekt, en de Bisschop van Eleutheropolis ter ande-re zyde dit Concilium onderschreef. Hebron was de woestyn van Ziph naer de doode zee dicht by Mamre en Marpela nabuurig.

Hermon. Een berg, welkers dauw op die van Zion valt, zeide David Psalm 133. vers 3. Vader Augustinus had reeden om zulks niet te kunnen gelooven, dewyl de Hermon is aan de andere zy-de van de Jordaan, honderd mylen van Zion. Tot de verborge zin toevlucht te neemen, of te zeggen dat de kudden van den dauw van Hermon gevoed, in Zion trokken, om daar geoffert te wor-den, zulks is de zwaarigheid bewimpelen. Onze Overzetters on-derfcheiden vernuftig den dauw van Hermon, en die van Zion: de Hermon was een arm van den Libanon.

Hetiers. Een schriklyk volk, welk aan 't land den naam van *Hir-ta*, schrik, gaven. Zy woonden dicht by Hebron, en waaren A-brahams nabuuren.

Heviers. Mede genaamt *Cadmonim*, om dat zy in 't oosten van Judea waaren, alhoewel zommigen deze twee volken onderschei-den, woonden zy aan den voet van Hermon. Men moet ze met de Haviers niet ondermengen, die van de Philistynen afhangelyk; en verre van daar afgezonderd waaren. Jos. 13. vers 3.

Hopra of Ophra. In de stam van Manasse, de geboorteplaats van Gideon. Abimelech sneed aldaar zyn 70. broeders den hals af. Richteren 6. vers 9.

Hor. Een berg op de grensen van Idumea, daar Aaron in de vier en dertigste leegerplaats stierf.

Horeb. Een berg van Arabien, nabuurig aan den Sinai, of veel eer, het is een zelve keeten van bergen; om welke reeden de Schrif-tuur zegt, dat de Wet op Horeb uitgesproken wierd. Men noemt ze den *Berg Gods*, het zy ter oorzaak van haar verheevenheid; of wel der wonderdaaden, welke God daar deed. Jethro woonde aldaar. Elias maakte daar van zyn schuilplaats. De Midianiten waaren in dat land.

I.

JAbes in *Gilead*. Dicht by de Jordaan, noch nader by de balzem-draagende bergen. Saul kwam de bewoonders te hulp tegens Na-has, die hen wilde verplichten, om zich 't linker oog uit te stee-ken, ten einde zy zich niet meer van een schild konden bedienen; en daar door onbekwaam ten oorlog worden i. Sam. 11.

Jabok. Een rivier, die uit de bergen van Gilead vloeit, en zich in den Jordaan werpt, Jacob worstelde met den Engel, dicht by deze rivier. Gen. 32. vers 22.

Jabasa. Een stad der Amorrhoeers; Sihon was haar Koning. Zy wierd aan de stam van Ruben en aan de Leviten gegeven.

Jamnia. Een zeehaaven in de stam van Dan. Olias wonze van de Philistynen. Men zegt, dat het dezelve haaven is, welke Judas Machabeus verbrandde, en waar van men de vlammen te Jerusa-lem twaalf mylen van daar geleegen, zien konde.

Jaser. Een vergaadering van waateren, waar uit een rivier voort-kwam. Daar naerby was een stad van dezelve naam, een grens-plaats van de stamme Gads.

Jebusiten. Waaren meesters van Jerusalem en Zion. Zy geloof-den, dat deze plaats zo sterk was, dat zy de blinden en kreupelen op de muuren zonden, om ze te bewaaren, als wanneer David dezelve innam.

Jeeteel. Een sterke, op een rots gebouwt in de valley der Zout-groeven. Amasias sloeg de Idumeers aldaar; en stiet 10000. derzel-ve van de hoogte der rots af.

Jericho. Drie mylen of daar omtrent van de Jordaan afgeleegen; in een schoone vruchtbaare vlakke, en behoorde aan de stam van Benjamin, na dat Josua de zelve ingenoomen had.

Jerusalem. Josephus plaatst het zelve in 't midden van Judea; on-derwyl was het in 't zuiden van 't Heilige Land, op bergen ge-bouwt, zonder een bevaarbare rivier, om dat, zegt men, God wilde, dat de Heilige Stad van den handel ter zee zoude afgezon-dert zyn. Men weet niet of dezelve aari de stam van Benjamin, of aan die van Juda toebehoorde. Want, te Jerusalem woonden beyde van de kinderen Benjamins en Juda, volgens Nehemia 11. 4.

Jisrebel. Een valley, fontein, stad. De valley was in de stam van Manasse, daar Saul de Philistynen versloeg. 1 Sam. 29. De stad was in Issaschar aan den voet van den berg Gilboa. Achab had daar een Paleis, en Naboth wierd aldaar gesteenigt.

Joppe of Jaffa. Een Zeehaaven van de stamme Dans, zeer sterk. De Romynen naamen dezelve onder Cestius in, en men deed hen alle de scherpte des zwaards gevoelen. Vespasianus deed zedert dezelve zaaak. *Jordaan.*

GEESTELYKE LANDBESCHRYVING. 63

Jordaan. Haar waarlyke oorsprong is *Phiala*, aan den voet van den berg Libanon. Maar daar naerby zyn twee andere sprongen de Jor en Dan. Die naer eenige tyd gevloet te hebben, heur waateren vermengen, en den Jordaan maaken. Hy trekt tusschen het Opper-Galilea en Trachonitien door, en maakt in een zeeke valley het Meer van Samech of van Nieron. Hy stort vervolgens in de zee van Tiberias; hy vergroot zich door de vloed van Cifon en Jaboc, en na dat hy de vlakke van Jericho dwars doorsneeden heeft, verliest hy zich in de doode zee.

Jotapata. De sterkste stad van Galilea, in de stam van Zabulon; Vespasianus nam ze niet eer in, als na een belegering van 40 dagen.

Israëlieten. Zy strekten zich uit van de woestyn van Pharan in 't nabuurig Arabien, dat zy bevolkten.

Issachar. Zyn landsdouwe is vermaaklyk. Gen. 49. 14. Deze stam had de Jordaan in 't oosten, de zee in 't westen, Manasse in 't zuiden, en Zabulon in 't noorden.

Juda. Had aan 't oosten de doode zee. De stam van Dan en Simeon aan 't westen, die van Benjamin aan 't noorden, en de woestyn van Pharan aan 't zuiden. Haar land was vol wyngaarden, en zeer vruchtbaare en bevolkte bergen.

Judea. Men moet de byzondere paalen volgens den tyd onderscheiden. God beloofde wel in 't gemeen dat haare grenzen van den Libanon en d'Euphraat tot aan de zee zyn zonde. Deut. 11. 24. Onderwylen strekte dezelve zich tot den Euphraat niet uit, en de Jooden deden alleenlyk uitvallen tot aan Damascus en dicht by dezen vloed.

Dit land was ten tyde van Abraham in zeven geslachten verdeelt, de Schriftuur smaldeelt dezelve somtyds in elf, en in zeventien, en somtyds brengt zy ze ook weeder tot zes, vyf, drie of twee. Om dat zy zich als dan tot zeeke machtiger Hoofden der stammen weederbrengt, gelyk de *Canaaniten* en *Ammoniten*. Maar zy is verplicht dezelve te vermeenigvuldigen, als wanneer zy in de afleiding treed.

Het was van ouds genaamt Canaan, en strekte zich ten tyde van Josua uit van den Libanon tot aan de woestyn van Pharan, en haar breedte was van den Jordaan tot aan de Middellandsche zee. Het was als toen in dertig kleine Koningryken verdeelt, en daar waaren boven dien eenige vrye steden of vrye staaten, gelyk als Gibeon.

Na de overwinning wierd zy in twaalf stammen verdeelt. Maar drie stammen hadden ter eener zyde Landen aan de overkant van den Jordaan, en ter andere zyde bezaaten de Philistynen een gedeelte langs de kusten van de zee.

Gedurende de scheuring van Jeroboam, verdeelde zich Judea in twee ryken, dat van Israël en van Juda. Dit laatste had onder zich niet als de stam van Juda, de twee dertendeelen van dat van Benjamin, en eenige steden van Simeon en Dan. Want Gad, Afcalon en Bersebah, welke deze twee stammen toebehoorden, wierden door de Koningen van Juda versterkt; de Leviten van de tien stammen verlieten hun steden, om zich te Jerufalem te begeeven. Het Koningryk van Israël strekte zich van Dan tot aan Bethel, een frontierplaats van Benjamin uit, en van daar aan d'andere zyde van den Jordaan.

Zedert de gevangenis wierd het heilige land in drie deelen verdeelt, Judea, Samarien, en Galilea. Deze verdeeling hield ten tyde van J. Christus noch stand; want hy verliet *Judea*, trok door *Samarien* om in *Galilea* te gaan. Judea begreep Juda, Benjamin, Simeon, Dan en Ruben met de Landschappen van Ramath, die Demetrius ten tyde der Machabëen van Samarien afgesneden en aan Judea weder gevoegt had. Dat was eigentlyk 't geen Herodes bezat, als wanneer hy *Koning van Judea* genoemt is. Samaria behelste Ephraim, Manasse en Gad. Galilea ziet haar hoofdschrift.

Dit land wierd na de dood van Herodes de Groote, in Viervorstendommen verdeelt. Men beeldt zich in, dat daar vier bevelhebberschappen waaren ter oorzaak van de oorsprong van 't woord. Maar, daar waaren niet meer, als de drie zoonen van Herodes. Archelaus, Herodes II. en Philippus, die Viervorstendommen geweest zyn. Lyfanias was die van Abylenen. De Viervorstendommen veranderden wel haast van gedaante, en eindelyk de Romynen brachten Judea weeder tot een landschap.

K.

Kedemoth. Een woestyn, eride een stad der Leviten in den stam van Ruben.

Kebila. Een stad van Juda dicht by Mamré. Haar inwoonders wilden David aan Saul leeveren, die hen van de Philistynen verlost had. 1 Sam. 23.

Kiriathaim. Geleegen naar Arabien in de stam van Ruben, lees daar van Jerem. 48. 8. Ezech. 25. 't welk noch ten tyde van Hieronimus bloeide. De Reufen hadden 't bewoont.

L.

Lais. Omtrant den oorsprong van de Jordaan, de stam van Dan Loverwone. 1 Sam. 18. vers 27. Judas Machabeus wierd daar omgebracht. Philippus Herodes heeft het herbouwt.

Lachis. Een stad in de stam van Juda aan de zyde van Jerufalem. Amasias burg zich daar teegens zyn onderdaanen, die hem aldaar vervolgden en doodden. Micha voorzeide haar verwoesting ter oorzaak van haar afgodendienst. Hoofd. 1. 13.

Laodicea. Een der grootste steden van Phrygien aan den oever

van den vloed Lycus. De Bisschop van die stad is in de openbaaring van Joannes bestraft. Zy wierd door een aardbeving omgekeert. Maar, dewyl zy ryk was, wierd ze haastig herbouwt. Men ziet nog andere steden van dien naam, die hier volgen.

Laodicea, het verbrande. Ter oorzaak van de hitte van de zon, was in Lycanien geleegen.

Laodicea, het rompelige, was een Hoofdstad van een klein landschap, aan den voet van den Libanon. Daar zyn Gedenkpenningen der *Laodiceers van den Libanon*.

Laodicea, aan de zee gelegen, was een zeehaven in Syrien; dicht by Heraclea, daar Cassius Dolobella beleegerde, die aldaar gevlucht was.

Laodicea van Medien. Was op de grensen van Medien en Persien.

Libanon. Hy begint by Tripoli, en strekt in Syrien tot aan Damascus. De Schriftuur maakt niet meer als eenen berg van den Libanon en Antilibanon. Zyn kruin was meenigmaal met ineeuw bedekt. Daar waaren zeer hooge Cederboomen, welke Salomon deed omhakken; daar was ook een groote menigte van wildgedierte, maar, zyn vruchten en wynen lieten niet na overvloedig en vermaart te zyn. Ik geloof dat het omtrent den ommetrek van den Libanon was, dat de Duivel aan J. Christus de Koningryken des waarelds liet zien; want daar was niets zo schoon als 't gezicht van deze berg, van waar men de vlakke van Damascus, het leedige Syrien, en menigvuldige kleine Koningryken ontdekte; gelyk Moeses van den Nebo Canaan zag.

Libna of Lebna. Een stad der Leviten en van toevlucht in de stam van Juda dicht by Lachis. Zy stond teegens Joram op, en deed een dappere tegenstand aan Sennacherib. Daar was een ander *Libna* in de woestyn van Arabien, waar door de Israëlieten trokken.

Lycanien. Een landschap aan den voet van den berg Taurus geleegen tusschen Cappadocien, Phrygien en Pisidien. Men verdeelde 't zelve in veel Viervorstendommen. Daar was eene dicht by Galatien, waar van Icona de Hoofdstad was. Derbe en Lystra waaren aanmerkelyke steden van dit Landschap; men wilde den Heiligen Paulus te Lystra aanbidden. De Romynen naamen Antiochus Lycanien af, en gaven 't aan Eumenes.

Lydda. Daar de H. Petrus een jichtige genas, en Dorcas uit den dooden opwekte. De Koningen van Syrien noemdenze *Diospolis, de stad van Jupiter*; maar dewyl die naam een merkteecken van Afgodistery had, noemen de Jooden 't zelve altoos Lydda: ik weet niet of de Christenen hungebuuren van Joppe de wonderdaad en het graf van Perseus niet benyd hebben; altoos roemden zy aldaar dat van den Heiligen Joris te hebben, die te paard gestegen een dochter van den Koning van Lybien door zyn zwaard verlost had, welke door een draak zou verlonde worden.

M.

Macherus of Macheronte. Een oorlogs plaats, tusschen de doode zee en d'Arnon; men zegt, dat het aldaar was, dat Joannes den Dooper het hoofd verloor. Alexander Jannæus heeft ze gebouwt. Herodes versterkteze, als een grensplaats van 't Moabitisch Arabien.

Machpela. Een spelonk en veld dicht by Hebron: men heeft zich ingebeelt dat dat hol dubbeld was, het eene voor de mannen, en 't andere voor de vrouwen; of dat Adam het dubbeld gemaakt had; om zyn dood lichchaam des te beeter te verbergen. Zulks steunt nergens anders als op het gemeen gevoelen, dat overgezet heeft *Machpela dubbeld*.

Madian, of Midian. Was een zoon van Abraham door Ketura; Gen. 25. En wierd vader van een volk, dat zyn naam voerde, en zich in twee takken verdeelde, de eene woonde in Arabien aan 't oosten van de Roode zee, daar was de woonplaats van Jethro; d'andere strekte zich uit tot aan de grensen van Judea, dicht by de doode zee, tot aan d'Arnon; dit gedeelte was door vyf Koningen beheerscht, die Bileam riepen, om zich teegens den doortocht der Israëlieten te stellen. Numeri. 31. v. 16.

Magdala. Een Kasteel geleegen in de stam van Manasse, aan de andere zyde van de zee van Tiberias in het gebied van de Gergeseniërs; want Jesus Christus, die omtrent Magdala was, voer over de zee, om naar Bethsaida te gaan; men zegt dat dit Kasteel aan Maria Magdalena toebehoorde, maar, dit inzicht heeft geen andere grondslag, als een zeeke overeenkomst van den naam. Agrippa deed dit Kasteel beleegeren.

Magdolum of Migdol. Een vlakke tusschen de bergen van Egypten en de Roode Zee. Pharao vervolgde daar de Israëlieten. De Jooden weeken derwaarts ten tyde van de gevangenis, en zy doodden daar Jeremias, die zy met hen gelleept hadden.

Mahanaim. Een vlakke omtrent de Rivier van Jabok in de stam van Gad. Jacob zag aldaar de Engelen, die twee leegers maaken. Men bouwde aldaar een stad, die aan de Leviten gegeevert wierd, zy wierd de Hoofdstad van 't Ryk van Isboset, en de wykplaats van David, toen hy voor Absalom vlugte.

Mamré. Een valley dicht by Hebron, alwaar een man van die naam, een nabuur van Abraham, woonde.

Manasse. Deze stam had twee deelen in 't geen gewonnen wierd; d'eene aan de overzyde van den Jordaan. Zy had de Hermon en Gilead in 't oosten, de Jordaan in 't westen, Syrien in 't noorden, en de stam van Gad in 't zuiden. Men telde 60. steden in dit klein land. Het zy men dezelve gebouwt heeft door noodzaaklykheid, om zich tegens de Afgodisten té beschermen, die op de grensen

waaren, of dat de goedheid van 't land en het getal der bewoonders hen verplicht had om dezelve te vermeenigvuldigen. Het tweede gedeelte van *Manasse* was van de andere zyde van den Jordaan, en deze twee deelen van een en dezelve stam konden, de rivier overvaarende, met malkanderen gemeenschap houden. Zy strekte zich tot de zee uit en had aan haar zyde, de stammen van Issachar en Ephraim. Jos. 17. vers 4.

Mabon. Een woestyn van de stam van Juda; Saul vervolgde David rondom dezen berg, welke in deze woestyn was. 1 Sam. 23. vers 27.

Mare, de *Zee*. De Schriftuur geeft dezen naam aan de groote vergaaderingen der waateren. De groote zee is de Middellandsche, welke het Heilige Land bezoomde. De zee van Galilea, van *Genezareth* en *Tiberias*, is een groot Meer in 't noorden van Judea. De doode zee of zoute of van de woestyn, was een andere waterkolk, alwaar altoorens Sodoma en Gomorra waaren. Vespasianus liet in dit meer vastgebonden menschen werpen, om te zien, of het waar was, dat de waateren van dit meer zo zwaare lichaamen konden draagen; maar, daar is niets als 't geen natuurlijk is te vinden, dewyl het zout en de harsch, welke daar overvloedig zyn, deze waateren zeer zwaarwichtig maaken. De Ronde Zee, dit is de Golf van Arabien, die de Israëlieten uit Egypten trekkende, droogsvuets door gingen; maar, men laat niet na van dezelve grooter uitgestrektheid te geeven, en onder den naam van de Roode Zee, deze groote uitgestrektheid van waateren te begrypen, die tot de Indien toe vloejen, zonder daar van de Persische Golf uit te zonderen. Men heeft ze dien naam gegeven, om dat ze van de zon verbrand was, want dat is dezelve, welke men aan de Ethiopiers geeft, die aan de oevers van deze zee zwart en verbrant waaren.

Media. Een Koningryk gelegen tusschen Persien, de Caspische zee, de Parthen en Hircanien. Ecbatana was daar de Hoofdstad van. De Jooden wierden in het bergachtig *Medien* overgevoert, minder bevolkt, ter oorzaak van haar gelegenheid, en meer bekwaam, om de kudden te vooden.

Megiddo of *Magge*. Een stad van de stam van Issachar, maar door die van Manasse bezeten. Josias zich willende stellen tegen de doortocht van Pharao, wierd Necho aldaar verslaagen en doodely gekwetst, om welke reeden, men van de traanen van *Megiddo* spreekt, om dat deze Prins ten uitersten bedroeft was, hy stierf te Jerusaleem.

Mephaat of *Melka*. Volgens Josephus, een stad der Leviten in de stam van Ruben. Judas Machabeus ontam ze de Syriërs, en liet al de bewoonders de scherpte des zwaards gevoelen.

Merom. Een waterkolk, die de Jordaan vergrootte, zy zwol mede in den winter door de waateren der bergen op; om welke reeden Jeremias zegt, dat die waateren, als de Leeuw voortkoomen, en haar vergelykt by de wapenen van Babylon. Josua versloeg daar omtrent Jabin de I. En Barac. Jabin de II.

Mesopotamien. Een land tusschen den Tigris en d'Euphraat, was de verblyfplaats van *Thares* en *Nabor*. De Jooden noemden het *Paddan-Aram*; het was gesmaldeelt in veel Landfchappen. *Arzelmussen* was nabuurig aan Armenien, terwyl zy door den berg Taurus afgescheiden is. *Gausan* gelegen tusschen de Rivieren van Chaboras en Saotoras, daar de Jooden wierden naar toe gevoert, en *Ostroëna*.

Mimath. Een stad der Ammoniten; Jephtha nam ze in. Zy behoort aan de stam van Gad. Ezechiël roemt op den overvloed van tarw, en de deugd van haar honig. Richteren 11. vers 33. Ezechiël 27. vers 17.

Mispab. Men geeft haar aan de twee stammen van Benjamin en van Juda, zo wel als aan Jerusaleem, om dat zy op de grenzen was, daar was de Ark, daar richtten de kinderen van Samuel het volk, en Gedalia maakte daar zyn woonplaats van.

Moabiten. Herkomstig van Loth, hadden Rabbah tot haar hoofdstad, of *Ar* op den oever van d'Arnon, zy strekten zich langs de doode zee uit, tot aan de rivier Zared. De Ammoniten voegden zich by hen, om Hesbon in de stam van Gad op te ligtten.

N.

Nabatbeers. Afkomstig van Nabajoth door Ismaël, bewoonden het woeste Arabien en een gedeelte van het steenachtig, zy strekten zich van de eene kant uit tot omtrent Egypten, en van d'andere tot aan den stam van Gad en Ruben.

Naim. Daar Jesus Christus het dochttertje van een Weduwe, welke men ter aarde droeg, weder opwekte, was op den oever van de Cifon dicht by den Carmel gelegen.

Najoth. Ter zyde van Jerusaleem, aan de kant van Bethel. Samuel propheteerde aldaar. Saul wierd daar mede van den geest bezeten. Is Saul onder de Propheeten?

Napels of *Napoussa*. Is het oude Sichem, de verblyfplaats der hedendaagze Samaritanen.

Nazareth. Een stad van Galilea in de stam van Zabulon op een berg gebouwt, waar van zy de kroon maakt. Zommigen beelden zich in, dat Jesus Christus een Nazareener van belofte was. Onderwylen dronk hy wyn; anderen zeggen, dat de Duivel poogde te verzeekeren dat Jesus Christus te *Nazareth* gebooren was, ten einde om hem een der merkteekenen van den Messias te ontneemen, die te Bethleem moest gebooren worden; maar, het vooroordeel sproot daar uit, om dat Jesus Christus een langen tyd te

Nazareth gewoont had. Zyn Medevaderlanders wilden hem van den kruin van den berg afstoeten.

Nebo. Een zeer hooge berg over de Jordaan, daar Moses stierf. De stam van Ruben veranderde den naam van *Nebo*, welke aan den voet van den berg was, om dat het den naam van een Afgod was, die men daar aanbad, en die zommigen voor de maan neemen, gelyk als Bel de zon was.

Nephtali. Een stam. Josephus noemt dat land, de roem en wel-lust van de natuur, het had in 't noorden den berg Libanon. Zabulon in 't zuiden, Aser in 't westen; maar, daar is zwaarigheid wegens 't oosten, om dat Josua zegt, dat haar grens is in Juda tegens den Jordaan, aan den opgang der zonne, onderwylen zyn daar vyf stammen tusschen Nephtali en Juda. Te zeggen dat daar een tong; of een lange streck lands was, welke deze twee stammen aan malkanderen hechte, of dat de Jordaan een snoer van gemeenschap maakte, of wel eindelyk dat daar een stad was Juda genaamt, nabuurig aan Nephtali, en dicht by de Jordaan, dat is al te nauw gefitt. Men moet liever de 70. Overzetters volgen, die den naam van Juda uitgewischt hebben, die al de zwaarigheid maakt, zy hebben overgezet, dat Nephtali de Jordaan in 't oosten had; 't welk zonder eenige wederlegging is. Jos. 19. 34.

Ninive. Een hoofdstad van Assyrien, aan den oever van den Tigris in Adiabena. Nahum had haar verwoesting voorzegt, welke Godspraak op zyn beurt vervuld is.

No. Jeremias heeft haar verwoesting voorzegt, en Ezechiël stelde haar als een voorbeeld aan Ninive voor; en hy beteekent haar gelegenheid in Egypten, met te zeggen, dat zy door de waateren versterkt is. Ezechiël 30. 15. Zulks komt met Alexandrien niet overeen, welke stad noch niet gebouwt was, maar, met Diopolis, een stad aan Jupiter Hammon toegewyd, en waar in een Tempel was *Hammon No*; maar, deze stad was verschillend van Thebes, en tusschen verscheide leidingen van den Nyl, en dicht by de moerassen, welke haar sterkte maakten, gelegen, nabuurig de stad der Leeuwen en Busris.

Nob. Een stad van de stamme Benjamin, daar David de Toonbrooden at. Vader Hieronimus verzeekert, dat men van daar Jerusaleem zien konde.

Nod of *Naid*. Een land in 't oosten van den Hof van Eden, daar Cain woonde, men plaatst het verkeerdelyk in de stam van Issachar.

O.

Olyfberg. Deze berg dicht by Jerusaleem is genoegzaam bekend.

Ophir. Daar was een plaats van dien naam in Arabien, alwaar het goud zeer gemeen was. Maar het Ophir, daar Salomon zyn vlooten naar toe zond, was, volgens den Heer Bochart, het Eiland van Ceilon, in Oost-Indien; en volgens vernuftige Landbeschryvers, *Goa*, 't welk men Oppara en Sophura noemde.

Oosten. De Heilige Schryvers noemden dusdanig alles 't geene aan de overzyde van den Tigris is. Dusdanig is 't, dat men verstaan moet 't geen Moses zegt, dat Noach uit het Oosten kwam; maar die bepaling is verandert, volgens de gelegenheid dier geenen, die schryven. Het Kerkengebied van 't Oosten in de kerkelyke aantekening was een vergaadering der Landfchappen, aan een der vier Amptmannen van 't Rechthuis onderworpen.

P.

Paddan-Aram. Verblyfplaats der Aardsvaderen; een zeer vruchtbare plaats van Mesopotamien naar de bergen van Armenien; in plaats dat dit landschap van den vloed Chaboras tot aan Babylon genoegzaam onvruchtbaar was.

Paneas en *Panium*. Een spelonk, fontein, berg, gespanfchap. Men plaatst dat alles in Galileen, om dat men dezelve met de stad van Laïs en Dan ondermengt; maar, verstandige Landbeschryvers houden staande, dat Paneas in het Trachonitide gelegen was, waar van zy de hoofdstad, aan geene zyde des Jordans was, en dat men haar Cefareen van Philippus noemde. Ziet Dan.

Papyrus. Een vlakte tusschen Judea en Arabien, daar Aristobulus, Hircanus en Aretas Koning der Arabieren bestreed, en hen versloeg.

Pella. Een stad aan geene zyde des Jordans, in de stam van Manasse, Seleucus heeft ze gebouwt; en gaf haar den naam van de stad, daar Alexander de Groot gebooren was: *Unus Pellaeo juveni non sufficit orbis*, dat is, Een waereld is te klein voor Pellaas Jongeling. Alexander Jannæus verwoefte dezelve, zy wierd door de toelaating van Pompejus herbouwt, die haar aan de landvoogdy van Syrien voegde. De Jooden deden daar zomtyds invallen. De Christenen verborgen zich daar, toen Jerusaleem moest beleegert worden.

Peréa. Een landschap, het besloot de stammen van Gad en Ruben, en strekte zich uit van Pella tot aan Macheron. Haar breedte was van de landpaalen van Arabien, tot aan de Jordaan. Herodes de I. gaf het zelve met Galilea aan Herodes de II. om zyn Viervorstendom te maaken; de altyddurende vlooden, welke van de bergen vielen, maakten 't zelve vruchtbaar en overvloedig.

Perganum. Een zeeker uitvinder ondermengt het verkeerdelyk met Trojen. Want, dit was een stad van groot Myfia op den oever van den Caicus. *Plinius* doet haar daar en boven door twee

andere kleine onbekende rivieren besproejen, zy was de hoofdstad van het Koninkryk van Eumenes, en van Attalus, vermaard door zyn boekery en uitvinding der pergamenten: *Schryft aan den Engel van Pergamum*. Joannes in zyn Openbaaring 3.

Petra. Daar waaren twee steden van dien naam, d'een gelee- gen op de grensen van Judea. De Idumceers ontnaamen ze de Ama- lekiten, en Amazia dezelve weder van de laatste, en noemde de- zelve Jokteel. 2. Koningen 14. 7. De andere was een stad der Na- batheers in het steenachtig Arabien, Recem, Koning der Madia- niten had haar zyn naam gegeeven. Men heeft geloofd, dat Re- cem en Arce twee onderscheidentlike naamen van deze stad waa- ren, onderwylen is Arce de verkorting van Arrecem, zy was ge- leegen in de woestyn omtrent Oreb, 135. mylen van Gaza. De Moabiten maakten zich daar meesters van. Om welke reeden E- saias hen bespringender wyze zegt, *zend het lam aan den Heerscher van de rots tegens de woestyn*. De Heerscher is God. Esaias wil dat men hem lammeren zou zenden, dat is te zeggen, slachtoffers; want, de lammeren beteekenen veel eer een offerhande, als een cyns aan den Koning van Jerusaleem gezonden; deze lammeren moesten van de rots koomen, dat is te zeggen *Petra*; want, dus- daanig moet men 't overzetten, tegens de woestyn; om dat inder- daad aldaar deze stad geleegeen was welke aan God slachtoffers kon leeveren; om dat het de Hoofdstad van Moab was. Esaias 16. vers 1.

Pharan of Paran. Een woestyn in welkers midden Ptolomeus de stad Para stelt; deze woestyn strekte zich uit van Egypten tot aan Idumea, die dezelve in 't oosten besent; zy maakt een groot ge- deelte van het steenachtig Arabien; het was aldaar, dat de Israeli- ten by de 40. Jaaren bleven. Zy is zo onvruchtbaar, dat de Schrif- tuur als iets zonderlings aanmerkt, dat men dicht by Elim zeventig Palmboomen vind, daar zyn gevaarlyke Serpentes en Zand- bergen, welke de wind van de eene na d'andere plaats vervoert.

Pharpar. Een Rivier, die uit de wortel van den Libanon spruit, door Damascus vloeit, de muuren van Antiochien bewaart, en zich in de zee stort. Op der zeiven waater roemde Naaman den Syrier doen hy zig in de Jordaan wasschen moest, om van zyn Me- laatsheyd reyn te worden, te lesen. 2. Kon. 5. vers. 12.

Phalga. Ziet Abarun.

Pherefiten. Een volk van Canaan; hun vader is onder de elf kinderen van Canaan niet beteekent. Moogelyk waaren zy daar van niet als kindskinderen, want, zy sprooten uit dit geslacht. Zy waa- ren tusschen Bethel en Hay geplaatst. Abraham vreedde hen. Josua doodde alle met de scherpte des zwaards, die zich in de bergen niet konde verschuilen, alwaar Salomon veel moeite had, om hen te overweldigen. Esdras zelfs beklaagde zich noch weegens dat de Jooden de dochteren der Pherefiten, die in weezen waaren, ge- trouwt hadden.

Philadelphia. Een der zeven Afsche kerken *Schryft aan den en- gel der gemeente van Philadelphia* Openb. 3. Daar waaren veel ste- den van die naam, deze had haar naam ontleent van Philadelphus, broeder van Attalus, en was in Lydien.

Philistynen. Zy waaren in vyf Landvoogdyschappen verdeelt aan den oever van de Middellantsche zee; zy strekten zich uit van den vloed van Egypten en Gaza tot aan Cesaréen, zy waaren van Cham door Misraim afgedaalt.

Phenicien. Maakte een gedeelte van Syrien. Maar, men laat niet daar een byzonder landschap van te maaken, Sidon was de Hoofd- stad van 't zelve, het strekte zich uit van den vloed Eleuthera in 't lange van den oever van de Middellantsche zee; aldaar wast dat men de kunst der scheepsvaart, voor de andere volken, geleert had. En de Pheniciers waaren de vaders van een gedeelte van 't menschelyk geslacht, door de volkplantingen, die zy in alle plaat- zen ter zee gezonden hadden.

Pnael. Een plaats daar Jacob met den Engel worstelde, in de stam van Gad, dicht by den vloed van Jabbok. Gideon sloopte de stad, die hem levens middelen geweigert had, Jeroboam herbouw- de dezelve.

Ptolemais. Ziet Achsaph of Acor.

R.

RAbba, of Rabbath, of Amman. De stad der waateren gelee- gen op den oever van Jabbok, in de stam van Gad aan geene zyde van den Jordaan. De Ammoniten verjoegen de Reusen Rephaim daar uit. Joab belegerde het op bevel van David, en 't was in een aanval dat hy Urias deed sterven 2. Sam. 11. Ptolomeus Philadel- phus nam het vervolgens in, en gaf het den naam van Philadelphia, welke zy noch voert. Daar was noch een Rabba aan de andere zyde van de Jordaan in de stam van Juda, waar van Jeremias spreekt. Hoofdd. 49.

Rama. Verbeeven, om welke reeden zeer veel burgten op hoog- tens gebouwt, dezen naam voerden. Daar was een op den weg van Hebron en Juda, van waar men den Jordaan en de nabuurige ber- gen zag, van d'andere de zee en steden van Gaza en Joppe. Baëza, Koning van Israël ontnam Rama den stam van Benjamin, en maak- te daar een Kasteel van, om de Koningen van Juda te benadeelen. Men geloofd dat het aldaar geweest is, dat men een geroep geboort heeft, *Rachel beweene die haare kinderen*. Jerem. 31. vers. 15 Math. 2. vers. 18. ten tyde van Vader Hieronymus noemde men het zel- ve Rama van Saul.

Ramatha. Beteekent mede *verbeeven*. Daar was een Ramatha dicht by 't Kasteel van Sephet, de tweede in Nephthali d'erde in

Seilo, de vierde dicht by Gibea. De vyfde was mede Arimathea ge- naamt, in de stam van Ephraim, op den berg van die naam. Daar was Samuel gebooren, en wierd daar ook begraven. Saul outling aldaar de Salving. Joseph was aldaar gebooren.

Ramath-lechi, *verheffing van ezels kinnebakken*. Regt. 15. vers. 17. Om dat Samson de Philistynen met een ezels kinnebakken doodde; dit was een stad van de stamme Simeons.

Ramefes. Een landschap van het neder Egypten, daar Pharao Ja- cob en zyn geslacht plaatste, de nakoomelingchap van Jacob bouw- de aldaar een stad van den zeiven naam Gen. 47. welke menig- maal die der Koningen van het neder Egypten was. Deze stad is weinig bekend geweest.

Ramath in Gilead. Tusschen de bergen van Gilead en den vloed van Jabbok. Dit was een stad van toevlucht en van de Leviten. De Syriers maakten zich meesters daar van. Achab, dezelve wil- lende herneemen, wierd gedood. Men noemde ze mede Ramoth van Misrak.

Rephaim. Een stad der Reusen in 't westen van Jerusaleem. Da- vid sloeg daar dicht by de Philistynen, en noemde het slagveld *Baal Perazin*. 2. Sam. 5. vers. Deze stad was ruim en schoon.

Rimmon of Roob. Dit was niet anders als een kluyt, waar ach- ter 600. Benjamiten zich verborgen, om de vrouwen te schaaken; welke hen ontbraaken. Regt. 21.

Raphidin. Een plaats van de woestyn van Paran; daar Moses de waateren uit de rots deed voortkoomen, en de Amalekiten ver- sloeg. Exodus. 17.

Ribla of Riblaha. Een stad van Nephthali, dicht by de Jordaan op den zoom van een kleine Rivier, genaamt Daphnis, die zich in de waateren van Merom verliest. Het was aldaar, dat Joahas door Pharao Necho wierd gevangen gehouden, en Zedekias door de krygs-bedienden van Nebucadnezar geblind wierd, naar dat hy zyne zoonen had zien slagten. 2. Kon. 23. vers. 25.

Rogelin. Een gespannschap van het land van Gilead aan den voet der bergen, daar zeer veel kudden waaren. Barfillai, die aldaar woonde, voedde het leger van David. Uw Hoofdharen zyn als de wol der geiten van de bergen van Gilead. Hoogl. 6. 5.

Ruben. Deze stam had haar deel aan geene zyde van de Jordaan ge- noomen; deze Rivier scheidde haar van Benjamin en Juda, d'Ar- non bezoomde haar van 't oosten, en de stam van Gad van 't noor- den. Ruben had daar zyn recht van eerstgeboorte. Want, zyn land was vet, besproeit door beeken, die 't zelve zeer vruchtbaar maakten. De Moabiten hadden de reusen *Emims* of *Emites* daar uit gedreeven. Sihon, Koning der Amorrhéen verjoeg de laatste aan geene zyde van d'Arnon, welke op hun beurt door Josua weder verdreeven wierden. Onderwylen gelykt het, dat de Moabiten al- daar na de gevangenis weederkwamen, dewyl Esaias het bevel teegen de stad van Moab basuynde, welke moest verwoest wor- den.

S.

SAbbeers. Daar zyn vier geslachten van deze naam. 1. De Koningin van Saba regeerde op de oevers van de Arabische gulf. 2. De Sab- beers, die de kudden van Job roofden, waaren in den ingang van het gelukkig Arabien. 3. Daar waaren Sabbbeers aan de oevers van de Per- sische gulf, die over de zelve voeren, om Caramanje te gaan bevol- ken. 4. De laatste hadden een land Jamina genaamt; naar den naam van eene hunner Koninginnen, en waaren mede op de oevers van de Arabische gulf.

Salem. Een Hoofdstad en zetel van Melchisedek die daar Koning was, nabuurig aan den Jordaan, ende de steden Bethsan; ende Enon, daar de H. Joannes doopte.

Samaritanen. Een stad en berg in de stam van Ephraim.

Samaritanen. Moesten niet de Samariërs niet ondermengt worden, welke Vader Hieronimus te Edesse, een stad van Syrien geplaatst heeft. Want Edesse was in Mesopotamien, en de Samariters te Edesse, een stad in 't leedige Syrien.

Sardes. *Schryft aan den Engel van Sardes*. Openb. 3. zy was in Ly- dien. De Pactola van den Timolus afdaalende, besproeide haar muuren. Cresus heeft aldaar geregeert.

Sarepta. tusschen Tyr en Sidon, waar van zy ahanglyk is; haar wy- nen waaren vermaart. *Quaque Sareptano palmise missa bibit*. Elias ging derwaarts; gedurende de hongersnood, en voedde een meededoogen- de weduwe. J. Christus haalt dit voorbeeld aan.

Saron. Een groote vlakte, welke zich uitstreckte van Cesaréen tot aan Joppe. Josua spreekt van den Koning van Saron; hy was niet alleen Koning van een vlakte; maar, van een stad van die naam, alhoewel weinig bekend. Daar was mede dicht by de berg van Saron.

Seger, of *Sohar*. Vyf uren van Jericho omtrent de doode zee. Lothi week derwaards. Zy was ten tyde van Vader Hieronimus noch in wee- zen, en de Romynen hadden aldaar haar inleegering.

Seir. Een berg door Reusen bevolkt. Esau verjoeg hen van daar, en stelde zich aldaar ter neder. Om welke reeden men haar den berg van Esau noemde.

Sichem. Tusschen de bergen van Hebal en Garizim. Aldaar wierd Di- na onteert. En de kinderen van Jacob brachten de bewoonders van de- zelve om 't leeven. De stam van Ephraim had ze in bezit, en zy is de zetel en woonplaats van het overschot der Samaritaanen geworden.

Sion. Een Berg, waar op David een Paleis bouwde, welk een sterke- te wierd. Gad had aldaar *voor altyd zyn naam gestelt*. Onderwylen moet men deze belofte bepaalen ten tyde dat de Ark daar bleef.

Silo. Een Berg dicht by Jerusaleem, op welkers hoogte een stad van die zelve naam was, alwaar de Ark een langen tyd bleef.

Siloh. Een fontein welke van den berg Sion, en wyders door het dal Josaphats vloeyde. Josephus verzeekert dat haare waateren voor de be- leege-

66 KORT BEGRYP van de GEESTELYKE LANDBESCHRYV.

legering van Jerufalem uitgedroogt waaren; maar, dat zy haar loop hernaamen, en tot een groot gebruik voor de Romynen strekten. Maar, daar was geen wonderdaad in te vinden, de fprong was geflooten geweest door de onreinigheid, welke men aldaar wierp. En de Romynen in die plaats graavende, reinigden dezelve, en openden ze wederom.

Simon. Van 59000. menschen van deze stam, die uit Egypten toogen, traaden daar niet meer als 22200. hunner nakoomelingen in 't Heilige land. Dus had de sterfte hen merkelyk vermindert. Haar aandeel was schoon. De Bezor besproeide 't zelve van zyn oorsprong af totaan de zee. Daar was de valley van Gerar, de stad van Berseba; David voegde Ziklag daar by, die Achis hem toevertrouwt had. Uit deze stam stont noch Verlosser, noch Propheet op.

Sin. Een naam van een gedeelte van de woestyn Pharan, 't welk zich van Elim tot den Sinai uitstreckte. Daar was een stad van die naam op de grensen van Juda 7000. schreeden van Jericho.

Sinbar. Een landschap, nabuurig aan Babylon. Want Babel was in *Sinbar.* Den mantel, die Achan verburg, was van geschooren dun laaken, 't welk men te Babylon maakte. Nabuchodonosor voerde de vaten van den tempel te Sinhar.

Sorek. Een vloed, die de stammen van Dan en Simeon scheidde. Men zegt dat Delila op zyn oevers woonde; en dat de Gefneeden van de Koningin Candace aldaar gedoopt wierd.

Sunem. Een stad van de stam Issachar, dicht by den vloed Ciffon boven Jarmuth. Van daar was die schoone dochter, welke men aan David in zyn ouderdom gaf; en Elifa wekte aldaar een dood kind wederop.

Sufa. Sufiane, een stad en landschap; daar was een stad genaamt Sela, naar den naam van d'Aartsvader, die dezelve gebouwt had. Sufa wierd door Triphon de vader van Memnon gesticht, en Darius, de zoon van Hyftaspes vermeerderde dezelve aanmerkelyk. Ptolomeus begrypt de Elamiten onder het landschap Sufiane, maar het was door de rivier Eucedus bepaalt, aan welkers overzyde de Elamiten waaren. Het had de Tigris in 't westen, en Assyrien in 't noorden.

Syrien. 1. Men breid het zomtyds tot over den Euphraat en den berg Taurus uit, en men begrypt noch het Heilig Land daar onder. 2. Men onderscheid het van Canaan en van Assyrien, en dat is haar waarlyke beteekenis. 3. Men scheidt daar Phenicien af, en anderen voegen 't zelve daar by, en breiden het tot de zee uit. 4. In der daad, het was van d'ene zyde door den Euphraat, en Arabien bepaalt, en strekte zich van daar uit tot aan den Berg Amamus en de zee. Antiochia wierd daar de Hoofdstad van. 5. Men onderscheidt noch het leedige of needer Syrien en Caelesyrien, door den Libanon en Antelibanon gemaakt. Damascus was daar de Hoofdstad van. Laodicea, Emefis, Abila waaren aanmerkelyke steden in dat Landschap, 't welk men mede Syrophenicien noemde, om dat deze steden meer nabuurig aan Syrien waaren, eigentlyk gezegt, als de Pheniciens, die op de oevers van de zee wonden.

T.

Tarsen. Een stad van Cilicien onttrent den mond van Cydnus; dit was het vaderland van den H. Paulus: *Heinsus* heeft geloofd, dat hy van daar zyn burgerrecht getrokken had. Want Marcus Antonius verwoegde zich met de inwoonders van deze stad van Imposfen te bevryden, welke stad *Cassius* mishandelt had, zonder hen het Burgerrecht te geeven. De vader van den H. Paulus had het gekocht of verdient: deze stad wierd een Hoofdstad in 't Ryk ende kerk.

Tarsis. Werwaards de vlooten van Salomon voeren. Dit is volgens Heer *Bochart* Hispanjen.

Tekoab. Een woestyn, een stad van de stam van Juda 2000. passen van Berlehem: van daar was die vrouw, van welke Joab zich bediende om Abalom op een geestige wyze met David weder te verzocnen.

Terebintha. Dit is de steenek van Mamré, waar by Abraham de Engelen ontving; men verzeekert dat deze Boom zedert de Schepping tot den tyd van Constantinus noch in wezen was. Maar, dat is een verdichtzel; daar was een Bosch en een vermaarde markt, daar Titus de Jooden na het inneemen van Jerufalem liet verkoopen.

Thabor. Een berg van Galilea, dicht by Ciffon, op den top is een groote vlakte, daar de verandering van gedaante voorviel: diegeenen,

die aldaar het vervalte overblyfzelder 3. Tabernaculen gelooven te zien, bedriegen zich, of willen bedriegen, dewyl zy daar nooit gebouwt geweest zyn.

Theman. 1. Een stad in Idumea. 2. Een andere in de stam van Manasse, welke Adrichomius als het vaderland van Eliphaz, een der vertroosters van Job aanmerkt.

Thracunieten. De Heilige Lucas onderscheid het met reden van Iturien; want Aurantius was tusschen deze twee landschappen. Het Trachonitien was tusschen den Libanon en Damascus, bezaait met Bergen en Rotfen; daar zich de struikroovers verborgen. Aan den voet der Bergen waaren schoone vruchtbaare vlakens; het maakte een gedeelte van het Viervorstendom van Herodes uit, en stond teegens hem op.

Tiberias. Een stad aan de zee van dien naam, zy was Cinnreth genaamt, maar Herodes dezelve herbouwt hebbende, gaf haar den naam van Tiberias. Men steltze zomtyds onder den stam van Nephthali, alhoewel zy van Zabulon was. Deze stad door een hoogte bestreeken, liet echter niet na een der schoonste steden van Galilea te zyn.

Tigris. De Arabieren gelooven, dat hy zyn naam van *overstromingen* ontleende, de Romynen van zyn *snelligheid*. Hy komt uit Armenien, en stort zich daar op in een meer, welke zich ontlaf in een andere diepte, gelyk de Rhone by Geneve. Hy komt wederom uit d'andere zyde van den berg Taurus; om welke reeden de Landbeschryvers aldaar zyn oorsprong plaatsfen, hy trekt door Mesopotamien, en gaat zich in de Persische gulf verliezen, die men mede de Roodde zee noemt.

Tjoan. Men geloofd dat dit Tanis was, een Hoofdstad van het neder Egypten, daar Pharao regeerde, en Moses zyn wonderdaaden deed.

Tyatre. Een stad van Lydien op den zoom van een kleine rivier, Lycus genaamt, tusschen Pergamum en Sardes. Openb. 3.

Tyr. Hoe groot de aloudheid zy, welke men haar toefchryft, was zy echter voor David bynaar niet gekent. Salomon had groote gemeenschap met hun Koning. Ezechiël bazuint Gods bevel teegens deze stad, welke zich onverwinbaar geloofde. In der daad; de Chaldeers verwoestten de aloude stad van Tyr, welke op 't vaste land gebouwt was; maar haar inwoonders gingen zich in de nabuurige eilanden weder herstellen, en aldaar beleegde Alexander dezelve, zich van de vervalte overblyfzelen van 't aloude Tyr bedienende, om zyn krygsgevaartens teegens 't nieuwe te maaken. Zy was in Phenicien nabuurig aan Sidon gelegen, aan den oever van de Middellantische zee.

U.

UR. De schriftuur plaatst deze stad in Chaldea, alhoewel de Chaldeers van Chefed afdaalende niet bekennt waaren, toen Abraham uit deze stad trok. Gen. 2. *Vossius* geloofd dat Ur Chabor was. Maar hy heeft geen acht gelaagen op den weg, welke Abraham nam, hy kwam uit het oosten, en ging door Maran naar Syrien. Hy zoude dan weder te hoog hebben moeten opklommen om door Chabor te trekken: Ur was veel eer op den oever van den Tigris, als op die van Chaboras, zy was geleegen aan de andere zyde van Ninive. Dit was niet alleen een stad, maar een land, of een valley. Esai. 24. 15.

Urs. Het land van Job in het woeste Arabien, aan 't oosten van Judea gelegen.

Z.

Zabulon. Een van Jacobs zoonen, den Aardsvader zeyde stervende: *Zabulon zal aan de haaven der zee wonen, ende hy zal aan de haaven der scheepen wesen, aan Zidon.* Gen. 49. De Godspraak wierd vervult; want deze stam was tusschen de Middellantische zee en die van Tiberias, aan de zyde van Zidon. Cishon en Nephthali grensden aan 't zelve in 't zuiden, en Afer in 't noorden. Daar was in deze stam een stad Zebulon genaamt; Elon de verlosser des volks, en de Propheet Jonas waaren uit deze stam.

Ziph. Een woestyn. In deze woestyn is een berg, en op den berg een stad van den zelve naam toebehoorende aan de stam van Juda. David verborg zich in deze woestyn. Maar, men ging hem aan Saul ontdekken.

